

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

ნათია ჩიტაშვილი

შეცვლილი გარემოებების გაგლენა ვალდებულების შესრულებასა და მხარეთა
შესაძლო მეორად მოთხოვნებზე

სადისერტაციო ნაშრომი
სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი – თამარ ზამბახიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქტორი



თბილისი
2014

სარჩევი

აბრევიატურები.....	8
I. შესავალი	13
II. შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივი პრობლემატიკის კვლევის ფარგლები	20
1. ქართული სამართალი უნიფიცირებული კერძო სამართლის სივრცეში.....	20
1.1. უნიფიკაციის გავლენა ნაციონალურ სამართლებრივ სისტემათა განვითარებაზე.....	20
1.2. უნიფიცირებული სამართლის ინსტრუმენტები	22
2. კონტინენტური და ანგლოამერიკული სამართლის კვლევის მნიშვნელობა...27	
2.1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებისა და ცივილისტური მეცნიერების კვალდაკვალ.....	27
2.2. ანგლოამერიკული სამართლის გამოცდილება – აბსოლუტური პასუხისმგებლობიდან მისი გამომრიცხავი გარემოებების აღიარებამდე.....	29
III. ფორსმაჟორის და შესრულების გართულების ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპები.....	33
1. ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპის მნიშვნელობა.....	33
2. ფორსმაჟორის, როგორც ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპის, ცნება.....	34
3. ფორსმაჟორის მოქმედება უნიფიცირებულ კერძო სამართალში	35
3.1. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები.....	35
3.2. ევროპული პრინციპები და ვენის კონვენცია	37
4. ფორსმაჟორი როგორც პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველი და მისი სამართლებრივი მახასიათებლები.....	38
5. ფორსმაჟორის მოქმედების ფარგლები	40
6. შესრულების გართულების ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპად აღიარება სასამართლო პრაქტიკის მიერ.....	42
7. შესრულების გართულება როგორც ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპი უნიფიცირებულ კერძო სამართალში.....	46
7.1. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები.....	46
7.2. ევროპული პრინციპები.....	48
7.3. DCFR.....	49
8. შესრულების გართულების და ფორსმაჟორის ფუნქციური განსხვავება ხელშეკრულების სამართლებრივ ბედთან მიმართებით	51
IV. შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის ანალოგი კონცეფციები უცხოურ სამართლებრივ სისტემებში.....	53
1. შეცვლილი გარემოებების მნიშვნელობის აღიარება სამართლის ისტორიული განვითარების კვალდაკვალ.....	53

2. ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების კონცეფციების ამსახველი ძირითადი ტერმინები ეროვნულ და უცხოურ სამართლებრივ სისტემებში.....	55
3. შეცვლილი გარემოებების საფუძველით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების სისტემის ფორმირება გერმანულ სამართალში.....	56
3.1. ჰიპერინფლაცია გერმანიაში და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველთა აღმოცენების ისტორიული პირობები.....	56
3.2. გართულებულ ვალდებულებათა პირობებში სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების პრობლემა.....	57
3.3. <i>ორტმანის</i> თეორიის აღმოცენება.....	58
3.4. კეთილსინდისიერების პრინციპის გავლენა გარიგების საფუძვლის დოქტრინის განვითარებაზე.....	60
3.5. გარიგების საფუძვლის დოქტრინის არსი და მისი მოქმედება სასამართლო პრაქტიკაში.....	61
3.6. ვალდებულებითი სამართლის რეფორმა და მისი კონცეფტუალური სრულყოფის შედეგები.....	62
3.7. გარიგების საფუძვლის დოქტრინის საკანონმდებლო რეგლამენტაცია და შესრულების გართულების სამართლებრივი შინაარსი.....	64
3.7.1. შესრულების გართულება და შეცდომა გარიგების საფუძვლებში.....	66
3.7.2. შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგები.....	68
3.8. შესრულების შეუძლებლობის კონცეფციის ახლებური მოწესრიგება.....	69
3.8.1. შესრულების შეუძლებლობის სახეები.....	69
3.8.2. შესრულების შეუძლებლობის სამართლებრივი შედეგები.....	75
3.8.3. პრაქტიკული და ეკონომიკური (შესრულების გართულება) შეუძლებლობის თანაფარდობა.....	76
4. კონცეფტუალურად განსხვავებული ფრანგული სამართლებრივი სისტემა.....	80
5. შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივი რეგლამენტაცია ანგლოამერიკულ სამართალში.....	81
5.1. ხელშეკრულების ამოების ინგლისური დოქტრინა.....	81
5.1.1. ხელშეკრულების ამოების მოძღვრების აღმოცენება.....	81
5.1.2. ხელშეკრულების ამოების სამართლებრივი მახასიათებლები.....	84
5.1.3. ხელშეკრულების ამოების სამართლებრივი შედეგები.....	86
5.2. კომერციული განუხორციელებლობისა და მიზნის ამოების ამერიკული დოქტრინები.....	90
5.2.1. კომერციული განუხორციელებლობისა და მიზნის ამოების დოქტრინათა მოქმედების ფარგლები.....	90

5.2.2. კომერციული განუხორციელებლობისა და მიზნის ამოცების დოქტრინათა ურთიერთდამოკიდებულება.....	92
5.2.3. კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის უპირატესობა და მისი საკანონმდებლო რეგლამენტაცია.....	93
5.2.4. კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობები.....	95
5.2.4.1. ვალდებულების შესრულების ობიექტური განუხორციელებლობა.....	96
5.2.4.2. შესრულების ხასიათის არსებითი ცვლილება.....	98
5.2.4.3. ვარაუდი მოვლენის წარმოუშობლობის შესახებ როგორც გარიგების უმთავრესი საფუძველი.....	99
5.2.4.4. მოვალის არაბრალებლობა.....	100
5.2.4.5. გაფართოებული პასუხისმგებლობის გამორიცხვა რისკის ნაგულისხმევი ან სახელშეკრულებო გადანაწილებით.....	101
5.2.5. კომერციული განუხორციელებლობის სამართლებრივი შედეგი.....	102

V. შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის სამართლებრივი წინაპირობები..... 103

1. შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობები ქართულ სამართალში.....	103
2. შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის გამოყენების ცალკეულ წინაპირობათა სამართლებრივი ბუნება.....	106
2.1. დაბრკოლება.....	106
2.2. დაბრკოლების აღმოცენება ხელშეკრულების დადების შემდგომ.....	108
2.3. გარემოებათა უჩვეულო ცვლილება.....	109
2.4. დაბრკოლების აღმოცენება მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა.....	109
2.5. ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი გამორიცხება მხარის.....	113
პასუხისმგებლობის სფეროდან.....	113
2.5.1. თეორია სახელშეკრულებო რისკის შესახებ და მისი გადანაწილების ნორმატიული წესი.....	113
2.5.2. პასუხისმგებლობის სფეროს განსაზღვრა და სახელშეკრულებო რისკის გადანაწილება ურთიერთშეთანხმებით.....	117
2.5.3. სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის დაკისრება ან შეზღუდვა-გამორიცხვა ურთიერთშეთანხმებით.....	119
2.5.4. შეცვლილი გარემოებების მომწესრიგებელი ნორმების იმპერატიული თუ დისპოზიციური სამართლებრივი ბუნება?.....	122
2.5.5. ხელშეკრულებაში ნაგულისხმევი რისკის განმარტება.....	124

2.5.6. არაბრაღეული შესრულების შეუძლებლობის რისკის პრობლემა	126
2.5.7. შემხვედრი ვალდებულების შესრულების რისკი და მისი სამართლებრივი შედეგები.....	127
3. დაბრკოლების გათვალისწინების შეუძლებლობა ხელშეკრულების დადების დროს.....	129
4. დაბრკოლების თავიდან აცილების – დაძლევის ან მისი შედეგების აღმოფხვრის – შემცირების შეუძლებლობა	133
5. არაბრაღეულობის წინაპირობა შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების კონტექსტში	135
5.1. ბრაღეულობის ობიექტური სტანდარტი	135
5.2. ბრაღის ფორმების მნიშვნელობა შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის დაფუძნებისთვის.....	138
5.2.1. განზრახვა.....	138
5.2.2. გაუფრთხილებლობა და მისი ფორმები (უხეში და მარტივი).....	139
6. დაბრკოლების მოქმედების ხანგრძლივობა	142
7. შეტყობინების ვალდებულება.....	144
8. მიზეზობრივი კავშირი	148
VI. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება როგორც ვალდებულების შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგი.....	149
1. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება როგორც ვალდებულების შესრულებისა და სახელშეკრულებო სამართლიანობის უზრუნველყოფის მექანიზმი	150
2. სამართლებრივი სისტემების კონცეფტუალური მიდგომების შესახებ	152
3. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება მხარეთა მოლაპარაკების გზით	154
3.1. კეთილსინდისიერების პრინციპის გავლენა სამართლის ინსტიტუტების განვითარებაზე.....	154
3.2. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულება კეთილსინდისიერების პრინციპის დაცვით.....	155
3.3. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით მოთხოვნის წარდგენის ვალდებულება.....	160
3.4. მოლაპარაკების მოთხოვნის სავალდებულოობა და მისი უარყოფის დაუშვებლობა	161
3.5. მოლაპარაკების გამართვის მიზანი და წინაპირობები	163
3.6. სახელშეკრულებო დათქმები მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესახებ	165

3.7. მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების ამსახველი დათქმების განსხვავება ფორსმაჟორული დათქმებისგან და პასუხისმგებლობის გამორიცხვის საკანონმდებლო საფუძვლებისგან.....	168
3.8. მოლაპარაკების ვალდებულების დარღვევის სამართლებრივი შედეგები.....	172
4. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება სასამართლოს მიერ.....	174
4.1. სახელშეკრულებო სამართლიანობის უზრუნველყოფის მიზანი.....	174
4.2. სახელშეკრულებო თავისუფლების რეალიზება და მხარეთა სახელშეკრულებო ნების აღსრულება.....	176
4.3. სასამართლოს უფლებამოსილების ფარგლები შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში.....	178
4.4. შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების შეუძლებლობა და ხელშეკრულების შეწყვეტა სასამართლოს მიერ.....	180
VII. მეორადი მოთხოვნის უფლებების სისტემა როგორც დარღვეული უფლების სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ერთობლიობა.....	182
1. სახელშეკრულებო ფასის შემცირება.....	183
1.1. ფასის შემცირების სამართლებრივი არსი და მიზანი.....	183
1.2. ფასის შემცირების მოთხოვნის უფლების განხორციელების წინაპირობები.....	185
2. დამატებითი შესრულება.....	188
3. ზიანის ანაზღაურება.....	192
3.1. ზოგადი დახასიათება.....	192
3.2. ბრალის მნიშვნელობა ანაზღაურებას დაქვემდებარებული ზიანის.....	197
ოდენობის განსაზღვრისათვის.....	197
3.3. ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების გამორიცხვა მხარეთა სახელშეკრულებო შეთანხმებით.....	200
4. ხელშეკრულებიდან გასვლა.....	204
4.1. არსებითი დარღვევა როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების წინაპირობა.....	204
4.2. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების შეუძლებლობა როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობა.....	209
4.3. ხელშეკრულებაზე უარის თქმის დაუშვებლობა.....	214
4.4. შემხვედრი ვალდებულების შესრულებისაგან განთავისუფლებისა და ბრალეულობის ურთიერთმიმართება ხელშეკრულებიდან გასვლისას.....	215
VIII. შეცვლილი გარემოებით გამოწვეული ვალდებულების დარღვევის სახეები და მათი მიმართება მეორადი მოთხოვნის უფლებებთან.....	218
1. ვალდებულების შესრულების ინტერესი სახელშეკრულებო ურთიერთობაში.....	218

2. ვალდებულების დარღვევის უნიფიცირებული კატეგორია როგორც მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენების წინაპირობა.....	219
3. შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი შესრულების შეუძლებლობა და მისი რეგულირების ხარვეზები.....	221
3.1. შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობა როგორც სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული შეუძლებლობის ერთადერთი სახე.....	221
3.2. მეორადი მოთხოვნის უფლებებისადმი მიმართება შესრულების შეუძლებლობისას.....	223
4. მოვალის მიერ ვადის გადაცილებისა და შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის ურთიერთმიმართება.....	228
4.1. მოვალის მიერ ვადის გადაცილების წინაპირობები.....	228
4.2. შეცვლილი გარემოებების გავლენით მოვალის მიერ ვადის გადაცილების წარმოშობის შეუძლებლობა.....	232
5. შეცვლილი გარემოებებით განპირობებული ნაკლიანი შესრულება და გამოსაყენებელი მეორადი მოთხოვნები.....	233
5.1. ნაკლიანი შესრულების მოწესრიგების სისტემური ხარვეზი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში.....	233
5.2. პასუხისმგებლობის საკითხი ნაკლიანი შესრულების პირობებში და თანამდევი მეორადი მოთხოვნები.....	233
6. შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეული გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევა როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობა.....	239
IX. პასუხისმგებლობა და მისგან განთავისუფლება მესამე პირის მიერ შესრულების გართულების ან შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოების აღმოცენების საფუძველით.....	241
1. პასუხისმგებლობა ვალდებულების შემსრულებელ მესამე პირთა ბრალეული ქმედებისთვის ვალდებულების შესრულების დაბრკოლებისას.....	241
2. შრომითი და ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობების განსხვავება მესამე პირთა ქმედებისათვის პასუხისმგებლობის ჭრილში.....	244
3. მესამე პირთა მონაწილეობით დამყარებული ურთიერთობების განსხვავება სხვა სამართლებრივი კონსტრუქციებისაგან.....	245
4. მესამე პირთა სტატუსი და პასუხისმგებლობისგან „ორმაგი განთავისუფლების“ წესი.....	246
X. დასკვნა.....	251
ბიბლიოგრაფია.....	267

აბრევიატურები

ქართულ ენაზე:

აესკ	ამერიკის ერთიანი სავაჭრო კოდექსი
გსკ	გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი
თბ.	თბილისი
ისკ	იტალიის სამოქალაქო კოდექსი
იხ.	იხილეთ
მთარგ.	მთარგმნელი
ნსკ	ნიდერლანდების სამოქალაქო კოდექსი
რედ.	რედაქტორი
სსკ	საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი
ტ.	ტომი
ფსკ	ფრანგული სამოქალაქო კოდექსი
შეად.	შეადარეთ
არაკეთილსინდისიერი პირობების შესახებ დირექტივა	ევროსაბჭოს დირექტივა სამომხმარებლო ხელშეკრულებებში არაკეთილსინდისიერი პირობების შესახებ
ასპა	არასამართლიანი სახელშეკრულებო პირობების შესახებ აქტი
ევროპული პრინციპები	ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები
ვენის კონვენცია	საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ ვენის კონვენცია

სმმს	საქონლის მიწოდებისა და მომსახურების შესახებ აქტი
სნშკ	საქონლის ნასყიდობის შესახებ კანონი
უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები	უნიდრუას საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა პრინციპები
ხასრა	ხელშეკრულების ამოების მომწესრიგებელი სამართლის რეფორმის აქტი
უცხოურ ენებზე:	
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch, Code of Civil Law
BGH	Bundesgerichtshof, Federal Court of Justice of Germany
CISG	United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods
DCFR	Draft Common Frame of Reference
EC	European Commission
ECJ	European Court of Justice
GTZ	German Technical Cooperation Agency
ICC	International Chamber of Commerce
ICC Publ.	International Chamber of Commerce Publication
PECL	Principles of European Contract Law
UCC	Uniform Commercial Code
UNCITRAL	United Nations' Commission on International Trade Law
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law

UPICC	International Institute for the Unification of Private Law
Art.	Article
Am. J. Comp. L.	American Journal of Comparative Law
Am. J. Legal Hist.	American Journal of Legal History
Buff. L. Rev.	Buffalo Law Review
Can. J.L. & Jurisprudence	Canadian Journal of Law and Jurisprudence
Colum. L. R.	Columbia Law Review
Com. L.J.	Comparative Law Journal
Cornell L. Rev.	Cornell Law Review
Dick. J. Int'l. L.	Dickinson Journal of International Law
Duq. Bus. L.J.	Duquesne Law Review
Edin. L.R.	Edinburg Law Review
Ed. (eds.)	Editor (editors)
EJCL	Electronic Journal of Comparative Law
ERCL	European Review Contract Law
Eur. Rev. of Prv. L.	European Review of Private Law
Fla. J. Int'l L.	Florida Journal of International Law
Fordham L. Rev.	Fordham Law Review
Foreign. Invest. L.J.	Foreign Investment Law Journal
Gen. Ed.	General Editor
Hastings L.J.	Hastings Law Journal
IJE	International Journal of Engineering
Int'l Bus. L.J.	International Business Law Journal

Int'l Rev. L. & Econ.	International Review of Law and Economics
J. Int'l Arb.	Journal of International Arbitration
J.L. & Com.	Journal of Law and Commerce
J. Legal Stud.	Journal of Legal Studies
J. Struct. Finan.	The Journal of Structured Finance
Mich. L. Rev.	Michigan Law Review
La. L. Rev.	Louisiana Law Review
NJCL	Nordic Journal of Commercial Law
No.	Number
Nr.	Nummer
N/W Univ. L. Rev.	Northwestern University Law Review
OLG Hamburg	Oberlandesgericht Hamburg, Appellate Court Hamburg
Pace Int'l L. Rev.	Pace International Law Review
Para.	Paragraph
Review Wash. & Lee L. Rev.	Washington and Lee Law
Ritsumeikan L. Rev.	Ritsumeikan Law Review
S. Cal. Interdisc. L.J.	Southern California Interdisciplinary Law Journal
St. John's L. Rev.	St. John's Law Review
Tul. L. Rev.	Tulane Law Review
UCCLJ	Uniform Commercial Code Law Journal
UK	United Kingdom
Unif. L. Rev.	Uniform Law Review

U. Pa. J. Int'l Econ. L.	Pennsylvania Journal of International Economic Law
U.Pa.L. Rev.	University of Pennsylvania Law Review
Va. J. Int'l L.	Virginia Journal of International Law
Vand. J. Transnat'l L.	Vanderbilt Journal of Transnational Law
VJ Int'l Comm. Arb.	Vindobona Journal of International Commercial Law and Arbitration
Vol.	Volume
VUWLR	Victoria University of Wellington Law Review
Wake Forest L. Rev.	Wake Forest Law Review
Wash. & Lee L. Rev.	Washington and Lee Law Review

I. შესავალი

ნებისმიერი საზოგადოება აყალიბებს სიმდიდრისა და ძალაუფლების გარკვეულ წესრიგს. სამოქალაქო ბრუნვის ფორმირებაში ცენტრალური მნიშვნელობა ხელშეკრულებებს ენიჭებათ. შესაბამისად, სახელშეკრულებო სამართალი სამოქალაქო ბრუნვის რეგულირებით სიმდიდრისა და ძალაუფლების წესრიგის განმსაზღვრელია.¹ უმრავლეს საზოგადოებაში საბაზრო ურთიერთობები უმნიშვნელოვანესი მექანიზმია ქონების წარმოებისა და განაწილებისათვის.² სახელშეკრულებო სამართალი აყალიბებს საბაზრო ურთიერთობების მართვის ფუძემდებლურ დანაწესებს. ამდენად, შეცვლილი გარემოებების გავლენით წარმოშობილი ვალდებულების შესრულების გართულების მარეგულირებელი ნორმების მოქნილობაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სამოქალაქო ბრუნვისა და კომერციული ურთიერთობების სტაბილურობა.

ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპი – *Pacta Sunt Servanda*³ – ყველა მართლწესრიგის⁴ ფუძემდებლური დანაწესია, ვალდებულებითი სამართლის კარდინალური პრინციპია,⁵ მორალური იმპერატივია,⁶ ბუნებითი სამართლიანობის გამოვლინებაა,⁷ რომელიც იმპერატიულად ადგენს სახელ-

¹ Collins H., *The Law of Contract*, Cambridge University Press, New York, 2003, 10-11.

² იქვე, 1.

³ იხ.: *Surhone L.M., Timpledon M.T., Marseken S.F.*, *Pacta Sunt Servanda: Brocard, Civil Law, Contract, Clause, Law, Good Faith, Peremptory Norm, Clausula Rebus Sic Stantibus*, Betascript Publishers, 2010, ყველგან; *Houtte H.V.*, *Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda: Gaillard (ed.)*, *Transnational Rules in International Commercial Arbitration* (ICC Publ. Nr. 480, 4), Paris, 1993, ყველგან, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>>, [24.06.2014]; *Zimmermann R.*, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford University Press, 1996, 576-581; *Sharp M.P.*, *Pacta Sunt Servanda*, *Colum. L. Rev.*, Vol. 41, 1941, ყველგან, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr41&div=55&gse=nt=1&collection=journals>>, [24.06.2014]; *Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P.*, *Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria*, Butterworth Legal Publishers, 1992, 178.

⁴ კონტინენტური სამართლის საბაზისო პრინციპს – *Pacta Sunt Servanda* – საერთო სამართალში შეესატყვისება *Doctrine of Consideration*. იხ. *Hyland R.*, *Pacta Sunt Servanda, A Meditation*, *Va. J. Int'l L.*, Vol. 34, 1994, <<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/vajint34&id=417>>, [24.06.2014].

⁵ *კანდელოპარდი რ.*, რეალური შესრულება თუ ზიანის ანაზღაურება: საერთაშორისო კონსენსუსი? საიუბილეო კრებული „სერგო ჯორბენაძე – 70“, თბ., 1996, 103; *Houtte H.V.*, *Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda*, in: *Gaillard E.(ed.)*, *Transnational Rules in International Commercial Arbitration* (ICC Publ. Nr. 480, 4), Paris, 1993, 105, 107, 108, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>>, [24.06.2014]; *Liu Ch., Newman M.S.(ed.)*, *Remedies in International Sales, Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL*, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 653; *Edlund H.E.*, *Imbalance in Long-Term Commercial Contracts*, *ERCL*, Vol. 5, Issue 4, 2009, 431.

⁶ *Ciematiece I.*, *Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 8.

⁷ *Maskow D.*, *Hardship and Force Majeure*, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 40, 1992, 657-658, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp40&collection=journals§ion=36&id=667&print=section§ioncount=1&ext=.pdf>>, [23.07.2014], მოითხოვება: *Liu Ch., Newman M.S. (ed.)*, *Remedies in International Sales, Perspective from CISG, UNIDROIT Principles and PECL*, JurisNet, LLC, New York, 2007, 653. იხ. ასევე, *Ciematiece I.*, *Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract*

შეკრულებო პირობების შესრულების სავალდებულობას სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის, სახელშეკრულებო წონასწორობის⁸ უზრუნველყოფისა და სამართლებრივი განსაზღვრულობისათვის.⁹ იგი კერძო სამართლის ტრანსნაციონალურ პრინციპად¹⁰ და საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის ქვაკუთხედად არის აღიარებული.¹¹ აღნიშნული პრინციპის სიცოცხლისუნარიანობაზე დამოკიდებული სამოქალაქო ბრუნვის ბედ-იღბალი. „სახელმწიფო ვალდებულია ხელი შეუწყოს ბრუნვის ტრადიციების ჩამოყალიბებას, რასაც მოსდევს ამ ტრადიციებით შთაგონებული ადამიანები. ის, ვისთვისაც ეს ბრუნვა წარმოადგენს ფასეულობას, ვისთვისაც მოთხოვნილებაა, ვალდებულია შესრულდეს, მისთვის მისაღებია ადეკვატურად ფასეული საჯარო ხელისუფლება. ასეთი ადამიანი მსგავსი ხელისუფლების შემოქმედი იქნება. ამდენად, ხელისუფლებისკენ გზა სამოქალაქო ბრუნვის ტრადიციებზე გადის.“¹²

სახელშეკრულებო ურთიერთობებში შეცვლილი გარემოებების აღმოცენება თანამედროვე სამოქალაქო ბრუნვის თანამდევ რისკია, რომლის პირობებშიც ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპის¹³ შეუზღუდავი გამოყენება სახელშეკრულებო წონასწორობისა და სამართლიანობის ხელყოფას

Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 8.

⁸ ნებისმიერი ხელშეკრულება მის მონაწილე სუბიექტთა შორის განამტკიცებს გარკვეულ წონასწორობას სარგებლისა და რისკების გადანაწილების თვალსაზრისით. შესაბამისად, თუ ერთი მხარე ხელშეკრულების საფუძველზე განიცდის მატერიალურ დანაკარგს, ის ამავე გარიგებიდან იღებს სანაცვლო ღირებულების სიკეთეს. იხ. *Roberts Th.E.*, Commercial Impossibility and Frustration of Purpose: A Critical Analysis, Can. J.L. & Jurisprudence, Vol. 16, 2003, 137, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/caljp16&collection=journals&page=129>>, [24.06.2014].

⁹ *Puelinckxin A.H.*, Frustration, Hardship, Force Majeure, Imprévision, Wegfall der Geschäftsgrundlage, Unmöglichkeit, Changed Circumstances, J. Int'l Arbit., Vol. 3, No. 2, 1986, 47, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>>, [24.06.2014].

¹⁰ *Goldman B.*, The Applicable Law: General Principles of Law - the Lex Mercatoria: J. Lew ed., Contemporary Problems in International Arbitration, London, 1986, 125, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>>, [24.06.2014].

¹¹ *Liu Ch.*, Changed Contract Circumstances, 2nd ed., 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5-.html>>, [24.06.2014].

¹² *ზოდუ ბ.*, სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა – უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჭრილში, ესეები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2013, 181-182.

¹³ იხ.: *Pacta Sunt Servanda* იხ.: *Surhone L.M., Timpledon M.T., Marseken S. F.*, Pacta Sunt Servanda: Brocard, Civil Law, Contract, Clause, Law, Good Faith, Peremptory Norm, Clausula Rebus Sic Stantibus, Betascript Publishers, 2010, ყველგან; *Houtte H.V.*, Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda: *Gaillard (ed.)*, Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480, 4), Paris, 1993, ყველგან, <<http://tldb.uni-koeln.de/TLDB.html>>, [24.06.2014]; *Zimmermann R.*, The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Oxford University Press, 1996, 576-581; *Sharp M.P.*, Pacta Sunt Servanda, Colum. L. Rev., Vol. 41, 1941, ყველგან, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr41&div=55&gsent=1&collection=journals>>, [24.06.2014]; *Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P.*, Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 178.

განაპირობებს¹⁴ და წინააღმდეგობაში მოდის სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელ სიკეთეთა სამართლიანი გაცვლისა და კეთილსინდისიერების მოთხოვნებთან.¹⁵

ხელშეკრულების ურღვევობის პრინციპის შეუზღუდავმა გამოყენებამ შესაძლებელია სამართლიანობის, გონივრულობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპთა ხელყოფა¹⁶ განაპირობოს და ამ პრინციპთა უმთავრესი მიზნის საწინააღმდეგო შედეგი გამოიწვიოს¹⁷ სახელშეკრულებო ურთიერთობებში შეცვლილი გარემოებების აღმოცენებისას, რაც სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელი ჩვეული რისკი და თანამდევნი მოვლენაა. სახელშეკრულებო ურთიერთობის დროს მხარეთა მიერ წინასწარ განსაზღვრული გარემოებები შეიძლება ისე შეიცვალოს, რომ მნიშვნელოვანი გავლენა იქონიოს ვალდებულების მბოჭავ ხასიათზე.¹⁸

შესაბამისად, შეცვლილი გარემოებების ინსტიტუტის კვლევის სამართლებრივი მნიშვნელობა მჭიდროდ უკავშირდება ვალდებულების შესრულების საკითხს, ვინაიდან „ეს ახალი გარემოებანი გავლენას ახდენენ ვალდებულების შემდგომ ბედ-იღბალსა და მხარეთა პასუხისმგებლობის ფარგლებზე“.¹⁹ თანამედროვე მსოფლიოს ყველა სამართლებრივ სისტემაში ვალდებულების შესრულება, მიუხედავად ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლისა, ვალდებულებითი სამართლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუტია.²⁰

შესრულება ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის ფუნდამენტური ელემენტია, რომელსაც ემსახურება მხარეთა ურთიერთსანაცვლო უფლება-მოვალეობების განხორციელება. ვალდებულების შესრულების ფუნქციონირება მნიშვნელობაზე ისიც მეტყველებს, რომ ვალდებულებითი სამართალი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში²¹ (შემდგომში – სსკ) შემდეგი სიტყვებით იწყება: ვალდებულების ძალით კრედიტორი უფლებამოსილია მოსთხოვოს მოვალეს რაიმე მოქმედების შესრულება. შესრულება „ვალდე-

¹⁴ Baranauskas E., Zapolskis P., The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract, Mykolas Romeris University, 4 (118), 2009, 198, <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=226657>, [24.06.2014]. იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010;

¹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინება საქმეზე: №ას-466-707-08.

¹⁶ Baranauskas E., Zapolskis P., The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract, Mykolas Romeris University, 4 (118), 2009, 198, <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=226657>, [23.07.2014].

¹⁷ Maskow D., Hardship and Force Majeure, Am. J. Comp. L., Vol.40, 1992, 658, <<http://www.translex.org/126400>>, [23.07.2014]; Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 9.

¹⁸ ჭანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 399.

¹⁹ იქვე.

²⁰ ძლიერიშვილის ზ., ვალდებულების შესრულება, თბ., 2006, 12.

²¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს პარლამენტის ოფიციალური გამოცემა, „უწყებანი“, საკანონმდებლო დამატება, №31, 1997.

ბულებითი ურთიერთობის საგანია.²² შეცვლილი გარემოებების მჭიდრო კავშირი ვალდებულების შესრულებასთან, როგორც ცენტრალური მნიშვნელობის ინსტიტუტთან, ამადლებს საკითხის მეცნიერულ ღირებულებას და ზრდის მისი კვლევის ინტერესს. აღსანიშნავია, რომ „შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არასტაბილური სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში, რაც დამახასიათებელია პოსტსაბჭოური ქვეყნებისათვის“²³

ამრიგად, შეცვლილ გარემოებათა პირობებში სახელშეკრულებო ბოჭვის პრობლემა უმნიშვნელოვანესია როგორც იურიდიული აბსტრაქციების, ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით.

ნაციონალურ სამართლებრივ სისტემებსა და უნიფიცირებულ საერთაშორისო კერძო სამართალში აღიარებულია, რომ შეცვლილი გარემოებების აღმოცენება სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ფორსმაჟორისა (რომანულ სამართალში – *vis major*) და შესრულების გართულების (*hardship*) ორ ფუძემდებლურ, საბაზისო კონცეფციას აფუძნებს²⁴ თანამდევი სამართლებრივი შედეგებით. შესრულების გართულება არსებობს მაშინ, როდესაც ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებული გარემოებების გავლენით²⁵ ვალდებულების აღსრულება მოულოდნელად არაგონივრულად მძიმე ტვირთს აკისრებს მოვალეს.²⁶ შესრულების გართულება გულისხმობს ობიექტურად განხორციელებადი ვალდებულების შესრულების უკიდურეს დამძიმებას, რომელიც ობიექტურად არ გამოირიცხავს შესრულების შესაძლებლობას²⁷ და რომლის პირობებშიც მხარეთა ინტერესების უპირველესი სამართლებრივი დაცვის საშუალება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებაა. ფორსმაჟორი (შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობა) კი განსხვავებული სამართლებრივი წინაპირობებით წარმოიშობა, რომელიც თანამ-

²² ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 28.

²³ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოება (GTZ), თბ., 2007, 22-23, <http://www.scribd.com/doc/44006042/ბესარიონ_ზოიძე>, [15.07.2014].

²⁴ Lando O., Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, Issue 2, 2001, 27, <<http://digitalcommons.pace.edu/pilr/vol13/iss2/4/>>, [24.06.2014]; Horn N., Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in some European Laws and International Law, in: Horn N. (ed.), *Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M., 1985, 16, <http://translex.uni-koeln.de/113700/highlight_horn_changes_circumstances_and_the_revision_contracts_some_european_laws_and_international_law_horn_adaptation_and_renegotiation_contracts_inter_not_national_trade_and_finance>, [24.06.2014]; Ciernatiece I., *Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 9, 13.

²⁵ Yorio E., Thel S., *Contract Enforcement*, 2nd ed., Wolters Kluwer Law and Business, Aspen Publishers, 2011, 5-6.

²⁶ Sharpe R.J., *Injunctions and Specific Performance*, 2nd ed., 1992, 10-10, 10-11, მოითხოვლია: Yorio E., Thel S., *Contract Enforcement*, 2nd ed., Wolters Kluwer Law and Business, Aspen Publishers, 2011, 5-6.

²⁷ Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), *Southerington T.*, *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003*, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 261.

დევ შედეგად შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებას მოიაზრებს.²⁸ თუმცა, მართლმსაჯულების ევროპული სასამართლოს²⁹ მტკიცებით, ფორსმაჟორის კონცეფცია არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ შესრულების აბსოლუტური შეუძლებლობის ცნებით, არამედ იგი მოიცავს მხარის კონტროლის მიღმა აღმოცენებულ უჩვეულო გარემოებებს, რომელთა შედეგების აღმოფხვრა გონივრული წინდახედულებისა და ყველა სათანადო ზრუნვის მიუხედავად, შეუძლებელია უკიდურესად მძიმე დანახარჯების გარეშე.³⁰

შესრულების გართულება და შეუძლებლობა მჭიდროდ დაკავშირებული კონცეფციებია.³¹ მათი ურთიერთდამოკიდებულების დადგენა ხშირად ძალიან რთულია, მით უმეტეს, რომ შესრულების შეუძლებლობა არ მოიცავს მხოლოდ აბსოლუტური, ობიექტური შეუძლებლობის შემთხვევებს. შესაბამისად, აუცილებელია იმ განსხვავების დადგენა, რომელიც შესრულების შეუძლებლობისა და გართულების არსებობისას პასუხისმგებლობის საზღვრებს მიჯნავს; მნიშვნელოვანია, თუ რა სამართლებრივი წინაპირობებით ემიჯნება ვალდებულების შესრულების გართულება, როგორც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების საფუძველი, შესრულების შეუძლებლობას, როგორც ვალდებულების შესრულებისაგან განთავისუფლების საფუძველს; სად გადის ზღვარი შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებასა და შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებას შორის; გარემოებათა როგორი ცვლილების პირობებში შეიძლება მხარეებმა გადაარჩინონ ხელშეკრულება (შეცვლილი გარემოებებისადმი მისი მისადაგების გზით) და რა შემთხვევაშია გამართლებული სახელშეკრულებო ბოჭვისგან მოვალის განთავისუფლება.

ამრიგად, ნაშრომში ვალდებულების შესრულების გართულება საპირისპირო ცნებასთან – შესრულების შეუძლებლობასთან ურთიერთკავშირში იქნება განხილული, რომლის საფუძველზე გამოიკვეთება ამ ორი სამართლებრივი ინსტიტუტის თანაფარდობა. წინამდებარე კვლევა სწორედ აღნიშნული კონცეფციების ანალიზს ისახავს მიზნად უნიფიცირებული, ანგლოამერიკული და კონტინენტური სამართლის ცივილისტური მეცნიერების, პოზიტიური კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის შესწავლის საფუძველზე.

²⁸ *Rösler H., Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 483, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [24.06.2014].

²⁹ *European Court of Justice (ECJ)*.

³⁰ *European Court of Justice, Judgment of 11 July, 1968, Case 4/68, Rec. 1968, 563*, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0011>>, [24.06.2014].

³¹ „უნიდრუას“ (Institut International pour l’Unification du Droit, UNIDROIT) ინსტიტუტი დაარსდა 1926 წელს ერთა ლიგის ეგიდით, კერძო სამართლის უნიფიკაციის ხელშეწყობის მიზნით. საერთაშორისო სავაჭრო ხელშეკრულებათა პრინციპების (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, in: Unif. L. Rev., 2004) 6.2.2-ე მუხლის მე-6 ოფიციალური კომენტარიდან ვლინდება, რომ ეს კონცეფციები ხშირად იმდენად უახლოვდება ერთმანეთს, რომ დაზარალებული მხარის გადასაწყვეტია სამართლებრივი დაცვის რომელ საშუალებას გამოიყენებს.

ნაშრომის მეთოდოლოგიურ საფუძვლად გამოყენებულია როგორც ზოგადმეცნიერული – ისტორიული, აგრეთვე, სპეციალური – ნორმატიული, დოგმატური და შედარებითსამართლებრივი კვლევის მეთოდები.

ისტორიული მეთოდის გამოყენებით ახსნილ იქნა შესასწავლი სამართლებრივი კონცეფციების აღმოცენებისა და განვითარების განმაპირობებელი ისტორიული საფუძვლები.

ნორმატიული და დოგმატური კვლევის მეთოდების საშუალებით განხორციელდა ცალკეულ ცნებათა შინაარსის დადგენა, ნორმათა სისტემატიზაცია და იურიდიული ანალიზი მათი ურთიერთკავშირში განხილვისა და სამართლის სისტემაში კუთვნილი ადგილის განსაზღვრის გზით. ხოლო კომპარატივისტული მეთოდით სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემის ანალოგი ინსტიტუტები შესწავლილ იქნა ქართულ კონცეფციებთან ურთიერთკავშირში.

ნაშრომის ფარგლებში განხორციელებული კვლევა ათი თავის სახით არის ჩამოყალიბებული:

პირველ ორ თავში წარმოჩენილია კვლევის საგანი, მიზანი და აქტუალობა. განსაზღვრულია შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივი პრობლემატიკის კვლევის ფარგლები, რომელიც მოიცავს ანგლოამერიკული, კონტინენტური და უნიფიცირებული სამართლის კვლევის მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობის დასაბუთებას და მათი გავლენის აღწერას ნაციონალური სამართლის განვითარებაზე.

მესამე თავი ეთმობა შეცვლილი გარემოებებით დაფუძნებული ორი უმთავრესი სამართლებრივი კონსტრუქციის – ვალდებულების შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის, როგორც ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპების კონცეფტუალურ ანალიზს, მათი ფუნქციური დანიშნულების კვლევას ხელშეკრულების მბოჭავ ძალასთან და სამართლებრივ ბედთან მიმართებით.

მეოთხე თავი ეძღვნება შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის ანალოგი კონცეფციების კვლევას უცხოურ სამართლებრივ სისტემებში და მათი იურიდიული მახასიათებლების ანალიზს.

მეხუთე თავის ფარგლებში დაწვრილებით გამოკვლეულია შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის კონცეფციების დაფუძნების სამართლებრივი წინაპირობები და შემოთავაზებულია დამატებითი წინაპირობების განმტკიცების აუცილებლობა ქართულ კანონმდებლობაში.

მეექვსე თავში განხილულია შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება, როგორც ვალდებულების შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგი; ხელშეკრულების ადაპტაციის ეტაპზე გამოსაყენებელი ფუძემდებლური კერძოსამართლებრივი პრინციპები; მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების განმამტკიცებელი საკანონმდებლო ნორმის დანერგვის აუცილებლობა; სასამართლოს როლისა და უფლებამოსილების ფარგლები ხელშეკრულების ადაპტაციასთან მიმართებით; სამართლიანობისა და სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის მიზანი; მხარეთა ნების ავტონომიისა და სახელშეკრულებო თავისუფლების შეზღუდვის საკითხი

სასამართლოს მიერ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში.

მეშვიდე და მერვე თავები ასახავს ხელშეკრულების ადაპტაციის შეუძლებლობის შემთხვევაში წარმოშობილი ვალდებულების დარღვევის სახეებისა და გამოსაყენებელი მეორადი მოთხოვნის უფლებების ურთიერთ-მიმართების საკითხს. აღნიშნულ თავებში წარმოჩენილია სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობების ანალიზი.

მეცხრე თავი მესამე პირის მიერ შესრულების გართულების ან შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოების აღმოცენების საფუძველით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საკითხის კვლევას მოიცავს. აღნიშნული თავის ფარგლებში განხილულია მესამე პირის სტატუსი და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველები.

ნაშრომის დასასრულს, განხორციელებული კვლევის შედეგები ჩამოყალიბებულია მეათე თავში დასკვნის სახით, სადაც შემოთავაზებულია ძირითადი შემაჯამებელი თეზისები და ქართული კანონმდებლობის სრულყოფის წინადადებები.

II. შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივი პრობლემატიკის კვლევის ფარგლები

1. ქართული სამართალი უნიფიცირებული კერძო სამართლის სივრცეში

1.1. უნიფიკაციის გავლენა ნაციონალურ სამართლებრივ სისტემათა განვითარებაზე

მსოფლიო გლობალიზაციისა და მზარდი უნიფიკაციის პირობებში, როდესაც სამართალი სულ უფრო ჰარმონიზაციისკენ მიემართება, შეუძლებელია იურიდიული ინსტიტუტების შესწავლა მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის საფუძველზე. „საქართველოსთვის, რომელმაც ეპოქალური მნიშვნელობის ქარტეხილები გამოიარა, ყველაზე მნიშვნელოვანია ევროპული იდეალებისკენ სწრაფვა და განვითარების დასავლურ სტანდარტზე გადასვლა. სამართლის განვითარება და მისი ევროპეიზაცია კი ამ პროცესის ერთ-ერთ აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს.³² სწორედ ამიტომ შედარებითსამართლებრივი მეცნიერული კვლევა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ქართული სამართლის, როგორც უნიფიკაციის ერთიანი პროცესის ინტეგრალური ნაწილის, განვითარებისათვის. აღნიშნული მეთოდი ემსახურება ეროვნული სამართლის სრულყოფას, რომელიც სხვადასხვა სამართლებრივ სისტემაში დამკვიდრებული სამართლის ანალოგი ინსტიტუტებისა და ცნებების ურთიერთკავშირში შესწავლით მიიღწევა.³³

„გაღებულებითი სამართალი, როგორც ადამიანთა ყოველდღიური ინტერესების დაკმაყოფილებასთან ყველაზე ახლოს მდგომი დარგი, აუცილებლად განიცდის ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით დაჩქარებული ძირეული ცვლილებების გავლენას.“³⁴ ინტერნაციონალიზაციისა და გლობალიზაციის პროცესმა სამართლებრივი სისტემები აიძულა გლობალური მიმართულება აეღოთ. თანამედროვე მსოფლიოში ვაჭრობასთან ერთად სამართალიც კვეთს სახელმწიფოებრივ საზღვრებს. მოდელური კანონების შემუშავება და კონვენციების რატიფიცირება სამართლებრივი სისტემების პასუხია ინტერნაციონალიზაციის პროცესის მიმართ.³⁵ „შედარებითი სამართლის აღიარებული პრინციპი, რომლის თანახმადაც მართლწესრიგთა უმრავლესობა ერთი და იმავე შედეგისაკენ სტილურად განსხვავებული გზით მისწრაფვის, ასეთი მნიშვნელოვანი არასოდეს ყოფილა. სხვადასხვა რეგიონული გაერთიანებები მაქსიმალურად ცდილობენ თავიანთი წევრი სახელმწიფოების მიერ

³² გეგენაუა დ. (რედ.), წინათქმა, კრებულში: ლადო ჭანტურია 50, საიუბილეო გამოცემა, დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2013, 5.

³³ ჩიტაშვილი ნ., ბრალის მნიშვნელობა სახელმწიფოებრივ პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009, 145.

³⁴ ჯუღელი გ. (რედ.), ძლიერიშვილი ზ., ცერცვაძე გ., რობაქიძე ი., სვანაძე გ., ცერცვაძე ლ., ჯანაშია ლ., ცერცვაძე გ., სახელმწიფოებრივ სამართალი, თბ., 2014, 19.

³⁵ Zeller B., CISG and Unification of International Trade Law, Routledge-Cavendish, Taylor and Francis Group, 2007, 1.

შეთავაზებულ სამართლებრივ ნორმებს შორის არსებული შეუსაბამოებები-
სა და წინააღმდეგობების აღმოფხვრას.³⁶

სასამართლო პრაქტიკაშიც აღიარებულ იქნა, რომ საერთაშორისო სა-
მართლის განმარტებისა და გამოყენების უნიფიცირება ის მნიშვნელოვანი
წინაპირობაა, რომელიც ემსახურება საერთაშორისო ვაჭრობის სტაბილურო-
ბასა და მისი პროცესების პროგნოზირებას.³⁷

„თითქმის 20 წელია, რაც ევროპაში რეგულარულად გამოიცემა სა-
მართლის ცნობილი მკვლევარებისა და პრაქტიკოსების სტატიების კრებუ-
ლი, რომელსაც „ევროპული სამოქალაქო კოდექსის შესახებ“ (*Towards Euro-
pean Civil Code*) ეწოდება. როგორც ამ კრებულის მეოთხე გამოცემის წინა-
სიტყვაობაშია აღნიშნული, გამოცემის იდეის დაბადების მომენტში, ანუ
1990-იანი წლების დასაწყისში, ავტორთა უმრავლესობას ძნელად შეეძლო
წარმოედგინა ერთიანი ევროპული სამოქალაქო კოდექსის რეალურობა, თუმ-
ცა 2011 წლისათვის საერთო და უნივერსალური უნიფიკაციისაკენ გადად-
გმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯები სადავო არ არის“.³⁸

შეცვლილი გარემოებების საკითხი ურთულესი პრობლემაა ყველა
განვითარებული სამართლის სისტემაში, განსაკუთრებით ეხება ეს საერთა-
შორისო სავაჭრო სამართალს.³⁹ შესაბამისად, დიდი მნიშვნელობა ეთმობა
მის რეგულირებას სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპების ე.წ. „რბილი
სამართლის“ არასაკანონმდებლო კოდიფიკაციებში⁴⁰, რამეთუ „საერთაშორი-
სო კომერციული სამართლის გავლენამ, კონვენციებისა და მოდელური კა-
ნონების ფორმით, მნიშვნელოვნად შეცვალა სახელშეკრულებო ლანდშაფტი
და განაპირობა სახელშეკრულებო სამართლის სრული ტრანსფორმაცია.“⁴¹

³⁶ ჯუღელი ვ. (რედ.), ძლიერიშვილი ზ., ცერცვაძე ვ., რობაქიძე ი., სვანაძე ვ., ცერცვაძე ლ.,
ჯანაშია ლ., ცერცვაძე ვ., სახელშეკრულებო სამართალი, თბ., 2014, 20.

³⁷ Zeller B., CISG and Unification of International Trade Law, Routledge-Cavendish, Taylor and Francis
Group, 2007, 37.

³⁸ Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., Mak Ch., du Perron C.E.(eds.), Towards a European Civil
Code, 4th Revised and Expanded edition, Kluwer Law International, 2011, მითითებულია წიგნში:
ჯუღელი ვ. (რედ.), ძლიერიშვილი ზ., ცერცვაძე ვ., რობაქიძე ი., სვანაძე ვ., ცერცვაძე ლ.,
ჯანაშია ლ., ცერცვაძე ვ., სახელშეკრულებო სამართალი, თბ., 2014, 21-22.

³⁹ Mustill M. J. (Lord Justice), The New Lex Mercatoria: The First Twenty-five Years, In Liber Amicorum
for Lord Wilberforce, 149, Bos M. & Brownlie I. (eds.), 1987, reprinted in J. Int'l Arb., Vol. 4, 1988, 84.

⁴⁰ რბილი სამართლის არასაკანონმდებლო კოდიფიკაციების შესახებ დაწვრილებით იხ.
Jansen N., The Making of Legal Authority, Non-legislative Codifications in Historical and Comparative
Perspective, Oxford University Press, New York, 2010.

⁴¹ კანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამო-
ქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი,
თბ., 2001, 1.

1.2. უნიფიცირებული სამართლის ინსტრუმენტები

ნაშრომში შეცვლილ გარემოებებთან დაკავშირებული პრობლემატიკის მეცნიერული ანალიზი ეფუძნება ისეთი საერთაშორისო სამართლებრივი ინსტრუმენტების კვლევას, როგორცაა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია „საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულებათა შესახებ“⁴² (შემდგომში – ვენის კონვენცია), „უნიდრუას საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა პრინციპები“⁴³ (შემდგომში – უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები), „ევროპის სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები“⁴⁴ (შემდგომში – ევროპული პრინციპები)⁴⁵ და ევროპული კერძო სამართლის პრინციპები, განმარტებები და მოდელური წესები – *Draft Common Frame of Reference (DCFR)*⁴⁶.

ვენის კონვენცია იურიდიულ დოქტრინაში სახელდება, როგორც მულტინაციონალური კონვენცია, რომელიც ადგენს საქონლის საერთაშორისო ნასყიდობის მომწვესრიგებელ უნიფიცირებულ სამართალს.⁴⁷ ხსენებული უნიფიცირებული აქტის კვლევის მნიშვნელობა განპირობებულია იმით, რომ მას მხოლოდ ძალა აქვს ხელმომწერი სახელმწიფოებისათვის. ვინაიდან საქართველო კონვენციის ხელშემკვერელი მხარეა, შესაბამისი წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში, იგი შეიძლება გახდეს გამოსაყენებელი სამართ-

⁴² იხ. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 1980, United Nations Commission on International Trade Law, United Nations, New York, November, 2010 (United Nations' Publication – Sales No. E.10. V.14); ასევე, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/text.html>>, [03.07.2014].

⁴³ იხ. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (UNIDROIT Contract Principles ან UPICC), International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), Rome, 2004. ასევე, <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>>, [20.06.2014].

⁴⁴ იხ. Principles of European Contract Law, Parts I and II - Revised 1998, Part III – 2002, <<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>>, [20.06.2014]. ასევე, *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, Part I, II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000.*

⁴⁵ ე.წ. „რბილი სამართლის“ კოდიფიკაციები შემუშავებულ იქნა პრაქტიკოსებისა და მეცნიერებისგან შემდგარი კერძო ჯგუფების მიერ, რომლებსაც არ ჰქონდათ საკანონმდებლო ხელისუფლება, რის გამოც მათ მიერ მიღებულ აქტებს ხშირად, „პრინციპების“ და არა „წესების“ სახელით მოიხსენიებენ. „პრინციპები“ ამ შემთხვევაში ატარებენ არა სახელმძღვანელო სტანდარტების მნიშვნელობას, არამედ გამოხატავენ დებულებების უნივერსალურ, ზოგად ხასიათს.

⁴⁶ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009. „Draft Common Frame of Reference“, უნიფიკაციის ამ დოკუმენტის დასახელების ზუსტი ქართული შესატყვისის მოძებნა ნაგულისხმევი დედააზრის ზედმიწევნით შენარჩუნებით განსაკუთრებით რთულია, შესაბამისად, იგი ინგლისური აბრევიატურის სახით – *DCFR* იქნება ნაშრომში გამოყენებული.*

⁴⁷ *Honnold J., The Sales Convention: Background, Status, Application, J.L. & Com., Vol. 8, 1988, 1, მითითებულია: Bund J.M., Force Majeure Clauses: Drafting Advice for the CISG Practitioner, J.L. & Com., Vol. 17, 1998, 383, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bund.html#9>>, [13.07.2014].*

ლი, რომელსაც უპირატესობა მიენიჭება შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობასთან მიმართებით.⁴⁸ ვენის კონვენცია ხელმოწერილია 76 ქვეყნის⁴⁹ მიერ,⁵⁰ მან დიდი გავლენა მოახდინა არაერთი სახელმწიფოს ნაციონალური კანონმდებლობის განვითარებაზე⁵¹ და დღემდე სამართლის უნიფიკაციის ორიენტირად რჩება.⁵² ვენის კონვენციის მიზანია უზრუნველყოს საერთაშორისო ნასყიდობის სამართლის ერთიანობა და საერთაშორისო ვაჭრობის ბარიერებისგან განთავისუფლება. ვენის კონვენცია საერთაშორისო ვაჭრობის სფეროში უნიფიცირებული სამართლის ყველაზე მნიშვნელოვანი აქტია.⁵³

ევროპული პრინციპები, უნიდრუას სახელმწიფოებრივ პრინციპები და ვენის კონვენცია კონტინენტური (ძირითადად, გერმანულ-ფრანგული) და ანგლოამერიკული (უმთავრესად, ამერიკულ-ინგლისური) სამართლის ძირითადი კოდფიკაციების ამოსავალი პრინციპებისა და ტრადიციების, სამართლებრივი კონცეფციებისა და პრინციპების შეჯამებას ახდენს⁵⁴ და კომპრომისული მიდგომის გამომხატველია.⁵⁵ უნიდრუას სახელმწიფოებრივ

⁴⁸ იხ. საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 II მუხლი.

⁴⁹ The World of CISG, CISG contracting States წიგნში: *Will M.R.*, Twenty Years of International Sales Law under the CISG (The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods, International Bibliography and Case Law Digest, 1980-2000, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000.

⁵⁰ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 186.

⁵¹ *Ferrari F.(ed.)*, The CISG and its Impact on National Legal Systems, Sellier, European Law Publishers, Munich, 2008,

<http://www.sellier.de/pages/downloads/9783866530782_leseprobe.pdf?code=4a8fb234920bc290ddcb75fd50df852a>, [20.06.2014]; *Schwenzer I., Hachem P.*, The CISG - Successes and Pitfalls, Am. J. Comp. L., Vol. 57, 2009, 457-478, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schwenzer-hachem.html>, [20.06.2014];

Schlechtriem P., Basic Structures and General Concepts of the CISG as Models for a Harmonisation of the Law of Obligations, Juridica X/2005, <www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2005_1_27.pdf>, [20.06.2014].

⁵² *Bonell M.J.*, The CISG, European Contract Law and the Development of a World Contract Law, Am. J. Comp. L., Vol.56, Issue 1, 2008.

⁵³ *Spivack C.*, Of Shrinking Sweatsuits and Poison Vine Wax: A Comparison of Basis for Excuse under UCC §2-615 and CISG Article 79, Pa. J. Int'l Econ. L., Vol. 27, 2006, 765, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/spivack.html#34>, [20.06.2014].

⁵⁴ *Henseler P.*, Henseler & Partners Dusseldorf, Germany, The Application in the contracting states of the United Nations Convention on Contracts for International Sale of Goods (CISG), 2007, 1, <http://www.hp-egal.com/images/stories/aktuelles/cisg_application.pdf>, [15.06.2014]; *Liu Ch.*, Remedies for Non-performance: Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles & PECL, 2003, 1, <http://www.jus.uio.no/sisu/remedies_for_non_performance_perspectives_from_cisg_upicc_and_pecl.chengwei_liu/1.2.html#97>, [05.03.2014].

იხ. ასევე, ვენის კონვენციის პრეამბულა: United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 1980, United Nations Commission on International Trade Law, United Nations, (United Nations Publication – Sales No. E. 10. V.14), New York, November, 2010, 1.

⁵⁵ იხ.: *Liu Ch.*, Remedies for Non-performance: Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles & PECL, 2003, 100,

<http://www.jus.uio.no/sisu/remedies_for_non_performance_perspectives_from_cisg_upicc_and_pecl.chengwei_liu/1.2.html#97>, [10.05.2014]; *Southerington T.*, Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade, Publication of the Faculty of Law of the University of Turku, Private Law Publication Series B:55, Turku, 2001, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html>>, [10.05.2014];

პრინციპები მიხნეულია მნიშვნელოვან წინგადადგმულ ნაბიჯად სამართლებრივი შეგნებისა და აზროვნების გლობალიზაციის თვალსაზრისით,⁵⁶ რომლითაც მეცნიერები შეეცადნენ შეეთავსებინათ საერთო და კონტინენტური სავაჭრო სამართლის ფუძემდებლური ელემენტები და შეემუშავებინათ საერთაშორისო კომერციული ხელშეკრულებების მიმართ მოქმედი პრინციპებისა და ნორმების უნიფიცირებული სისტემა,⁵⁷ მიუხედავად მონაწილე მხარეების სამართლებრივი, პოლიტიკური თუ ეკონომიკური მახასიათებლებისა.⁵⁸

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები, ევროპული პრინციპები და *DCFR* განეკუთვნებიან „რბილი სამართლის“ არასაკანონმდებლო კოდიფიკაციებს და, ვინაიდან ჩამოყალიბდნენ პოლიტიკური სფეროსა და გავლენის მიღმა, არ გამოხატავენ სახელმწიფოთა ნებას.⁵⁹

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები შემუშავებულ იქნა უმთავრესი სამართლებრივი სისტემების წარმომადგენელი სამართლის ექსპერტების მიერ, რომლებიც არ გამოხატავენ სახელმწიფოთა ინტერესებს და მოქმედებდნენ პროფესიული კომპეტენციის ფარგლებში.⁶⁰ საკანონმდებლო ხელისუფლებისგან განსხვავებით, „რბილი სამართლის“ შემუშავებელი ჯგუფების მოქმედებისა და არჩევანის მეტი თავისუფლების გამო, სხენებული სამართალი გაცილებით მოქნილი და ადაპტირებადია საერთაშორისო სავაჭრო პრაქტიკის ცვალებად მოთხოვნებთან.⁶¹ ხოლო სახელშეკრულებო სამართალი სამართლებრივ სივრცეში განსაკუთრებით ცვალებადია იმისთვის, რომ დაემორჩილოს კოდიფიკაციების მბოჭავ ძალას.⁶² მიუხედავად იმისა, რომ უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები „რბილი სამართლის“ კოდიფიკაციებს განეკუთვნება, ის განიხილება, როგორც მნიშვნელოვანი სვლა

Nottage L., *Changing Contract Lenses: Unexpected Supervening Events in English, New Zealand, U.S., Japanese and International Sales Law and Practice*, 2008, 403, <<http://ssrn.com/abstract=1105240>>, [10.05.2014].

⁵⁶ *მათიაშვილი ზ.*, UNIDROIT- საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა პრინციპები, ჟურნ. „საერთაშორისო სამართალი“, №14, დეკემბერი, 2000, 6.

⁵⁷ *Fucci R.F.*, *Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts*, *Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance*, Thelen Reid & Priest LLP, American Bar Association Section of International Law, 2006, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>>, [10.05.2014].

⁵⁸ *Slater S.D.*, *Overcome by Hardship: The Inapplicability of the UNIDROIT Principles' Hardship Provisions to CISG*, *Fla. J. Int'l L.*, Vol. 12, 1998, 238, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slater.html>>, [10.05.2014].

⁵⁹ *Jansen N.*, *The Making of Legal Authority, Non-legislative Codifications in Historical and Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2010, 7; *Carlsen A.*, *Can the Hardship Provisions in the UNIDROIT Principles be Applied when the CISG is the Governing Law?* Copenhagen, Denmark, Pace Essay Submission, 1998, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/carlsen.html#fn7>, [10.05.2014].

⁶⁰ *Carlsen A.*, *Can the Hardship Provisions in the UNIDROIT Principles be Applied when the CISG is the Governing Law?* Copenhagen, Denmark, Pace Essay Submission, 1998, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/carlsen.html#fn7>>, [10.05.2014].

⁶¹ *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles*, *Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 3.

⁶² *Farnsworth E.A.*, *Closing Remarks*, *Am. J.Comp.L.*, Vol. 40, 1992, 699.

იურიდიული აზროვნების გლობალიზაციისკენ⁶³ და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მსოფლიო სახელშეკრულებო სამართლის განვითარებაში.⁶⁴

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები ამავე აქტის პრეამბულაში დასახელებულია, როგორც უნიფიცირებული სამართლის საერთაშორისო ინსტრუმენტების განმარტებისა და ინტერპრეტირების წყარო. აღნიშნულს ადასტურებს ვენის კონვენციის მე-7(2) მუხლის შინაარსი: კონვენციით პირდაპირ მოუწესრიგებელი საკითხები, რომლებსაც კონვენცია შეეხება, მაგრამ არ ახდენს მათ ზუსტ რეგლამენტაციას, უნდა დარეგულირდეს იმ ზოგადი პრინციპებით, რომლებსაც აღნიშნული კონვენცია ეფუძნება ან, მათი არარსებობის შემთხვევაში, საერთაშორისო კერძო სამართლით განსაზღვრული გამოსაყენებელი სამართლის ძალით.

იურიდიულ დოქტრინაში უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები მიიჩნევა უზოგადეს პრინციპებად ვენის კონვენციის განმარტების თვალსაზრისით.⁶⁵ აღნიშნულის უმთავრეს მიზეზად მიჩნეულია უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების შესაბამისობა როგორც ვენის კონვენციის შესაბამის დებულებებთან, ისე ვენის კონვენციიდან ნაწარმოებ უზოგადეს პრინციპებთან. ვენის კონვენცია განამტკიცებს სამართლებრივ დებულებებს, რომლებიც არის სხვადასხვა სამართლის სისტემის შედარებისა და მათ შორის მიღწეული პოლიტიკურად მხარდაჭერილი კომპრომისების შედეგი. შესაბამისად, ვენის კონვენცია მისი დებულებების განზოგადების გზით, ქმნის ზოგადი სახელშეკრულებო სამართლის საფუძველს. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები მართალია, პირდაპირ ვენის კონვენციიდან არ არის ნაწარმოები, მაგრამ ისინი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონვენციის განმარტებისა და ხარვეზის შევსებისათვის.⁶⁶ ასევე ეროვნული სასამართლოები და საარბიტრაჟო ტრიბუნალები უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებს ვენის კონვენციისა და სხვა საერთაშორისო უნიფიცირებული სამართლის ინსტიტუტების განმარტებისა და შევსების წყაროდ განიხილავენ.⁶⁷

⁶³ *Perillo J.M.*, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: The Black Letter Text and a Review, *Fordham L. Rev.*, Vol. 43, 281, 1994, 282, <<http://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol63/iss2/1/>>, [10.05.2014].

⁶⁴ *Bonell M.J.*, The CISG, European Contract Law and the Development of a World Contract Law, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 56, 2008, 18, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell4.html#93>>, [10.05.2014].

⁶⁵ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით იხ.: *Bonell M.J.*, The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and CISG – Alternatives or Complementary Instruments? *Unif. L. Rev.*, Vol. 36, 1996, 26-39, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ulr96.html#n31>>, [20.07.2014];

Bonell M.J., An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 3rd ed., Ardsley, New York, 2005, 317, 320, 232; *Garro A.*, Gap-Filling Role of the UNIDROIT Principles in International Sales Law: Some Comments on the Interplay between the Principles and the CISG, *Tul. L. Rev.*, Vol. 69, 1995, 1149, <www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/tulr-69&collection=journals§ion=39&id=1165&print=section§ioncount=1&ext=.pdf>, [10.05.2014].

⁶⁶ *Magnus U.*, The General Principles of UN-Sales Law, published in English at 3 International Trade and Business Law Annual, Australia, *Int'l. Trade & Bus. L. Ann.*, Vol. 3, 1997, 33-56. მითითებულია წიგნში: *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 42.

⁶⁷ *Bonell M.J.*, The Unidroit Principles and Transnational Law, *Unif. L. Rev.*, Vol. 5, 2000, 199-218, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/droit2000&collection=journals§ion=0&id=>

DCFR-ის მიღებამდე, სახელშეკრულებო სამართლის აკადემიური დირექტორების მქონე თანამედროვე პრინციპებად უმთავრესად უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები და ევროპული პრინციპები მიიჩნეოდა,⁶⁸ როგორც მოდელური კონცეფციები ნაციონალური და საერთაშორისო სამართლის კანონმდებლებისათვის.⁶⁹

ევროპული კერძო სამართლის მეცნიერული ანალიზისა და კვლევისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია DCFR-ის შესწავლა, რომელიც კიდევ უფრო აკადემიური ხასიათის სამართლებრივ ინსტრუმენტად არის აღიარებული იურიდიულ დოქტრინაში⁷⁰ და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის განვითარებაზე.⁷¹

DCFR-ის წესები ეფუძნება ევროპულ პრინციპებს და ეს ორი სამართლებრივი აქტი მნიშვნელოვნად ფესვგადგმულია ვენის კონვენციაში. აღნიშნულის გათვალისწინებით შესაძლებელია ითქვას, რომ სხენებული სამართლებრივი ინსტრუმენტები ასახავენ მე-20 საუკუნის კომპარატივისტული იურიდიული მეცნიერების არსს.⁷²

ამრიგად, ზემოხსენებული უნიფიცირებული აქტების კვლევა მნიშვნელოვანია, როგორც ეროვნული კანონმდებლობის განმარტებისა და სრულყოფის ერთ-ერთი უმთავრესი საშუალება.⁷³

205&print=1§ioncount=1&ext=.pdf>, [15.07.2014]; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 42.

⁶⁸ *Hondius E.*, European Private Law – Survey, ERPL, Issue 6, 2002-2004, 863,

<<http://www.kluwerlawonline.com>>, [10.05.2014].

⁶⁹ *Kronke H.*, The UN Sales Convention, the UNIDROIT Contract Principles and the Way Beyond, J.L. & Com., Vol. 25:451, 2005-06, 452, <<http://www.uncitral.org/pdf/english/CISG25/Kronke.pdf>>, [10.05.2014].

⁷⁰ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 7-8.

⁷¹ *Hesselink M. W.*, CFR & Social Justice: A Short Study for the European Parliament on the Values Underlying the Draft Common Frame of Reference for European Private Law - What Roles for Fairness and Social Justice?, Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series No. 2008/08, Munich: Sellier, 2008, 1, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1270575>, [10.05.2014].

⁷² *Ackermann Th.*, Beyond Expectation? An Assessment of the DCFR Rules on Contractual Damages, სტატიის კრებულში: *Wagner G. (ed.)*, The Common Frame of Reference: A View from Law And Economics, Sellier – European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 36.

⁷³ *Bonell M.J.*, The UNIDROIT Principles 2010: An International Restatement of Contract Law, Symposium on the 2010 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Towards a “Global” Contract Law, October 28, 2011, 14,

<<http://www.law.georgetown.edu/cle/materials/UNIDROIT/2011.pdf>>, [10.05.2014]; UNIDROIT Principles – The New Edition of the Principles of International Commercial Contracts Adopted by the International Institute for the Unification of Private Law, 2004, 13,

<<http://www.unidroit.org/english/publications/review/articles/2004-1-bonell.pdf>>, [20.07.2014]. იხ. ასევე, *Dessefontet F.*, Use of the UNIDROIT Principles to Interpret and Supplement Domestic Law, 2002, <<http://www.unil.ch/webdav/site/cedidac/shared/Articles/Supplement%20Bull.%20CCI.pdf>>, [10.05.2014].

2. კონტინენტური და ანგლოამერიკული სამართლის კვლევის მნიშვნელობა

2.1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებისა და ცივილისტური მეცნიერების კვალდაკვალ

„ნებისმიერი სამართლებრივი სისტემა ანგარიშს უწევს შეცვლილ გარემოებებს ვალდებულების შემდგომი შესრულების საკითხის გადაჭრისას“.⁷⁴ თითოეული სამართლებრივი სივრცე საკითხის ამა თუ იმ მოდიფიკაციებით მოწესრიგებისას⁷⁵ ხშირად კონცეფტუალურად განსხვავებულ მიდგომას ავლენს. ამ მხრივ გამორჩეული და საინტერესო რეგულირებით ხასიათდება გერმანული სამართალი, რომელმაც ზეგავლენა მოახდინა ასევე, საერთო სამართლის ინსტიტუტების ფორმირებაზე.⁷⁶

გერმანული სამართლის მიმართ კვლევის ინტერესი ასევე განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ გერმანული დოქტრინა, XIX საუკუნიდან მოკიდებული დღეის ჩათვლით, იმდენად სრულყოფილი აღმოჩნდა, რომ იგი თეორიული წყარო გახდა არა მარტო თავად გერმანული კანონმდებლობისათვის, არამედ სხვა ხალხებისათვისაც და მათ შორის ქართველებისათვის. ამ დოქტრინისათვის დამახასიათებელი აბსტრაქტული აზროვნების სტილი კარგად მოერგო ქართულ ცნობიერებას.⁷⁷

ამასთან, სსკ პანდექტური სამართლის სისტემას შეესატყვისება⁷⁸ და ცალკეული სამართლის ინსტიტუტის მოწესრიგებისას ძირითადად ორიენტირებულია გერმანიის სამოქალაქო კოდექსზე⁷⁹ (შემდგომში – გსკ⁸⁰).

1997 წლის 26 ივნისს გერმანული სამართლის მოზიარე, დამოუკიდებელი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიღება იყო მცდელობა ევროპული სამართლებრივი სივრცისათვის დამახასიათებელი პრინციპებისა და ღირებულებათა სისტემის ამსახველი სამართლებრივი ბაზის შექმნისა, რომელიც გაემიჯნებოდა საბჭოთა სამართლებრივ შეხედულებებს და შესატყვისი იქნებოდა შეცვლილი სოციალური გარემოს პირობებში აღმოცენებული სამოქალაქო ბრუნვის მოთხოვნებისა. „კოდექსი უნდა ყოფილიყო ის ხიდი,

⁷⁴ ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 399.

⁷⁵ Ciernatiece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 14.

⁷⁶ Riesenfeld S., The Impact of German Legal Ideas and Institutions on Legal Thought and Institutions in the United States in the Reception of Continental Ideas in the Common Law World, Reimann M. (ed.), 1993, 1820-1920, 89, 95-96 .

⁷⁷ სურგულაძე ივ., ხელისუფლება და სამართალი, გერმანულიდან თარგმნა და შესავალი წერილი დაურთო ო. გამყრელიძემ, თბ., 2002, მითითებულია: ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 6/2003-1, 90.

⁷⁸ ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 2000, 82.

⁷⁹ ჩანავეა ს., მყიდველის მეორადი უფლებების შედარებით სამართლებრივი ანალიზი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004, 35.

⁸⁰ German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005.

რომელსაც საქართველო დასავლეთის კულტურულ სამყაროსთან უნდა დაეკავშირებინა და რომლითაც განვითარებული სამართლებრივი კულტურა საქართველოშიც უნდა შემოსულიყო, რაც მნიშვნელოვანწილად მოხდა კიდევაც“.⁸¹

ახალი სამართლებრივი ინსტიტუტების ფორმირებისას სსკ დაემყარა ევროპულ კოდიფიკაციებს, განსაკუთრებით კი გაიზიარა გერმანიის ვალდებულებითი სამართლის ფუნდამენტური რეფორმის საფუძველზე განხორციელებული კონცეფტუალური სრულყოფის შედეგები.

ზემოთქმულის დასტურად შეიძლება ითქვას, რომ „პრინციპული სიახლე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისა მისი 398-ე მუხლია, რომელიც ეხება ხელშეკრულების მისადაგებას შეცვლილი გარემოებებისადმი. ასეთი ნორმა რუსულ კოდექსშიცაა და თანამედროვე ევროპულ სამართალთან ჰარმონიზაციის გავლენით შემოვიდა პოსტსაბჭოურ სივრცეში. ამ მუხლის შემოტანით ერთგვარად დაზუსტდა ხელშეკრულების სავალდებულო ხასიათი. ამ მუხლის მიხედვით, ხელშეკრულება წარმოჩინდება როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, რომელიც გარემოებათა შესაბამისად შეიძლება საჭიროებდეს სახეცვლილებას“.⁸²

გერმანიაში შეცვლილი გარემოებების ანალოგი – გარიგების *საფუძვლის რღვევის* დოქტრინა საკანონმდებლო დონეზე მხოლოდ 2002 წელს განმტკიცდა. მიუხედავად ამისა, შეცვლილი გარემოებების მოწესრიგებისას ქართული სამართალი გსკ-ის რეფორმის შემდეგდროინდელ რეგულირებასთან მნიშვნელოვან საერთოს ავლენს. „რამდენად პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, ისევე გერმანულ-ქართული თანამშრომლობის შედეგად, საქართველოს 1997 წლის სამოქალაქო კოდექსით უფრო ადრე იქნა გათვალისწინებული ხსენებული ნორმები“.⁸³ აღნიშნული ნათლად მიუთითებს, რომ ქართველი კანონმდებელი სწრაფად რეაგირებს სამოქალაქო ბრუნვის მოთხოვნებზე, ხოლო გერმანიაში დიდი სიფრთხილით ეკიდებიან საკანონმდებლო ცვლილებებს. ასევე „ეს გამოწვეულია იმით, რომ გერმანიაში აღნიშნულ რეფორმაზე მუშაობა წლობით მიმდინარეობდა და ქართველ კანონმდებელს საშუალება ჰქონდა გასცნობოდა ჯერ კიდევ შემუშავების პროცესში მყოფ კანონპროექტებს... ასე რომ, ქართული და გერმანული სამოქალაქო სამართლის ვალდებულებითი ნაწილიც მეტწილად ერთმანეთს შეესაბამება“.⁸⁴ მიუხედავად აღნიშნულისა, გერმანული სამართლის გავლენით დანერგილი ქართული სამართლის არაერთი კონცეფცია მნიშვნელოვნად სცილდება გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებით განმტკიცებულ ანალოგ ინსტიტუტებს. აღნიშნუ-

⁸¹ *ჭანტურია ლ.*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011, 19-20.

⁸² *ზოიძე ბ.*, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, 288.

⁸³ *ჭანტურია ლ.*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997, 117.

⁸⁴ *მახლაძე ს.*, ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევისას (საქართველოსა და გერმანიის კანონმდებლობათა ანალიზი), უკრ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004, 72.

ლის ფონზე, მნიშვნელოვანია ერთდროულად მსგავსი და კონცეფტუალური თუ სისტემური თვალსაზრისით, ხშირად წინააღმდეგობრივი რეგულირების ურთიერთკავშირში გამოკვლევა.

2.2. ანგლოამერიკული სამართლის გამოცდილება – აბსოლუტური პასუხისმგებლობიდან მისი გამომრიცხავი გარემოებების აღიარებამდე

ანგლოამერიკული სამართლის კვლევის აუცილებლობა განაპირობა ამ სისტემის კონცეფტუალურად განსხვავებულმა მიდგომამ სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის საკითხის მიმართ. თავად ხელშეკრულების კონცეფციაც საერთო სამართალში მნიშვნელოვნად განსხვავდება გერმანული და ფრანგული სამართლებრივი სისტემებისგან.⁸⁵

კონტინენტური სამართლის სისტემა ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის მიმდევარია,⁸⁶ ხოლო ანგლოამერიკული სამართალი დაემყარა მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპს,⁸⁷ რომლის საფუძველზეც ისტორიულად საერთო სამართალი ყველა სახელშეკრულებო პირობას გარანტიის ძალას ანიჭებდა.

მკაცრი პასუხისმგებლობის ძალით, ხელშეკრულება განსაზღვრული სამართლებრივი შედეგის უპირობო განხორციელების გარანტიად და ქმედით სამართლებრივ მექანიზმად განიხილება. იგი ითვალისწინებს ვალდებულების მკაცრი სიზუსტით, ხელშეკრულების შესატყვის შესრულებას. ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შედეგის მიუღწევლობა ვალდებულების დარღვევას აფუძნებს შესაბამისი პასუხისმგებლობით.⁸⁸ ხელშეკრულების ყველა არსებითი პირობის განუხრელი დაცვა მხარეთა ნაგულისხმევი ვალდებულებაა, რომლის დარღვევა იწვევს სამოქალაქო სამართლებრივ პასუხისმგებლობას.⁸⁹

შემდგომში მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპი ანგლოამერიკულ სამართალში შეიზღუდა კონტინენტური ევროპისათვის ნიშანდობლივი ბრალეული პასუხისმგებლობის წესით. კონტინენტური სამართლის მსგავსად, ანგლოამერიკული სამართლის ძალით, მხარე შესაძლებელია განთავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან, თუ დაამტკიცებს, რომ შექმნილ გარემოებათა პირობებში ვალდებულების დარღვევის თავიდან ასაცილებლად მის მი-

⁸⁵ Beale H., Hartkamp A. (eds.), Cases, Materials and Text on Contract Law, Oregon, Hart Publishing Oxford and Portland, 2002, 1.

⁸⁶ Schwenzler I., Hachem P., Kee Ch., Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 650.

⁸⁷ Scott R.E., In (Partial) Defense of Strict Liability in Contract, Columbia Law and Economics Working Paper No. 341, Mich. L. Rev., Vol. 107, 2009, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1304239>, [23.04.2014].

⁸⁸ Zweigert K., Kötz H., Introduction to Comparative Law, Volume II-The Institutions of Private Law, 2nd Revised ed., Translated from German by Weir T., Oxford, Clarendon Press, 1987, 187.

⁸⁹ Reimann M., Zimmermann R. (eds.), The Oxford Handbook of Comparative Law, Farnsworth A., Comparative Contract Law, Part III, United States by Oxford University Press Inc., New York, 2006, 922.

ერ ყველა აუცილებელი, გონივრული და კანონიერი საშუალება იქნა გამოყენებული.⁹⁰

ეტაპობრივად განხორციელდა მკაცრი პასუხისმგებლობის კომბინირება ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპთან და ამ გზით ანგლოამერიკული სამართალი დაუახლოვდა კონტინენტური სამართლის იურიდიული აზროვნების სისტემას. დღესდღეობით ანგლოამერიკული სამართალი, კონტინენტური სამართლის მსგავსად, ინარჩუნებს მკაცრი პასუხისმგებლობის რეჟიმს ცალკეული სახის დარღვევების მიმართ. მაგალითად, მსგავსად კონტინენტური სამართლისა, პასუხისმგებლობა კვლავ მკაცრია ფულადი, გვაროვნული და უნაკლო ნივთის მიწოდების ვალდებულებების დარღვევის შემთხვევაში.⁹¹

მოვალის პასუხისმგებლობა შეიძლება შეიზღუდოს⁹² ასევე, მხარეთა მიერ დადგენილი ფორსმაჟორული დათქმებით,⁹³ რომელიც თითქმის ყველა სამართლის სისტემისათვის არის დამახასიათებელი.⁹⁴ ამ დათქმებით კონტრაქტები თვით ხელშეკრულებაში უთითებენ იმ გარემოებათა შესახებ, რომელთა არსებობა იწვევს მათ განთავისუფლებას პასუხისმგებლობისაგან.⁹⁵ ამ შემთხვევაში უმნიშვნელოვანესია სახელშეკრულებო პირობებით ფორსმაჟორის სამართლებრივი შედეგების დეტალური განსაზღვრა მხარეთა მიერ.⁹⁶

საგარანტიო პასუხისმგებლობა ანგლოამერიკულ სამართალში სახელშეკრულებო შეთანხმებით განმტკიცებული პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების გარდა, შეიძლება შეიზღუდოს ე.წ. ხელშეკრულების ამოების დოქტრინით, რომლის განვითარებას დასაბამი დაუდო საქმემ⁹⁷

⁹⁰ *Reimann M., Zimmermann R.(eds.), The Oxford Handbook of Comparative Law, Farnsworth A., Comparative Contract Law, Part III, Published in the United States by Oxford University Press Inc., New York, 2006, 922.*

⁹¹ *ხიტაშვილი ნ.,* ბრალის მნიშვნელობა სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009, 159.

⁹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010. აღნიშნულ საქმეში მხარეებმა სახელშეკრულებო შეთანხმებით განსაზღვრეს, რომ ისინი დროებით გათავისუფლდებოდნენ პასუხისმგებლობისაგან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების შეუსრულებლობისას ფორსმაჟორული გარემოებების მოქმედების პერიოდში, თუ ისინი გამოწვეული იქნებოდა გადაუღალახავი, დაუძლეველი ძალის შედეგად.

⁹³ *Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 33.*

⁹⁴ *DiMatteo L.A., The Law of International Contracting, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 54.*

⁹⁵ *ჭანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნობუე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.,* საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 374.

⁹⁶ *DiMatteo L.A., The Law of International Contracting, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 54.*

⁹⁷ *Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 23.*

*Taylor v. Caldwell.*⁹⁸ ამ საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილებით სასამართლომ პირველად აღიარა შესრულების შეუძლებლობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად,⁹⁹ რითაც მნიშვნელოვნად შეიცვალა ინგლისური სამართლის მიდგომა შეცვლილი გარემოებების პირობებში ვალდებულების მკაცრი შესრულების მიმართ.¹⁰⁰ სასამართლომ დასაშვებად და ხელშეკრულების ნაგულისხმევ პირობად¹⁰¹ მიიჩნია მხარეთა განთავისუფლება პასუხისმგებლობისგან თუ ხელშეკრულების დარღვევამდე ვალდებულების შესრულება მოვალის ბრალისაგან დამოუკიდებლად შეუძლებელი გახდა ინდივიდუალური ნივთის განადგურებამ.¹⁰²

თავდაპირველად დოქტრინა ვიწროდ განიმარტებოდა და მხოლოდ შესრულების ობიექტური შეუძლებლობის პირობებში გამოიყენებოდა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად.¹⁰³ თუმცა, *Taylor v. Caldwell* არ იყო აბსოლუტური, ფიზიკური შეუძლებლობის მაგალითი, ვინაიდან შესრულება განხორციელებადი იყო დიდი ოდენობის ხარჯების გაწევის შემთხვევაში.¹⁰⁴ ამრიგად, შესრულების შეუძლებლობა და განუხორციელებ-

⁹⁸ იხ. *(1863)3b & S826, 122 ER 309 (QB)*. აღნიშნულ საქმეში მხარეთა ბრალისაგან დამოუკიდებლად დაიწვა მუსიკალური დარბაზი, რომელიც კონცერტის ორგანიზებისთვის იყო განკუთვნილი. სასამართლომ გააუქმა ხელშეკრულების მოქმედება და ორივე კონტრაქტენტი გაათავისუფლა სახელშეკრულებო ვალდებულებისაგან. იხ. *Poole J., Casebook on Contract Law, 9th ed., Online Resource Centre, Oxford University Press, Oxford, 2008, 565; Farnsworth E.A., Farnsworth on Contracts, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 627-632; Perillo J., Hardship and Its Impact on Contractual Obligations: A Comparative Analysis, Roma, 1996, 4,*

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo4.html>, [10.05.2014]; *Southerington T., Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade, Publication of the Faculty of Law of the University of Turku, Private Law Publication Series B:55, Turku, 2001,*

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html>, [10.05.2014]; *Bridgeman C., Reconciling Strict Liability with Corrective Justice in Contract Law, Fordham L. Rev., Vol. 75, 2007, 3035,*

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=669504, [10.05.2014].

⁹⁹ *Goldberg V.P., Excuse Doctrine: The Eisenberg Uncertainty Principle, J. Legal Analysis, Vol.2, No.1, 2010, 366,* <http://jla.oxfordjournals.org/content/2/1/359.full.pdf+html>, [20.07.2014]; *Smythe D.J., Bounded Rationality, the Doctrine of Impracticability, and the Governance of Relational Contracts, S. Cal. Interdisc. L.J., Vol. 13, No. 2, 2003-2004, 228,*

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=799328, [20.07.2014].

¹⁰⁰ აბსოლუტური სახელშეკრულებო ვალდებულების მაგალითი იყო საქმე – *Paradine v. Jane, English Rep. 897 [K.B.1647]*, რომელშიც გამტკიცებული იყო შეცვლილი გარემოების მიუხედავად ვალდებულების მკაცრი დაცვის პრინციპი. იხ.: *Chen-Wishart M., Contract Law, 2nd ed., Oxford University Press, 2008, 386; Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 23.*

¹⁰¹ *Implied Terms.*

¹⁰² იხ.: *Treitel G.H., The Law of Contract, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 779; Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 89.*

¹⁰³ *Blum B.A., Chemerinsky E., Epstein R., Gilson R.F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farnsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B.(eds.), Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 455.*

¹⁰⁴ აღნიშნულის გამო აშშ-მ ტერმინი *შეუძლებლობა* შეცვალა *განუხორციელებლობით*. იხ. *Treitel G.H., The Law of Contract, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 793.*

ლობა აბსოლუტური პასუხისმგებლობის პრინციპის გამონაკლისად იქნა დაშვებული.¹⁰⁵

დროთა განმავლობაში დოქტრინის მოქმედება გაფართოვდა:¹⁰⁶ სასამართლოები იყენებდნენ მას არა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ვალდებულების შესრულება ხელშეკრულების საგნის განადგურებით შეუძლებელი ხდებოდა, არამედ როდესაც ქარწყლდებოდა მხარეთა მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესი და ხელშეკრულების მიზანი ხდებოდა ამაო. მიუხედავად იმისა, რომ ვალდებულების შესრულება ობიექტურად კვლავ განხორციელებადი იყო,¹⁰⁷ სამართლიანობა მოითხოვდა შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებას.¹⁰⁸

ამრიგად, მართალია, ანგლოამერიკული სამართალი არ იცნობს ტერმინებს „ფორსმაჟორი“ და „შესრულების გართულება“¹⁰⁹, მაგრამ შეცვლილი გარემოებების პრობლემატიკასთან მიმართებით მოქმედი „ხელშეკრულების მიზნის ამაოებისა“¹¹⁰ და „კომერციული განუხორციელებლობის“¹¹¹ დოქტრინების შესწავლა კონტინენტური სამართლის კონცეფციებთან ურთიერთკავშირში, სამართლის სისტემების კონცეფტუალური მიდგომების წარმოჩენის თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია.

¹⁰⁵ *Jacobs D.L.*, Legal Realism or Legal Fiction? Impracticability Under the Restatement (second) of Contracts, New York, Com. L.J., Vol. 87, 1982, 289, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/clla87&div=70&id=&page=>>, [20.07.2014].

¹⁰⁶ *Blum B.A., Chmerinsky E., Epstein R., Gilson R. F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farndsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B. (eds.)*, Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 456.

¹⁰⁷ *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 779.

¹⁰⁸ *Blum B.A., Chmerinsky E., Epstein R., Gilson R. F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farndsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B.(eds.)*, Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 456.

¹⁰⁹ *Perillo J.*, Hardship and its Impact on Contractual Obligations: A Comparative Analysis, Roma, 1996, 1, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo4.html>>, [10.05.2014].

¹¹⁰ *Frustration of Purpose.*

¹¹¹ *Commercial Impracticability.*

III. ფორსმაჟორის და შესრულების გართულების ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპები

1. ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპის მნიშვნელობა

ნებისმიერი სამართლებრივი წესრიგი ახდენს მოვალის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ საფუძველთა სისტემის ფორმირებას.¹¹² შესაბამისად, როგორც კონტინენტურ ასევე, ანგლოამერიკულ სამართალში სულ უფრო მეტად ესწრაფვიან ვალდებულების შესრულების დაბრკოლების ცნების უნიფიცირებას.¹¹³

ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპები, როგორც უნიფიცირებული და განზოგადებული სამართლებრივი კონცეფციები¹¹⁴ გამოიყენება საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა საყოველთაოდ, საერთაშორისო დონეზე აღიარებული პრინციპების მნიშვნელობით. ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპები შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ხარვეზული და ღიანორმების, ასევე ხელშეკრულების პირობების განმარტებისა და შევსების ქმედით მექანიზმად შეიძლება იქნეს განხილული. შესაბამისად, ეს საკითხი დიდი მნიშვნელობის მქონეა დოქტრინული და პრაქტიკული თვალსაზრისით. თვით სახელშეკრულებო პრინციპების არსში არსებული ხარვეზების შევსება სასამართლო გადაწყვეტილებების ინტერპრეტირების გზით მიიღწევა.¹¹⁵ ზემოთქმული ნათლად დასტურდება არაერთი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებით.¹¹⁶

¹¹² *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008, 710, <www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>, [24.06.2014].

¹¹³ *შაკიაშვილი ბ.*, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, სადისერტაციო ნაშრომი იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ., 1997, 6.

¹¹⁴ *Ciemaniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 31.

¹¹⁵ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 39.

¹¹⁶ მაგალითად, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები საერთაშორისო სავაჭრო პალატის (International Chamber of Commerce (ICC)) მიერ გამოყენებულ იქნა ჰოლანდიური სამართლის განმარტების საშუალებად. იხ. *Award in ICC Case No. 8486*. ორიგინალი დაცულია გერმანულად, *J.D.I.*, 1998, 1047-1049. ინგლისური თარგმანი იხილეთ: *Y. B. Com. Arb.* 1999, 162-173, UNILEX, <http://www.trans-lex.org/create_pdf.php?docid=208486UNILEX>, [20.07.2014],

by *Berger K.P.*, International Arbitral Practice and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Am. J. Comp. L., Vol. 46, 1998, 140,

<www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcomp46&id=1&size=2&collection=journals&index=journals/amcomp#150>, [06.07.2014]. კერძოდ: ჰოლანდიელმა გამყიდველმა თურქ მყიდველთან გააფორმა ხელშეკრულება შაქრის მწარმოებელი დანადგარის დამზადებისა და დამონტაჟების თაობაზე. გამოსაყენებელ სამართლად ხელშეკრულებით განისაზღვრა ჰოლანდიის კანონმდებლობა. ხელშეკრულების დადების შემდეგ მყიდველმა შეთანხმებული ფასის გადახდაზე უარი განაცხადა შაქრის მწარმოებელი დანადგარის მიმართ ბაზარზე მოთხოვნის მკვეთრი შემცირების საფუძველით. მას შემდეგ, რაც უშედეგოდ დასრულდა მხარეთა მოლაპარაკება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების თაობაზე, ჰოლანდიელმა გამყიდველმა უარი თქვა ხელშეკრულებაზე და მოითხოვა ზიანის

2. ფორსმაჟორის, როგორც ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპის, ცნება

„ფორსმაჟორი“ რომანული ცნებიდან – *vis major* იღებს სათავეს,¹¹⁷ რომელიც განმტკიცებულ იქნა ნაპოლეონის კოდექსში¹¹⁸ და ცნობილია თითქმის ყველა დიდი სამართლებრივი ტრადიციის მქონე ქვეყნის სისტემაში.¹¹⁹ ფორსმაჟორი ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპის სახით პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი საფუძვლის სახით მოქმედებს მიუხედავად იმისა, არის თუ არა იგი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული.¹²⁰ აღნიშნული პრინციპი უზრუნველყოფს სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან დროებით ან მუდმივ, სრულ¹²¹ ან ნაწილობრივ განთავისუფლებას.¹²²

ფორსმაჟორი, როგორც შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლების საფუძველი იმ დაბრკოლებისათვის, რომელიც მოვალის კონტროლისა და რისკის სფეროს მიღმა წარმოიშვ

ანაზღაურება თურქი მხარისაგან. აღნიშნულის საფუძველად მან მიუთითა შესრულების გართულების მარეგულირებელი ნორმა (6:258) ნსკ-დან (NBW). ამის საპირისპიროდ, როგორც პოლანდიურ სამართალზე, ისე უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებზე დაყრდნობით, სასამართლომ წარმოაჩინა შესრულების გართულების სამართლებრივი ბუნება, რომელიც მისი გამოყენების წინაპირობად მოიაზრებდა შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეულ სახელშეკრულებო წონასწორობის არსებით რღვევას. პალატამ ასევე მიუთითა პოლანდიელ მოსამართლეებს ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების შემთხვევებში უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების გამოყენების მიზანშეწონილობის შესახებ. ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპების ეროვნული სამართლის განმარტების საშუალებად გამოყენებასთან დაკავშირებით იხილეთ ასევე: *Maskow D., Hardship and Force Majeure*, Am. J. Comp. L., Vol. 40, 1992, 657, 665, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp40&collection=journals§ion=36&id=667&print=section§ioncount=1&ext=.pdf>>, [10.02.2014];

Berger C. P., International Arbitral Practice and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Am. J. Comp. L., Vol. 46, 1998, 129, 139-140, <www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp46&collection=journals§ion=11&id=139&print=section§ioncount=1&ext=.pdf>, [10.02.2014].

¹¹⁷ *Ciemaniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 15.

¹¹⁸ *Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), Southerington T., Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003*, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 259.

¹¹⁹ *Wright C., Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks*, *The Construction Lawyer*, Vol. 23, 2003, 16, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/conlaw23&div=46&g_sent=1&collection=journals>, [11.02.2014].

¹²⁰ *Anaconda-Iran, Inc. v. The Government of the Islamic Republic of Iran, et al., Award No. ITL 65-167-3 of 10.12.1986 at 41-43, 13 Iran-U.S. C.T.R. 199, 211-12, Y.B. Com. Arb. 1988, 319; Mobil Oil Iran Inc. v. Islamic Republic of Iran, Award No. 311-74/76/81/150-3 of 14.07.1987 at para.117.*

¹²¹ პასუხისმგებლობისგან სრული განთავისუფლება მოქმედებს მაშინაც, როდესაც ფორსმაჟორული გარემოება მხოლოდ ხელშეკრულების ნაწილზე ახდენს გავლენას, მაგრამ აქარწყლებს ხელშეკრულების არსს. იხ. *Ciemaniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 63.

¹²² იქვე.

ა, აერთიანებს და განაზოგადებს სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემისთვის ნიშანდობლივ თავისებურებებს, რის საფუძველზეც საკუთარ ცნებაში მოიაზრებს მისთვის აუცილებელი წინაპირობების სისტემატიზირებულ კატალოგს და, შესაბამისად, მიიჩნევა სახელშეკრულებო სამართლის უზოგადეს პრინციპად.¹²³

3. ფორსმაჟორის მოქმედება უნიფიცირებულ კერძო სამართალში

ფორსმაჟორის სამართლებრივი არსი სრულყოფილად შეიძლება წარმოჩინდეს უნიფიცირებული აქტების შესწავლის საფუძველზე. აღნიშნული საკითხი არსებითად ერთგვაროვნადაა მოწესრიგებული ვენის კონვენციის 79-ე, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე, ევროპული პრინციპების 8:108-ე და DCFR-ის 3:104-ე (1) მუხლებით.¹²⁴

3.1. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები

ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების კონცეფციები ამავე სახელწოდებითაა წარმოდგენილი უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე და 6.2.1-ე-6.2.3-ე მუხლებში.¹²⁵ ხსენებული ტერმინების განმტკიცება ისეთ ტრანსნაციონალურ სამართლებრივ ინსტრუმენტში, როგორცაა უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები, განაპირობა მათ ფართო გამოყენებამ საერთაშორისო ბიზნეს წრეებსა და სავაჭრო პრაქტიკაში, რაც გამოიხატებოდა საერთაშორისო ხელშეკრულებებში შესაბამისი დათქმების განმტკიცებით.¹²⁶ უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებში პასუხისმგებლობისგან

¹²³ იხ.: *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 109. შემდგომი მითითებებით: *Magnus U.*, Force Majeure and the CISG, In the International Sale of Goods Revisited, edited by *Sarcevic* and *Volken*, The Hague, 2001, 8; *Kessedjian C.*, Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, *Int'l Rev. L. & Econ*, Vol. 25, 2005, 430, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kessedjian.html>, [10.02.2014]; *Barry N.*, Force Majeure and Frustration, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 27, 1979, 231, <www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp27&collection=journals§ion=22&id=245&print=section§ioncount=1&ext=.pdf>, [10.02.2014]. ცალკეული ავტორი ავითარებს საწინააღმდეგო პოზიციას მოსაზრებისა, რომ ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი ანგლოამერიკული და კონტინენტური სამართლის „კომპრომისის“ შედეგია. საწინააღმდეგო შეხედულების თანახმად, ხსენებული მუხლი მხოლოდ ზედაპირულ, მოჩვენებით ჰარმონიას ამყარებს ამ ორ პრინციპულად განსხვავებულ სამართლებრივ სისტემას შორის.

¹²⁴ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, *VUWLR*, Vol. 39, 2008, 714, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [10.02.2014].

¹²⁵ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 106. შემდგომი მითითებებით: *Bonell M. J.*, An International Restatement of Contract Law: The Unidroit Principles of International Commercial Contracts, 3rd ed., Ardsley, New York, 2005, 148; *Magnus U.*, Force Majeure and the CISG, In The International Sale of Goods Revisited, *Sarcevic, Volken (eds.)*, The Hague, 2001, 28-29.

¹²⁶ იხ. Official Comment 6.2.1, UPICC,

<www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=109294>, [10.02.2014].

განთავისუფლების საფუძვლების აღნიშნული ტერმინებით ასახვა განპირობებული იყო ეროვნული სამართლის სისტემებში დამკვიდრებული შესატყვისი ინსტიტუტებისგან მათი გამიჯვნის აუცილებლობით.¹²⁷ ანალოგიურად იცავს ვენის კონვენციაც ტერმინოლოგიური ნეიტრალურობის პრინციპს¹²⁸ და გამორიცხავს ტერმინებს, რომლებსაც შიდასახელმწიფოებრივ სისტემებში დამკვიდრებული მნიშვნელობა აქვთ.¹²⁹

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე მუხლი მოიცავს საერთოსამართლებრივი სისტემისათვის ნიშანდობლივი „ხელშეკრულების ამოღებისა“¹³⁰ (*Frustration of Contract*) და „კომერციული განუხორციელებლობის“¹³¹ (*Commercial Impracticability*), ასევე, კონტინენტურ სამართალში გავრცელებულ ფორსმაჟორისა (*Force Majeure*) და შესრულების შეუძლებლობის (*Unmöglichkeit*) ცნებებს, თუმცა ის არ არის ეროვნული კონცეფციების იდენტური.¹³² ფორსმაჟორი ფართოდ გავრცელდა და განვითარდა საერთაშორისო სავაჭრო პრაქტიკაში და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებში დამკვიდრდა არა რომელიმე ქვეყნის ნაციონალური კანონმდებლობით განმტკიცებული ანალოგი კონცეფციების იდენტური შინაარსით, არამედ შეიძინა მათგან სხვადასხვა სამართლებრივი ნიშანი.¹³³

¹²⁷ იხ.: Official Comment No. 1 on Art. 7.1.7 UPICC, 2004 ed., <<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637&x=1>>, [10.02.2014]; *Doudko A.G.*, Summary of the Seminar on “Force Majeure and Hardship” organized by the ICC, Unif. L. Rev., Vol.6, 2001, 100-114, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/droit2001&collection=journals§ion=12&id=104&print=section§ioncount=1&ext=.pdf>>, [10.02.2014], მითითებულია წიგნში: *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 4.

¹²⁸ *Andersen K.B.*, Uniform Application of the International Sales Law, Understanding Uniformity, the Global Jurisconsultorium and Examination and Notification Provisions of the CISG, Kluwer Law International, The Netherlands, 2007, 94.

¹²⁹ იქვე, 93.

¹³⁰ ხელშეკრულების ამოღების დოქტრინა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც შესრულება შეუძლებელი, კანონსაწინააღმდეგო ან იმ შინაარსისგან არსობრივად განსხვავებული ხდება, რაც მხარეებს ჰქონდათ ნაგულისხმევი და გამიზნული ხელშეკრულების დადების ეტაპზე. აღნიშნულთან დაკავშირებით იხილეთ. *McKendrick E.*, Contract Law, Oxford, Chapter 23, 2003. სხენებული დოქტრინა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად გამოყენებისას მკაცრად და ვიწროდ განიმარტება, რომელიც ანგლოამერიკულ სამართალში არსებული მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპის გამოხატულებაა და ემსახურება მიზანს, არ მისცეს მხარეებს მბოჭავი ვალდებულებისგან მარტივად თავდაღწევის საშუალება. იხ. *McKendrick E.*, The Creation of a European Law of Contracts – The Role of Standard Form Contracts and Principles of Interpretation, Kluwer-Deventer, 2004, 9-10.

¹³¹ *Syquia E.P.*, The Revision and Adaptation of Contracts in Philippine Law – With a Comparative Look at the Law of other Asean Countries, 1985, 91, წიგნში: *Horn N.(ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

¹³² Official Comment on Art. 7.1.7 UPICC, 2004, <<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637>>, [10.02.2014].

¹³³ *Draetta U.*, Force Majeure Clauses in International Trade Practice, Bus. L. J., Vol. 5, 1996, 547.

ამრიგად, მიუხედავად სამართლებრივი სისტემების განსხვავებული მიდგომებისა, შესაძლებელი ხდება ფორსმაჟორის ცნების განზოგადებული მახასიათებლების ჩამოყალიბება.¹³⁴

3.2. ევროპული პრინციპები და ვენის კონვენცია

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე მუხლი თავისი შინაარსით ევროპული პრინციპების 1:108-ე მუხლით განმტკიცებული პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლის იდენტურია. ევროპული პრინციპების ხსენებული მუხლით განმტკიცებული ფორსმაჟორი შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის კონცეფციას გულისხმობს.¹³⁵

ამრიგად, ევროპული პრინციპები მართალია, არ ამკვიდრებს ტერმინს „ფორსმაჟორი“, თუმცა 8:108-ე მუხლი განამტკიცებს მოვალის კონტროლის, შესაბამისად, პასუხისმგებლობის სფეროს მიღმა აღმოცენებულ შესრულების დამაბრკოლებელ გარემოებას¹³⁶ და ადგენს კლასიკური ფორსმაჟორის გამოყენების სამართლებრივ წინაპირობებს.

ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობის გამორიცხვის წინაპირობებს და მისგან განთავისუფლების საფუძველია უმთავრესად შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის – ფორსმაჟორის არსებობისას. იურიდიული მეცნიერებისა და სასამართლო პრაქტიკის მიერ, ვენის კონვენციის ხსენებული ნორმა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად იქნა აღიარებული შესრულების უკიდურესი გართულების პირობებშიც.¹³⁷

ამრიგად, პასუხისმგებლობისა და მისგან განთავისუფლების კონცეფციების განვითარებისა და უნიფიცირების საფუძველზე ფორსმაჟორი ჩამოყალიბდა ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპად, რომელშიც სინთეზირებულია ყველა ის არსებითი ნიშანი და წინაპირობა, რაც სამართლებრივი სისტემების მიერ ამ კონცეფციისათვის მიჩნეულ იქნა ძირითად მახასიათებლად. ამით აიხსნება, რომ სასამართლო გადაწყვეტილებები მნიშვნელოვნად

¹³⁴ *Rimke J.*, Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Kluwer, 1999-2000, 199, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html#7>>, [10.02.2014].

¹³⁵ *Southerington T.*, Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade, Publication of the Faculty of Law of the University of Turku, Private Law Publication Series B:55, Turku, 2001, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html>>, [10.02.2014].

¹³⁶ *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 379. უნიდრუასა 7.1.7-ე და ევროპული პრინციპების 8:108-ე მუხლები აწესრიგებს მხოლოდ ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ვალდებულების შესრულება შეუძლებელი ხდება ხელშეკრულების დადების შემდეგ.

¹³⁷ აღნიშნულ საკითხზე დეტალურად იქნება საუბარი შესრულების გართულებისადმი მიძღვნილ თავში.

უახლოვდებიან ერთმანეთს ფორსმაჟორის საფუძველით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების თვალსაზრისით.¹³⁸

4. ფორსმაჟორი როგორც პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველი და მისი სამართლებრივი მახასიათებლები

ვენის კონვენცია განამტკიცებს მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპს, რომლის თანახმად, პირს მიუხედავად მისი ბრალეულობისა, შეერაცხება მისი კონტროლის სფეროში განხორციელებული ქმედება.¹³⁹ თუმცა, ვენის კონვენცია არ ითვალისწინებს შეუზღუდავ პასუხისმგებლობას, არამედ ადგენს მის გამომრიცხველ კრიტერიუმებს.¹⁴⁰ ამრიგად, უნიფიცირებული სამართალი ვენის კონვენციის სახით განამტკიცებს მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპს, თუმცა ამავდროულად, შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას ცნობს პასუხისმგებლობის გამორიცხვის შესაძლებლობას.¹⁴¹

ფორსმაჟორის სამართლებრივი ბუნების ანალიზიდან გამომდინარე, შეიძლება გამოიყოს მისი რამდენიმე არსებითი, კლასიკური ნიშანი. კერძოდ, ვენის კონვენციის 79-ე მუხლის¹⁴² თანახმად, მხარეს არ დაეკისრება პასუხისმგებლობა ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის, თუ ის დაამტკიცებს, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოიწვია (ა) მისი კონტროლის

¹³⁸ *Zweigert K., Kötz H., An Introduction to Comparative Law, 3rd ed., Translated from the German by Weir T., Oxford, 1998, 510, 511-515.*

¹³⁹ *Lindström N., Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods, NJCL, 2006/1, 2, <http://www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf>, [17.04.2014].*

¹⁴⁰ *Lookofsky J., The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Herbots J. (ed.), Blanpain R. (gen. ed.), International Encyclopedia of Laws - Contracts, Suppl. 29, 2000, 152, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html>>, [20.07.2014].*

¹⁴¹ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch., Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 650.*

¹⁴² United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 1980, United Nations Commission on International Trade Law, United Nations' Publication – Sales No. E. 10. V.14, United Nations, New York, November, 2010, 24-25. 79-ე (2) მუხლის თარგმანი ითვალისწინებს: თუ მხარის მიერ ვალდებულების დარღვევა გამოიწვია მესამე მხარის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობამ, რომელიც მან ჩართო მთლიანად ხელშეკრულების ან მისი ნაწილის შესასრულებლად, მაშინ ასეთი მხარე გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ: ა) მისი პასუხისმგებლობა გამოირიცხება წინა პუნქტის საფუძველზე; ბ) მესამე პირი, რომელიც მან ჩართო, ასევე გათავისუფლდებოდა პასუხისმგებლობისაგან წინა პუნქტის დებულებების მის მიმართ ამოქმედების შემთხვევაში. 3) წინამდებარე მუხლით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლება ვრცელდება დაბრკოლების არსებობის პერიოდზე. 4) ვალდებულების დამრღვევი მხარე ვალდებულია მეორე მხარეს შეატყობინოს დაბრკოლების, მისი შედეგების შესახებ, თუ რა გავლენა შეიძლება მოახდინოს დაბრკოლებამ მის მიერ ვალდებულების შესრულების შესაძლებლობაზე. თუ მხარე არ მიიღებს შეტყობინებას გონივრულ ვადაში მას შემდეგ, რაც დამრღვევმა მხარემ იცოდა ან უნდა სცოდნოდა ასეთი დაბრკოლების არსებობის შესახებ, მაშინ მან უნდა ანაზღაუროს შეტყობინების განუხორციელებლობით მეორე მხარისათვის გამოწვეული ნებისმიერი ზიანი. 5) წინამდებარე მუხლი არ ართმევს მხარეებს უფლებას მოითხოვონ კონვენციით გათვალისწინებული ნებისმიერი მეორადი უფლების განხორციელება, გარდა ზიანის ანაზღაურებისა.

სფეროს მიღმა არსებულმა მოვლენამ,¹⁴³ (ბ) თუ მხარეს არ ჰქონდა ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ამ მოვლენის წარმოშობის გონივრულად გათვალისწინების¹⁴⁴ (გ) ასევე, დაბრკოლების ან მისი შედეგების თავიდან აცილების ან მათი დაძლევის შესაძლებლობა.¹⁴⁵ ამასთან, დაბრკოლება უნდა იყოს შეუსრულებლობის გამომწვევი მიზეზი.¹⁴⁶

მნიშვნელოვანია, რომ ზემოხსენებული წინაპირობები ვენის კონვენციით განმტკიცებული პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების ცენტრალუ-

¹⁴³ *Flechtner M.H.*, Issues Relating to Exemption (“Force Majeure”) Under Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (“CISG”), Legal Studies Research Paper Series, Pittsburgh, Pennsylvania, 2008, 7,

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1118124, [22.04.2014]; *Honnold J.O., Flechtner H. M. (ed.)*, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2009, 613; *Trakman L.E.*, Declaring Force Majeure: Veracity or Sham? Un. of New South Wales, 2007, 15, http://works.bepress.com/leon_trakman/4, [22.07.2014].

¹⁴⁴ ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი ვრცელდება მხოლოდ ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებულ დაბრკოლებაზე. ვინაიდან შესრულების საწყისი შეუძლებლობა ხელშეკრულების ნამდვილობაზე ახდენს გავლენას და აღნიშნული საკითხი კონვენციის მე-4 მუხლის თანახმად, მისი რეგულირების სფეროდან გამოირიცხება, ამდენად, 79-ე მუხლი არ მოიცავს შესრულების საწყისი შეუძლებლობის მოწესრიგებას. იხ. *Flechtner H.*, Issues Relating to Exemption (“Force Majeure”) Under Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, *Honnold J.*, 4th ed., The Hague: Kluwer Law International, Forthcoming, University of Pittsburgh - School of Law, 2008, 10-13, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1118124###, [17.04.2014]; *Lee W.*, Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, *Dick. J. Int'l. L.*, 1990, 386, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html>, [17.04.2014].

მსგავსად, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე და ევროპული პრინციპების 8:108-ე მუხლები აწესრიგებს ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებულ შესრულების შეუძლებლობას. იხ. *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 379. შეად. *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, *VUWLR*, Vol. 39, 2008, 718, <http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>, [17.04.2014].

¹⁴⁵ *Basedow J.*, Towards a Universal Doctrine of Breach of Contract: The Impact of the CISG, *Int'l Rev. L. & Econ.*, Vol. 25, 2005, 497, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/basedow.html>, [17.04.2014];

Lindström N., Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods, *NJCL*, 2006/1, 8-10, http://www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf, [17.04.2014]; *Lee W.*, Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, *Dick. J. Int'l. L.*, 1990, 388-391,

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html>, [17.04.2014]; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 107; *Nottage L.*, Changing Contract Lenses: Unexpected Supervening Events in English, New Zealand, U.S., Japanese, and International Sales Law and Practice, 2008, 403, <http://ssrn.com/abstract=1105240>, [17.04.2014]; *Pizer L.K., Smith M.R. (eds in Chief)*, *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 285; ფორსმაჯორის აღნიშნულ წინაპირობებს განამტკიცებს ასევე საერთაშორისო სავაჭრო პალატაც: იხ. ICC Publication Num. 421, “Force Majeure and Hardship”, 1985, მითითებულია: *DiMatteo L.A.*, The Law of International Contracting, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 57.

¹⁴⁶ *Schlechtriem P., Schwenzer I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1067; *King V.K.*, Hardship as an Impediment to Performance in Terms of Article of the CISG, North-West University, November, 2010, 8.

რი, ფუნდამენტური მნიშვნელობის საფუძვლებია.¹⁴⁷ აღნიშნულ ნორმას ორ-მხრივი მოქმედება აქვს და მიემართება სახელშეკრულებო ურთიერთობის ორივე მონაწილეს: გამყიდველსა და მყიდველს.¹⁴⁸ მნიშვნელოვანია, რომ ხსენებული წინაპირობების¹⁴⁹ არსებობა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში გონივრული განსჯის საფუძველზე უნდა შეფასდეს. ამ შემთხვევაშიც სახელმძღვანელოა „გონიერი, წინდახედული პირის“¹⁵⁰ კრიტერიუმი.¹⁵¹

5. ფორსმაჟორის მოქმედების ფარგლები

ფორსმაჟორის გამოყენების საფუძველია სახელშეკრულებო ვალდებუ-ლების დარღვევა მიუხედავად იმისა, იგი ნაწილობრივია თუ სრული, დროე-ბითი თუ მუდმივი, საწყისი თუ შემდგომი, აისახება თუ არა შეუსრულებ-ლობა მესამე პირთა უფლებრივ ან ქონებრივ მდგომარეობაზე.¹⁵²

თუ ხელშეკრულებით მოვალეს მხოლოდ შესრულებისათვის აუცი-ლებელი და გონივრული ზომების მიღების მოვალეობა (*obligation de moyens*) აკისრია და არა განსაზღვრული შედეგის მიღწევისა (*obligation de resultat*),¹⁵³ მაშინ ხელშეკრულების დარღვევა გამოიხატება ვალდებულების შესრულე-ბისათვის აუცილებელი ღონისძიებების განუხორციელებლობით, „სათანადო მეთოდების გამოყენებლობითა და ქცევის განსაზღვრული სტანდარტის“¹⁵⁴ დაუცველობით, ვინაიდან ხელშეკრულება მხოლოდ აუცილებელი და გონივ-

¹⁴⁷ *Flechtner H.*, Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) as Rorschach Test: The Homeward Trend and Exemption for Delivering Non-Conforming Goods, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 19, 2007/1, 30, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flechtner7.html>>, [25.05.2014].

¹⁴⁸ *Kessedjian C.*, Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, *Int'l Rev. L. & Econ.*, Vol. 25, 2005, 417, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kessedjian.html>>, [25.05.2014].

¹⁴⁹ წინაპირობების შესახებ დაწვრილებით იხ. *Backhaus R.*, The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law, *EJCL*, Vol. 8.1, 2004, <www.ejcl.org>, [25.05.2014]; *Flechtner M.H.*, Issues Relating to Exemption (“Force Majeure”) Under Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (“CISG”), *Legal Studies Research Paper Series*, Pittsburgh, Pennsylvania, 2008, 7, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1118124>, [25.05.2014]; *Wright C.*, Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks, *The Construction Lawyer*, Vol. 23, 2003, 16-20, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/conlaw23&div=46&g_sent=1&collection=journals>, [25.05.2014].

¹⁵⁰ *the bon père de famille*.

¹⁵¹ *Talon D.*, Section IV, Exemptions, *Commentary on the International Sales Law*, The 1980 Vienna Sales Convention, Art.79, *Bianca M., Bonell M.J.*, Giuffrè-Milan, Milan, 1987, 580-581.

¹⁵² *Brunner Ch*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, *Kluwer Law International BV*, The Netherlands, 2009, 111; *Magnus U.*, Force Majeure and the CISG, In *The International Sale of Goods Revisited*, Edited by *Sarcevic and Volken*, The Hague, 2001, 14.

¹⁵³ *Reimann M., Zimmermann R.*, *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, USA, 2008, 923.

¹⁵⁴ *Schmidt-Kessel M. (Osnabrück)*, Remedies for Breach of Contract in European Private Law - Principles of European Contract Law, *Acquis Communautaire and Common und Frame of Reference*, in *Schulze R.(ed.)*, *New Features in Contract Law*, Sellier, European Law Publishers, München, 2007, 185, 192.

რული წინდახედულების გამოჩენას ავალდებულებს მხარეს. შედეგის, როგორც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მიზნის, მიუღწევლობა მოვალეს ვალდებულების დარღვევად არ შეეცხება და შესაბამისად, არ იარსებებს ფორსმაჟორის გამოყენების საფუძველი.

თუ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული საქონელი დაზიანდება ან განადგურდება მყიდველისათვის მისი ჩაბარების შემდგომ, მაშინ გამყიდველს აღარ დაეკისრება ხელმეორედ შესრულების ვალდებულება, მიწოდების მომენტიდან შემთხვევითი დაღუპვის რისკის მყიდველზე გადასაცემის (*preisgefahr*) გამო.¹⁵⁵ მყიდველის განკარგულების სფეროში გადასვლის შემდგომ საქონლის დაღუპვა, რომელიც გამყიდველის ქმედებით არ არის გამოწვეული, არ ქმნის ფორსმაჟორის გამოყენების საფუძველს გამყიდველის მიერ ვალდებულების დარღვევის არარსებობის გამო. ამდენად, მყიდველი არ განთავისუფლდება სანაცვლო შესრულების – ფასის გადახდის ვალდებულებისგან, რომელიც მისი რისკის სფეროში სწორედ ვალდებულების შესრულების მიღების მომენტიდან მოიხზრება.¹⁵⁶

პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების მიზნით, მხარე ვერ დაეუბრნობა მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის ფაქტს, თუ ვალდებულების დარღვევა მისი, როგორც კრედიტორის, ქმედებითა თუ უმოქმედობით იქნა გამოწვეული. ამ შემთხვევაში მოვალის პასუხისმგებლობის გამორიცხვის საფუძველად შესაძლებელია ფორსმაჟორიც იქნეს გამოყენებული, რამეთუ ვალდებულების შეუსრულებლობა მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა არსებულმა დაბრკოლებამ – კრედიტორის ქმედებამ განაპირობა.¹⁵⁷ თუ ვალდებულების დარღვევაზე სრულად კრედიტორია პასუხისმგებელი, სამართლებრივი სისტემები უპირობოდ გამორიცხავენ მის მიერ ნებისმიერი მეორადი მოთხოვნის გამოყენების უფლებამოსილებას.¹⁵⁸

ვალდებულების დარღვევის ერთიანი ცნებიდან გამომდინარე, ფორსმაჟორი, როგორც პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველი, მიემართება ვალდებულების ყველა სახის დარღვევას. იგი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ხელშეკრულების საფუძველზე აღმოცენებული ყველა ვალდებუ-

¹⁵⁵ იხ. ვენის კონვენციის 66-ე მუხლი.

¹⁵⁶ *Brunner Ch, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 111.*

¹⁵⁷ მოცემულ შემთხვევაში ფორსმაჟორთან შედარებით (სათანადო წინაპირობების არსებობისას) მოვალის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად უპირატესად გამოსაყენებელია სახელშეკრულებო კონტრაქტის (კრედიტორის) მიერ გამოწვეული ვალდებულების დარღვევა (*exemption due to interference by the other party*) (ვენის კონვენციის 80-ე მუხლი), რადგან ფორსმაჟორის საფუძველით კრედიტორს მხოლოდ ზიანის ანაზღაურებისა და შესრულების მოთხოვნის უფლებები ეზღუდება, ხოლო მეორე საფუძველის გამოყენების შემთხვევაში კი, შესრულებისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებებთან ერთად გამოირიცხება ხელშეკრულებიდან გასვლის, ფასის შემცირებისა და ვადამოსული პროცენტის მოთხოვნის უფლებებიც. იხ. *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 115.*

¹⁵⁸ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch., Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 676.*

ლების, მათ შორის ფულადი ვალდებულებისა და ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველზე წარმოშობილი რესტიტუციის ვალდებულების მიმართ.¹⁵⁹

ფორსმაჟორი არ გულისხმობს ყოველგვარი ვალდებულების გამორიცხვას მხარეთა შორის. მაგალითად, ამ შემთხვევაში სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტისათვის აუცილებელი მოქმედებების განხორციელებისა და გარემოებათა ცვლილებით წარმოშობილი დამატებითი ხარჯების გაღების ვალდებულება იწყებს ამოქმედებას.¹⁶⁰

პრაქტიკაში ფორსმაჟორი ყველაზე იშვიათად ნაკლიანი შესრულების მიმართ გამოიყენება, რადგან გვაროვნული ნივთის ნაკლი, როგორც წესი, ყოველთვის მწარმოებელი გამყიდველის რისკის სფეროში მოიაზრება¹⁶¹ და ის მკაცრად არის პასუხისმგებელი საქონლის ნივთობრივი ან უფლებრივი ნაკლისათვის.¹⁶²

6. შესრულების გართულების ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპად აღიარება სასამართლო პრაქტიკის მიერ

ვალდებულების შესრულების გართულების ცნებაში განზოგადებული სახით გაერთიანდა ეროვნული სამართლებრივი სისტემების მიერ განმტკიცებული ამ კონცეფციის არსებითი სამართლებრივი მახასიათებლები, რის საფუძველზეც ეს კონცეფცია ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპად¹⁶³ იქცა.

ვენის კონვენცია არ ითვალისწინებს შესრულების გართულების მომწესრიგებელ დამოუკიდებელ ნორმას. როგორც კონვენციის ტექსტი, ისე მისი შემუშავების ისტორია არაფერს იუწყება იმის შესახებ, 79-ე მუხლით განმტკიცებული ფორსმაჟორი აერთიანებს თუ არა შესრულების გართულების კონცეფციასაც.¹⁶⁴ იურიდიულ დოქტრინაში არსებობს განსხვავებული

¹⁵⁹ *Magnus U.*, Wiener UN-kaufrecht (CISG) Art. 79 CISG para.11, *J. Von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, 14th ed., Berlin, 2005. მითითებულია წიგნში: *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 76.

¹⁶⁰ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 64.

¹⁶¹ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 76.

¹⁶² *Schlechtriem P.*, *Schwenzer I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1075.

¹⁶³ იხ. *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 109. შემდგომი მითითებებით: *Magnus U.*, Force Majeure and the CISG, In *The International Sale of Goods Revisited*, Edited by *Sarcevic* and *Volken*, The Hague, 2001, 8; *Kessedjian C.*, Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, *Int'l Rev. L. & Econ.*, Vol. 25, 2005, 430, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kessedjian.html>, [24.06.2014]; *Barry N.*, Force Majeure and Frustration, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 27, 1979, 231, <<http://www.heinonline.org/HOL/PDF?handle=hein.journals/amcomp27&collection=journals§ion=22&id=245&print=section§ioncount=1&ext=.pdf>>, [24.06.2014].

¹⁶⁴ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 110.

მოსაზრებები იმასთან დაკავშირებით, ხსენებული ნორმა მხოლოდ ფორსმაჟორის გამოყენების სამართლებრივ წინაპირობებს¹⁶⁵ განამტკიცებს, თუ იგი შესრულების გართულების ელემენტებსაც მოიცავს. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მეცნიერებაში დღემდე ერთიანი პოზიციის ჩამოყალიბება ვერ განხორციელდა.¹⁶⁶

ხსენებულ საკითხთან დაკავშირებით სასამართლო პრაქტიკაც არაერთგვაროვანია. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია, ბულგარეთის სავაჭრო და ინდუსტრიული პალატის საარბიტრაჟო ტრიბუნალის გადაწყვეტილება,¹⁶⁷ რომელიც გართულებული სახელშეკრულებო ვალდებულებისგან განთავისუფლების თემას შეეხება. საქმის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, მხარეთა შორის გაფორმდა საქონლის ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლითაც განისაზღვრა საქონლის ოდენობა, შესყიდვის ფასი და ანგარიშსწორების ფორმა. მყიდველი ასაბუთებდა გამყიდველის მიერ ვალდებულების დარღვევის არსებობას შემდეგი გარემოებების გათვალისწინებით: ხელშეკრულების დადების შემდეგ მოვალემ შეტყობინების საფუძველზე სთხოვა გამყიდველს საქონლის მიწოდების შეწყვეტა საბაზრო პირობების გაუარესების მიზეზით. შესაბამისად, რეალიზაციის პრობლემების გამო მისთვის გართულება საქონლის შენახვა, გაიზარდა ვალუტის კურსი და მშენებლობის ბიზნესმა განიცადა კრიზისი. ამის საპასუხოდ, გამყიდველი ასაბუთებდა, რომ შეტყობინება არაფორმალურ ხასიათს ატარებდა და მყიდველს არ შეეძლო შეტყობინების დამადასტურებელი მტკიცებულების წარმოდგენა. ასევე, მოვალეს არ განუცხადებია მიმწოდებლისთვის, თუ რა პერიოდით უნდა განხორციელებულიყო საქონლის მიწოდების შეჩერება, რომელი მხარე გაიღებდა საქონლის შენახვისა და დაცვის ხარჯებს და რა პირობებით და როდის განხორციელდებოდა სახელშეკრულებო ფასის გადახდა. ამასთან, შეტყობინების განხორციელების მომენტში, უკვე შესრულებული იყო საქონლის მნიშვნელოვანი ნაწილის მიწოდება, რომელიც მყიდველის განკარგულების სფეროში მოიაზრებოდა 4 წლის განმავლობაში და ხორციელდებოდა მისი რეალიზაცია.

ტრიბუნალის დასაბუთებით, ვალდებულების შესრულების დასახელებული სიძნელეები, საბაზრო პირობების გაუარესება და ვალუტის გაუფასურება, რომელზეც მოვალე ამყარებდა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების მოთხოვნას, ნებისმიერი მოვალის კომერციული რისკის სფეროში მოიაზრებოდა და დაუშვებელი იყო მისი სრულად კრედიტორზე გადაკისრება. ამასთან, ტრიბუნალის მტკიცებით, აღნიშნული გართულებები არ აკმაყოფი-

¹⁶⁵ *Bund J.M.*, Force Majeure Clauses: Drafting Advice for the CISG Practitioner, J.L. & Com., Vol. 17, 1998, 385, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bund.html#t9>>, [25.05.2014].

¹⁶⁶ ერთ-ერთ არგუმენტად მოყვანილია ფაქტი, რომ ცალკეული ქვეყნის სამართლებრივი სისტემა არ ცნობს შესრულების გართულების დოქტრინას, როგორც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების საფუძველს. იხ. *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 110.

¹⁶⁷ *Bulgarian Chamber of Commerce and Industry [BTTP (Bulgarska turgosko-promishlena palata)]*, Case No. 11/96, 12 February 1998, იხ. <<http://cisgw3.law.pace.edu/cases/980212bu.html#cd>>, [20.07.2014];

ლებდა ვენის კონვენციის 79-ე მუხლით გათვალისწინებულ წინაპირობებს და არ აფუძნებდა შესრულების ობიექტურ შეუძლებლობას.

ამრიგად, საარბიტრაჟო ტრიბუნალმა ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი, მხოლოდ ფორსმაჟორის, როგორც აბსოლუტური შესრულების შეუძლებლობის, პირობებში გამოსაყენებლად მიიჩნია.¹⁶⁸ თუმცა, ის ფაქტი, რომ ვენის კონვენცია ცალკე მუხლის სახით არ განამტკიცებს შესრულების გართულების ცნებას, მაგრამ არსობრივად მისი მომცველია, არ გამორიცხავს ამ უკანასკნელის ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპად აღიარებას.¹⁶⁹

ვალდებულების შესრულების გართულების შეცვლილი გარემოებების პირობებში პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად და ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპად აღიარების თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბელგიის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება¹⁷⁰, რომლის საქმის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, მხარეებმა გააფორმეს ფოლადის მიღების ნასყიდობის ხელშეკრულება, რის შემდგომაც გაუთვალისწინებლად, 70%-ით გაიზარდა ფოლადის საბაზრო ღირებულება. ამასთან, ხელშეკრულება არ შეიცავდა ფასების დარეგულირების მექანიზმს შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის შემთხვევისათვის. გამყიდველი, რომელიც წარმოდგენილი იყო ფრანგული კომპანიის სახით, მოითხოვდა სახელშეკრულებო ფასის მოდიფიცირებას, თუმცა მყიდველი, კოლანდიური კომპანიის სახით, უცვლელი პირობებით ითხოვდა შეთანხმებულ შესრულებას. პირველი ინსტანციის სასამართლომ ვალდებულების შესრულების გართულება არ მიიჩნია შეცვლილი გარემოებებისადმი ფასის მისადაგების საფუძვლად, იმ მოტივით, რომ აღნიშნული არ იყო ვენის კონვენციის რომელიმე მათ შორის არც 79-ე, მუხლით მოაზრებული.

სააპელაციო სასამართლომ შეცვალა აღნიშნული გადაწყვეტილება და განმარტა, რომ შესრულების გართულების 79-ე მუხლის მოქმედება არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ ფორსმაჟორული გარემოებით და არ გამორიცხავდა შესრულების გართულების პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად აღიარებას. სასამართლომ გამოსაყენებელ სამართლად ფრანგული კანონმდებლობა აღიარა (ვენის კონვენციის მე-7 (2) მუხლის ძალით). კერძოდ, მან ხაზი გაუსვა ფრანგული სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში – ფსკ) 1134-ე მუხლით განმტკიცებულ მხარეთა ვალდებულებას, აწარმოონ მოლაპარაკება ხელშეკრულების გადასინჯვის მიზნით, როდესაც ეკონომიკური გარემოებების ცვლილება ვალდებულების თავდაპირველი პირობებით შესრულების შემთხვევაში უსამართლო შედეგებს იწვევს. ამ დე-

¹⁶⁸ მსგავს მიდგომას წარმოაჩენს შემდეგი გადაწყვეტილებები: *OLG Hamburg, 1 U 143/95 and 410 O 21/95, 04 July 1997*, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cases/970704g1.html>>, [20.07.2014]; Tribunal of International Commercial Arbitration at the Russian Federation Chamber of Commerce and Industry, 155/1994, 16 March 1995.

¹⁶⁹ *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 43.

¹⁷⁰ *Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S; Hof van Cassatie, 19 June 2009, N°C.07.0289.N*, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/090619b1.html#ctoc>>, [20.07.2014].

ბულების ძალით, სასამართლომ მყიდველის მხრიდან მოლაპარაკებებზე უარის განცხადება კეთილსინდისიერების ვალდებულების დარღვევად მიიჩნია და გამყიდველის სასარგებლოდ დააკისრა ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება.

სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება მყიდველმა ბელგიის უზენაეს სასამართლოში გაასაჩივრა, რომელმაც არ გაიზიარა კოლანდიური კომპანიის არგუმენტები და მხარი დაუჭირა სააპელაციო სასამართლოს პოზიციას თუმცა, განსხვავებულ სამართლებრივ საფუძვლებზე დაყრდნობით: შეცვლილი გარემოებები, რომლებიც სახელშეკრულებო წონასწორობის არსებით რღვევას განაპირობებს, აფუძნებს დაბრკოლებას ვენის კონვენციის 79-ე მუხლის შინაარსით. მაგრამ ვინაიდან ვენის კონვენცია შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგების მოწესრიგებას არ ახდენს, აღნიშნული ხარვეზი მე-7 (2) მუხლის თანახმად, საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის ზოგადი პრინციპების საფუძველზე უნდა შეივსოს. შესაბამისად, სასამართლომ საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის ნიშანსვეტი – უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები გამოიყენა, რომლის 6.2.2-ე მუხლი შესრულების გართულებას შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების წინაპირობად აღიარებს დარღვეული სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის მიზნისათვის.

სასამართლოს პოზიციით, ვენის კონვენციის 79-ე მუხლით განმტკიცებული დაბრკოლების კონცეფცია მნიშვნელოვნად ფართოა და მოიცავს როგორც შესრულების აბსოლუტური შეუძლებლობის, ასევე შესრულების გართულების შემთხვევებსაც.

ეს იყო ერთ-ერთი პირველი გადაწყვეტილება, რომელმაც საბაზრო ფასთა ცვლილებები ხელშეკრულების ადაპტაციის საფუძველად მიიჩნია.¹⁷¹ ზემოაღნიშნული გადაწყვეტილების საფუძველზე კიდევ ერთხელ მყარდება იმ მეცნიერთა აზრი, რომლებიც შესრულების გართულებას ფორსმაჟორთან ერთად, ვენის კონვენციით განმტკიცებულ სამართლის ზოგად პრინციპად აღიარებენ.

ამირაგად, ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველია უმთავრესად შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის – ფორსმაჟორის არსებობის პირობებში. თუმცა, თანდათანობით აღნიშნული მუხლის მოქმედების ფარგლები გაფართოვდა და შედეგად, იურიდიული მეცნიერებისა და სასამართლო პრაქტიკის მიერ, ვენის კონვენციის ხსენებული ნორმა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველად იქნა აღიარებული შესრულების უკიდურესი გართულების პირობებშიც.¹⁷² დაბრკოლებაში არ მოიაზრება მხოლოდ ისეთი გარემოებები, რომელიც შეუძლებელს ხდის ვალდებულების შესრულებას, არამედ ასევე მოვლენები, რომლებიც ვალდებულების შესრულებას მოვალისათვის უკიდურესად ამძიმებს.

¹⁷¹ Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 195.

¹⁷² აღნიშნული საკითხი დეტალურად იქნა განხილული შესრულების გართულებისადმი მიძღვნილ თავში.

7. შესრულების გართულება როგორც ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპი უნიფიცირებულ კერძო სამართალში

შესრულების გართულების არსი სრულყოფილად წარმოჩინდება უნიფიცირებული სამართლის კვლევის საფუძველზე.

7.1. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები, ევროპული პრინციპები და *DCFR*, ვენის კონვენციისგან განსხვავებით, ითვალისწინებენ შესრულების გართულების დამოუკიდებელი მუხლებით რეგულირებას.¹⁷³ შესრულების გართულების კონცეფცია მოიცავს ანგლოამერიკული სამართლისათვის ნიშანდობლივ „სახელშეკრულებო მიზნის ამაოების“ ან „განუხორციელებლობის დოქტრინებს“,¹⁷⁴ ან ორივეს ერთად.¹⁷⁵

1994 წელს უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების მიღებით, პირველად საერთაშორისო კომერციული სამართლის ნორმათა განვითარების ისტორიაში, შესრულების გართულების კონცეფციის მოქმედება აღიარებულ იქნა სახელშეკრულებო შეთანხმებისგან დამოუკიდებლად. ეს იყო ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპიდან გამონაკლისის აღიარება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ადაპტაციის სახით.¹⁷⁶ უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეულ ვალდებულების შესრულების უკიდურეს დაბრკოლებას *შესრულების გართულების* ტერმინით განამტკიცებს 6.2.1-ე-6.2.3-ე მუხლებში და დეტალურად აწესრიგებს მის ცნებასა და სამართლებრივ შედეგებს. 6.2.1-ე მუხლი უპირველესად განამტკიცებს ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპს, რომლის თანახმად, მხარისათვის სახელშეკრულებო ვალდებულება მბოჭავია მისი შესრულების გართულების შემთხვევაშიც; შეთანხმების მხოლოდ ეკონომიკური სარგებლიანობის დაკარგვა არ შეიძლება გახდეს ხელშეკრულებაზე უარის საფუძველი.¹⁷⁷ ხარჯების მოულოდნელი ზრდა უპირობოდ არ ათავი-

¹⁷³ *Garro M.A.*, Comparison between Provisions of the CISG Regarding Exemption of Liability for Damages (Art. 79) and the Counterpart Provisions of the UNIDROIT Principles, Art. 7.1.7, 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/principles/uni79.html>>, [25.05.2014]; *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, *VUWLR*, Vol. 39, 2008, 712, <www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>, [25.05.2014].

¹⁷⁴ *Jenkins S. H.*, Exemption for Nonperformance: UCC, CISG, UNIDROIT Principles - A Comparative Assessment, *Tul. L. Rev.*, Vol.72, 1998, 2027, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/jenkins.html>>, [25.05.2014].

¹⁷⁵ *Bund J.M.*, Force majeure Clauses: Drafting Advice for the CISG Practitioner, *J.L. & Com.*, Vol. 17, 1998, 386, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bund.html#9>>, [25.05.2014].

¹⁷⁶ *Ciemniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 35.

¹⁷⁷ *Lando O.*, Vision of a Future World Contract Law: Impact of European and UNIDROIT Contract Principles, *Thomson/West, UCCLJ*, Vol. 37, Issue 2, 2004, 39, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando3.html>, [25.05.2014]; *Lando O.*, Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 366,

სუფლებს მოვალეს ხელშეკრულების მბოჭავი ძალისგან, სახეზე უნდა იყოს არსებითად მკვეთრი ცვლილება. შესაბამისად, შესრულების გართულება, როგორც პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველი, მხოლოდ საგამონაკლისო შემთხვევებში, განსაკუთრებული გარემოებების არსებობისას უნდა იქნეს გამოყენებული.

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.2-ე მუხლი აღიარებს ხელშეკრულების დაურღვევლობის პრინციპიდან გამონაკლისს ვალდებულების შესრულების გართულების განმარტების სახით: ვალდებულების შესრულების გართულებას წარმოშობს ახლადგამოვლენილი გარემოებების მიერ სახელშეკრულებო წინასწორობის არსებითი, მკვეთრი ცვლილება, რაც გამოწვეულია ერთი მხარისათვის შესრულების ღირებულების გაზრდის ან მეორე მხარის მიერ მიღებული შესრულების ღირებულების შემცირებით.¹⁷⁸ აღნიშნული გულისხმობს, რომ დაზარალებული მხარე შესაძლებელია იყოს როგორც მყიდველი, ასევე გამყიდველი.¹⁷⁹ ამასთან, სახეზე უნდა იყოს შემდეგი სამართლებრივი წინაპირობები¹⁸⁰: (ა) შეცვლილი გარემოებები უნდა აღმოცენდეს ან მხარისათვის გახდეს ცნობილი ხელშეკრულების დადების შემდეგ; (ბ) გონივრულად შეუძლებელი უნდა იყოს შეცვლილი გარემოებების ხელშეკრულების დადების ეტაპზე გათვალისწინება; (გ) გარემოებები უნდა არსებობდეს მხარის კონტროლის სფეროს მიღმა¹⁸¹; (დ) მხარეს არ უნდა ჰქონდეს ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი.¹⁸²

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.2-ე მუხლის კომენტარის თანახმად, შესრულების ღირებულების ან ფასის 50%-ით ან მეტით გაზრდა/შემცირება იწვევს სახელშეკრულებო ურთიერთობის არსებით, ფუნდამენტურ ცვლილებას, როგორც შესრულების გართულების დაფუძნების

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando.html#3iie>>, [25.05.2014].

¹⁷⁸ *Gordley J.*, Impossibility and Changed and Unforeseen Circumstances, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 52, 2004, 524, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/gordley1.html>>, [25.05.2014]; *Jenkins S. H.*, Exemption for Non-performance: UCC, CISG, UNIDROIT Principles - A Comparative Assessment, *Tul. L. Rev.*, Vol. 72, 1998, 2028, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/jenkins.html>>, [25.05.2014]; *Slater S.D.*, Overcome by Hardship: Inapplicability of the UNIDROIT Principles' Hardship Provisions to CISG, *Fla. J. Int'l L.*, Vol. 12, 1998, 240, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slatter.html>>, [25.05.2014]; *Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 262.

¹⁷⁹ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, *VUWLR*, Vol. 39, 2008, 715, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [25.05.2014].

¹⁸⁰ *Fucci R.F.*, Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, American Bar Association Section of International Law, 2006, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>>, [25.05.2014].

¹⁸¹ *Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P.*, Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to *Lex Mercatoria*, Butterworth Legal Publishers, 1992, 195.

¹⁸² აღნიშნული წინაპირობა ასევე გულისხმობს მხარის არაბრალებლობას, მისგან დამოუკიდებელი დაბრკოლების წარმოშობის მიმართ. *Fucci R.F.*, Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts, Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, American Bar Association Section of International Law, 2006, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>>, [25.05.2014].

სამართლებრივ წინაპირობას.¹⁸³ ამიტომაც, შესრულების გართულების კონცეფცია იურიდიულ დოქტრინაში „ეკონომიკური ფორსმაჟორის“ ტერმინითაც არის მოხსენიებული.¹⁸⁴

7.2. ევროპული პრინციპები

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებისგან განსხვავებით, ევროპული პრინციპები „შესრულების გართულების“ ნაცვლად ითვალისწინებს ტერმინს – „შეცვლილი გარემოებები“.¹⁸⁵ ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების მიდგომა შედარებით ზუსტია, რადგან შეცვლილი გარემოებების გაველენით შესაძლებელია დაფუძნდეს როგორც შესრულების გართულება, ასევე ფორსმაჟორიც.

ევროპული პრინციპების მიხედვით, სახელშეკრულებო ვალდებულების ყოველგვარი გართულება არ ქმნის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველს.¹⁸⁶ კერძოდ, 6:111-ე მუხლის თანახმად,

1) სახელშეკრულებო ვალდებულება მხარისათვის მხოლოდ ვალდებულების შესრულების გართულების შემთხვევაშიც, რომელიც გამოწვეულია შესრულების ხარჯის გაზრდით ან მიღებული შესრულების ფასის შემცირებით;

2) თუ ხელშეკრულების შესრულება გარემოებების შეცვლის გამო უკიდურესად მძიმდება, მხარეები ვალდებული არიან აწარმოონ მოლაპარაკება ხელშეკრულების მისადაგებისა თუ შეწყვეტის მიზნით იმ პირობით, რომ: ა) გარემოებათა ცვლილება აღმოცენდა ხელშეკრულების დადების შემდეგ; ბ) გარემოებების ცვლილების შესაძლებლობა გონივრულად ვერ იქნებოდა გათვალისწინებული ხელშეკრულების დადების დროს; გ) ხელშეკრულების საფუძველზე გარემოებების ცვლილების რისკი არ ეკისრება დაზარალებულ მხარეს.

მნიშვნელოვანია, რომ შეცვლილი გარემოებების პირობებში ხელშეკრულების შესრულება ეკონომიკურად დამღუპველი უნდა იყოს მხარისათვის. თუმცა, შესრულების უკიდურესი დამძიმება შესრულების შეუძლებლობაზე დაბალი ხარისხის¹⁸⁷ დაბრკოლებას გულისხმობს, რომელიც ეკონომიკური

¹⁸³ Slater S.D., Overcome by Hardship: The Inapplicability of the UNIDROIT Principles' Hardship Provisions to CISG, Fla. J. Int'l L., Vol. 12, 1998, 240,

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/slater.html>>, [25.05.2014];

¹⁸⁴ Lookofsky J., Impediments and Hardship in International Sales: A Commentary on Catherine Kessedjian's Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, Int'l Rev. L. & Econ., Vol. 25, 2005, 438, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html>, [25.05.2014].

¹⁸⁵ შეად. ევროპული პრინციპების 6:111-ე და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.2-ე მუხლები.

¹⁸⁶ Lando O., Vision of a Future World Contract Law: Impact of European and UNIDROIT Contract Principles, Thomson/West, UCCLJ, Vol. 37, Issue 2, 2004, 40,

<www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando3.html>, [25.02.2014];

¹⁸⁷ Flechtner M.H., Issues Relating to Exemption (“Force Majeure”) Under Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (“CISG”), Legal Studies Research Paper Series, Pittsburgh, Pennsylvania, 2008, 8, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1118124>, [25.05.2014].

თვალსაზრისით სახელშეკრულებო ბალანსის რღვევასა¹⁸⁸ და მოვალისათვის შესრულების ხარჯების გაუმართლებელ ზრდას უნდა იწვევდეს.¹⁸⁹ ევროპული პრინციპები მიმართავს ფრანგული სამართლით განმტკიცებულ „გაუთვალისწინებლობის“ დოქტრინას¹⁹⁰ და 6:111-ე მუხლის საფუძველად *Clausula Rebus Sic Stantibus* (ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპი უცვლელ გარემოებათა პირობებში) პრინციპს ასახელებს.¹⁹¹ ფრანგულ სამართალში შეზღუდული სახით მოქმედ „გაუთვალისწინებლობის“ დოქტრინაზე მითითება 6:111-ე მუხლის ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპიდან გამო-ნაკლისის სახით გამოყენებას უნდა აღნიშნავდეს.¹⁹²

სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების გართულების კლასიკურ შემთხვევებად აღიარებულია: ფასების ათმაგი ზრდა ხელშეკრულების დადების შემდგომ განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად, დამატებითი დანადგარებით ქარხნების აღჭურვის ვალდებულების დაწესება, რომელიც უკიდურესად ამძიმებს შესრულებას, ეროვნული ვალუტის გაუფასურება 80%-ით,¹⁹³ შესყიდული საქონლის რეალიზაციის ბაზრის გაუქმება სახელმწიფოში.¹⁹⁴

7.3. DCFR

ნაშრომში განხილულ სამართლებრივ ინსტრუმენტებთან შედარებით *DCFR-ის* მიდგომა მნიშვნელოვნად შემზღუდავია. კერძოდ, III-1:110-ე მუხლით განმტკიცებულია შესრულების გართულების კიდევ ერთი დამფუძნებელი წინაპირობა, რომელიც საუკეთესოდ გამოხატავს აღნიშნული კონცეფციის

¹⁸⁸ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008, 714-715, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [25.05.2014].

¹⁸⁹ *Backhaus R.*, The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law, EJCL, Vol. 8.1, 2004, 9-10, <www.ejcl.org>, [25.05.2014].

¹⁹⁰ *Horn N.*, Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in some European Laws and in International Law, 1985, 18 წიგნში: *Horn N. (ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

¹⁹¹ *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 325.

¹⁹² შეცვლილი გარემოებების დოქტრინა ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპიდან გამონაკლისის სახით არის აღიარებული უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების მიხედვითაც, იხ. UNIDROIT Official Comment 6.2.1,

<<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=109294>>, [25.05.2014].

¹⁹³ მნიშვნელოვანია, რომ ევროპული პრინციპების 1994 წლის I გამოცემით სახელშეკრულებო ურთიერთობის ფინანსური მდგომარეობის 50%-ით ცვლილება მინიმუმ იქნა სახელშეკრულებო ბალანსის ფუნდამენტურ რღვევად, ხოლო 2004 წლის II გამოცემა უკვე თავს იკავებს კონკრეტული პროცენტული ოდენობის ზღვარის დასახელებისგან, რაც გულისხმობს, რომ შესრულების გართულების არსებობა ხელშეკრულების განმარტების, კონკრეტული შემთხვევის ანალიზის საფუძველზე უნდა გადაწყდეს. *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008, 716, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [25.05.2014].

¹⁹⁴ *Fucci R.F.*, Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts, Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, Thelen Reid & Priest LLP, American Bar Association Section of International Law, 2006, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>>, [25.05.2014].

სამართლებრივ ბუნებას. კერძოდ, შეცვლილი გარემოებების პირობებში მოვალისაგან ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა მნიშვნელოვნად უსამართლო და არაგონივრული უნდა იყოს.¹⁹⁵ ამიტომაც შესრულების გართულების კონცეფციაც სახელშეკრულებო სამართლიანობის უზრუნველყოფას ემსახურება.¹⁹⁶ ამ თვალსაზრისით, *DCFR* ნაშრომში განხილული უნიფიცირებული სამართლებრივი ინსტრუმენტებისგან განსხვავებულ მიდგომას აცლენს. *DCFR-ის* მსგავსად, ნიდერლანდების სამოქალაქო კოდექსი (შემდგომში – ნსკ) ითვალისწინებს მითითებას სახელშეკრულებო სამართლიანობის კრიტერიუმზე. კერძოდ, 6:258-ე მუხლის¹⁹⁷ თანახმად, ერთ-ერთი მხარის მოთხოვნის საფუძველზე, სასამართლო უფლებამოსილია მთლიანად ან ნაწილობრივ შეწყვიტოს ხელშეკრულება ან შეცვალოს მისი სამართლებრივი შედეგები, თუ შეცვლილი გარემოებების საფუძველზე მხარეს გონივრულობისა და სამართლიანობის სტანდარტების გათვალისწინებით არ შეიძლება მოეთხოვოს ხელშეკრულების შეუცვლელი პირობებით გაგრძელება. სასამართლო უფლებამოსილია შეცვალოს ან შეწყვიტოს ხელშეკრულება ორმხრივი შედეგებით.

იტალიის სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში – ისკ) 1467-ე მუხლი შესრულების გართულების კონცეფციის უმთავრეს მახასიათებლად შესრულების უკიდურეს დამძიმებას ითვალისწინებს, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი – ხელშეკრულების საფუძველად მიჩნეული გარემოებების არსებით, ფუნდამენტურ ცვლილებას.

DCFR-ის ოფიციალური კომენტარის თანახმად, სახელშეკრულებო ურთიერთობის სამართლებრივი საფუძველი შეცვლილი გარემოებების გავლენით ძირეულად, არსებითად უნდა იყოს შეცვლილი და არსებობდეს მკვეთრი შეუსაბამობა მხარეთა ურთიერთსანაცვლო ვალდებულებებს შორის

სამართლიანობის კრიტერიუმის ანალიზი, რა თქმა უნდა, ძალიან რთულია, რადგან ის სრულად თავისუფალი უნდა იყოს ერთ-ერთი მხარის მიმართ სუბიექტური დამოკიდებულებისგან. აღნიშნული კრიტერიუმის ანალიზი თავისთავად გულისხმობს ისეთი გარემოებების შეფასებას, რომლებიც განსახილველი ხელშეკრულების შინაარსს უშუალოდ არ უკავშირდება. კერძოდ – მხარის ფინანსური მდგომარეობა და თვით მესამე პირებთან ნაკისრი სახელშეკრულებო ვალდებულებები. რეალურად შესრულების სირთულის ხარისხის განსაზღვრა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ობიექტური

¹⁹⁵ Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 737, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [20.07.2014].

¹⁹⁶ იქვე, 75.

¹⁹⁷ იხ. Dutch Civil Code, Book 6, The Law of Obligations, Art. 6:258, <www.dutchcivillaw.com/legislation/dcctitle6655.html>, [25.05.2014].

გარემოებების კვლევას უნდა ეფუძნებოდეს,¹⁹⁸ შესრულების ღირებულების ზრდის საზომი ობიექტური გარემოებანი უნდა იყოს.¹⁹⁹

სახელშეკრულებო წონასწორობისა და მხარეთა ურთიერთსანაცვლო მოვალეობების ბალანსის შეფასებისთვის ურთიერთკავშირში უნდა იქნეს განხილული ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ნაკისრი და შეცვლილი გარემოებების პირობებში გარდასახული მხარეთა უფლება-მოვალეობების მოცულობა, თანაფარდობა და შინაარსი.

8. შესრულების გართულების და ფორსმაჟორის ფუნქციური განსხვავება ხელშეკრულების სამართლებრივ ბელთან მიმართებით

შესრულების გართულების კონცეფცია ფორსმაჟორის შემდეგი სამართლებრივი მახასიათებლებით ემიჯნება: შესრულების გართულება უნდა იყოს მაღალი ხარისხის, მაგრამ კვლავ ობიექტურად განხორციელებადი.²⁰⁰ ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების კონცეფციებს ფუნქციურად განსხვავებული მიზანი აქვთ: შესრულების გართულება ხელშეკრულების შინაარსის ადაპტირების საფუძველი ხდება და მხარეთა მიზნად კვლავ შეთანხმების აღსრულება რჩება.²⁰¹ ხელშეკრულება ავტომატურად არ წყდება, არამედ შესაძლებელია მოხდეს მისი მოდიფიცირება.²⁰² ამით აიხსნება ის ფაქტი, რომ უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინ-

¹⁹⁸ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 200.

¹⁹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბრის განჩინება საქმეზე: №ას-466-707-08.

²⁰⁰ *Lando O.*, Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 367, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando.html#3iii>>, [25.05.2014]. მაგალითად, შესრულების გართულებას აფუძნებს ინფლაცია, თუ კომპანიას ნაკისრი აქვს წყლის მიწოდების ვალდებულება ხელშეკრულებით შეთანხმებულ ფიქსირებულ ფასად და ბაზარზე მნიშვნელოვნად იცვლება ხელშეკრულების საგნის ფასი. იხ. *English Case Staffordshire Area Health Authority v. South Staffordshire Waterworks Co [1978] 1 W.L.R. 1387*. 1908 წელს კომპანიამ იკისრა ოცდაათი წლის განმავლობაში ბუნებრივი აირის მიწოდების ვალდებულება ფიქსირებულ ფასად, მაგრამ I მსოფლიო ომის შემდგომ ქვანახშირის დეფიციტმა ოთხჯერ გაზარდა ბუნებრივი აირის ღირებულება. *Nicholas B.*, The French Law of Contract, 2nd ed., OUP Oxford, 1992, 208, 209. შესრულების გართულება წარმოიშობა მაშინაც, როდესაც ქვეყანაში ფაქტობრივად აღარ არსებობს ბაზარი შესყიდული საქონლის რეალიზაციისთვის. იხ. *Lando O.*, A Vision of a Future World Contract Law: Impact of European and UNIDROIT Contract Principles, Reproduced with the consent of West Services, Inc., UCCLJ, Vol. 37, Issue 2, 2004, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando3.html#83>>, [25.05.2014].

²⁰⁰ *Rimke J.*, Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Reproduced with Permission of Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Kluwer, 1999-2000, 200, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html>>, [25.05.2014].

²⁰¹ იქვე.

²⁰² შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებისა და მეორადი მოთხოვნის უფლებების შესახებ იხილეთ: *Schwenzer L.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008, 721-725, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008-/39.pdf>>, [27.06.2014].

ციპები ფორსმაჟორის რეგულირებას მოიცავს ვალდებულების დარღვევის თავში,²⁰³ ხოლო შესრულების გართულება ვალდებულების შესრულების ნაწილშია გაერთიანებული.²⁰⁴ მსგავსად, შეცვლილი გარემოებების პრობლემატიკა მოწესრიგებულია ევროპული პრინციპების მე-6 თავში, რომელიც ხელშეკრულების შინაარსსა და იურიდიულ ძალას შეეხება. მხარეებმა, როგორც მათი შემთხვევის საუკეთესო მოსამართლეებმა, უნდა აწარმოონ სახელშეკრულებო მოლაპარაკება კეთილსინდისიერების პრინციპის ხელმძღვანელობით. ხოლო თუ მოლაპარაკებას არ შეიძლება აღნიშნული მიზანი ჰქონდეს, რადგან მნიშვნელოვნად დარღვეულია ეკონომიკური ბალანსი,²⁰⁵ მაშინ შეწყვიტონ ხელშეკრულება.²⁰⁶ ფორსმაჟორი კი ვალდებულების დარღვევის კონტექსტში განიხილება, რომელიც ხელშეკრულების შეჩერების ან შეწყვეტის საფუძველი ხდება.²⁰⁷

²⁰³ *Wright C.*, Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks, *The Construction Lawyer*, Vol. 23, 2003, 19,

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/conlaw23&div=46&g_sent=1&collection=journals>, [27.07.2014].

²⁰⁴ *Perillo J.*, Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Contratación internacional. Comentarios a los Principios sobre los Contratos Comerciales Internacionales del Unidroit*, Universidad Nacional Autónoma de México - Universidad Panamericana, 1998, 120, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo3.html?>>, [27.07.2014].

²⁰⁵ *Flechtner M.H.*, Issues Relating to Exemption (“Force Majeure”) Under Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (“CISG”), *Legal Studies Research Paper Series*, Pittsburgh, Pennsylvania, 2008, 8, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1118124>, [27.07.2014].

²⁰⁶ *Lando O.*, Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 367, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lando.html#3iii>>, [27.07.-2014]. შესრულების გართულების სამართლებრივ შედეგებზე იხილეთ: *Perillo J.*, Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Contratación internacional. Comentarios a los Principios sobre los Contratos Comerciales Internacionales del Unidroit*, Universidad Nacional Autónoma de México - Universidad Panamericana, 1998, 130-132, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo3.html?>>, [27.07.2014].

²⁰⁷ *Rimke J.*, Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Reproduced with Permission of Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Kluwer, 1999-2000, 201, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html>>, [27.07.2014].

IV. შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის ანალოგი კონცეფციები უცხოურ სამართლებრივ სისტემებში

1. შეცვლილი გარემოებების მნიშვნელობის აღიარება სამართლის ისტორიული განვითარების კვალდაკვალ

შეცვლილი სახელშეკრულებო გარემოებების მნიშვნელობა აღიარებული იქნა ჯერ კიდევ კანონიკური სამართლის იურისტების მიერ, რომლებიც პირობის დარღვევას, გაუთვალისწინებელი შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის შემთხვევაში, არ მიიჩნევდნენ მართლსაწინააღმდეგოდ.²⁰⁸ შეცვლილი გარემოებების დოქტრინა ახსნილ იქნა არისტოტელეს თანასწორუფლებიანობის თეორიით, რომლის თანახმად, კანონის მიღების შემდეგ შეიძლებოდა აღმოცენებულიყო გარემოებები, რომელთა არსებობის პირობებში კანონმდებელი, თანასწორუფლებიანობის თვალსაზრისით, არაგონივრულად მიიჩნევდა კანონის განუხრეველ დაცვას.²⁰⁹ შეცვლილი გარემოებების დოქტრინამ ასახვა ჰპოვა ასევე, *თომა აკვინელის*, სქოლასტიკოსების, ბუნებითი სამართლის იურისტების შრომებშიც.

მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპი სამართლებრივი სტაბილურობის შენარჩუნების გარანტიაა, პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ მის შეუზღუდავ გამოყენებას ხშირ შემთხვევაში შეიძლება საპირისპირო შედეგები მოჰყვეს.²¹⁰ *Pacta Sunt Servanda* მართალია, ვალდებულებითი სამართლის ფუძემდებლურ პრინციპად ითვლება, მაგრამ მოვალის იძულება, ყოველგვარი შეცვლილი გარემოებების მიუხედავად ვალდებულების შესრულებაზე, არაგონივრული და ფატალური იქნებოდა საერთაშორისო სავაჭრო ბრუნვისათვის, ხოლო კონტრაქტი, როგორც სამართლებრივი გარეგება, აზრს დაკარგავდა.²¹¹

გლობალიზაციის კვალდაკვალ, გართულებული სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში, ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპი დიდი გამოწვევის წინაშე აღმოჩნდა. სახელშეკრულებო ურთიერთობებში წარმოშობილი შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივი პრობლემის გადასაწყვეტად იურიდიულ დოქტრინაში მნიშვნელოვანი ადგილი დაიმკვიდრა კანონიკური სამართლიდან მომდინარე *Clausula Rebus Sic Stantibus*²¹² მოძღვრებამ,²¹³ როგორც

²⁰⁸ *Gratian*, Decretum, C. 22, q. 2, c.14, მითითებულია: *Gordley J.*, Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 347.

²⁰⁹ *Aquinas T.*, Summa Theologiae II-II, q. 88 a. 10; q. 89, a. 9, მითითებულია: *Gordley J.*, Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 347-348.

²¹⁰ *Liu Ch.*, Changed Contract Circumstances, 2nd ed., 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>>, [20.07.2014].

²¹¹ *Lindström N.*, Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods, NJCL, Issue 1, No.1, 2006, 2, <http://www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf>, [20.07.2014].

²¹² დაწვრილებით იხ. *Pichonnaz P.*, From Clausula Rebus Sic Stantibus to Hardship: Aspects of the Evolution of the Judge's Role, Am. J. Legal Hist., Vol. 17, Issue 1, 2011, 125-143, <http://www.sabinet.co.za/abstracts/funda/funda_v17_n1_a6.html>, [20.07.2014]; *Gordley J.*, Impossibility and Changed and Unforeseen Circumstances, Am. J. Comp. L., Vol. 52, 2004, 513-530, <<http://www.cisg.law.pace.edu/>

Pacta Sunt Servanda პრინციპის სახეცვლილებამ²¹⁴ და გამონაკლისმა,²¹⁵ რომელიც ხელშეკრულების მბოჭავ ბუნებას აღიარებს მხოლოდ უცვლელ გარემოებათა პირობებში²¹⁶ და შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ადაპტაციის სამართლებრივ საფუძველს ქმნის.²¹⁷

ისტორიულად *Clausula Rebus Sic Stantibus* მოძღვრება აისახა მე-18 საუკუნის კერძო სამართლის კოდიფიკაციებში თუმცა, მოგვიანებით გაკრიტიკებულ იქნა მისი ბუნდოვანების გამო. მე-18 საუკუნის დასასრულსა და მე-19 საუკუნის დასაწყისში, როდესაც აღორძინდა კლასიკური სახელშეკრულებო მოძღვრება და ხელშეკრულების თავისუფლებამ, ეკონომიკურმა ლიბერალიზმმა და კანონის სიცხადემ უზენაესობა მოიპოვა, *Clausula Rebus Sic Stantibus* დოქტრინა დავიწყებას მიეცა.²¹⁸

ამრიგად, მე-19 საუკუნის ლიბერალიზმმა, რომელმაც აბსოლუტური პრიორიტეტი მიანიჭა კერძო ავტონომიასა და ხელშეკრულების სიტყვასიტყვით შინაარსს, უარყო ეს კონცეფცია და მნიშვნელოვნად შეამცირა მისი გავლენა კონტინენტური სამართლის ქვეყნებზე. პოზიცია, რომლის თანახმად, ხელშეკრულებაში გამოხატული მხარეთა თავისუფალი ნება აფუძნებს კონტრაქტენტთა სამართალს, რომელიც არ შეიძლება შეცვლილ იქნეს სასამართლოს მიერ, სახელშეკრულებო სამართლის წამყვან პრინციპად იქცა.²¹⁹

მოგვიანებით, სახელშეკრულებო სამართალში კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის იდეათა გავლენით უარყოფილ იქნა აბსოლუტური ვალდებულების დოქტრინა და სამართლებრივმა სისტემებმა შესრულების შეუძ-

cisg/biblio/gordley1.html>, [20.07.2014]; *Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P., Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria*, Butterworth Legal Publishers, 1992, 178.

²¹³ ეს პრინციპი ჯერ კიდევ ადრეული შუა საუკუნეების გლოსატორებისათვის იყო ცნობილი. მას მისდევდნენ *გროციუსი* და *პუფენდორფი*. აღნიშნული პრინციპი განმტკიცებულია ასევე, 1756 წლის *მაქსიმილიანეს* კოდექსში და პრუსიის 1794 წლის კოდექსებში. იხ. *ცვაიგერტი კ., კოტცი პ.*, შედარებით სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, თბ., 2001, 210.

²¹⁴ *Lando O., Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC*, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, Issue 2, 2001, 27,

<<http://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1214&context=pilr>>, [20.07.2014].

²¹⁵ *Liu Ch., Changed Contract Circumstances*, 2nd ed., 2005, 30, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>>, [20.07.2014].

²¹⁶ *Baranauskas E., Zapolskis P., The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract*, *Mykolas Romeris University*, 4 (118), 2009, 198, <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=226657>, [20.07.2014]; *Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 10; *Zimmermann R., Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today*, Oxford University Press, 2001, 80.

²¹⁷ *Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 5-6.

²¹⁸ *Liu Ch., Remedies for Non-performance – Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL*, 2003, 296, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/chengwei.html>>, [20.07.2014].

²¹⁹ *Horn N., Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and International Law*, in: *Horn N. (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985, 17, <http://www.trans-lex.org/create_pdf.php?docid=113700>, [20.07.2014].

ლებლობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად აამოქმედეს²²⁰ – *Clausula Rebus Sic Stantibus* ყველა სამართლის სისტემის უზოგადეს პრინციპად იქცა.²²¹

ცივილისტური დოქტრინა მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ სამართლის ნორმატიულ, სტატიკურ სისტემაში საჭიროა შეტანილ იქნეს დინამიკური ელემენტი, შეიქმნას მასში „სასულე“, რომლის გავლითაც ახალი ცხოვრებისეული ურთიერთობები „ჩაისხმება“ იურიდიულ ფორმებში. ასეთი სასულე სამართლისათვის არის დათქმა – *Clausula Rebus Sic Stantibus*. ესაა დინამიკურობის პრინციპი სამართლის სისტემაში, რაციონალური ცნება ირაციონალურის შესახებ, რომელიც აცოცხლებს სამართალს და აახლოებს მას ცვლილებების შედეგად დამდგარ რეალობებთან.²²²

2. ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების კონცეფციების ამსახველი ძირითადი ტერმინები ეროვნულ და უცხოურ სამართლებრივ სისტემებში

ქართულ სამართალში შეცვლილ გარემოებებთან დაკავშირებული პრობლემატიკა არ არის მოწესრიგებული *ფორსმაჟორისა* და *შესრულების გართულების* სახელწოდების მქონე ინსტიტუტებით. თუმცა, კანონმდებლობა არსობრივად მსგავსი სამართლებრივი კონცეფციების რეგულირებას ითვალისწინებს *დაუძლეველი ძალის*, *შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობისა* და *შეცვლილი გარემოებების* სახელწოდებით.

მსგავსად, გერმანულ სამართალშიც არ არსებობს ფორსმაჟორის სახელწოდების შესატყვისი კონცეფცია, თუმცა გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება განამტკიცებს უზოგადეს პრინციპს, რომელიც ვალდებულების დარღვევისათვის სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობას მოვალის ბრალეულობას, სულ მცირე, გაუფრთხილებლობის არსებობას უკავშირებს, თუ მკაცრი პასუხისმგებლობა (ე.წ. გარანტია) არ არის შეთანხმებული²²³ ან არ გამოდინარეობს ვალდებულების არსიდან.²²⁴ შესაბამისად, გერმანული სამართლის თანახმად, ვალდებულების დარღვევისათვის პასუხისმგებლობა გამოირიცხება, როდესაც დაბრკოლება მხარის კონტროლის მიღმაა, რომელსაც ვალდებულების დარღვევისადმი გაუფრთხილებლობაც კი არ შეეარაცხება.²²⁵ პასუხისმგებლობის აღნიშნული წესი ფორსმაჟორის სამართლებრივ შედეგებს შეესაბამება.

²²⁰ Liu Ch., Remedies for Non-performance - Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, 2003, 296, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/chengwei.html>>, [20.07.2014].

²²¹ *Questech Inc.v. Ministry of National Defence, 9 IRAN – U.S. CL. Trib. Rep. 107, 122, 1985*, <tdb.uni-koeln.de/TLDB.html>, [20.07.2014]. მითითებულია: Liu Ch., Newman M.S.(ed.), Remedies in International Sales, Perspectives from SISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 658.

²²² *ვოგიაშვილი ვ.*, Clausula Rebus Sic Stantibus, დინამიკა და სტატიკა სამართალში, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 9/2006-1/2, 108.

²²³ Horn N., Kötz H., Leser H.G., German Private and Commercial Law: An Introduction, 1982, 93, 112.

²²⁴ German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005, §276 I.

²²⁵ Horn N., Kötz H., Leser H.G., German Private and Commercial Law: An Introduction, 1982, 93, 112.

ამრიგად, მართალია, გერმანული სამართალი არ იცნობს ფორსმაჟორის კონცეფციას, მაგრამ იდენტური სამართლებრივი მიზანი (შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლება) სხვა სახელწოდების ინსტიტუტით მიიღწევა. კერძოდ, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობა აფუძნებს ფორსმაჟორის სამართლებრივ შედეგებს – შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებას ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების გამორიცხვით. რაც შეეხება შესრულების გართულების კონცეფციას, იგი გერმანულ სამართალში ეკონომიკური შეუძლებლობის ცნებაშია მოაზრებული.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, ნაშრომში ვალდებულების შესრულების უკიდურესი დამძიმების კონცეფციის გამოსახატავად გამოყენებული იქნება *შესრულების გართულების უზოგადესი ტერმინი*, ხოლო *ფორსმაჟორი* მოხსენიებული იქნება გერმანული და ქართული კანონმდებლობისათვის კარგად ნაცნობი, *შესრულების შეუძლებლობის* სახელწოდებით.

წინამდებარე თავში გერმანული კონცეფციების ანალიზთან ერთად, განხილული იქნება ფრანგული სამართლის ე.წ. *imprévision*-ის, ასევე ანგლო-ამერიკულ სამართალში მოქმედი „ხელშეკრულების ამოებისა“ და „კომერციული განუხორციელებლობის“ დოქტრინები.

3. შეცვლილი გარემოებების საფუძველით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების სისტემის ფორმირება გერმანულ სამართალში

3.1. ჰიპერინფლაცია გერმანიაში და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველთა აღმოცენების ისტორიული პირობები

ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპის გავლენით, გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებაში *Clausula Rebus Sic Stantibus* დოქტრინამ ვერ ჰპოვა ასახვა.²²⁶ ზოგადგერმანული საერთო სამართლის მეცნიერების წარმომადგენლებმა თავდაპირველად უარი თქვეს აღნიშნულ პრინციპზე, ჩათვალეს იგი გაურკვეველად და მიიჩნევდნენ, რომ ეს პრინციპი ხელს უშლის სამართლებრივი სტაბილურობის შენარჩუნებას.²²⁷

მიუხედავად აღნიშნულისა, გერმანულმა სამართალმა გვერდი ვერ აუარა შეცვლილი გარემოებების საკანონმდებლო მოწესრიგებას, რისი აუცილებლობაც ცხადყო პირველმა მსოფლიო ომმა,²²⁸ რომელსაც გერმანიაში

²²⁶ იხ.: *Hondius E.H., Grigoleit H.Ch.*, Unexpected Circumstances in European Contract Law, Cambridge University Press, New York, 2011, 62; *Schlechtriem P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations in the Context of Common Principles and Structures of the Law of Obligations in Europe, Oxford U. Compar. L. Forum, Vol. 2, 2002,

<http://ouclf.iuscomp.org/articles/schlechtriem2.shtml#fn1sym>, [20.07.2014].

²²⁷ *ცვაიგერტი კ., კოტცი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, თბ., 2001, 210.

²²⁸ *Backhaus R.*, The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law, Vol. 8.1, 2004, <http://www.ejcl.org/81/art81-2.txt>, [20.07.2014].

გამანადგურებელი ეკონომიკური შედეგები მოჰყვა:²²⁹ *კაიმარის* რესპუბლიკამ ჰიპერინფლაცია განიცადა,²³⁰ ომამდელ პერიოდთან შედარებით ფასები მკვეთრად გაიზარდა, რამაც გრძელვადიანი ხელშეკრულებების შესრულება მოვალეებისთვის ეკონომიკურად დამღუპველი გახადა.²³¹ ინფლაციამ განაპირობა უკიდურესი შეუსაბამობა მიწოდებასა და გადახდას – მომსახურებასა და ანაზღაურებას შორის.²³²

1919 წელს ქარხნის რამდენიმე მესაკუთრემ გაყიდა კუთვნილი წილი. საკუთრების გადაცემა მოხდა 1920 წლის 1 იანვარს შესყიდვის ფასის ნახევრის სანაცვლოდ. დარჩენილი თანხის გადახდა უნდა განხორციელებულიყო 1921 წლის პირველ თვეებში. 1920 წლის დასაწყისში ვალუტის მსყიდველობითი უნარიანობა 80%-ით შემცირდა. მოვალის მიერ გადასახდელი თანხა მნიშვნელოვნად აღარ შეესაბამებოდა კრედიტორის მიერ წარდგენილ შესრულებას. თუმცა, მყიდველი მოითხოვდა ხელშეკრულების განუხრეველ შესრულებას თავდაპირველი, გაუფასურებამდე არსებული პირობებით.²³³ სახელშეკრულებო ურთიერთობების ჩიხიდან გამოსაყვანად სახელმწიფო მხრიდან სასწრაფო რეაგირების აუცილებლობა დადგა.

3.2. გართულებულ ვალდებულებათა პირობებში სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების პრობლემა

ვალუტის გაუფასურების შედეგების გასანეიტრალებლად გერმანიის უმაღლესმა სასამართლომ (*the Reichsgericht – RG*) შესრულების შეუძლებლობის დოქტრინას მიმართა. კერძოდ, მან შეიმუშავა პრაქტიკული შეუძლებლობის კონცეფცია,²³⁴ რომელიც ფუძნდება დაბრკოლების წარმოშობით და

²²⁹ *Rösler H.*, *Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 491, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [15.06.2014].

²³⁰ *Renner Sh.*, *Inflation and the Enforcement of Contracts*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 1999, ყველგან; *Holtfreich C.L.*, *The German Inflation 1914-1923*, Berlin: *Gruyter W.D.*, 1986, ყველგან; *Ringer F.K.*, *The German Inflation of 1923*, New York, Oxford University Press, 1969, ყველგან; *Laurson K.*, *Pederson J.*, *The German Inflation 1918-1923*, Amsterdam, North Holland Pub. Co., 1964, ყველგან.

²³¹ *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 79.

²³² *Säcker F.J.*, *The Transition from German to European Civil Law – Effective Competition, Fairness and Reasonableness and Consumer Protection as New Principles of a Modern Social Civil Law in Europe*, 3, <http://web.fu-berlin.de/iww/downloads/china/peking_09_03_the_transition.pdf>, [22.06.2011].

²³³ *Rösler H.*, *Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 491, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [15.06.2014].

²³⁴ პრაქტიკული შეუძლებლობის შესახებ იხ. *Pizer L.K.*, *Smith M.R. (ed. in Chief), Southerington T.*, *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003*, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 255.

არაგონიერულად დიდ ხარჯებს ითვალისწინებს ვალდებულების შესასრულებლად.²³⁵

სასამართლომ აბსოლუტური შეუძლებლობის მიმართ დადგენილი შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლების წესი აამოქმედა ფარდობითი შეუძლებლობის²³⁶ მიმართ და სახელშეკრულებო ბოჭვისგან განთავისუფლების საფუძვლად მიუთითა შესრულების შეუძლებლობის მარეგულირებელი გსკ-ის 275 I პარაგრაფი. ამით სასამართლომ შესრულების შეუძლებლობის კონცეფცია ვალდებულების შესრულების უკიდურესი გართულების შემთხვევაზეც გაავრცელა.

ამრიგად, რეფორმამდელ კანონმდებლობაში²³⁷ შესრულების აბსოლუტური შეუძლებლობის მომწესრიგებელი ნორმა ვრცელდებოდა უკიდურესი გართულების შემთხვევაზე, მიუხედავად იმისა, სახეზე იყო აბსოლუტური თუ პრაქტიკული შეუძლებლობა.²³⁸

თუმცა, მოსამართლეებს გაუძნელდათ ამ ბუნდოვანი და არაზუსტი კრიტერიუმის საფუძველზე, აბსოლუტური შეუძლებლობის მომწესრიგებელი ნორმების გამოყენებით, გადაეწყვიტათ ფარდობითი შეუძლებლობის პრობლემა.²³⁹

3.3. ორგმანის თეორიის აღმოცენება

არსებული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინებით, გერმანელმა მეცნიერებმა მრავალი თეორია განაგითარეს. მაგალითად, ლარენცმა ფარდობითი შეუძლებლობის პრობლემის მოსაგვარებლად გსკ-ის 275-ე პარაგრაფის ნაცვლად კეთილსინდისიერების პრინციპის (გსკ-ის §242) გამოყენება მიიჩნია მიზანშეწონილად.²⁴⁰ ვინდ შაიდმა შეიმუშავა „სახელშეკრულებო პრეზუმფციის“ თეორია (*Lehre von der Voraussetzung*), რომელიც გარტიკებულ იქნა იმის საფუძველზე, რომ ცალმხრივი მოტივები არ შეიძლე-

²³⁵ Rösler H., Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 487-488, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=115404>, [15.06.2014].

²³⁶ Litvinoff S., Force Majeure, Failure of Cause and Theorie De L'imprevision: Louisiana Law and Beyond, La. L. Rev., Vol. 46, No. 1, 1985, 1, 54, <<http://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4942&context=lalrev>>, [15.06.2014].

²³⁷ იგულისხმება 2002 წლის ვალდებულებითი სამართლის ფუნდამენტური რეფორმა გერმანიაში.

²³⁸ Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies under the New German Law of Obligations, Saggi, Conferenze e Seminari 48, Roma, 2002, 15, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>>, [15.06.2014].

²³⁹ Enneccerus L., Lehmann H., Derecho de Obligaciones, 241, 1966, მითითებულია: Oliveira N.M.P., The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, EJCL, Vol. 11.4, December 2007, 2, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [15.06.2014].

²⁴⁰ Larenz K., Lehrbuch des Schuldrechts. Allgemeiner Teil, 14th ed., 1989, supra note 2, at 320, მითითებულია: Oliveira N.M.P., The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, EJCL, Vol. 11.4, December 2007, 2, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [15.06.2014].

ბა პირობებად იქნეს განხილული მანამ, სანამ ხელშეკრულებაში არ იქნება ისინი გათვალისწინებული.²⁴¹

არსებულ დოქტრინათა შორის ყველაზე მისაღები *ორტმანის (Oertmann)* მიერ შეთავაზებული „გარიგების საფუძვლის რღვევის“ თეორია (*Wegfall der Geschäftsgrundlage*)²⁴² აღმოჩნდა. ხსენებული დოქტრინის გამოყენების წინაპირობაა იმ სახელშეკრულებო გარემოებათა არსებითი ცვლილების არსებობა, რომელსაც უმთავრესად დაემყარა მხარეთა შეთანხმება²⁴³ და ახალ პირობებში არაგონივრულია მოვალისაგან ვალდებულების თავდაპირველი სახით შესრულების მოთხოვნა. ხელშეკრულების ფუნდამენტურ პირობებად განისაზღვრება მხარეთა მიერ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე მტკიცებულებად მიხნეული ფაქტები, წარმოდგენები, რომელიც მხარეთა სახელშეკრულებო მიზნის საფუძველს ქმნის.²⁴⁴

შესაბამისად, სასამართლომ 1922 წელს შესრულების შეუძლებლობის მომწვესრიგებელი ნორმების შეფარდება შესრულების უკიდურესი გართულების შემთხვევებისათვის უსაფუძვლოდ მიიჩნია.²⁴⁵ სასამართლო, გსკ-ში შესაბამისი დებულების არარსებობის გამო, პირველად დაეყრდნო ეკონომიკური შეუძლებლობის კონცეფციას²⁴⁶ და ზემოხსენებულ საქმეზე 1923 წლის გადაწყვეტილებაში სახელშეკრულებო გარემოებების არსებითი ცვლილების პრინციპით იხელმძღვანელა, რომელიც დააფუძნა *ორტმანის (Oertmann)* მიერ 1921 წელს განვითარებულ გარიგების საფუძვლის (*Geschäftsgrundlage*) შესახებ დოქტრინას²⁴⁷ და გსკ-ის 242-ე პარაგრაფით განმტკიცებულ კეთილსინდისიერების პრინციპს.²⁴⁸

²⁴¹ *ცვაიგერტი კ., კოტცი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, თბ., 2001, 211.

²⁴² *ვინდშაიდის* თეორიისაგან განსხვავებით, *ორტმანის* თეორიის თანახმად, სამომავლო მოვლენათა განვითარების შესახებ წარმოდგენები უნდა ეკუთვნოდეს არა მხოლოდ ერთ-ერთ მხარეს, არამედ გაზიარებული უნდა იყოს ორივე მხარის მიერ. იხ. *ცვაიგერტი კ., კოტცი პ.*, შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, თბ., 2001, 213.

²⁴³ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 12.

²⁴⁴ *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 488, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [15.06.2014].

²⁴⁵ იქვე.

²⁴⁶ იქვე, 491.

²⁴⁷ Effect of Inflation in *Zimmermann R., Whittaker S.(eds.)*, Good Faith in European Contract Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, 557-558.

²⁴⁸ *RG 03.02.1922, RGZ 103, 328; 27.06.1922, RGZ 104, 394-402*, იხ. *Tallon D.* წიგნში: *Beale H., Kötz H., Hartkamp A., Tallon D. (eds.)*, Cases Materials and Text on Contract Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002, 631-633; *RG 03.02.1922, RGZ 103, 328*, იხ. *Lipstein K.* წიგნში: *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 797-798; *15.12.1941, RGZ 168, 121, 126; Musy A.M.*, The Good Faith Principle in Contract Law and the Pre-contractual Duty to Disclose: Comparative Analysis of New Differences in Legal Cultures, 2000, 5, <<http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf>>, [15.06.2014].

3.4. კეთილსინდისიერების პრინციპის გავლენა გარიგების საფუძვლის დოქტრინის განვითარებაზე

გერმანულ სამართალში კეთილსინდისიერი ქცევა მხარეთა უპირველესი ვალდებულებაა. ყველა უფლებისა და მოვალეობის განხორციელება კეთილსინდისიერების ძირითად წესს უნდა ეფუძნებოდეს.²⁴⁹ საუკუნეების განმავლობაში „კეთილსინდისიერების დათქმაზე“ დაყრდნობით კერძო სამართლის არაერთი ინსტიტუტი ჩამოყალიბდა და განვითარდა.²⁵⁰ ამ პრინციპის პირმშოა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების დოქტრინაც.²⁵¹

სხვადასხვა სამართლის სისტემაში კეთილსინდისიერების პრინციპისათვის მინიჭებული განსხვავებული ფუნქცია იმავდროულად (შესაბამის სამართლის სისტემაში) ამ პრინციპის განსხვავებულ მნიშვნელობას განაპირობებს. უპირველეს ყოვლისა, გერმანულ სასამართლო პრაქტიკასა და იურიდიულ ლიტერატურაში გსკ-ის 242-ე პარაგრაფი ყოვლისმომცველ ზოგად დებულებად ჩამოყალიბდა, რომლის გამოყენებაც სცილდება მის სიტყვასიტყვით მნიშვნელობას და ზეგავლენას ახდენს მთელ სამართლის სისტემაზე.²⁵²

ამრიგად, კეთილსინდისიერების პრინციპი მიიხნევა გერმანული დოქტრინის – *Geschäftsgrundlage* – საფუძვლად.²⁵³ *ორტმანის* გარიგების საფუძვლის თეორიაში (*Geschäftsgrundlage*) ყველაზე ნათლად ვლინდება კეთილსინდისიერების პრინციპის „მაკორექტირებელი“ ფუნქცია. კეთილსინდისიერების პრინციპის გავლენის საკითხი სასამართლო პრაქტიკის განვითარებაზე განხილული იქნება მომდევნო თავში.

²⁴⁹ *Firoozmand M.R.*, Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines, *Bus. L. Int'l*, Vol. 8, No. 2, 2007, 170, <http://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPrint%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fblawintnl2007%26div%3D17%26collection%3Djournals%26set_as_cursor%3D1%26men_tab%3Dsrchresults>, [15.06.2014].

²⁵⁰ *კერესელოდე დ.*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 84.

²⁵¹ *Tallon D.* წიგნში: *Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., du Perron E., Joustra C., Veldman M.(eds.)*, Towards a European Civil Code, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004, 503.

²⁵² *Palandt/Heinrichs*, 2003, §242, RdNr. 16, მითითებულია: *კერესელოდე დ.*, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 7/2004-1, 34.

²⁵³ *Oliveira N.M.P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, *EJCL*, Vol. 11. 4, December 2007, 2, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [18.07.2014]. იხ. ასევე, *ვაშაკიძე გ.*, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქტია თუ მოქმედი სამართალი, *ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“*, 10/2007-1, 26.

3.5. გარიგების საფუძვლის დოქტრინის არსი და მისი მოქმედება სასამართლო პრაქტიკაში

საკითხი, შესაძლებელია თუ არა მკვეთრად შეცვლილი გარემოებების საფუძვლით თავიდან იქნეს აცილებული მბოჭავი სახელშეკრულებო ვალდებულებები, ასწლულების მანძილზეა ცნობილი კონტინენტური ევროპის ქვეყნების სამართლის მეცნიერებისთვის. ამ პრინციპის თანახმად, ხელშეკრულების ნამდვილობა დამოკიდებულია იმ გარემოებათა შეუცვლელობაზე, რომელთა პირობებშიც დაიდო ხელშეკრულება.

ორტმანის გარიგების საფუძვლის (*Geschäftsgrundlange*) თეორიის მიხედვით, შეცვლილი გარემოებების გამო ხელშეკრულება წყვეტს მოქმედებას, თუ არ გამართლდა მხარეთა მოლოდინი, წარმოდგენები და ვარაუდები, რომლებსაც ისინი მიზნად ისახავდნენ ხელშეკრულების დადების მომენტში. აღნიშნული დოქტრინის მიზანია, მოაწესრიგოს სახელშეკრულებო ურთიერთობები შეცვლილ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გარემოებებთან დაკავშირებით.²⁵⁴

გერმანიის (უმაღლესმა) საიმპერიო სასამართლომ სათავე დაუდო თავის ცნობილ სასამართლო პრაქტიკას რევალვაციასთან დაკავშირებით. 1923 წლიდან საიმპერიო (უმაღლესი) სასამართლო გსკ-ის 242-ე პარაგრაფის საფუძველზე, ანუ კეთილსინდისიერების პრინციპზე დაყრდნობით, საიპოთეკო კრედიტორებს უფლებას აძლევდა, მიწის ნაკვეთების მესაკუთრეებისთვის გადაეხდებინათ დამატებითი თანხები იპოთეკის ნომინალური ღირებულების ზევით, რათა მკვეთრად გაუფასურებული გერმანული ქალაქის ფულის კომპენსაცია მომხდარიყო. გერმანიის ფედერალური უმაღლესი სასამართლო ხშირად იყენებდა „გარიგების საფუძვლის მოშლის“ დოქტრინას და, ამავე დროს, აღნიშნავდა კეთილსინდისიერების პრინციპის შესატყვისად ყოველი კონკრეტული შემთხვევის გარემოებათა გადამწყვეტ მნიშვნელობას.²⁵⁵

სასამართლო ვალუტის გაუფასურებას სახელშეკრულებო გარემოებათა წინასწარ გაუთვალისწინებელ და ფუნდამენტურ ცვლილებად განსაზღვრავს იმ შემთხვევაში, თუ სახელშეკრულებო ფასი და შესრულებათა ეკვივალენტობა არსებით პირობად არის ნავარაუდები ან შეთანხმებული მხარეთა მიერ. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება მოითხოვს სახელშეკრულებო ფასის არსებით და არა ჩვეულებრივ ცვლილებას, რომელიც სამოქალაქო ბრუნვის თანამდევ მოვლენაა. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მოვალეს ეკისრება ინფლაციის რისკი.

ამრიგად, სასამართლომ შექმნა პრეცედენტი შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებისა და ხელშეკრულების შეწყვეტა მხო-

²⁵⁴ *ოსკელიანი ა.*, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში, შედარებითსამართლებრივი გამოკვლევა, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2007, 62.

²⁵⁵ იქვე, 64-65.

ლოდ ისეთი შემთხვევებისათვის განსაზღვრა, როდესაც არაგონივრული და გაუმართლებელია მხარეთაგან ხელშეკრულების შენარჩუნების მოთხოვნა.²⁵⁶

1923 წლიდან გერმანიაში დოქტრინა გარიგების საფუძვლის რღვევის შესახებ სულ უფრო ხშირად გამოიყენებოდა შესრულების განუხორციელებლობის დროს ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის საკითხის გადასაწყვეტად. როდესაც წინასწარ გაუთვალისწინებელი გარემოებები მხარეების ინტერესთა ბალანსსა და სახელშეკრულებო წონასწორობას მნიშვნელოვნად არღვევდა, მაშინ მოსამართლეები, აღნიშნულ დოქტრინაზე დაყრდნობით, ხელშეკრულების შეწყვეტას ან შეცვლილი გარემოებებისადმი მის მისადაგებას მიმართავდნენ.

ამრიგად, პრეცედენტული სამართალშემოქმედების ნიმუში – ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევის კონცეფცია – სასამართლომ განავითარა და ამით მოამზადა საფუძველი საკანონმდებლო რეფორმისათვის, რომელიც დაწვრილებით მომდევნო თავებში იქნება განხილული.

3.6. ვალდებულებითი სამართლის რეფორმა და მისი კონცეფტუალური სრულყოფის შედეგები

გერმანიაში 2002 წელს განხორციელებული ვალდებულებითი სამართლის რეფორმა გერმანული კოდიფიკაციის მიღების დღიდან (1900 წლის პირველი იანვარი) კოდექსის ყველაზე ფუნდამენტურ რეფორმად ითვლება.²⁵⁷

1992 წელს გერმანიის იუსტიციის სამინისტროს მიერ 1984 წელს შექმნილმა სამართლის რეფორმის კომისიამ გამოაქვეყნა წინადადებები სახელშეკრულებო სამართლის რეფორმირების შესახებ. აღნიშნული რეკომენდაციები მნიშვნელოვნად ეფუძნებოდა ვენის კონვენციის და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების პროექტს. რეფორმა დასრულდა 2001 წლის 26 ნოემბერს ვალდებულებითი სამართლის მოდერნიზების შესახებ კანონის²⁵⁸ მიღებით, რომელიც ძალაში 2002 წლის პირველ იანვარს, გსკ-ის მიღებიდან 102-ე წელს, შევიდა.²⁵⁹

„ვალდებულებითი სამართლის რეფორმის მიზანი სასამართლოს მიერ კოდექსისაგან დამოუკიდებლად განვითარებული სამართლებრივი ინსტიტუტების კოდიფიკაციაში ასახვა იყო.“²⁶⁰ აღნიშნული რეფორმის შედეგად,

²⁵⁶ Rösler H., Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 492, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [15.06.2014].

²⁵⁷ Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies Under the New German Law of Obligations, Saggi, Conferenze e Seminari 48, Roma, 2002, 1, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>>, [15.06.2014].

²⁵⁸ Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts, Vom 26.11.2001, verkündet in Jahrgang 2001 Nr. 61 vom 29.11.2001, <http://www.rechtliches.de/info_Gesetz_zur_Modernisierung_des_Schuldrechts.html>, [15.06.2014].

²⁵⁹ რეფორმის შესახებ იხ. Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies under the New German Law of Obligations, 2002, 1-5, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>>, [15.06.2014].

²⁶⁰ Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 383.

გსკ-ის 241-ე II პარაგრაფში განმტკიცდა დაცვის ვალდებულების კონცეფცია, ასევე მოწესრიგდა წინასახელშეკრულებო ურთიერთობიდან გამომდინარე ვალდებულების საკითხი. რეფორმამ სხვა მნიშვნელოვანი სამართლებრივი პრობლემების რეგულირებაც მოიცვა.

რეფორმამ²⁶¹ მნიშვნელოვანი სამართლებრივი პრობლემების რეგულირება მოიცვა: საფუძვლიანი ცვლილებები განხორციელდა ევროკავშირის დირექტივების იმპლემენტაციის კუთხით, ხანდაზმულობის ვადებისა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის სფეროში. ახლებურად მოწესრიგდა ვალდებულების დარღვევის, ნასყიდობის ხელშეკრულებასა და სამუშაოს შესრულებასთან დაკავშირებული საკითხები.²⁶²

თუმცა, რეფორმა არ იყო მხოლოდ ევროკავშირის სამართლის მოთხოვნებით განპირობებული, მან მოაწესრიგა შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის პრობლემებიც.²⁶³ ვინაიდან კანონმდებლის ერთ-ერთი მიზანი იყო სასამართლოს მიერ კოდექსისაგან დამოუკიდებლად განვითარებული სამართლებრივი ინსტიტუტების კოდიფიკაციაში ასახვა,²⁶⁴ აღნიშნული რეფორმის საფუძველზე გსკ-ში მოწესრიგდა დამხმარე ვალდებულებების კონცეფცია,²⁶⁵ წინასახელშეკრულებო ურთიერთობიდან გამომდინარე ვალდებულებათა საკითხი,²⁶⁶ მესამე პირთა უფლება-მოვალეობები.²⁶⁷ ასევე რეფორმის საფუძველზე ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებამ სრული ტრანსფორმაცია განიცადა.²⁶⁸ ვალდებულების დარღვევის შემდგომ აღმოცენებული სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს შორის ერთიანობის უზრუნველ-

²⁶¹ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით იხ.: *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 382-392; *Vogenauer S., Weatherill S. (eds.), Zimmermann R., Contract Law Reform: The German Experience*, Hart Publishing, Oxford, 2006, 71-87, მითითებულია: *Vogenauer S., Weatherill S. (eds.), The Harmonization of European Contract Law: Implications for European Private Laws, Business and Legal Practice (Studies of the Oxford Institute of European and Comparative Law)*, Hart Publishing, Oxford, 2006; *Zimmerman R., The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives*, Oxford University Press, 2005, 30, <<http://fds.oup.com/www.oup.co.uk/pdf/0-19-929137-3.pdf>>, [15.06.2014]; *Löwisch M., New Law of Obligations in Germany*, *Ritsumeikan L. Rev.*, No. 20, 2003, <<http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr20/Manfred141.pdf>>, [15.06.2014]; *Schulte-Nölke H., The New German Law of Obligations: an Introduction*, <<http://www.murallivre.net/Archives/Law%20of%20Obligations.pdf>>, [15.06.2014].

²⁶² *Löwisch M., New Law of Obligations in Germany*, *Ritsumeikan L. Rev.*, No. 20, 2003, 141, <<http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr20/Manfred141.pdf>>, [15.06.2014].

²⁶³ *Rösler H., Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, *Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L.*, Vol. 15, No. 4, 2007, 486, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [15.06.2014].

²⁶⁴ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 383.

²⁶⁵ *Reimann M., The Good, the Bad, and the Ugly: The Reform of the German Law of Obligations*, *Tul. L. Rev.*, Vol. 83, 2009, 888, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tulr83&div=33&g_sent=1&collection=journals>, [15.06.2014].

²⁶⁶ იქვე, 889.

²⁶⁷ იქვე, 890.

²⁶⁸ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 438.

ყოფის მიზნით, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების გამოყენების წინაპირობები, ერთი მნიშვნელოვანი გამონაკლისის – ბრალის – გარდა, შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი ხელშეკრულებაზე უარის თქმისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებების წინაპირობებთან.²⁶⁹

რეფორმამდე არსებული ფრაგმენტული მოწესრიგებისაგან განსხვავებით, მოქმედი რეგულირების სისტემა გაცილებით ზუსტი და მოქნილია, კანონმდებლის მიზანი რამდენიმე მუხლის კომბინაციით მიიღწევა.

რეფორმის ერთ-ერთი დიდი მონაპოვარი იყო „გარიგების საფუძვლის რღვევის“ დოქტრინა, რომელიც კანონმდებელმა გსკ-ის 313-ე პარაგრაფში დაამკვიდრა.²⁷⁰

3.7. გარიგების საფუძვლის დოქტრინის საკანონმდებლო რეგლამენტაცია და შესრულების გართულების სამართლებრივი შინაარსი

სასამართლო წიაღში განვითარებული *ორტმანის* თეორია კოდიფიცირებულ იქნა გერმანიის ვალდებულებითი სამართლის რეფორმის შემდგომ და მოდერნიზების აქტით განმტკიცებულ გსკ-ის ახალ, 313-ე პარაგრაფში²⁷¹ აისახა სახელწოდებით „გარიგების საფუძვლის რღვევა“ (*Störung der Geschäftsgrundlage*) (*“interference with the basis of the transaction“*).²⁷² აღნიშნული დოქტრინა შესრულების გართულების უზოგადესი კონცეფციის გერმანული შესატყვისია.

ახალი ნორმატიული დებულებით განმტკიცებული კონცეფცია გულისხმობს ხელშეკრულების დადების შემდეგ აღმოცენებულ ცვლილებას ხელშეკრულების ობიექტურ საფუძვლებში, ვალდებულების შესრულების უკიდურეს გართულებას, რომელიც იწვევს სახელშეკრულებო ვალდებულებების თანაფარდობის, ეკვივალენტობისა და სახელშეკრულებო წონასწორობის რღვევას. ცვლილება იმდენად არსებითი უნდა იყოს, რომ მისი წინასწარ გათვალისწინების შემთხვევაში მხარეები ხელშეკრულებას არ დადებდნენ, ან შეათანხმებდნენ მას განსხვავებული შინაარსით.

გსკ ითვალისწინებს ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების შესაძლებლობას თუ, კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით, არაგონივრულია მხარისათვის ვალდებულების თავდაპირველი, უცვლელი სახით შესრულების მოთხოვნა. ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის

²⁶⁹ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 438.

²⁷⁰ *Reimann M.*, The Good, the Bad, and the Ugly: The Reform of the German Law of Obligations, *Tul. L. Rev.*, Vol. 83, 2009, 891, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tulr83&div=33&g_sent=1&collection=journals>, [17.06.2014].

²⁷¹ *Säcker F.J.*, The Transition from German to European Civil law – Effective Competition, Fairness and Reasonableness and Consumer Protection as New Principles of a Modern Social Civil Law in Europe, 3, <http://web.fu-berlin.de/iww/downloads/china/peking_09_03_the_transition.pdf>, [22.06.2011].

²⁷² *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 79.

საკითხი უნდა გადაწყდეს სახელშეკრულებო რისკისა და ფაქტობრივი გარემოებების მხედველობაში მიღებით.²⁷³ ამ შემთხვევაში ერთმანეთს უპირისპირდება ხელშეკრულების მბოჭავი ძალისა და კეთილსინდისიერების პრინციპები,²⁷⁴ რაც უნდა განისაზღვროს გონივრულობის კრიტერიუმის საფუძველზე.

„კეთილსინდისიერების პრინციპის გამოყენების სფერო ძირითადად განპირობებულია შემთხვევებით, რომლებშიც მოთხოვნა ფორმალურად შესაბამეა მოქმედ მატერიალურ სამართალს, მაგრამ მისი განხორციელება კონკრეტულ შემთხვევაში უსამართლოა. მოქმედი სამართლიდან გამომდინარე დაუშვებელია, უფლება თუ შედეგი იყოს არასამართლიანი. შესაბამისად, „კეთილსინდისიერების დათქმა“ წინ აღუდგება მოთხოვნის განხორციელებას ისეთი უფლებიდან გამომდინარე, „რომელსაც მოცემულ შემთხვევაში უფლების მხოლოდ ფორმა აქვს და არა შინაარსი“.²⁷⁵

ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევის კონცეფციაში შეიძლება სამი ელემენტი იქნეს მოახრებელი: (1) ფაქტობრივი, რომელიც გულისხმობს, რომ არსებითი, შეთანხმების საფუძველად მიჩნეული გარემოებები კონტრაქტთან ან ერთ-ერთი მათგანის მიერ იმთავითვე, ხელშეკრულების დადების ეტაპზე, არის გაცნობიერებული, ნაგულისხმევი. ეს პირობები რომ არ ყოფილიყო მხარეთა (ან მხარის) მიერ ნავარაუდები, ხელშეკრულება არ დაიდებოდა, ან შეთანხმდებოდა იგი სრულიად განსხვავებული შინაარსით. (2) ჰიპოთეზური – ხელშეკრულების საფუძველად მიჩნეული მხარის/მხარეთა ნაგულისხმევი პირობები აუცილებლად გახდებოდა ხელშეკრულების შემადგენელი ნაწილი ერთ-ერთი მხარის შესაბამისი სურვილის შემთხვევაში. (3)

²⁷³ გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი ითვალისწინებს:

(1) თუ გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების საფუძველს ქმნის, ხელშეკრულების დადების შემდგომ არსებითად შეიცვალა, და მხარეები ამ ცვლილების წინასწარ გათვალისწინების შემთხვევაში არ დადებდნენ ხელშეკრულებას, ან დადებდნენ მას სრულიად განსხვავებული შინაარსით, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნეს, თუ კონკრეტული შემთხვევის, რისკის სახელშეკრულებო და კანონისმიერი გადანაწილების გათვალისწინებით არაგონივრულია, მოვალეს მოეთხოვოს ხელშეკრულების თავდაპირველი, შეუცვლელი პირობების შესრულება. (2) გარემოებათა ცვლილებას უთანაბრდება შემთხვევა, როდესაც წარმოდგენები, რომლებიც ხელშეკრულების საფუძველი გახდა, მცდარი აღმოჩნდება. (3) თუ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი შეუძლებელია, ან იგი მნიშვნელოვან სირთულეს უკავშირდება ერთ-ერთი კონტრაქტისათვის, დაზარალებულ მხარეს უფლება აქვს უარი თქვას ხელშეკრულებაზე. გრძელვადია ვალდებულებით სამართლებრივ ურთიერთობებში ხელშეკრულებაზე უარის ნაცვლად გამოიყენება ხელშეკრულების შეწყვეტა.

²⁷⁴ Hesselink M., The Concept of Good Faith, წიგნში: Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., du Perron E., Joustra C., Veldman M.(eds.), Towards a European Civil Code, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004, 471-498; Ebke W.F., Steinhauter B.M., The Doctrine of Good Faith in German Contract Law, in Beatson J., Friedman D. (eds.), Good Faith and Fault in Contract Law, Oxford University Press, 1995, 171-180; Houh E., The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel? Utah L. Rev., Vol. 2005, U. of Cincinnati Public Law Research Paper, No. 04-12, 2005, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=622982##>, [19.06.2014].

²⁷⁵ „...im gegebenen Falle also nur die Form, nicht das Wesen des Rechtes hätte“. Dernburg, Pandekten, Band I, 1: Allgemeiner Theil, 1900, § 138, 320, მითითებულია: კერესელდოე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 84.

ნორმატიული – მეორე მხარე აუცილებლად დაეთანხმებოდა ხსენებული პირობების ხელშეკრულებაში ჩართვას. ნორმატიული ელემენტი უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმია, რადგან ის ქმნის ხელშეკრულების საფუძველს ორივე მხარისათვის.²⁷⁶

სისტემური თვალსაზრისით, გარიგების საფუძველის მოშლის დოქტრინა ხშირად ვალდებულების დარღვევის (*Leistungsstörung*) სათაურის ფარგლებში მოიაზრება.²⁷⁷ გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი, რომელიც კეთილსინდისიერების პრინციპის გამოხატულებაა, განთავსდა არა კეთილსინდისიერების პრინციპის ამსახველ 242-ე პარაგრაფთან, როგორც ეს მოსალოდნელი იყო, არამედ ვალდებულებითი სამართლის II წიგნში – სახელშეკრულებო ვალდებულებების ნაწილში, ამიტომ მისი დებულებები თანაბრად ვრცელდება ყველა სახელშეკრულებო ვალდებულებაზე.

ამასთან, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფს აქვს მკაცრად დამხმარე მნიშვნელობა.²⁷⁸ უპირველესად განიმარტება სახელშეკრულებო დებულებები, გამოიყენება შეცდომის, შესრულების შეუძლებლობის, ნაკლიანი შესრულების მომწვესრიგებული ნორმები და თუ ეს მექანიზმებიც ვერ უზრუნველყოფს საკითხის გადაწყვეტას, მაშინ მოსამართლეს შეუძლია მიმართოს კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე ხელშეკრულების განმარტებას (§157, §242). ამრიგად, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი გამოიყენება მაშინ, როდესაც სამართლებრივი დაცვის ყველა საშუალება ამოწურულია.²⁷⁹

3.7.1. შესრულების გართულება და შეცდომა გარიგების საფუძველებში

რეფორმის შემდგომ შეცვლილი გარემოებების პრობლემატიკამ გერმანულ სამართალში მოიცვა ასევე „შეცდომა გარიგების საფუძველში“. გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი მიჯნავს გარიგების ობიექტურ თუ სუბიექტურ საფუძველებს კონცეფტუალურად და არა სამართლებრივი შედეგების თვალსაზრისით.²⁸⁰ დიფერენციაცია ხორციელდება მხარეთა შეთანხმების შემდგომ აღმოცენებულ სახელშეკრულებო გარემოებათა არსებით ცვლილებასა და სუბიექტური გარემოებების საწყის არარსებობას შორის, რომელიც მკვეთრად არ არის გამოხატული. თუ გსკ-ის 313-ე I პარაგრაფი მოიაზრებს არსებით ცვლილებას ობიექტურ საფუძველებში, გსკ-ის 313-ე II პარაგრაფი გულისხმობს სუბიექტური გარემოებების საწყის არარსებობას, ზოგად შეცდომას

²⁷⁶ *Rösler H.*, *Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, *Eur. Rev. of Prv. L.*, Vol. 15, No. 4, 2007, 489, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [19.07.2014].

²⁷⁷ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, *The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 381.

²⁷⁸ *Hondius E.H., Grigoleit H.Ch.*, *Unexpected Circumstances in European Contract Law*, Cambridge University Press, New York, 2011, 55.

²⁷⁹ *Rösler H.*, *Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law*, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, *Eur. Rev. of Prv. L.*, Vol. 15, No. 4, 2007, 490-491, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [19.07.2014].

²⁸⁰ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, *The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 319.

მოტივაციაში, შემთხვევებს, როდესაც მხარე შეცდომით უშვებს გარკვეული გარემოების არსებობას. აღნიშნულის კლასიკური მაგალითია საქმე, რომელშიც მხარეები არასწორად მიაკუთვნებენ ნახატს სხვა მხატვარს, ხელშეკრულების დადების შემდგომ კი ნამდვილი მხატვარი აღმოჩნდება *ლეიბლი*, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის ხელშეკრულების საგნის ღირებულებას.²⁸¹

გსკ-ის 119-ე პარაგრაფისგან განსხვავებით, რომელიც ითვალისწინებს მხოლოდ ერთი კონტრაქტის შეცდომას ნების გამოვლენის შინაარსთან დაკავშირებით, გსკ-ის 313-ე II პარაგრაფი გულისხმობს მხარეთა ორმხრივ შეცდომას და გამოსაყენებელია მაშინ, როდესაც მხარეებს არ უფიქრიათ იმ სახელშეკრულებო გარემოებებზე, რომლებიც შემდგომ სამართლებრივ მნიშვნელობას იქნენ. ამ დროს წარმოიშობა იმ ფაქტობრივი გარემოებების განსაზღვრის საკითხი, რომლებიც შეთანხმების საფუძვლად უნდა იქნენ მიჩნეულნი.²⁸²

ამრიგად, გსკ-ის 313-ე II პარაგრაფის შეფარდებისთვის საკმარისია მხარეთა წარმოდგენების არარსებობა მნიშვნელოვან გარემოებებზე, მაშინ როდესაც გსკ-ის 119-ე პარაგრაფის გამოყენება აუცილებლად გულისხმობს მხარის მიერ ნების (თუმცა მცდარი) გამოვლენას გარემოებებთან დაკავშირებით.²⁸³

გსკ-ის 313-ე I და II პარაგრაფების დიფერენციაცია არ უნდა ხორციელდებოდეს სუბიექტური და ობიექტური გარემოებების განსხვავებით, არამედ გამიჯვნის კრიტერიუმად აღიარებულ უნდა იქნეს სახელშეკრულებო დაბრკოლების წარმოშობის დრო. მით უფრო, რომ გსკ-ის 313 II აწესრიგებს სუბიექტური გარემოებების სპეციალურ შემთხვევას, მაშინ როდესაც გსკ-ის 313-ე I არეგულირებს ხელშეკრულების დადების შემდგომ წარმოშობილი შეცვლილი გარემოებების პრობლემას და მათ შორის მოიცავს როგორც ობიექტურ, ისე სუბიექტურ გარემოებებს.²⁸⁴

განსხვავება არ იკვეთება სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისითაც, რადგან ხელშეკრულების მოდიფიცირება გამართლებულია მხარეთათვის უცნობი მოვლენის ხელშეკრულების დადების მომენტამდე არსებობის შემთხვევაშიც.²⁸⁵

²⁸¹ იხ. *BGH*, 8.6.1988, 2597.

²⁸² *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 496, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [19.07.2014].

²⁸³ იქვე, 497; შეცდომის სახეებზე დაწვრილებით იხ. *Hondius E.H.*, *Grigoleit H.Ch.*, Unexpected Circumstances in European Contract Law, Cambridge University Press, New York, 2011, 56.

²⁸⁴ *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 496-497, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [19.07.2014].

²⁸⁵ *Mekki M.*, *Pelese M.K.*, Hardship and Modification (or ‘Revision’) of the Contract, 2010, 6, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1542511>, [19.07.2014].

3.7.2. შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგები

გერმანიის სამოქალაქო სჯულდება²⁸⁶ 313-ე პარაგრაფის განმტკიცებით აღიარა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პრიმატი მის შეწყვეტასთან შედარებით. გერმანული სასამართლო პრაქტიკაც ადასტურებს, რომ სასამართლოები შეცვლილი გარემოებების დროს ხელშეკრულების შეწყვეტის ნაცვლად უმთავრესად მის მისადაგებას მიმართავენ.

შესრულების გართულების სამართლებრივ შედეგებს უპირველესად გსკ-ის 313-ე I და III პარაგრაფები განსაზღვრავს: (1) ...შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნეს, თუ კონკრეტული შემთხვევის, რისკის სახელშეკრულებო და კანონისმიერი გადანაწილების გათვალისწინებით, არაგონივრულია, მოვალეს მოეთხოვოს ხელშეკრულების თავდაპირველი, შეუცვლელი პირობების შესრულება. (3) თუ ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი შეუძლებელია, ან იგი მნიშვნელოვან სირთულეს უკავშირდება ერთ-ერთი კონტრაქტისათვის, დაზარალებულ მხარეს უფლება აქვს უარი თქვას ხელშეკრულებაზე. გრძელვადიან ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობებში ხელშეკრულებაზე უარის ნაცვლად გამოიყენება ხელშეკრულების შეწყვეტა.

ხელშეკრულების შეწყვეტა, მოცემულ შემთხვევაში, გამოყენებულია ხელშეკრულების მოშლის შინაარსით, გრძელვადიან ურთიერთობებში შესრულების უკან დაბრუნებისა და რესტიტუციის შეუძლებლობიდან გამომდინარე, რომელიც სწორედ ხელშეკრულებაზე უარის, იგივე ხელშეკრულებიდან გასვლის, კონცეფციის არსობრივი მახასიათებელია. ამიტომაც, ამ ორ მომიჯნავე სამართლებრივ ინსტრუმენტს შორის ფუნდამენტური განსხვავება არსებობს თანმდევი შედეგებისა და სამომავლოდ შესასრულებელი ვალდებულებების კუთხით.

ამდენად, გერმანული სამართალი ორიენტირებულია ხელშეკრულების გადარჩენაზე, შეცვლილი გარემოებებისადმი მის მისადაგებაზე, რომელიც უპირველესად გამოსაყენებელ სამართლებრივი დაცვის საშუალებად განიხილება შესრულების დაბრკოლების პირობებში. ამასთან, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი უფლებამოსილ კონტრაქტს ანიჭებს ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნით სასამართლოსადმი მიმართვის უფლებას, ყოველგვარი წინასწარი მოლაპარაკების გარეშე.²⁸⁷ დოქტრინაში მიჩნეულია, რომ მოლაპარაკების წარმოება და ხელშეკრულების გადასინჯვა უნდა იყოს სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების ადაპტაციის წინაპირობა.²⁸⁸ მხარეებს უნდა ეკისრებოდეთ ვალდებულება, კეთილსინდისიერების პრინციპზე დაყრდნობით აწარმოონ მოლაპარაკება ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით და მხოლოდ შეუთანხმებლობის შემთხვევაში გამოიყენონ სასამართლოსადმი მიმართვის შესაძლებ-

²⁸⁶ ინგლისური სამართლისგან განსხვავებით.

²⁸⁷ *Schlechtriem P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations in the Context of Common Principles and Structures of the Law of Obligations in Europe, Oxford U. Comparative L. Forum, Vol. 2, 2002, <<http://ouclfiuscomp.org/articles/schlechtriem2.shtml#fn1sym>>, [19.07.2014].

²⁸⁸ იქვე.

ლობა.²⁸⁹ პრაქტიკაში დამკვიდრებული მიდგომის თანახმად, სასამართლო ადაპტაციის უფლების გამოყენებამდე უპირატესობას კონტრაქტის მოლაპარაკების წარმოებას ანიჭებს.²⁹⁰

ამდენად, გონივრულია, რომ გსკ-ის 313-ე პარაგრაფით განმტკიცებული წინაპირობების არსებობა უპირველესად მოლაპარაკებების წარმოების ვალდებულებას წარმოშობდეს.

მნიშვნელოვანია, რომ ხელშეკრულებიდან ორმხრივი გასვლა გამოიყენება მხოლოდ უკიდურესი სამართლებრივი დაცვის საშუალების სახით (გსკ-ის 346-ე და შემდგომი პარაგრაფების საფუძველზე), როდესაც შეუძლებელი ან არაგონივრულია ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგება.²⁹¹

ამდენად, რეფორმამდე არსებულ სამართლებრივ საშუალებებთან შედარებით, პრობლემის გადაწყვეტის ახალი გზა მეტად ორიენტირებულია ხელშეკრულების შენარჩუნებაზე.²⁹² სასამართლოს მეშვეობით ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი ადაპტაციით კანონმდებელი უზრუნველყოფს მხარეთა ინტერესთა ბალანსისა და სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენას.

3.8. შესრულების შეუძლებლობის კონცეფციის ახლებური მოწესრიგება

3.8.1. შესრულების შეუძლებლობის სახეები²⁹³

შესრულების შეუძლებლობის დოქტრინა კონტინენტური სამართლის სისტემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ტიპური სამართლებრივი მახასიათებელია, რომელიც რომაული სამართლიდან იღებს სათავეს.²⁹⁴ შესრულების შეუძლებლობის პრობლემა უმნიშვნელოვანესია ყველა განვითარებული სამართლის სისტემაში. კონტინენტური სამართლის ქვეყნებში განსხვავებულად რეგულირდება შესრულების შეუძლებლობის საფუძველით პასუხის-

²⁸⁹ *Horn N.*, Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in some European Laws and International Law, in: *Horn N. (ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985, 15, 22-23, <http://www.trans-lex.org/create_pdf.php?docid=113700>, [19.07.2014].

²⁹⁰ *Backhaus R.*, The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law, Vol. 8.1, 2004, <<http://www.ejcl.org/81/art81-2.txt>>, [19.07.2014].

²⁹¹ *Backhaus R.*, The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law, Vol. 8.1, 2004, <<http://www.ejcl.org/81/art81-2.txt>>, [19.07.2014].

²⁹² *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 492, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [19.07.2014].

²⁹³ *Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 257-259.

²⁹⁴ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 654-655.

მგებლობისგან განთავისუფლების საკითხი.²⁹⁵ შეუძლებლობის დოქტრინა უმთავრესად გერმანიის სამოქალაქო სამართლის მეცნიერებამ განავითარა. ამიტომაც მას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა გერმანიის პოზიტიურ კანონმდებლობასა და იურიდიულ დოქტრინაში.

ბუნებრივმა კატასტროფებმა, გაუთვალისწინებელმა პოლიტიკურმა თუ ეკონომიკურმა ფაქტორებმა,²⁹⁶ სოციალურმა ცვლილებებმა – ინფლაცია, ეკონომიკური კრიზისი, შეიარაღებული კონფლიქტები, ემბარგო, ექსპორტის აკრძალვა, შესყიდვის წყაროს მარცხი და ა.შ., შესაძლებელია დააბრკოლოს ან შეუძლებელი გახადოს ვალდებულების შესრულება. მაგალითად, შესრულების შეუძლებლობა შეიძლება გამოიწვიოს კონკრეტული საგნის განადგურებამ (*Destruction of a Subject Matter*);²⁹⁷ მოვალის სიკვდილმა ან ქმედუნაროდ გახდომამ (*Death or Disability*)²⁹⁸ იმ ხელშეკრულებებში, რომლებიც ვალდებულების პირადად შესრულებას ითვალისწინებენ (*Personal Contracts*);²⁹⁹ ხელშეკრულების საგნის მიუწვდომლობამ (*Unavailability of the Subject Matter of the Performance*),³⁰⁰ მიწოდების განსაზღვრული წყაროს მარცხმა (*Failure of a Particular Source*),³⁰¹ ბუნებრივმა კატასტროფებმა (*Natural Disasters*), გაფიცვამ, ლოკაუტმა, ბოიკოტმა, შრომის პროცესის შეწყვეტამ (*Boycotts, Strikes,*

²⁹⁵ იხ. მაგალითად, შსკ-ის (Swiss Code of Obligations, English Translation of the Official Text, Zurich, 1992) 97-ე, 119-ე მუხლები; ისკ-ის (Codice Civile Italiano, 1942) 1256 (1), 1463-ე-1465-ე მუხლები; ესკ-ის (Código Civil español, 1889) 1182-ე მუხლი; ფსკ (French Civil Code, Translated by *Rouhette G.* with the assistance of *Rouhette-Berton A.*, 2006) შესრულების შეუძლებლობაში მხოლოდ გაყიდული საქონლის დაღუპვის შემთხვევას მოიაზრებს (1302-ე მუხლი).

²⁹⁶ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, *VUWLR*, Vol. 39, 2008, 709, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [19.07.2014].

²⁹⁷ Restatement (second) of Contracts, American Law Institute (ALI), §263, 1981; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 91, შემდგომი მითითებით: *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 10th ed., London, 1999, 811; *Treitel G.H.*, Frustration and Force Majeure, 2nd ed., London, 2004, Ch.3.

²⁹⁸ *Mullen v. Wafer 480S.W.2d. 332 (ark.1972)*, მითითებულია: *Farnsworth E. A.*, Farnsworth on Contracts, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, New York, 2004, 626.

²⁹⁹ მაგალითად, შრომის ხელშეკრულება, წარმომადგენლობა. Restatement (second) of Contracts, American Law Institute (ALI), §263, 1981; *Treitel G.H.*, Frustration and Force Majeure, 2nd ed., London, 2004, 4-016 და შემდგომი გვერდები.

³⁰⁰ ხელშეკრულების საგნის მიუწვდომლობის მაგალითად შეიძლება დასახელდეს გაყიდული საქონლის რეკვიზიტის შემთხვევა. იხ. *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 91, შემდგომი მითითებით: *Treitel G.H.*, Frustration and Force Majeure, 2nd ed., London, 2004, 4-002 და შემდგომი გვერდები.

³⁰¹ Restatement (second) of Contracts, American Law Institute (ALI), §263, 1981. მაგალითად, თუ შესყიდული საქონლის იმპორტი შეუძლებელი გახდება ომის, ბუნებრივი კატასტროფების ან ექსპორტის აკრძალვის გამო. იხ. *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 91, შემდგომი მითითებით: *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 10th ed., London, 1999, 814; *Treitel G.H.*, Frustration and Force Majeure, 2nd ed., London, 2004, 4-041.

Lock-outs, Work-stoppages);³⁰² შესრულების ხერხის შეუძლებლობამ (*Impossibility of the Method of Performance*).³⁰³ ხელშეკრულების დადების შემდგომ განხორციელებულმა საკანონმდებლო ცვლილებებმა³⁰⁴ შეიძლება გამოიწვიოს შესრულების სამართლებრივი შეუძლებლობა (*Legal Impossibility, Supervening Illegality*).³⁰⁵

ვალდებულების შესრულების საკითხი საჭიროებს გადაწყვეტას, როდესაც კონტრაქტებს შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის შემთხვევისათვის წინასწარი სახელშეკრულებო შეთანხმებით არ დაუდგენიათ ე.წ. ფორსმაჟორული დათქმები.³⁰⁶ ამ შემთხვევაში მხარეთა ნება დგინდება ხელშეკრულების განმარტების საფუძველზე ხარვეზის შევსების გზით.³⁰⁷ ფორსმაჟორული დათქმებისა და ხელშეკრულების განმარტების გარდა საჭირო

³⁰² *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 658; *DiMatteo L.A.*, The Law of International Contracting, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 57.

³⁰³ სასამართლომ განიხილა საქმე *Nicholl & Knight v. Ashton Edridge & Co* (იხ. *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 10th ed., London, 1999, 818), რომლის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, ხელშეკრულება ითვალისწინებდა იანვრის თვეში ქალაქ ალექსანდრიიდან ბამბის მარცვლეულის მიწოდებას გემ „ორლანდოს“ მეშვეობით. სომალდი ბალტიის ზღვის ნაპირზე გაირიყა და იანვრის თვეში ალექსანდრიამდე მიღწევა ვერ შეძლო. სასამართლომ ხელშეკრულების განმარტების საფუძველზე დაადგინა, რომ ვალდებულება მხარეთა მიერ შეთანხმებული წესის ზუსტი დაცვით უნდა შესრულებულიყო (საქონლის გამოგზავნა უნდა მომხდარიყო ქალაქ ალექსანდრიიდან).

³⁰⁴ *DiMatteo L.A.*, The Law of International Contracting, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 57.

³⁰⁵ *Abbot of Westminster v Clerke*, 73 Eng. Rep. 59, 63 (K.B.1536) მოთითებულია: *Farnsworth E. A.*, Farnsworth on Contracts, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, New York, 2004, 626. Restatement (Second) of Contracts, American Law Institute (ALI), §264, 1981; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, შემდგომი მოთითებით: *McKendrick E.*, Chitty on Contracts, The Law of Contracts, Vol.1, General Principles, Chapter 24, Discharge by Frustration, London, 1999, 24-021.

³⁰⁶ ფორსმაჟორული დათქმები უმთავრესად გამოიყენება ინგლისურ სამართალში, რადგან ანგლოამერიკული ხელშეკრულებები მნიშვნელოვნად დეტალიზებული პირობებით ხასიათდება კონტინენტური ქვეყნების ხელშეკრულებებისგან განსხვავებით. აღნიშნული განპირობებულია გადაწყვეტილებით საქმეზე: *Paradine v. Jane*, *English Rep.* 897 [K.B. 1647], იხ. წიგნში: *Beale H., Kötz H., Hartkamp A., Tallon D.(eds.)*, Cases Materials and Text on Contract Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002, 608; ასევე იხ.: Force Majeure and the Performance Excuse: A Review of the English Doctrine of Frustration and Article 2-615 of the Uniform Commercial Code, 2010, 4, 9, <<http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/gateway/?news=30853>>, [17.07.2014]; *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, Vol. 15, No. 4, 2007, 483, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [17.07.2014]; *Tallon D.*, Clauses Dealing with Supervening Events, წიგნში: *Beale H., Kötz H., Hartkamp A., Tallon D.(eds.)*, Cases Materials and Text on Contract Law, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002, 639; *Werner M.*, Force Majeure and Hardship Clauses in International Commercial Contracts in View of the Practices of the ICC Court of Arbitration, J.Int'l Arb., Vol. 1, 1984, <<http://trans-lex.org/126600>>, [17.07.2014]; *Trakman L.E.*, Declaring Force Majeure: Veracity or Sham? Un. of New South Wales, 2007, <http://works.bepress.com/leon_trakman/4>, [17.07.2014]; *Draetta U.*, Hardship and Force Majeure Clauses in International Contracts, RDAI/IBLJ, No. 3/4, 2002, 347.

³⁰⁷ *Ergänzende Vertragsbedingung*.

ხდება სხვა სამართლებრივი მექანიზმების გამოყენება შეცვლილი გარემოებების პრობლემის გადასაჭრელად.

რეფორმამდელი გსკ-ით დეტალურად განმტკიცებული შესრულების შეუძლებლობის კონცეფცია ეფუძნებოდა *ფრიდრიჰ მომზენის (Friedrich Mommsen)* დოქტრინას, რომელიც განასხვავებდა საწყისი და შემდგომი, აბსოლუტური და ფარდობითი, ობიექტური და სუბიექტური,³⁰⁸ ბუნებრივი და სამართლებრივი, მუდმივი და დროებითი, სრული და ნაწილობრივი შესრულების შეუძლებლობის სახეებს. შესრულების შეუძლებლობის თითოეული ზემოხსენებული კატეგორია შეიძლება ობიექტურად წარმოიშვას ამა თუ იმ ფაქტორივი გარემოების საფუძველზე.³⁰⁹

რეფორმამდელი გსკ-ის 306-ე პარაგრაფის მოქმედება ვრცელდებოდა საწყის აბსოლუტურ შეუძლებლობაზე და აფუძნებდა გარიგების ბათილობას.³¹⁰ ხოლო გსკ-ის 275-ე პარაგრაფი აწესრიგებდა ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებული აბსოლუტური შეუძლებლობის შემთხვევას.

რეფორმის საფუძველზე გაუქმდა საწყისი და სუბიექტური შეუძლებლობის მარეგულირებელი დებულებები და გსკ-ის 275-ე პარაგრაფს დაემატა შესრულების გართულების მომწესრიგებელი ნორმები.³¹¹

რეფორმამდელი მოწესრიგებისგან განსხვავებით, გსკ-ის ახალი 275-ე I პარაგრაფი აერთიანებს და ათანაბრებს სუბიექტურ და ობიექტურ შეუძლებლობას,³¹² რომელთა არსებობისას ითვალისწინებს მოვალის შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას.³¹³ სუბიექტური შეუძლებლობა გულისხმობს ობიექტურად განხორციელებადი შესრულების შეუძლებლობას მხოლოდ კონკრეტული მოვალისათვის. ობიექტური შეუძლებლობისას ვალდებულების შესრულება ფიზიკურად განუხორციელებელია არა მხოლოდ ხელშეკრულების კონკრეტული მხარისათვის, არამედ ნებისმიერი პირისათვის.³¹⁴

³⁰⁸ *Chechelashvili Z.*, Introduction to the Georgian Business Law, Textbook, GIZ, Tb., 2013, 131.

³⁰⁹ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 87.

³¹⁰ *Zimmermann R.*, Breach of Contract and Remedies under the New German Law of Obligations, Saggi, Conferenze e Seminari 48, Roma, 2002, 6, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>>, [17.07.2014].

³¹¹ *Oliveira N.M.P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, EJCL, Vol. 11.4, 2007, 1, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [17.07.2014].

³¹² *Zimmermann R.*, Remedies for Non-performance. The Revised German Law of Obligations, Viewed against the Background of the Principles of European Contract Law, Edin.L.R., Vol.6, 2002, 281, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/edinlr6&div=28&g_sent=1&collection=journals>, [17.07.2014].

³¹³ მოვალის ან ნებისმიერი სხვა პირის მიერ ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა გამორიცხავს ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის არსებობას. იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §275 I.

³¹⁴ იხ.: *Goldman A.J., Sigismund W.D.*, Business Law and Practices, 8th ed., South-Western College/West, 2010, 217; *Pizer L.K., Smith M.R.* (eds in Chief), *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the

ვენის კონვენციის 79-ე, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე და ევროპული პრინციპების 8:108-ე მუხლები განამტკიცებს მოვალის მიერ დაბრკოლების თავიდან აცილების ან მისი დაძლევის ვალდებულებას, მიუხედავად იმისა, დაბრკოლება თავად შესრულებას უკავშირდება თუ მოვალის პიროვნებას.³¹⁵ სუბიექტური შეუძლებლობის არსებობისას მოვალეს დაბრკოლების დაძლევა შეუძლია შესრულების მესამე პირისათვის გონივრულ ფასად გადანდობის გზით. თუ გონივრულ ფასად მესამე პირის მიერ შესრულება შეუძლებელია, მაშინ გამოყენებულ უნდა იქნეს უკიდურესი გართულების მომწესრიგებელი ნორმები.³¹⁶ ამრიგად, შესრულების სუბიექტური შეუძლებლობა არ უნდა იქნეს გსკ-ის 275-ე I პარაგრაფში მოაზრებული.³¹⁷

ამრიგად, გსკ-ის 275-ე I პარაგრაფის მოქმედება (შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლება) ვრცელდება ობიექტური და სუბიექტური, საწყისი და შემდგომი, ნაწილობრივი და სრული შესრულების შეუძლებლობის სახეებზე.³¹⁸ აღნიშნული ნორმით განმტკიცებული შესრულების შეუძლებლობის სახეები წარმოშობს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას. შესაბამისად, არ ქმნის შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების საფუძველს. ხოლო შესრულების გართულების შემთხვევები, როდესაც შესრულება ობიექტურად განსორციელებადი რჩება, მოწესრიგებულია გსკ-ის 275-ე II და 313-ე პარაგრაფებით.³¹⁹

თუ გსკ-ის 275-ე I პარაგრაფი აწესრიგებს შესრულების აბსოლუტურ შეუძლებლობას, II და III ნაწილები ეთმობა ფარდობითი შეუძლებლობის რეგულირებას, რომელიც აერთიანებს პრაქტიკული შეუძლებლობისა (§275

International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 257.

³¹⁵ *Stoll H.*, Commentary on Article 79, მითითებულია: *Schlechtriem P. (ed.)*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 2nd ed., 1998, 612: „როგორც წესი, მოვალეს ვალდებულების შეთანხმებული შინაარსით შესრულების უზრუნველსაყოფად მოეთხოვება დაბრკოლების დაძლევა იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ეს მნიშვნელოვნად დიდ დანახარჯებს ან ეკონომიკურ დანაკარგს უკავშირდება“. *Flechtner H.*, Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) as Rorschach Test: The Homeward Trend and Exemption for Delivering Non-Conforming Goods, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 19, Issue 1, 4-1-2007, 31, 32, 39, 48, <<http://digitalcommons.pace.edu/pilr/vol19/iss1/3>>, [17.07.2014].

³¹⁶ *Oliveira N.M.P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, *EJCL*, Vol. 11.4, December 2007, 10, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [19.07.2014].

³¹⁷ *Zimmermann R.*, Breach of Contract and Remedies under the New German Law of Obligations, *Saggi, Conferenze e Seminari* 48, Roma, 2002, 15, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>>, [19.07.2014].

³¹⁸ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 82.

³¹⁹ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 413.

II)³²⁰ და მორალური, ეთიკური, პირადი შეუძლებლობის (§275 III)³²¹ სახეებს.³²² პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნეს იმ შემთხვევაშიც, თუ მოვალეს გაუმართლებელია მოეთხოვოს შესრულება ეთიკური მიზეზების გათვალისწინებით. მაგალითად, თუ გამყიდველისათვის ცნობილია, რომ მყიდველი შესრულების საგანს გამოიყენებს ბიოლოგიური ან ქიმიური იარაღის წარმოებისათვის ან ისეთი მიზნებისათვის, რომლისთვისაც საქონელი ექვემდებარება კონფისკაციას მყიდველი სახელმწიფოს მხრიდან. ზემოაღნიშნული საფუძვლით შესაძლებელია განხორციელებული მოვალისათვის ხელშეკრულებაზე უარის თქმის უფლების მინიჭებაც.³²³

ფარდობითი შეუძლებლობა არ გამორიცხავს შესრულების შესაძლებლობას, ის მხოლოდ უფლებას ანიჭებს მოვალეს უარი თქვას შესრულებაზე.

გსკ-ის 275-ე II პარაგრაფი განამტკიცებს შესრულების პრაქტიკულ შეუძლებლობას (*faktische ან praktische Unmöglichkeit/Practical Impossibility*), რომლის დროსაც ვალდებულება მართალია, ობიექტურად განხორციელებადია, მაგრამ მისი შესრულება არაგონივრულია, რამდენადაც კრედიტორის შესრულების ინტერესთან შეფარდებით შეუსაბამოდ დიდ ხარჯებს უკავშირდება. ხელშეკრულების მხოლოდ ძალის განსაზღვრისას შესრულების ხარჯების სიდიდე და დაბრკოლების გადალახვის სირთულე არ შეიძლება აბსოლუტური მნიშვნელობით განიმარტოს. იგი შეიძლება შეფასებულ იქნეს მხოლოდ კრედიტორის შესრულების ინტერესის გათვალისწინებით.³²⁴

გსკ-ის 275-ე II პარაგრაფი გამოიყენება მკაცრად განსაზღვრულ შემთხვევაში: თუ სახეზეა შესრულებისათვის აუცილებელი ხარჯებისა და კრე-

³²⁰ მოვალეს შეუძლია უარი განაცხადოს ვალდებულების შესრულებაზე, თუ იგი დაკავშირებულია ისეთ ხარჯებთან, რაც, ხელშეკრულების საგნისა და კეთილსინდისიერების პრინციპის თვალსაზრისით, მნიშვნელოვნად შეუსაბამოა შესრულებისადმი კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესისა. იმის განსაზღვრისათვის, თუ რა ძალისხმევა შეიძლება მოეთხოვოს მოვალეს, გასათვალისწინებელია მისი ბრალი შესრულების შეუძლებლობის გამომწვევ დაბრკოლებაში. იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §275 III.

³²¹ მოვალეს, რომელმაც ვალდებულება პირადად უნდა შეასრულოს, შეუძლია უარი განაცხადოს შესრულებაზე, თუ, კრედიტორის შესრულების ინტერესისა და შესრულების მიმართ არსებული დაბრკოლების ურთიერთშეფარდების გათვალისწინებით, მოვალეს არაგონივრულია მოეთხოვოს ვალდებულების შესრულება. იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §275 III.

³²² *Zimmermann R.*, Remedies for Non-performance. The Revised German Law of Obligations, Viewed against the Background of the Principles of European Contract Law, Edin.L.R., Vol. 6, 2002, 271-314, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/edinlr6&div=28&g_sent=1&collection=journals>, [19.07.2014].

³²³ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1077.

³²⁴ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 82-83.

დიტორის ინტერესების აშკარა დისბალანსი,³²⁵ როდესაც ვერცერთი გონიერი კრედიტორი ვერ დააყენებს შესრულების მოთხოვნას.³²⁶ გსკ-ის 275-ე III პარაგრაფი განამტკიცებს შესრულების პირად შეუძლებლობას და ვრცელდება მომსახურებისა და შრომით ხელშეკრულებებზე, რომლებიც ვალდებულების პირადად შესრულებას ითვალისწინებენ. მაგალითად, შესრულების ვალდებულებისაგან შეიძლება განთავისუფლდეს ოპერის მომღერალი, რომლის ბავშვი სიცოცხლისათვის საშიში ავადმყოფობით არის დაავადებული.³²⁷

3.8.2. შესრულების შეუძლებლობის სამართლებრივი შედეგები

კონტრაქტთა უმთავრესი სამართლებრივი ინტერესი შეთანხმებული პირობებით ხელშეკრულების შესრულებაა.³²⁸ მნიშვნელოვანია, თუ სამართლებრივი სისტემა სახელშეკრულებო ინტერესის დაკმაყოფილების რა ფორმებს სთავაზობს დაზარალებულ მხარეს შესრულების შეუძლებლობის არსებობისას.

შესრულების შეუძლებლობის დოქტრინის თანახმად, მოვალე თავისუფლდება სახელშეკრულებო ბოჭვისა და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისგან, თუ შესრულების შეუძლებლობა, რომელიც მოვალის ბრალეულ (განზრახ ან გაუფრთხილებელ) ქმედებას (მოქმედებას ან უმოქმედობას) არ მიეწერება, წარმოიშვა ხელშეკრულების დადების შემდეგ. სინალაგმატური ხელშეკრულებების ორმხრივი ბუნებიდან გამომდინარე, არაბრალეული შესრულების შეუძლებლობა, როგორც მოვალის შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლების საფუძველი, იწვევს კონტრაქტის განთავისუფლებას სანაცვლო სახელშეკრულებო ვალდებულებისგან (ორმხრივი განთავისუფლება).³²⁹

თუ შესრულების შეუძლებლობა ვალდებულების მხოლოდ ნაწილზე ვრცელდება, მაშინ მეორე ხელშემკვერელი მხარის სანაცვლო ვალდებულებისგან განთავისუფლება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად შეიძლება ჰქონდეს კრედიტორს ნაწილობრივი შესრულების მიღების ინტერესი. შესაბამისად, სანაცვლო განთავისუფლება შეიძლება გავრცელდეს სანაცვლო

³²⁵ *Oliveira N.M.P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, *EJCL*, Vol. 11. 4, December 2007, 3, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [19.07.2014].

³²⁶ *Volker E.*, Das Recht der Leistungsstörungen 37 (5th ed., 2003), მითითებულია: *Oliveira N.M.P.*, The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, *EJCL*, Vol. 11.4, December 2007, 3, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [19.07.2014].

³²⁷ *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, *Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L.*, Vol. 15, No. 4, 2007, 495, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [19.07.2014].

³²⁸ *Lindström N.*, Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods, *NJCL*, Issue 1, 2006, No. 1, 2, <http://www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf>, [19.07.2014].

³²⁹ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, *Kluwer Law International BV, the Netherlands*, 2009, 79.

შესრულების ვალდებულებაზე სრულად ან შეუძლებელი შესრულების პროპორციულად.

დროებითი შეუძლებლობისას, სანაცვლო შესრულება არ შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს შესრულების შეუძლებლობის არსებობის მანძილზე. მუდმივი შესრულების შეუძლებლობა იწვევს ხელშემკვრელ მხარეთა საბოლოო განთავისუფლებას ურთიერთსანაცვლო ვალდებულებებისგან.³³⁰

განსაკუთრებით რთულია შესრულების აბსოლუტური და ფარდობითი, ობიექტური და სუბიექტური შეუძლებლობის გამოიყვანა ვალდებულების შესრულებისაგან მოვალის განთავისუფლების ნიშნით. მაგალითად, შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლება შეიძლება განხორციელდეს არა მხოლოდ აბსოლუტური (ობიექტური), არამედ ფარდობითი (სუბიექტური) შეუძლებლობის შემთხვევაშიც. ამრიგად, აბსოლუტური და ფარდობითი შეუძლებლობის გამოიყვანა, შედეგის თვალსაზრისით, აზრს მოკლებულია.³³¹

შესრულების პრაქტიკული შეუძლებლობისას ხელშეკრულების მბოჭავი ძალა განისაზღვრება მხარეთა ბრალეულობის გათვალისწინებით და ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკის გადანაწილების მიხედვით.

3.8.3. პრაქტიკული და ეკონომიკური (შესრულების გართულება) შეუძლებლობის თანაფარდობა

გერმანული დოქტრინა განასხვავებს შესრულების პრაქტიკულ შეუძლებლობას (*faktische ან praktische Unmöglichkeit*) ეკონომიკური შეუძლებლობისგან (*wirtschaftliche Unmöglichkeit*). ეს უკანასკნელი არ რეგულირდება გსკ-ის 275-ე II პარაგრაფით, არამედ მას აწესრიგებს გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი, რომელიც კონცეფტუალურად განსხვავებულ – შეცვლილ გარემოებებთან (*Störung der Geschäftsgrundlage*) (“*Interference with the Basis of the Transaction*”) დაკავშირებულ შესრულების გართულების პრობლემატიკას შეეხება. გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის მოქმედების ფარგლები გაცილებით ფართოა და მოიცავს შესრულების განსაკუთრებულ გართულებას, როდესაც გამოირიცხება პრაქტიკული შეუძლებლობის შემთხვევა.³³² ეკონომიკური შეუძლებლობისას ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობას ეკონომიკური რესურსების

³³⁰ Gareth J., Schlechtriem P., Breach of Contract (Deficiencies in a Party’s Performance), International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. VII (Contracts in General), Chapter 15, Tübingen, 1999, Parag. 163, 103, მითითებულია: Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 80.

³³¹ Treitel G.H., Frustration and Force Majeure, 2nd ed., London, 2004, 3-003, მითითებულია: Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 88.

³³² Oliveira N.M.P., The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, EJCL, Vol. 11.4, December 2007, 3, <<http://www.ejcl.org/114/art114-2.pdf>>, [10.02.2014].

ნაკლებობა განაპირობებს.³³³ ეკონომიკური შეუძლებლობისას ვაღდებულება, მართალია, მოვალისათვის უკიდურესად მძიმეა შესასრულებლად, მაგრამ ეს სირთულე არ არის კრედიტორის შესრულების ინტერესთან მნიშვნელოვნად შეუსაბამო (არაპროპორციული). მაგალითად, ხელშეკრულების დადების შემდეგ თუ გაყიდული ნივთის ფასი 100-ჯერ გაიზრდება, ამით, მართალია, ვაღდებულება უკიდურესად დამძიმდება, მაგრამ კრედიტორის შესრულების ინტერესიც გაყიდული ნივთის ფასის შესაბამისად გაიზრდება.³³⁴ ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში გამყიდველს ექნება საფუძვლიანი ინტერესი, ნივთის სანაცვლოდ მიიღოს მისი საბაზრო ღირებულების შესატყვისი ფასი.

ამდენად, ეკონომიკური შეუძლებლობის არსებობისას კრედიტორის შესრულების ინტერესსა და მოვალისათვის შესრულების სირთულეს შორის შეუსაბამობა არ არსებობს – რამდენადაც რთულია ვაღდებულების შესრულება მოვალისათვის, იმდენად მნიშვნელოვანია ამგვარი შესრულების მიღება უფლებამოსილი პირისათვის. კრედიტორის შესრულების ინტერესი შეესაბამება ნივთის საბაზრო ფასს და არა ხელშეკრულების საწყის ფასს. მოვალის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება განისაზღვრება იმისდა მიხედვით, დაცულია თუ არა გსკ-ის 313-ე პარაგრაფის წინაპირობები.³³⁵

გსკ-ის 275 II (1) პარაგრაფი, განამტკიცებს რა შესრულების პრაქტიკულ, ფაქტობრივ შეუძლებლობას, ათავისუფლებს მოვალეს შესრულების ვაღდებულებისგან, რომელიც არაგონივრულად დიდ დანახარჯებს უკავშირდება, ხოლო შესრულებისათვის აუცილებელი ძალისხმევა, ვაღდებულების არსისა და კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით, მნიშვნელოვნად შეუსაბამოა კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესისა. ამ დროს ხდება ვაღდებულების შესრულების მიმართ წარმოშობილი დაბრკოლებისა და კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესის ურთიერთშეფარდება.³³⁶ მოცემულ შემთხვევაში გასათვალისწინებელია მოვალის ბრალი დაბრკოლების წარმოშობაში.

პრაქტიკული შეუძლებლობის კლასიკური მაგალითია ცნობილი საქმე ბეჭდის ნასყიდობის შესახებ,³³⁷ როდესაც ხელშეკრულების საგანი მყიდველისათვის გადაცემამდე ჩავარდა ტბაში და ჩაიძირა. ვინაიდან ტბის დაშრობა ობიექტურად შესაძლებელია, მოცემულ შემთხვევაში არ წარმოიშობა შესრულების აბსოლუტური შეუძლებლობა (§275 D). ვინაიდან ბეჭდის ღირებულება

³³³ *Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), Southerington T., Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003*, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 258.

³³⁴ *Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies Under the New German Law of Obligations*, Saggi, Conferenze e Seminari 48, Roma, 2002, 12-14, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>>, [10.02.2014].

³³⁵ *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, the Netherlands, 2009, 83.

³³⁶ *Grundmann S., Germany and the Schuldrechtsmodernisierung*, 2002, ERCL, Vol. 1, Issue 1, 2005, 129, 135.

³³⁷ იხ. *Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies under the New German Law of Obligations*, Saggi, Conferenze e Seminari 48, Roma, 2002, 12-13, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/zimmerman.html>>, [10.02.2014].

100-ჯერ ნაკლებია ტბის დაშრობის ხარჯებთან შედარებით, შესრულებისათვის აუცილებელი ძალისხმევა და ხარჯები მნიშვნელოვნად არაპროპორციულია თვით ბეჭდის ღირებულებისა და შესრულებისადმი კრედიტორის უცვლელი ინტერესისა. ამ შემთხვევაში ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა, მისი განხორციელებადობის მიუხედავად, არაგონივრულია, რამეთუ დაბრკოლების გადალახვასთან (ტბის ამოშრობასთან) დაკავშირებული ხარჯები კრედიტორის შესრულების ინტერესს 100-ჯერ აღემატება.

მოვალის ზედმეტი და უსაფუძვლო დანახარჯების თავიდან აცილება არის კანონმდებლის ეკონომიკური მიზანი. შესრულების ვალდებულება გამოირიცხება, თუ საამისოდ აუცილებელი ხარჯები მნიშვნელოვნად აღემატება ხელშეკრულების სარგებლიანობას. სწორედ ხელშეკრულების სარგებლიანობით ფასდება ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის განმსაზღვრელი „გონივრულობის“ კრიტერიუმი.³³⁸

1973 წელს ნავთობის იმპორტიორმა კომპანიამ, არსებული კრიზისის გათვალისწინებით, უარი განაცხადა ქალაქისათვის ნავთობის მიწოდებაზე იმ საფუძველით, რომ მისთვის შესრულება შეთანხმებულ სახელშეკრულებო ფასად არაგონივრული იყო. გერმანიის ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ (BGH) წარმოშობილი ფინანსური ზარალის მიმართ ბრალეულად მიიჩნია კომპანია, რომელმაც არ შეისყიდა გარკვეული რაოდენობის ნავთობი მარაგის აკუმულირების მიზნით, არ მიიღო მოსალოდნელი ცვლილებების თავიდან აცილებისათვის აუცილებელი ზომები. ამასთანავე, ხელშეკრულება განამტკიცებდა ფიქსირებულ სახელშეკრულებო ფასებს, რაც მხარეებს აკისრებდა საბაზრო ფასების ცვლილებათა რისკს. მოცემულ შემთხვევაში გამოირიცხა შეცვლილი გარემოებისადმი ხელშეკრულების როგორც მისადაგება, ასევე მისი შეწყვეტა გარემოებათა ცვლილების წინასწარ გათვალისწინებისა და მათი თავიდან აცილების შესაძლებლობის საფუძველით, რადგან შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ან სახელშეკრულებო ბოჭვისაგან განთავისუფლების სამართლებრივი წინაპირობაა მხარეთა მიერ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე გონივრულად არასავარაუდო, გაუთვალისწინებელი გარემოებათა ცვლილება.³³⁹

ნავთობის კრიზისის შესახებ ზემოგანხილულ საქმეში მოვალის შესრულების ვალდებულება არ გამოირიცხება გსკ-ის 275 II პარაგრაფის სა-

³³⁸ *Rösler H.*, Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 494, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [10.02.2014]; *Posner R.A., Rosenfield A.M.*, Impossibility and Related Doctrines in Contract Law: An Economic Analysis, J. Legal Stud., Published by: The University of Chicago Press, Vol. 6, No. 1, 83-118, <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/724191.pdf?acceptTC=true>>, [10.02.2014]; *Kovač M.*, Comparative Contract Law and Economics (New Horizons in Law and Economics Series), Edward Elgar Pub., August 30, 2011, 259-292; *Kessedjian C.*, Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, Int'l Rev. L. & Econ., Vol. 25, 2005, 415-431, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kessedjian.html>>, [10.02.2014].

³³⁹ *Mekki M., Pelese M.K.*, Hardship and Modification (or ‘Revision’) of the Contract, 2010, 16, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1542511>, [10.02.2014]; *Ciematnicze I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 10.

ფუძველზე, რადგან შესყიდვის ფასის მკვეთრმა ცვლილებამ გამოიწვია მყიდველის სახელშეკრულებო ინტერესის, სახელშეკრულებო სარგებლის სანაცვლო გაზრდა, ვინაიდან კრედიტორს ნავთობის სხვა წყაროდან შესყიდვის შემთხვევაში მოუწევს მნიშვნელოვნად მაღალი ფასის გადახდა, ხოლო შეთანხმებულ თავდაპირველ ფასად შესყიდული ნავთობის შემდგომი რეალიზაციის შემთხვევაში, მიიღებს მნიშვნელოვან სარგებელს. ვინაიდან, არსებული ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით არ არსებობს ღირებულებისა და სარგებლიანობის მნიშვნელოვანი შეუსაბამობა, მოვალეს ეკისრება ვალდებულების შესრულება საამისოდ აუცილებელი ძალისხმევის მიუხედავად.³⁴⁰

ამრიგად, გსკ-ის 275-ე II (1) პარაგრაფი არ ვრცელდება შემთხვევაზე, როდესაც დიდ ხარჯებთან დაკავშირებულ მოვალის სახელშეკრულებო ვალდებულებას შეესაბამება კრედიტორის შესრულების ინტერესის სანაცვლო, სიმეტრიული ზრდა. გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი მოითხოვს მხარეთა ინტერესების ურთიერთმიმართების ანალიზს მორალური, ფინანსური თუ ოჯახური საკითხების თვალსაზრისით. გსკ-ის 275-ე II (1) პარაგრაფი კი ვალდებულების შესრულების გონივრულობის განსაზღვრის კრიტერიუმად კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესს აწესებს და აფასებს მას მოვალის შესრულების ღირებულებასთან შეფარდებით.

საბოლოოდ, გსკ-ის 275-ე II პარაგრაფი გამოსაყენებელია იმ შემთხვევებში, როდესაც ურთიერთსანაცვლო შესრულება ეკონომიკური თვალსაზრისით გაუმართლებელია, რამდენადაც ხარჯები აღემატება სარგებლიანობას. მაშინ როდესაც, გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს იმ შემთხვევაში, თუ ორმხრივი შესრულება უსამართლოა, ვინაიდან შესრულების ფასი გაცილებით დაბალია და არ შეესატყვისება შესრულების ღირებულებას.³⁴¹ გსკ-ის 275-ე II პარაგრაფისათვის ამოსავალი პრინციპი სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების მიმართ კრედიტორის ინტერესია, ხოლო გსკ-ის 313-ე პარაგრაფი ორიენტირებულია მოვალის ინტერესზე – უარი თქვას არასასურველ შესრულებაზე.

ზემოხსენებული პარაგრაფების სამართლებრივი შედეგები შესაძლებელია იდენტური იყოს. კერძოდ, თუ მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს უცვლელი პირობებით ვალდებულების შესრულება, მხარე უფლებამოსილია გსკ-ის 346-ე პარაგრაფის ძალით, ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლება აამოქმედოს მას შემდეგ, რაც გამოირიცხება ხელშეკრულების ადაპტაციის შესაძლებლობა ან გონივრულობა, მისი პრიორიტეტული მნიშვნელობიდან გამომდინარე. ხელშეკრულების კორექტირების უარყოფითი შედეგები ორივე მხარისათვის თანაბრად ნაწილდება სახელშეკრულებო წონასწორობისა და ინტერესთა თანაფარდობის უზრუნველყოფის მიზნით.

³⁴⁰ Rösler H., Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, Eur. Rev. of Prv. L., Vol. 15, No. 4, 2007, 494-495, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [10.02.2014].

³⁴¹ იქვე.

4. კონცეფტუალურად განსხვავებული ფრანგული სამართლებრივი სისტემა

კონტინენტური ევროპის ქვეყნებს შორის ფრანგული და ბელგიური სამართალი ყველაზე ნაკლებად იზიარებს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების დოქტრინას.³⁴²

ისტორიულად ფრანგული კერძო სამართალი არ ცნობდა შეცვლილი გარემოებების გავლენას ხელშეკრულების მხოლოდ ძალაზე იმ სახით, რომ მხარეს უფლება ჰქონოდა მოეთხოვა შეცვლილი გარემოების გავლენით უკიდურესად გართულებული შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლება.

მოგვიანებით აღიარებულ იქნა, რომ შეცვლილი გარემოებები უფრო ხშირად გრძელვადიან ურთიერთობებთან მიმართებით აღმოცენდება და იწვევს სანაცვლო უფლება-მოვალეობების დისბალანსს.³⁴³ შეცვლილ გარემოებათა პირობებში ხელშეკრულების შესრულების საკითხის მოსაწესრიგებლად განვითარდა კონცეფცია “*imprévision*”³⁴⁴, რომელიც მოიაზრებს გაუთვალისწინებელი გარემოების ძალით გართულებულ, ერთ-ერთი მხარისათვის უკიდურესად დამძიმებულ, მაგრამ ობიექტურად ჯერ კიდევ განხორციელებად ვალდებულებას. აღნიშნული ცნება არსობრივად განსხვავდება ფსკის³⁴⁵ 1147-ე და 1148-ე მუხლებით განმტკიცებული ფორსმაჟორისაგან, როგორც შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობისაგან, რომელიც გამოირიცხავს როგორც შესრულების, ასევე ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას.

ზემოაღნიშნული კონცეფციები განსხვავდებიან როგორც არსობრივად, ასევე თანამდევო სამართლებრივი შედეგებით: თუ ფორსმაჟორი იწვევს როგორც შესრულების ვალდებულებისაგან, ისე ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებას, შესრულების გართულება – “*imprévision*” მხარეთა მიერ მოლაპარაკების, ხელშეკრულების გადასინჯვისა და სასამართლოს მიერ შეცვლილი გარემოებებისადმი კონტრაქტის მისადაგების ვალდებულებას აღმოაცენებს.³⁴⁶

³⁴² *Draetta U., Lake R B., Nanda V.P., Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 183.*

³⁴³ მხარეთა ურთიერთსანაცვლო უფლებამოვალეობებით დატვირთული ორმხრივი ხელშეკრულებები ურთერთშესასრულებელ ვალდებულებათა ეკონომიკურ ბალანსს ემყარება, რომელიც მხარეთა მიერ მათი ნებისა და განზრახვის შესაბამისდ არის ფორმირებული. შესაბამისად, აღნიშნული სუბიექტურ სახელშეკრულებო ბალანსად იწოდება.

იხ. *Karampatzos A., Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. Private L., Kluwer Law International, The Netherlands, Vol.13, No. 2, 2005, 110,*

http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults, [10.02.2014].

³⁴⁴ *théorie de l'imprévision.*

³⁴⁵ French Civil Code, Translated by *Rouhette G.* with the assistance of *Rouhette-Berton A.*, 2006.

³⁴⁶ *Uribe M., The Effect of a Change of Circumstances on the Binding Force of Contracts, Comparative Perspectives, Ius Commune Europaeum, Intersentia, 2011, 41.*

ფრანგულ სამართალში მნიშვნელობა არ ენიჭება მხარეთა სახელშეკრულებო ინტერესების ანალიზს, შესაბამისად, “*imprévision*” დოქტრინა არ მოიცავს „სახელშეკრულებო მიზნის გაქარწყლების“³⁴⁷ დოქტრინის ელემენტებს³⁴⁸, არამედ ემიჯნება მას.

მიუხედავად *imprévision* კონცეფციის არსებობისა, ტრადიციული ფრანგული დოქტრინა, როგორც წესი, არ განიხილავს შეცვლილი გარემოებით განპირობებულ შესრულების დამძიმებას, როგორც ხელშეკრულების შეწყვეტის, მოლაპარაკებისა და ადაპტაციის საფუძველს. ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით ფრანგული სამართლის კვლევა მხოლოდ მისი არსობრივი მიმოხილვით ამოიწურება.

5. შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივი რეგლამენტაცია ანგლოამერიკულ სამართალში

ანგლოამერიკული სამართალი არ იცნობს ტერმინებს *ფორსმაჟორი* და *შესრულების გართულება*.³⁴⁹ შეცვლილი გარემოებების პრობლემატიკასთან მიმართებით მოქმედებს *ხელშეკრულების მიზნის ამაოებისა*³⁵⁰ და *კომერციული განუხორციელებლობის*³⁵¹ დოქტრინები.

5.1. ხელშეკრულების ამაოების ინგლისური დოქტრინა

5.1.1. ხელშეკრულების ამაოების მოძღვრების აღმოცენება

კონტინენტური სამართლის სისტემა ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის მიმდევარია,³⁵² ხოლო ანგლოამერიკულ სამართალში, კონტინენტური სამართლისგან განსხვავებით, მოქმედებს მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპი,³⁵³ რომლის საფუძველზეც საერთო სამართალი ყველა სახელშეკრულებო პირობას გარანტიის ძალას ანიჭებს. თუმცა, მოვალის პასუხისმგებლობა აბსოლუტური არ არის და ის შეიძლება შეიზღუდოს მხარეთა მიერ დადგენილი ე.წ. ფორსმაჟორული დათქმებით,³⁵⁴ რომელიც თითქმის

³⁴⁷ *frustration of purpose*.

³⁴⁸ *Uribe M.*, The Effect of a Change of Circumstances on the Binding Force of Contracts, Comparative Perspectives, *Ius Commune Europaeum*, Intersentia, 2011, 41.

³⁴⁹ *Perillo J.*, Hardship and Its Impact on Contractual Obligations: A Comparative Analysis, Roma, 1996, 1, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo4.html>>, [10.02.2014].

³⁵⁰ *Frustration of Purpose*.

³⁵¹ *Commercial Impracticability*.

³⁵² *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 650.

³⁵³ *Scott R. E.*, In (Partial) Defense of Strict Liability in Contract, Columbia Law and Economics Working Paper No. 341, Mich. L. Rev., Vol. 107, 2009,

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1304239>, [10.02.2014].

³⁵⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010. აღნიშნულ საქმეში მხარეებმა სახელშეკრულებო შეთანხმებით განსაზღვრეს, რომ ისინი დროებით თავისუფლდებოდნენ პასუხისმგებლობისაგან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების შეუსრულებლობისას

ყველა სამართლის სისტემისათვის არის დამახასიათებელი.³⁵⁵ ამ შემთხვევაში კონტრაქტები თვით ხელშეკრულებაში უთითებენ იმ გარემოებათა შესახებ, რომელთა არსებობა იწვევს მათ განთავისუფლებას პასუხისმგებლობისაგან.³⁵⁶ აღნიშნული თვალსაზრისით, უმნიშვნელოვანესია სახელშეკრულებო შეთანხმებით ფორსმაჟორის სამართლებრივი შედეგების დეტალური განსაზღვრა მხარეთა მიერ.³⁵⁷ ფორსმაჟორული დათქმის მოქმედების ფარგლების დადგენა შესაძლებელია განხორციელდეს იმ მოვლენების შეზღუდული ჩამონათვალის ან კონკრეტული აღწერილობის³⁵⁸ განსაზღვრით, რომლებიც პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების წინაპირობა უნდა გახდეს ვალდებულების შესრულების დაბრკოლებისას ან შეუძლებლობისას.³⁵⁹ თუ მხარეთა ინტერესი პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების ფართო შესაძლებლობების მინიჭებაა, კონტრაქტთა მიზნის შესაბამისად, შესაძლებელია ასევე, დაბრკოლებათა ზოგადი ხასიათის განსაზღვრა მოვლენათა კონკრეტული ჩამონათვალის ნაცვლად.

საგარანტიო პასუხისმგებლობა სახელშეკრულებო შეთანხმებით განმტკიცებული პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების გარდა, შეიძლება შეიზღუდოს ე.წ. ხელშეკრულების ამაოების დოქტრინით, რომლის განვითარებას დასაბამი დაუდო საქმემ *თეილორი ქელდველის წინააღმდეგ - Taylor v. Caldwell*.³⁶⁰ ამ საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილებით სასამართლომ

ფორსმაჟორული გარემოებების მოქმედების პერიოდში, თუ ისინი გამოწვეული იქნებოდა გადაუხალავი ძალის გაყენებით.

³⁵⁵ *DiMatteo L.A.*, *The Law of International Contracting*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 54.

³⁵⁶ *ჭანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 374.

³⁵⁷ *DiMatteo L.A.*, *The Law of International Contracting*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 54.

³⁵⁸ იხ. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და ეკონომიკური საქმეთა პალატის 2000 წლის 28 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: 3კ-310-2000. აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში განმარტებული ხელშეკრულებით კონკრეტულად განისაზღვრა ავარიული სიტუაცია ფორსმაჟორულ, ე.ი. პასუხისმგებლობის გამომრიცხავ გარემოებად.

³⁵⁹ UNCITRAL – *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*, Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law, United Nations, New York, A/CN.9/SER.B/2, 1988, 233, <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/procurem/construction/Legal_Guide_e.pdf>.

³⁶⁰ იხ. *(1863)3b & S826, 122 ER 309 (QB)*. აღნიშნულ საქმეში მხარეთა ბრალისაგან დამოუკიდებლად დაიწვა მუსიკალური დარბაზი, რომელიც კონცერტის ორგანიზებისთვის იყო განკუთვნილი. სასამართლომ გააუქმა ხელშეკრულების მოქმედება და ორივე კონტრაქტის გაათავისუფლა სახელშეკრულებო ვალდებულებისაგან. იხ. *Poole J.*, *Casebook on Contract Law*, 9th ed., Online Resource Centre, Oxford University Press, Oxford, 2008, 565; *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 627-632; *Perillo J.*, *Hardship and Its Impact on Contractual Obligations: A Comparative Analysis*, Roma, 1996, 4,

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo4.html>>; *Southerington T.*, *Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade*, 2001, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html>>; *Bridgeman C.*, *Reconciling Strict Liability with Corrective Justice in Contract Law*, *Fordham L. Rev.*, Vol. 75, 2007, 3035, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=669504>, [10.02.2014].

პირველად აღიარა შესრულების შეუძლებლობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად,³⁶¹ რითაც მნიშვნელოვნად შეიცვალა ინგლისური სამართლის მიდგომა შეცვლილი გარემოებების პირობებში ვალდებულების მკაცრი შესრულების მიმართ.³⁶² სასამართლომ დასაშვებად და ხელშეკრულების ნაგულისხმევ პირობად³⁶³ მიიჩნია მხარეთა განთავისუფლება პასუხისმგებლობისგან, თუ ხელშეკრულების დარღვევამდე ვალდებულების შესრულება მოვალის ბრალისაგან დამოუკიდებლად შეუძლებელი გახდა მაგალითად, ინდივიდუალური ნივთის განადგურებამ.³⁶⁴

თავდაპირველად, დოქტრინა ვიწროდ განიმარტებოდა და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად მხოლოდ შესრულების ობიექტური შეუძლებლობის პირობებში გამოიყენებოდა.³⁶⁵ თუმცა, *Taylor v. Caldwell* არ იყო აბსოლუტური, ფიზიკური შეუძლებლობის შემთხვევა, ვინაიდან შესრულება განხორციელებადი იყო დიდი ოდენობის ხარჯების გაწევის შემთხვევაში.³⁶⁶ ამრიგად, შესრულების შეუძლებლობა და განუხორციელებლობა აბსოლუტური პასუხისმგებლობის პრინციპის გამონაკლისად იქნა დაშვებული.³⁶⁷

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, დროთა განმავლობაში დოქტრინის მოქმედება გაფართოვდა:³⁶⁸ სასამართლოები იყენებდნენ მას არა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ვალდებულების შესრულება ხელშეკრულების საგნის განადგურებით შეუძლებელი ხდებოდა, არამედ როდესაც ქარწყლდებოდა მხარეთა მოსალოდნელი სახელშეკრულებო ინტერესი და შეთანხმების მიზანი ხდებოდა ამაო. მიუხედავად იმისა, რომ ვალდებულების

³⁶¹ *Goldberg V.P.*, Excuse Doctrine: The Eisenberg Uncertainty Principle, *J. Legal Analysis*, Vol.2, No. 1, 2010, 366, <<http://jla.oxfordjournals.org/content/2/1/359.full.pdf+html>>, [10.02.2014]; *Smythe D.J.*, Bounded Rationality, the Doctrine of Impracticability, and the Governance of Relational Contracts, *S. Cal. Interdisc. L.J.*, Vol. 13, No. 2, 2003-2004, 228, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=799328>, [10.02.2014].

³⁶² აბსოლუტური სახელშეკრულებო ვალდებულების მაგალითად შეიძლება დასახელდეს საქმე – *Paradine v. Jane*, *English Rep.* 897 [K.B. 1647], რომელშიც გამტკიცებული იყო შეცვლილი გარემოების მიუხედავად ვალდებულები მკაცრი დაცვის პრინციპი. იხ. *Chen-Wishart M.*, *Contract Law*, 2nd ed., Oxford University Press, 2008, 386.

³⁶³ *Implied Terms*.

³⁶⁴ *Treitel G.H.*, *The Law of Contract*, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 779; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, *Kluwer Law International BV*, The Netherlands, 2009, 89.

³⁶⁵ *Blum B.A.*, *Chemerinsky E.*, *Epstein R.*, *Gilson R.F.*, *Krier J.E.*, *Neumann R.K.*, *Syverud K.D.*, *Warren E.*, *Farndsworth E.A.*, *Hazard GS.*, *Wolfman B.(eds.)*, *Contracts, Examples and Explanations*, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 455.

³⁶⁶ *Treitel G.H.*, *The Law of Contract*, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 793.

³⁶⁷ *Jacobs D.L.*, Legal Realism or Legal Fiction? Impracticability Under the Restatement (second) of Contracts, *New York, Com. L.J.*, Vol. 87, June/July, 1982, 289, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/clla87&div=70&id=&page=>>>, [24.06.2014].

³⁶⁸ *Blum B.A.*, *Chemerinsky E.*, *Epstein R.*, *Gilson R.F.*, *Krier J.E.*, *Neumann R.K.*, *Syverud K.D.*, *Warren E.*, *Farndsworth E.A.*, *Hazard GS.*, *Wolfman B.(eds.)*, *Contracts, Examples and Explanations*, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 456.

შესრულება ობიექტურად კვლავ განხორციელებადი იყო,³⁶⁹ სამართლიანობა მოითხოვდა შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებას.³⁷⁰

5.1.2. ხელშეკრულების ამოების სამართლებრივი მახასიათებლები

ხელშეკრულება შეიძლება გაუქმდეს³⁷¹ ხელშეკრულების ამოების საფუძველით, თუ ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებული, პირისგან დამოუკიდებლად არსებული გარეშე მოვლენა³⁷² ფიზიკურად თუ ეკონომიკურად განუხორციელებელს ხდის ვალდებულების შესრულებას ან წარმოშობს სრულიად სხვა შინაარსისა და სამართლებრივი ბუნების³⁷³ ვალდებულებას, ვიდრე ეს ხელშეკრულების დადების ეტაპზე იყო მხარეთა მიერ შეთანხმებული.³⁷⁴

ამ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს მნიშვნელოვნად შეიცვალა თუ არა სახელშეკრულებო ვალდებულების არსი შეცვლილი გარემოების ან არაბუნებრივი მოვლენის³⁷⁵ დადგომის შემდეგ.³⁷⁶ ამისათვის უნდა განისაზღვროს თავდაპირველი ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება და ხელშეკრულების დადების ეტაპზე არსებული გარემოებანი, დადგინდეს გაუთვალისწინებელი მოვლენის წარმოშობამდე არსებული და მის შემდეგ შეცვლილი ვალდებულების შინაარსი და ორივე ვალდებულების ურთიერთშეფარდების საფუძველზე განისაზღვროს ძირეული გარდასახვის არსებობა თავდაპირველი ვალდებულების შინაარსში.³⁷⁷

³⁶⁹ *Treitel G.H.*, *The Law of Contract*, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 779.

³⁷⁰ *Blum B.A., Chemerinsky E., Epstein R., Gilson R.F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farndsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B. (eds.)*, *Contracts, Examples and Explanations*, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 456.

³⁷¹ *Discharge of a Contract*.

³⁷² *Blum B.A., Chemerinsky E., Epstein R., Gilson R.F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farndsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B. (eds.)*, *Contracts, Examples and Explanations*, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 442; *Nachatar J.S., Hussin A.A., Omran A.*, *Frustration of Contract in the Malaysian Construction Contract management*, IJE, Tome 9, fascicule 3, Hunedoara, Romania, 2011, 86, <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=cbc3f99c-b258-4811-9ace-4a8f1729b548%40sessionmgr13&vid=2&hid=10>>, [24.06.2014].

³⁷³ იხ. გადაწყვეტილებები: *National Carriers Ltd. v. Panalpina (Northern) Ltd.; Davis Contractors v Fareham UDC*; ასევე, *Gregorio M.*, *Impossible Performance or Excused performance? Common Mistake and Frustration after Great Peace Shipping*, KCLJ, Vol. 16, No. 1, 2005, 71.

³⁷⁴ *Chen-Wishart M.*, *Contract Law*, 2nd ed., Oxford University Press, 2008, 283; *McKendrick E.*, *Chitty on Contracts, The Law of Contracts, Vol.1, General Principles, Chapter 24, Discharge by Frustration*, London, 1999, 24-001.

³⁷⁵ *Schwartz A.A.*, *A "Standard Clause Analysis" of the Frustration Doctrine and the Material adverse Change Clause*, Rev., Vol. 57, 2009 - 2010, 22-23,

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1466131>, [24.06.2014].

³⁷⁶ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით იხილეთ გადაწყვეტილება *Davis Contractors LTD v Fareham Urban District Council*, [1956] AC 696 (HL).

³⁷⁷ *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 90.

ხელშეკრულების ამაოების წარმოშობისათვის შესაძლებელია მნიშვნელოვანი იყოს შესრულების მეთოდის ცვლილება, თუ კონკრეტული მეთოდის გამოყენება საგანგებოდ იყო შეთანხმებული მხარეთა შორის.³⁷⁸

ამრიგად, ხელშეკრულების ამაოებას წარმოშობს მხარეებისგან დამოუკიდებლად არსებული ახლად აღმოცენებული გარემოება, რომელიც იწვევს ძირეულ ცვლილებას სახელშეკრულებო გარემოებებსა და ვალდებულების შინაარსში, ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევას³⁷⁹ და ამასთან, არ არის იმ მხარის ბრალეული მოქმედების ან უმოქმედობის შედეგი,³⁸⁰ რომელიც ითხოვს ხელშეკრულების ამაოების საფუძვლით პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებას.³⁸¹

ხელშეკრულების ამაოება შეიძლება გამოიწვიოს ისეთმა გარემოებებმა, რომლებიც ვალდებულების შესრულებას ხდის შეუძლებელს ან მნიშვნელოვნად ართულებს მას. უმთავრესია, რომ აღნიშნული იწვევს მოვალისათვის შესრულების ინტერესის დაკარგვას, იმ სახელშეკრულებო მიზანს ხდის ამას, კომერციულად განუხორციელებელს, რომელიც ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში ჩართვის უმთავრეს მოტივაციას წარმოადგენდა.³⁸² მაგალითად, თუ ხელშეკრულების დადების შემდგომ აღმოცენებულმა გარემოებებმა იმდენად მნიშვნელოვნად შეამცირეს საქონლის, მომსახურებისა თუ მომსახურების საშუალებების ღირებულება, რომ მყიდველს არაგონივრულია მოეთხოვოს ასეთი შესრულების მიღება და შეთანხმებული ფასის გადახდა, მაშინ წარმოიშობა ხელშეკრულების მიზნის ამაოება.³⁸³

ხელშეკრულების მიზნის ამაოებისას შეუძლებლობისგან განსხვავებით ვალდებულების შესრულება კვლავ ობიექტურად განხორციელებადია,³⁸⁴

³⁷⁸ იხ. გადაწყვეტილება: *Tsakiroglou & Co. LTD v. Noble Thorl GmbH*, [1962] AC 93 (HL).

³⁷⁹ *Smith S.A.*, Contract Theory, McGill University, Oxford University Press, 2007, 372. იხ. ასევე, გადაწყვეტილება, რომელმაც განაეთარა გარიგების საფუძვლის რღვევის დოქტრინა ინგლისურ სამართალში: *F.A. Tamplin Steamship Co. v. Anglo-Mexican Petroleum Products Co.* [1916] 2 A.C. 397, მითითებულია: *Rapsomanikas M. G.*, Frustration of Contract in International Trade Law and Comparative Law, Duq. Bus. L.J., Vol. 18, 1979-1980, 556, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rapsomanikas.html#39>>, [20.05.2014].

³⁸⁰ იხ. გადაწყვეტილება: *Lauritzen AS v. Wijsmuller BV, The Super Servant Two*, [1990] 1 Lloyd's Rep 1 (CA); ასევე, *Nachatar J.S., Hussin A.A., Omran A.*, Frustration of Contract in the Malaysian Construction Contract Management, IJE, Tome 9, fascicule 3, Hunedoara, Romania, 2011, 86, <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=cbc3f99c-b258-4811-9ace-4a8f1729b548%40-sessionmgr13&vid=2&hid=10>>, [20.05.2014].

³⁸¹ *McKendrick E.*, Chitty on Contracts, The Law of Contracts, Vol.1, General Principles, Chapter 24, Discharge by Frustration, London, 1999, 24-007.

³⁸² *Weiskopf N.R.*, Frustration of Contractual Purpose - Doctrine or Myth? St. John's L. Rev., Vol. 70, Issue 2, Number 2, Spring 1996, 240, <<http://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1607&context=lawreview>>, [20.05.2014].

³⁸³ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 91, შემდგომი მითითებებით: *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 10th ed., London, 1999, 824; *Treitel G.H.*, Frustration and Force Majeure, 2nd edn., London, 2004, Ch.7.

³⁸⁴ *Kim N.*, Mistakes, Changed Circumstances and Intent, U. Kan. L. Rev., Vol. 56, 2007-2008, 505, <http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v56/Kim_Final.pdf>, [20.05.2014].

მაგრამ შეცვლილი გარემოებები სანაცვლო ვალდებულების შესრულების მიღებას ყოველგვარ ღირებულებას უკარგავს კრედიტორისათვის³⁸⁵ და ამდენად, აქარწყლებს მის უმთავრეს სახელშეკრულებო მიზანს.³⁸⁶ ამასთან, უმნიშვნელოვანესია, ორივე მხარე აცნობიერებდეს სახელშეკრულებო ურთიერთობის ძირითად მიზანს, რომლის განუსორციელებლობა ვალდებულების შესრულებას უკარგავს კონტრაქტებისათვის ღირებულებას.³⁸⁷ პიროვნული მოტივები მხედველობაში არ მიიღება. ხელშეკრულების მიზანი იმდენად ნათლად უნდა იყოს მხარეთა მიერ გაცნობიერებული, რომ ხელშეკრულების საერთო, საზიარო საფუძვლად უნდა იქნეს აღიარებული.³⁸⁸ ამრიგად, მხარეთა მიერ ნაგულისხმევი წარმოდგენები აუცილებლად ორმხრივად უნდა იყოს გაზიარებული,³⁸⁹ რომ მათი გაქარწყლება პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველი გახდეს.

5.1.3. ხელშეკრულების ამოების სამართლებრივი შედეგები

1943 წელს გაერთიანებულ სამეფოში მიღებულ იქნა ხელშეკრულების ამოების მომწესრიგებელი სამართლის რეფორმის აქტი³⁹⁰, რომლის მიზანი იყო ცვლილებები და დამატებები შეეცანა აღნიშნული საკითხის მარეგულირებელ ნორმებში.

სსენებული აქტის მიღებამდე ხელშეკრულების ამოება იწვევდა მხარეთა შეთანხმების ძალადაკარგულად გამოცხადებას შეცვლილი გარემოების გამოვლენის (*ex nunc*)³⁹¹ და არა ვალდებულების წარმოშობის მომენტი-

³⁸⁵ იხ.: *Rohwer C.D., Skrocki A.M.*, Contracts in a Nutshell, 7th ed., West Nutshel Series, 2010, 320; *Schwartz A.A.*, A „Standard Clause Analysis” of the Frustration Doctrine and the Material Adverse Change Clause, *UCLA L. Rev.*, Vol.57, 2009-2010, 20, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1466131>;

Kim N., Mistakes, Changed Circumstances and Intent, *U. Kan. L. Rev.*, Vol. 56, 2007-2008, 505, <http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v56/Kim_Final.pdf>, [20.05.2014].

³⁸⁶ *Schwartz A.A.*, A „Standard Clause Analysis” of the Frustration Doctrine and the Material adverse Change Clause, *UCLA L. Rev.*, Vol. 57, 2009-2010, 49,

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1466131>, [20.05.2014]; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, *Kluwer Law International BV*, The Netherlands, 2009, 98; *Blum B.A., Chmerinsky E., Epstein R., Gilson R. F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farndsworth E.A., Hazard GS., Wolfman B.(eds.)*, Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 463.

³⁸⁷ *Rohwer C.D., Skrocki A.M.*, Contracts in a Nutshell, 7th ed., West Nutshel Series, 2010, 321.

³⁸⁸ *Blum B.A., Chmerinsky E., Epstein R., Gilson R. F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farndsworth E.A., Hazard GS. , Wolfman B. (eds.)*, Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 463.

³⁸⁹ *Eisenberg M.A.*, Impossibility, Impracticability and Frustration, *J. Legal Analysis*, Vol. 1, No. 1, 2009, 221, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1349482>, [28.06.2014].

³⁹⁰ Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943,

<http://opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1943/cukpga_19430040_en_1>, [20.05.2014]. იხ. ასევე, *Poole J.*, Casebook on Contract Law, 9th ed., Online Resource Centre, Oxford University Press, Oxford, 2008, 584.

³⁹¹ *Rapsomanikas M. G.*, Frustration of Contract in International Trade Law and Comparative Law, *Duq. Bus. L.J.*, Vol. 18, 1979-1980, 557,

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rapsomanikas.html#39>>, [29.05.2014].

დან (*ex tunc - ab initio*), რის საფუძველზეც მხარეები თავისუფლდებოდნენ სამომავლოდ შესასრულებელი ვალდებულებებისგან, მაგრამ შეცვლილი გარემოების წარმოშობამდე მოპოვებული უფლებები ძალაში რჩებოდა.³⁹² თუმცა, ამ წესის თანახმად, მხარეები ვერ იბრუნებდნენ შეცვლილი გარემოების წარმოშობამდე განხორციელებულ შესრულებას, რაც მეორე მხარის უსაფუძვლო გამდიდრებას იწვევდა.³⁹³

თუ ხელშეკრულების ერთ-ერთი მონაწილე შეცვლილი გარემოების წარმოშობამდე შეასრულებდა ვადამოსულ ვალდებულებას, მაშინ ხელშეკრულების ამოების შემდეგ, ის ვეღარ მოითხოვდა კონტრაქტისგან შესრულების უკან დაბრუნებას და ვერც შემხვედრი იმ ვალდებულების განხორციელებას, რომელიც ვადამოსული მხოლოდ გარემოებათა შეცვლის შემდგომ გახდა.³⁹⁴

სასამართლო გადაწყვეტილებით საქმეზე *ხანდლერი ვებსტერის წინააღმდეგ*³⁹⁵ რესტიტუციის მოთხოვნა არ გავრცელდა კონტრაქტის მიმართ შესრულებულ გადახდაზე, რომელიც ხელშეკრულების ამოების გამომწვევი მოვლენის დადგომამდე განხორციელდა.³⁹⁶ საფუძველიანი კრიტიკის მიუხედავად, აღნიშნული წესის მოქმედება ორმოცი წლის განმავლობაში გაგრძელდა, სანამ არ იქნა მიღებული გარდამტეხი მნიშვნელობის გადაწყვეტილება, რომელმაც არსობრივად შეცვალა მანამდე არსებული პრაქტიკა და მიდგომა საკითხისადმი.³⁹⁷

ზემოაღნიშნული პრობლემების საპასუხოდ და საკანონმდებლო დონეზე გადასაჭრელად მიღებულ იქნა 1943 წლის აქტი (შემდგომში – ხასრა),³⁹⁸ რომლის უმთავრესი მიზანი ხელშეკრულების ამოებით გამოწვეუ-

³⁹² *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 90-91, შემდგომი მითითებებით: *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 10th ed., London, 1999, 847-849; *McKendrick E.*, Chitty on Contracts, The Law of Contracts, Vol.1, General Principles, Chapter 24, Discharge by Frustration, London, 1999, 24-069/070/71.

³⁹³ *McKendrick E.*, The Consequences of Frustration: The Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943, Force Majeure and Frustration of Contracts, 1991, 55-57, მითითებულია: *Mizrachi K.*, Force Majeure in Project Finance: A Comparative and Practical Analysis of Risk Allocation, J. Struct. Finan., Vol. 12, No. 2, 2006, 79.

³⁹⁴ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 91.

³⁹⁵ იხ. *Chandler v. Webster*, [1904] 1 K.B. 493.

³⁹⁶ *Goldberg V.P.*, After Frustration: Three Cheers for Chandler v. Webster, Wash. & Lee L. Rev., Vol. 68, Issue 3, 2011, 1134,

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/waslee68&div=35&id=&page=>>, [22.07.2014].

³⁹⁷ *Fibrosa Spolka Akcyjna v. Fairbairn Lawson Combe Barbour, Ltd*, [1943] A.C. 32 at 49-50 (H.L. 1942), *Goldberg V.P.*, After Frustration: Three Cheers for Chandler v. Webster, Wash. & Lee L. Rev., Vol. 68, Issue 3, 2011, 1134,

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/waslee68&div=35&id=&page=>>.

³⁹⁸ *Goldberg V.P.*, After Frustration: Three Cheers for Chandler v. Webster, Wash. & Lee L. Rev., Vol. 68, Issue 3, 2011, 1146,

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/waslee68&div=35&id=&page=>>, [22.07.2014].

ლი ერთ-ერთი მხარის უსაფუძვლო გამდიდრების თავიდან აცილება იყო.³⁹⁹ აქტის 1(2) და 1(3) მუხლები მიემართება ხელშეკრულების ამაოების სამართლებრივ შედეგებს:

1(2) მუხლის თანახმად, თუ შეცვლილი გარემოების წარმოშობამდე მხარეთა შორის არსებობდა ფულადი თანხის გადახდის ვალდებულება, მაშინ ხელშეკრულების ამაოების დაფუძნების მომენტიდან მხარე თავისუფლდება აღნიშნული ვალდებულებისგან,⁴⁰⁰ ხოლო უკვე განხორციელებული შესრულების შემთხვევაში, მას ენიჭება გადახდილი თანხის უკან დაბრუნების მოთხოვნის უფლება.⁴⁰¹ თუ მხარემ, რომლისთვისაც კონტრაქტს სახელშეკრულებო ვალდებულების ფარგლებში უნდა გადაეხადა გარკვეული ფულადი თანხა, გაიღო ხარჯები ვალდებულების შესასრულებლად, ხელშეკრულების ამაოების წარმოშობის შემდეგ სასამართლოს შეუძლია სამართლიანობის გათვალისწინებით, უფლება მიანიჭოს მხარეს მოითხოვოს ფულადი თანხის გადაცემა ან არ განახორციელოს გადაცემულის უკან დაბრუნება, მხოლოდ გაწეული ხარჯების ოდენობით.⁴⁰²

1(3) მუხლის თანახმად, თუ შეცვლილი გარემოების წარმოშობამდე მხარემ კონტრაქტის მიერ ვალდებულების შესასრულებლად განხორციელებული ქმედებისგან მნიშვნელოვანი სარგებელი მიიღო (არა ფულადი სახით), მაშინ სასამართლოს შეუძლია დააკისროს მხარეს მიღებული სარგებლის შესატყვისი ფულადი თანხის უკან დაბრუნების ვალდებულება.⁴⁰³ ამ დროს გასათვალისწინებელია შემდეგი გარემოებები:

ა) შეცვლილი გარემოების წარმოშობამდე სარგებლის მიმღები მხარის მიერ ვალდებულების შესასრულებლად გაწეული ხარჯებისა და ხელშეკრულების მიზნებისათვის სხვა პირისათვის გადაცემული თანხის ოდენობა.

ბ) ხელშეკრულების ამაოების გამომწვევი შეცვლილი გარემოებების გავლენა მხარის მიერ მიღებულ სარგებელზე.⁴⁰⁴

ინგლისურ სამართალში მოქმედი ხელშეკრულების ამაოების დოქტრინა სამართლებრივი შედეგების თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად განსხვავდება კონტინენტურ და უნიფიცირებულ სამართალში მოქმედი ფორსმაჯორის სამართლებრივი კონცეფციისგან.⁴⁰⁵ კერძოდ, ხელშეკრულების ამაოე-

³⁹⁹ Mckendrick E., The Consequences of Frustration: The Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943, *Force Majeure and Frustration of contracts*, 1991, 55-57, მოიხილეთ: Mizrachi K., Force Majeure in Project Finance: A Comparative and Practical Analysis of Risk Allocation, *J. Struct. Finan.*, Vol.12, No.2, 2006, 79.

⁴⁰⁰ იხ. *Gamerco SA v I.C.M./Fair Warning (Agency) Ltd*, [1995] 1 WLR 1226.

⁴⁰¹ იხ. *Fibrosa Spolka Akcyjna v Fairbairn Lawson Combe Barbour Ltd*, [1943] AC 32 (HL).

⁴⁰² *Goldberg V.P.*, After Frustration: Three Cheers for Chandler v. Webster, *Wash. & Lee L. Rev.*, Vol. 68, Issue 3, 2011, 1147,

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/waslee68&div=35&id=&page=>>.

⁴⁰³ იხ. *BP Exploration Co. (Libya) Ltd v Hunt (No.2)*, [1979] 1WLR 783.

⁴⁰⁴ იხ. Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943, <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/6-7/40>>.

⁴⁰⁵ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 94.

ბა ავტომატურად იწვევს მთლიანად ხელშეკრულების შეწყვეტას⁴⁰⁶ და მხარეები თავისუფლდებიან ვალდებულების დარღვევისათვის ზიანის ანაზღაურების პასუხისმგებლობისაგან.⁴⁰⁷ პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების აღნიშნული საფუძველი ძალიან ვიწროდ უნდა იქნეს გამოყენებული და არ შეიძლება მოხდეს მისი ფართო განმარტება.⁴⁰⁸ ხოლო ფორსმაჟორის საფუძველზე ხელშეკრულების შეწყვეტა დამოკიდებულია კრედიტორის უფლების განხორციელებაზე – მოითხოვოს ხელშეკრულებიდან გასვლა ვალდებულების არსებითი დარღვევისათვის.⁴⁰⁹ ამასთან, ფორსმაჟორის საფუძველზე მხარის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება შეიძლება იყოს ნაწილობრივი,⁴¹⁰ რამდენადაც ფორსმაჟორული გარემოება შესაძლებელია ხელშეკრულების მხოლოდ გარკვეულ ნაწილზე ახდენდეს გავლენას და მხოლოდ შესაბამისი პროპორციით იწვევდეს მხარის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლებას.⁴¹¹

შესაძლებელია, რომ შეცვლილი გარემოება დროებით ხასიათს ატარებდეს. ამდენად, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება ფორსმაჟორის საფუძველით შეიძლება მხოლოდ ამ დამაბრკოლებელი გარემოებისა და მისი უარყოფითი შედეგების არსებობის ვადით განხორციელდეს. აღნიშნულისგან განსხვავებით, ხელშეკრულების ამაოების დოქტრინის მიზანი ხელშეკრულების ანუღირება და შეთანხმების საფუძველზე მხარეთა ურთიერთსანაცვლო ვალდებულებებისგან საბოლოო განთავისუფლებაა.

გერმანული სასამართლო პრაქტიკა, ანგლოამერიკული სისტემის სასამართლოებისგან განსხვავებით, ხელშეკრულების ავტომატურად შეწყვეტასთან მიმართებით, უპირატესობას ანიჭებს მის შეცვლილ გარემოებებთან

⁴⁰⁶ *Treitel G. H.*, *Frustration and Force Majeure*, London: Sweet and Maxwell, 1994, 52, მითითებულია: *Osadare B.*, *Force Majeure and the Performance Excuse: A Review of the English Doctrine of Frustration and Article 2-615 of the Uniform Commercial Code.*, 2010, 10; *Anson W.*, *Anson's Law of Contract*, 27th ed., Oxford: Oxford University Press, 1998, 526, მითითებულია: *Firoozmand M.R.*, *Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines*, *Bus. L. Int'l*, Vol. 8, No.2, 2007, 177,

<http://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPrint%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fblawintl2007%26div%3D17%26collection%3Djournals%26set_as_cursor%3D1%26men_tab%3Dsrchresults>, [22.07.2014].

⁴⁰⁷ *Chen-Wishart M.*, *Contract Law*, 2nd ed., Oxford University Press, 2008, 318; *Southerington T.*, *Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade*, 2001, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html>>, [22.07.2014].

⁴⁰⁸ *Nachatar J.S.*, *Hussin A.A.*, *Omran A.*, *Frustration of Contract in the Malaysian Construction Contract management*, *IJE*, Tome 9, fascicule 3, Hunedoara, Romania, 2011, 85-86, <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=cbc3f99c-b258-4811-9ace-4a8f1729b548%40s---essionmgr13&vid=2&hid=10>>, [22.07.2014].

⁴⁰⁹ *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles*, *Exemption for Non-performance in International Arbitration*, *Kluwer Law International BV*, The Netherlands, 2009, 94.

⁴¹⁰ *Chechelashvili Z.*, *Introduction to the Georgian Business Law*, Textbook, GIZ, Tb., 2013, 133.

⁴¹¹ *Ciematniece I.*, *Contract Renegotiation and Adaptation*, *Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 63.

ადაპტაციას, რაც კონტინენტური სამართლის სისტემის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელია.⁴¹²

5.2. კომერციული განუხორციელებლობისა და მიზნის ამაოების ამერიკული დოქტრინები

5.2.1. კომერციული განუხორციელებლობისა და მიზნის ამაოების დოქტრინათა მოქმედების ფარგლები

ამერიკული სამართალი ითვალისწინებს კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინას,⁴¹³ რომელიც ვალდებულების შესრულებისგან განთავისუფლების საფუძველია არა მხოლოდ შესრულების ობიექტური, ფიზიკური შეუძლებლობის, არამედ შესრულების უკიდურესი გართულების შემთხვევაშიც.⁴¹⁴ ამ თვალსაზრისით, კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის მოქმედების სფერო გაცილებით ვრცელია განსხვავებით დოქტრინის საკანონმდებლო რეგლამენტაციამდე არსებული წესისა, რომელიც პასუხისმგებლობის გამორიცხვის წინაპირობად აბსოლუტურ შეუძლებლობას აღგენდა. შესაბამისად, ამერიკულმა სამართალმა ტერმინი *შესრულების შეუძლებლობა* შეცვალა *განუხორციელებლობით*,⁴¹⁵ რამეთუ ეს უკანასკნე-

⁴¹² *Vagts D.F.*, Rebus Revisited: Changed Circumstances in Treaty Law, Colum. J. Transnat'l L., Vol. 43, 2004-2005, 464, <www.heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/cjtl43&collection=journals&page=-459>, [22.07.2014].

⁴¹³ პირველად აღნიშნული დოქტრინა გამოიხატა გადაწყვეტილებაში საქმეზე: *Minera Park Land Co. v. Howard*, 156, 458 (1916), მითითებულია: *Osadare B.*, Force Majeure and the Performance Excuse: A Review of the English Doctrine of Frustration and Article 2-615 of the Uniform Commercial Code., 2010, 11.

⁴¹⁴ იხ. გადაწყვეტილება: *Krell v Henry* [1903] 2 KB 740 სტატიებში: *Knutson R.*, Common Law Development of the Doctrines of Impossibility of Performance and Frustration of Contracts and their Use and Application in Long Term Concession Contracts, Presented at the IBA Committee T, Berlin, ICLR, 298, 1997, 7; *Ciematniiece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 24. აღნიშნულ საქმეზე სასამართლო გადაწყვეტილებით, დამქირავებელი განთავისუფლდა შესრულების ვალდებულებისგან, რამეთუ ბინამ, რომელიც დაქირავებულ იქნა მეფის კორნაციის პროცესზე დაკვირვებისათვის, მეფის ავადმყოფობისა და მეფედ კურთხევის ცერემონიალის გადადების გამო, ღირებულება დაკარგა დამქირავებლისათვის. ამდენად, გაქარწყლდა ხელშეკრულების საფუძველი, მისი უმთავრესი მიზანი. მოვალე განთავისუფლდა ობიექტურად განხორციელებადი სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების მოვალეობისაგან. იხ. *Rohwer C.D.*, *Skrocki A.M.*, Contracts in a Nutshell, 7th ed., West Nutshell Series, 2010, 321; *Blum B.A.*, *Chemerinsky E.*, *Epstein R.*, *Gilson R. F.*, *Krier J.E.*, *Neumann R.K.*, *Syverud K.D.*, *Warren E.*, *Farnsworth E.A.*, *Hazard G.S.*, *Wolfman B.* (Eds.), Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 463. აღნიშნული გადაწყვეტილება ხელშეკრულების ამაოების დოქტრინის საფუძვლადაც არის იურიდიულ მეცნიერებაში აღიარებული, რომლის ძალითაც მნიშვნელოვნად შესუსტდა მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპის მოქმედება ანგლოამერიკულ სამართალში. იხ. *Smythe D.J.*, Bounded Rationality, the Doctrine of Impracticability, and the Governance of Relational Contracts, S. Cal. Interdisc. L.J., Vol. 13, No. 2, 2003-2004, 228, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=799328>, [22.07.2014].

⁴¹⁵ *Southerington T.*, Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade, 2001, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html>>, [23.07.2014].

ლი უფრო ფართო ცნებაა და მოიცავს არა მხოლოდ აბსოლუტურ შეუძლებლობას, არამედ ვალდებულების შესრულების დამძიმებასაც.⁴¹⁶

ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის 265-ე პარაგრაფი განამტკიცებს ასევე, მიზნის ამაოების დოქტრინას: თუ მხარის უმთავრესი სახელშეკრულებო მიზანი,⁴¹⁷ მისი ბრალისგან დამოუკიდებლად, არსებითად ქარწყლდება ისეთი გარემოების ძალით, რომლის არარსებობა მხარეთა მიერ ხელშეკრულების დადების უმთავრეს საფუძველს ქმნიდა, მაშინ მოვალე თავისუფლდება შესრულების ვალდებულებისგან, თუ ხელშეკრულებიდან ან გარემოებებიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს.

ამრიგად, სასამართლოს მიერ უპირველესად დგინდება მხარეთა სახელშეკრულებო მიზანი და თუ აღმოჩნდება, რომ ხელშეკრულების საფუძველად მიჩნეული მიზნის არარსებობის შემთხვევაში მხარეები არ დადებდნენ ხელშეკრულებას, მაშინ აღნიშნული სასამართლოს მიერ პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად იქნება გამოყენებული.⁴¹⁸

სასამართლოს მიერ მიზნის ამაოების დოქტრინა ფართოდ განიმარტება და შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლების საფუძველად სახელშეკრულებო მიზნის სრულ ამაოებას მოიაზრებს. თუ მხარე შეცვლილი გარემოების გავლენით სრულად ვერ იკმაყოფილებს მოსალოდნელ სახელშეკრულებო ინტერესს, მაგრამ შესრულება მაინც გარკვეული სარგებლის მომტანია მისთვის, მაშინ გარემოებათა ასეთი ცვლილება არ იქნება საკმარისი ხელშეკრულების მიზნის სრული ამაოების დაფუძნებისათვის.⁴¹⁹

ხელშეკრულების ამაოების ერთ-ერთი სახე – ხელშეკრულების მიზნის ამაოება არსობრივად განუხორციელებლობის დოქტრინას ეხმიანება: ხელშეკრულების მიზნის ამაოების შემთხვევაში, შეცვლილი გარემოება იმდენად ამცირებს მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულების ეკონომიკურ ფასეულობას, რომ არაგონივრულია კრედიტორისგან ასეთი შესრულების მიღებისა და სახელშეკრულებო ფასის გადახდის მოთხოვნა. მსგავსად, შესრულების განუხორციელებლობის შემთხვევაში, ვალდებულების შესრულება შეცვლილი გარემოების გავლენით მოვალისთვის უკიდურესად დიდ სირთულეს, ხარჯებსა და დანაკარგებს⁴²⁰ უკავშირდება.⁴²¹

⁴¹⁶ *Frey M.A., Frey Ph. H., An Introduction to the Law of Contracts, 4th ed., Delmar Cengage Learning, 2007, 399.* იხ. ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის 261-ე პარაგრაფი.

⁴¹⁷ *Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 10.*

⁴¹⁸ *Hillman R.A., Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 318.*

⁴¹⁹ *Farnsworth E.A., On Contracts, 2nd ed., New York, 1998, §9.7, 625-626.*

⁴²⁰ იხ. *Fla. Power & Light Co. v. Westinghouse Elec. Corp.* 517 F.Supp. 440 (E.D. Va. 1981). აღნიშნულ საქმეში ურანის მიმწოდებელი მხარე ითხოვდა შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებას ფასების გაუთვალისწინებელი ზრდის, შესაბამისად, აესკ-ის 2-615-ე მუხლით განმტკიცებული, კომერციული განუხორციელებლობის საფუძველით, რომელიც მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა აღმოცენდა. *Trakman L., Pluralism in Contract Law, Buff. L. Rev., Vol. 58, No. 5, 2010, 1066,*

<<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/buflr58&id=1041>>, [26.07.2014].

ამრიგად, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების ანგლოამერიკული სისტემის დოქტრინა სამ ძირითად სეგმენტს მოიცავს: (1) შესრულების ფიზიკურ თუ სამართლებრივ შეუძლებლობას (2) ობიექტურად განხორციელებადი ვალდებულების მიუხედავად, ხელშეკრულების მიზნისა და შესრულებით მისაღები სარგებლის დაკარგვას (3) ობიექტურად და სამართლებრივად განხორციელებადი ვალდებულების შესრულების ეკონომიკურ დამძიმებას.⁴²²

5.2.2. კომერციული განუხორციელებლობისა და მიზნის ამაოების დოქტრინათა ურთიერთდამოკიდებულება

ხელშეკრულების ამაოებისა და კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინები კონცეფტუალური თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად უახლოვდებიან ერთმანეთს: ორივე მათგანი გამოსაყენებელია ობიექტურად შესრულებადი ვალდებულების პირობებში. შესაბამისად, ამ კონცეფციების დამაფუძნებელი წინაპირობებიც ურთიერთმომცველია.

განსხვავება შეცვლილი გარემოების სამართლებრივი ბუნებით გამოიხატება, რომელიც ერთ შემთხვევაში უკიდურესად ართულებს ვალდებულების შესრულებას, ხოლო მეორე შემთხვევაში – შესრულებას უკარგავს მიზანს.⁴²³

დოქტრინათა შორის განსხვავება იმითაც ვლინდება, რომ კომერციული განუხორციელებლობა ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველია საქონლის ან მომსახურების მიმწოდებლისათვის, რომლისთვისაც უკიდურესად დამძიმდა ვალდებულების შესრულება, ხოლო მიზნის ამაოება ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის გამორიცხავს საქონლის ან მომსახურების მიმღების პასუხისმგებლობას, რომლისთვისაც გაუთვალისწინებელი გარემოებების გავლენით სანაცვლო შესრულება იმდენად რადიკალურად შემცირდა, რომ მას აღარ ეკისრება საქონლის მიღებისა და ფასის გადახდის ვალდებულება.⁴²⁴

ამრიგად, აესკის 2-615-ე მუხლი უმთავრესად გამყიდველის მიმართ გამოიყენება, თუმცა განუხორციელებლობის საფუძველით შესრულების ვალ-

⁴²¹ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 93.

⁴²² *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. Private L., Kluwer Law International, The Netherlands, Vol.13, No. 2, 2005, 106-107, <http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults>, [22.07.2014].

⁴²³ *Blum B.A., Chmerinsky E., Epstein R., Gilson R. F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farnsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B. (eds.)*, Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 463.

⁴²⁴ იხ. *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 779; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 797. *Corbin A.L.*, Corbin on Contracts, West Pub. Co., 1952, Chicago, 1091-1099.

დებულებისგან შეიძლება განთავისუფლდეს მოვალეც, თუ გამყიდველის შესრულებამ დაკარგა ღირებულება და შესაბამისად, სახელშეკრულებო ინტერესიც მყიდველისათვის.⁴²⁵

ორივე ზემოთ მოყვანილი მაგალითის საფუძველზე ნათლად ჩანს, რომ ერთ შემთხვევაში – შესრულების მიღება და მეორე შემთხვევაში – შესრულების განხორციელება ხელშეკრულების შესაბამის მხარეს უკიდურესად მძიმე პირობებში აყენებს, რაც კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის თვალსაზრისით მიუღებელია და აქარწყლებს სახელშეკრულებო მიზანს.

ამდენად, ეს ორი ზემოთ განხილული კატეგორია მნიშვნელოვნად თავსებადია თავისი სამართლებრივი ბუნების გათვალისწინებით. შესაბამისად, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების დროს ისინი მსგავს სამართლებრივ შედეგებს იწვევენ.⁴²⁶

5.2.3. კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის უპირატესობა და მისი საკანონმდებლო რეგლამენტაცია

ამაოების დოქტრინა სასამართლო პრაქტიკაში განვითარდა და იგი აესკ-ში მკვეთრად გამოხატული არ არის.⁴²⁷ თუმცა, სასამართლოებიც შესრულების ვალდებულებისგან მოვალის განთავისუფლების სამართლებრივ საფუძველად უპირატესად კომერციულ განუხორციელებლობას განსაზღვრვენ, მიზნის ამაოებასთან მიმართებით.⁴²⁸ შესაბამისად, ამერიკული სამართლის კვლევა უმთავრესად კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის მაგალითზეა შესრულებული.

კომერციული განუხორციელებლობის ამერიკული დოქტრინა⁴²⁹ განმტკიცებულია აესკ-ის⁴³⁰ 2-615-ე (ა) მუხლსა⁴³¹ და ხელშეკრულებათა მე-2

⁴²⁵ *Burton S.J.*, *Contract Law: Selected Source Materials*, 1995, 157, (Official Comment No.4 on § 2-615 UCC, Comment No.9 on 2-615).

⁴²⁶ *Blum B.A., Chemerinsky E., Epstein R., Gilson R.F., Krier J.E., Neumann R.K., Syverud K.D., Warren E., Farnsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B. (eds.)*, *Contracts, Examples and Explanations*, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004, 462.

⁴²⁷ *Farnsworth E.A.*, *On Contracts*, 2nd ed., New York, 1998, §9.7, 623-623, მითითებულია წიგნში: *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles*, *Exemption for Non-performance in International Arbitration*, *Kluwer Law International BV*, The Netherlands, 2009, 98.

⁴²⁸ *Farnsworth E.A.*, *On Contracts*, 2nd ed., New York, 1998, §9.7, 624-625.

⁴²⁹ აღნიშნული დოქტრინის დამკვიდრებას მნიშვნელოვანად შეუწყო ხელი ასევე სანიმუშო საქმემ *Mineral Park Land Co. v. Howard*, 172 Cal. 289 (1916), სადაც განუხორციელებლობის საფუძველთ მოხდა სახელშეკრულებო ბოჭვისაგან მხარეთა განთავისუფლება. იხ. *Smythe D.J.*, *Bounded Rationality, the Doctrine of Impracticability, and the Governance of Relational Contracts*, *S. Cal. Interdisc. L.J.*, Vol. 13, No. 2, 2003-2004, 228, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=799328>, [22.07.2014].

⁴³⁰ *Uniform Commercial Code*, Cornell University Law School, Legal Information Institute, Copyright 1978, 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1995, 1998, 2001. The American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws; reproduced, published and distributed with the permission of the Permanent Editorial Board for the Uniform Commercial Code for the limited purposes of study, teaching, and academic research, 2003,

კრებულის 261-ე პარაგრაფში.⁴³²⁴³³ აესკ-ის⁴³⁴ 2-615-ე მუხლის თანახმად, გამყიდველის მიერ მიწოდების ვადის გადაცილება ან მიწოდების ვალდებულების სრულად შეუსრულებლობა არ განიხილება სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევად, თუ ვალდებულების შესრულება განუხორციელებელი გახდა მხარეთა მიერ წინასწარ გაუთვალისწინებელი გარემოების⁴³⁵ აღმოცენებამ,⁴³⁶ ხოლო ხელშეკრულება დაიდო იმ ძირითადი ვარაუდით, რომ მსგავსი გარემოება არ წარმოიშობოდა,⁴³⁷ ასევე, თუ გარიგება მხარეთა შორის კეთილსინდისიერების პრინციპის დაცვით დაეფუძნა უცხოურ თუ შიდა-სახელმწიფოებრივ საკანონმდებლო აქტს, რომელიც შემდეგ ბათილი აღმოჩნდა.⁴³⁸

ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის 261-ე პარაგრაფი ადგენს: თუ ხელშეკრულების დადების შემდეგ მოვალის ბრალისგან დამოუკიდებლად წარმოშობილმა მოვლენამ ვალდებულების შესრულება გახდა უკიდურესად მძიმე (განუხორციელებელი) და თუ ხელშეკრულება ეფუძნებოდა მხარეთა იმ ძირითად ვარაუდს, რომ აღნიშნული მოვლენა არ დადგებოდა, მაშინ მო-

<<http://www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html>>, [23.07.2014].

⁴³¹ *Stone B., Adams K.D.*, Uniform Commercial Code in a Nutshell, 7th ed., Thomson-West, 2008, 115-117; *Bridgeman C.*, Reconciling Strict Liability with Corrective Justice in Contract Law, *Fordham L. Rev.*, Vol. 75, 2007, 3036,

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=669504>, [23.07.2014]; *Frey M.A., Frey Ph. H.*, An Introduction to the Law of Contracts, 4th ed., Delmar Cengage Learning, 2007, 398.

⁴³² Restatement (Second) of Contracts, American Law Institute (ALI), § 261, 1981,

<http://www.lexinter.net/LOTWVers4/restatement_%28second%29_of_contracts.htm>, [23.07.2014];

Bridgeman C., Reconciling Strict Liability with Corrective Justice in Contract Law, *Fordham L. Rev.*, Vol. 75, 2007, 3036, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=669504>, [23.12.2014].

⁴³³ გარდა კომერციული განუხორციელებლობისა, ხელშეკრულებათა მე-2 კრებული მოიცავს ასევე შეუძლებლობისა და ხელშეკრულების მიზნის ამოების დოქტრინებს. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის მუხლები, რომლებიც შეეხება კომერციულ განუხორციელებლობასა და ხელშეკრულების მიზნის ამოებას, არის აესკ-ის მსგავსი ვინაიდან აესკ-ის დებულებები გამოყენებულ იქნა, როგორც მოდელი ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის შესაბამისი ნორმების ფორმულირებისას. იხ. *Kovač M.*, *Comparative Contract Law and Economics*, Utrecht, 2008, 229.

⁴³⁴ Uniform Commercial Code, Cornell University Law School, Legal Information Institute, Copyright 1978, 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1995, 1998, 2001. The American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws; Reproduced, Published and Distributed with the Permission of the Permanent Editorial Board for the Uniform Commercial Code for the Limited Purposes of Study, Teaching, and Academic Research, 2003, <<http://www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html>>, [23.07.2014].

⁴³⁵ იხ. *Calvin V. Koltermann Inc. v. Underream Piling Co*, 563 S.W.2d 950, 1979; *Ellwood v. Nutex Oil Company*, 148 S.W. 2d 862 (Tex. Civ. App. 1941), მოთხოვნილია: *Jacobs D.L.*, Legal Realism or Legal Fiction? Impracticability Under the Restatement (Second) of Contracts, *New York, Com. L.J.*, Vol. 87, June/July, 1982, 293,

<<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/clla87&div=70&id=&page=>>, [25.07.2014].

⁴³⁶ *Stone B., Adams K.D.*, Uniform Commercial Code in a Nutshell, 7th ed., Thomson-West, 2008, 116.

⁴³⁷ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, *Global Sales and Contract Law*, Oxford University Press, New York, 2012, 658.

⁴³⁸ *Ciematniece I.*, *Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 26.

ვალე თავისუფლდება შესრულების ვალდებულებისგან, თუ გარემოებები და ხელშეკრულების არსი საწინააღმდეგოზე არ მიუთითებს.

ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის 262-ე-264-ე პარაგრაფებით გამოყოფა სამი შემთხვევა, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ვალდებულების შესრულების განუხორციელებლობა: მოვალის ქმედუნარობა ან გარდაცვალება⁴³⁹ (§262), ინდივიდუალური ნივთის განადგურება (§263), საკანონმდებლო აკრძალვა (§264).⁴⁴⁰ აკრძალვის დამწესებელი სახელმწიფო აქტი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ კანონი, არამედ ადმინისტრაციული ან სასამართლო ბრძანება.⁴⁴¹

5.2.4. კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობები

კომერციულ განუხორციელებლობას აფუძნებს წინასწარ გაუთვალისწინებელი შემთხვევითობა, რომელიც ვალდებულების შეთანხმებულ შესრულებას განუხორციელებელს ხდის, ხოლო მიზნის ამოებისას შემთხვევითი გარემოება არსებითად აქარწყლებს ხელშეკრულების უმთავრეს მიზანს.⁴⁴²

ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის 261-ე პარაგრაფის ანალიზიდან გამომდინარეობს კომერციული განუხორციელებლობის წარმოშობისათვის აუცილებელი ოთხი წინაპირობა:

1) შეცვლილი გარემოების გავლენით ვალდებულების შესრულება, თავდაპირველად შეთანხმებული შინაარსით, განუხორციელებელია;⁴⁴³ ამასთან, აღნიშნული წინაპირობა ობიექტურ განუხორციელებლობას მოიცავს.⁴⁴⁴

2) ხელშეკრულების დადებისას მხარეთა ვარაუდი იმის შესახებ, რომ მსგავსი სახელშეკრულებო გარემოება არ წარმოიშობოდა, წარმოდგენდა გარიგების უმთავრეს საფუძველს;⁴⁴⁵ ამ შემთხვევაში უნდა დადგინდეს, რომელ ნაგულისხმევ პირობებსა და წარმოდგენებს დაეფუძნა ხელშეკრულები.

⁴³⁹ *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 626.

⁴⁴⁰ *Jacobs D.L.*, *Legal Realism or Legal Fiction? Impracticability Under the Restatement (Second) of Contracts*, New York, Com. L.J., Vol. 87, June/July, 1982, 292, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/clla87&div=70&id=&page=>>, [24.07.2014].

⁴⁴¹ *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 625.

⁴⁴² *Farnsworth E.A.*, *On Contracts*, 2nd ed., New York, 1998, §9.6, 605-606, §9.7, 623.

⁴⁴³ *Rohwer C.D.*, *Skrocki A.M.*, *Contracts in a Nutshell*, 7th ed., West Nutshell Series, 2010, 316; *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 634.

⁴⁴⁴ იქვე, 317.

⁴⁴⁵ *Schwenzer I.*, *Hachem P.*, *Kee Ch.*, *Global Sales and Contract Law*, Oxford University Press, New York, 2012, 658; *Rohwer C.D.*, *Skrocki A.M.*, *Contracts in a Nutshell*, 7th ed., West Nutshell Series, 2010, 318.

ბა.⁴⁴⁶ მოცემული წინაპირობის ანალიზისას ისევ ობიექტური გათვალისწინების კრიტერიუმში მოქმედებს.⁴⁴⁷

3) განუხორციელებლობა არ უნდა იყოს მხარის ბრალეული მოქმედების შედეგი;⁴⁴⁸

4) მხარეს, რომელიც ითხოვს შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას, არ უნდა ჰქონდეს ნაკისრი კანონით განმტკიცებულზე ფართო ვალდებულება.⁴⁴⁹

5.2.4.1. ვალდებულების შესრულების ობიექტური განუხორციელებლობა

შესრულების განუხორციელებლობის დროს ვალდებულების შესრულება ერთ-ერთი მხარისათვის არაგონივრულად დიდ ხარჯებთან⁴⁵⁰ ან სხვა მნიშვნელოვან დანაკარგთან⁴⁵¹ არის დაკავშირებული⁴⁵² ან ფიზიკურად განუხორციელებელია, ვალდებულების დამაბრკოლებელი გარემოებების დასაძლევად მხარის მიერ მიღებული გონივრული ზომების მიუხედავად.⁴⁵³

კომერციული განუხორციელებლობა შეიძლება გამოიწვიოს ისეთმა გარემოებებმა, როგორცაა ნედლეულისა და რესურსების ომით გამოწვეული მკაცრი დეფიციტი, ემბარგოს დაწესება, ადგილობრივი მოსავლის გა-

⁴⁴⁶ *Kim N.*, Mistakes, Changed Circumstances and Intent, U. Kan. L. Rev., Vol. 56, 2007-2008, 507, <http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v56/Kim_Final.pdf>.

⁴⁴⁷ *Smythe D.J.*, Bounded Rationality, the Doctrine of Impracticability, and the Governance of Relational Contracts, S. Cal. Interdisc. L.J., Vol. 13, No. 2, 2003-2004, 237, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=799328>, [24.07.2014].

⁴⁴⁸ *USA Taylor Edwards Warehouse & transfer Co v. Burlington Northern, US Ct App (9th Cir) 12 September, 1983, 715 F2d 1330*, მითითებულია: *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 658. აესკ-ის 2-613-ე მუხლიც ასევე განამტკიცებს არაბრალეულობის კრიტერიუმს. იხ. ასევე, *Rohwer C.D., Skrocki A.M.*, Contracts in a Nutshell, 7th ed., West Nutshell Series, 2010, 318.

⁴⁴⁹ *Farnsworth E. A.*, Farnsworth on Contracts, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, New York, 2004, 634; *Rapsomanikas M. G.*, Frustration of Contract in International Trade Law and Comparative Law, Duq. Bus. L.J., Vol. 18, 1979-1980, 559, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rapsomanikas.html#39>>, [23.07.2014]; *Rohwer C.D., Skrocki A.M.*, Contracts in a Nutshell, 7th ed., West Nutshell Series, 2010, 318-319; *Kim N.*, Mistakes, Changed Circumstances and Intent, 56 U. Kan. L. Rev., 2007-2008, 507, <http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v56/Kim_Final.pdf>, [25.07.2014].

⁴⁵⁰ *Kim N.*, Mistakes, Changed Circumstances and Intent, U. Kan. L. Rev., Vol. 56, 2007-2008, 506, <http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v56/Kim_Final.pdf>, [25.07.2014].

⁴⁵¹ *Smythe D.J.*, Bounded Rationality, the Doctrine of Impracticability, and the Governance of Relational Contracts, S. Cal. Interdisc. L.J., Vol. 13, No. 2, 2003-2004, 236, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=799328>, [26.07.2014].

⁴⁵² *Frey M.A., Frey Ph. H.*, An Introduction to the Law of Contracts, 4th ed., Delmar Cengage Learning, 2007, 399; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 96.

⁴⁵³ Restatement (Second) of Contracts, American Law Institute (ALI), §205, 1981, <http://www.lexinter.net/LOTWV4/restatement_%28second%29_of_contracts.htm>, [26.07.2014].

ნადგურება, მიწოდების ძირითადი წყაროს დახურვა,⁴⁵⁴ რომელთა საფუძველზეც ფიზიკურად შეუძლებელი ხდება ვალდებულების შესრულება ან მოვალისათვის მნიშვნელოვნად მკვეთრად იზრდება შესრულების ხარჯი.⁴⁵⁵

კომერციული განუხორციელებლობა შეიძლება არსებობდეს მაშინაც, თუ ვალდებულების შესრულებამ შეიძლება ზიანი მიაყენოს ერთ-ერთ მხარეს ან მის ქონებას, რაც არაპროპორციულია ვალდებულების შესრულებით განსახორციელებელი სახელშეკრულებო ინტერესისა.⁴⁵⁶ ამასთან, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ზომიერი ცვლილება შესრულების სირთულის ხარისხსა და შესრულების ხარჯებში სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელი ჩვეული რისკი და თანამდევი მოვლენაა, რომელიც არ ქმნის განუხორციელებლობის დოქტრინის პასუხისმგებლობის განთავისუფლების საფუძველად გამოყენების საფუძველს.⁴⁵⁷

ვალდებულების შესრულების განუხორციელებლობის წინაპირობა მოიცავს შესრულების ეკონომიკური „მიუწვდომლობისა“⁴⁵⁸ და შესრულების გართულების⁴⁵⁹ კონცეფციებსაც. ფორსმაჟორის ერთ-ერთი წინაპირობის თანახმად, მოვალე შესრულების ვალდებულებისგან თავისუფლდება, თუ მას არ შეეძლო თავიდან აეცილებინა, დაეძლია დაბრკოლება ან აღმოეფხვრა მისი შედეგები.⁴⁶⁰ განუხორციელებლობის კრიტერიუმი ფორსმაჟორის ამ ნიშნისაა ემსგავსება.⁴⁶¹

ხელშეკრულებათა მე-2 კრებულის 268-ე პარაგრაფის საფუძველით, მხარემ შესაძლებელია მოითხოვოს ვალდებულების შესრულების გარანტია იმ შემთხვევაში, თუ არსებული გონივრული საფუძველებით მას შეუძლია ივარაუდოს, რომ მომავალში აღმოცენდება ვალდებულების განუხორციელებლობა ან მიზნის ამაოება.⁴⁶²

⁴⁵⁴ *Brand R.A.*, *Fundamentals of International of International Business Transactions Documents*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 528; *Stone B.*, *Adams K.D.*, *Uniform Commercial Code in a Nutshell*, 7th ed., Thomson-West, 2008, 116.

⁴⁵⁵ *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 637; *Burton S.J.*, *Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code*, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 156, (Official Comment No. 4 on § 2-615 UCC).

⁴⁵⁶ *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 96.

⁴⁵⁷ *Burton S.J.*, *Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code*, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 156.

⁴⁵⁸ *Economic Unaffordability*.

⁴⁵⁹ *Hardship*.

⁴⁶⁰ *Schwenzer I.*, *Hachem P.*, *Kee Ch.*, *Global Sales and Contract Law*, Oxford University Press, New York, 2012, 658.

⁴⁶¹ *Brunner Ch.*, *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 99.

⁴⁶² *Jacobs D.L.*, *Legal Realism or Legal Fiction? Impracticability Under the Restatement (second) of Contracts*, New York, Com. L.J., Vol. 87, June/July, 1982, 292, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/clla87&div=70&id=&page=>>, [26.07.2014].

5.2.4.2. შესრულების ხასიათის არსებითი ცვლილება

კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინით მოვალის ვალდებულებისაგან განთავისუფლების საფუძველი შეიძლება გახდეს ფასების ისეთი გაუთვალისწინებელი ზრდა, რომელიც არსებითად ცვლის შესრულების ხასიათს.⁴⁶³ მხოლოდ საბაზრო ფასების გაუთვალისწინებელი ზრდა თავისთავად არ ქმნის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების წინაპირობას,⁴⁶⁴ თუ ეს არსებითად არ ახდენს შესრულების შინაარსზე გავლენას⁴⁶⁵ და რადიკალურად განსხვავებული არსის ვალდებულებას არ წარმოშობს, ვიდრე ხელშეკრულების დადების ეტაპზე იყო მხარეთა მიერ განსაზღვრული.⁴⁶⁶

მსგავსად, შესრულების უმნიშვნელო გართულება, რომელიც რესურსების დეფიციტით გამოიხატება, უპირობოდ არ წარმოშობს კომერციულ განუხორციელებლობას.⁴⁶⁷ იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ფასების ზრდა გაუთვალისწინებელია, სასამართლოთა უმრავლესობა განმარტავს, რომ კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინა მკაცრად უნდა იქნეს ამოქმედებული, თუ ხარჯების ზრდა იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ ვალდებულების შესრულება უსამართლო შედეგებს იწვევს.⁴⁶⁸

⁴⁶³ იხ.: *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 637; *Burton S.J.*, *Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code*, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 156.

⁴⁶⁴ იხ.: *Rohwer C.D.*, *Skrocki A.M.*, *Contracts in a Nutshell*, 7th ed., West Nutshell Series, 2010, 317; *Speidel R.E.*, *On Change and the Law of Contracts: A tribute to Joe Perillo*, *Fordham L. Rev.*, Vol. 71, 2002-2003, 978, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/flr71&div=5&id=&page=>>, [26.07.2014]; *Brand R.A.*, *Fundamentals of International of International Business Transactions Documents*, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 528; *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, New York, 2004, 637.

⁴⁶⁵ *Stone B.*, *Adams K.D.*, *Uniform Commercial Code in a Nutshell*, 7th ed., Thomson-West, 2008, 116; *Burton S.J.*, *Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code*, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 156 (Official Comment No. 4 on § 2-615 UCC); *Speidel R. E.*, *On Change and the Law of Contracts: A Tribute to Joe Perillo*, *Fordham L. Rev.*, Vol. 71, 2002-2003, 977, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/flr71&div=5&id=&page=>>, [26.07.2014].

⁴⁶⁶ *Davis Contractors Ltd. v. Fareham U.D.C. 119561 A.C. 696 at 729 per Lord Radcliffe*, მოთხოვნილია: *Roberts Th. E.*, *Commercial Impossibility and Frustration of Purpose: A Critical Analysis*, *Can. J.L. & Jurisprudence*, Vol. 16, 2003, 139, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/caljp16&collection=journals&page=129>>, [26.07.2014].

⁴⁶⁷ *Farnsworth E.A.*, *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 626.

⁴⁶⁸ *Speidel R.E.*, *Contracts in Crises, Excuse Doctrine and Retrospective Government Acts*, *Carolina Academic Press*, Durham, North Carolina, 2007, 207.

5.2.4.3. ვარაუდი მოვლენის წარმოუშობლობის შესახებ როგორც გარიგების უმთავრესი საფუძველი

განუხორციელებლობის დოქტრინისათვის უმთავრესია განისაზღვროს, რომ მხარეთა მიერ ხელშეკრულება დაეფუძნა ძირითად ვარაუდს იმისა, რომ მოვლენა, რომელმაც ვალდებულების შესრულება უკიდურესად გაართულა, არ წარმოიშობოდა.⁴⁶⁹

კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინა გამოიყენება მაშინაც, თუ კონკრეტული მიწოდების წყარო ნაგულისხმევად იყო განსაზღვრული მხარეთა მიერ ხელშეკრულების დადების დროს არსებული ფაქტობრივი გარემოებების ანალიზის საფუძველზე.⁴⁷⁰ თუ გამყიდველის კონტროლს მიღმა არსებული გარემოებების გავლენით მხარეთა მიერ შეთანხმებული მიწოდების წყაროდან ვერ განხორციელდა საქონლის დროული მოწოდება, მაშინ მოვალე შეიძლება განთავისუფლდეს პასუხისმგებლობისგან, თუ შეთანხმებული წყაროდან შესრულება წარმოადგენდა უმთავრეს პრეზუმფციას, რასაც ხელშეკრულება დაეფუძნა.⁴⁷¹

თუ გაყიდული მარცვლეული, რომელიც გამიზნული იყო კონკრეტული მიწის ნაკვეთზე დასათესად, დაიღუპება, მაშინ შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლება შეიძლება მოხდეს როგორც ინდივიდუალური ნივთის განადგურების წინაპირობით, ასევე ხელშეკრულების იმ საფუძველის მოშლით, რომლის უცვლელი არსებობა მხარეთა უმთავრეს ვარაუდს წარმოადგენდა გარიგების დადების დროს.⁴⁷²

ხელშეკრულების განმარტების პროცესში სასამართლო ყოველთვის უპირატესობას ანიჭებს მხარეთა განზრახვის დადგენას, ხარვეზის შევსებასთან მიმართებით.⁴⁷³ საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ სახელშეკრულებო სამართლის ერთ-ერთი უპირველესი ამოცანა მხარეთა ნების, მიზნის განხორციელება⁴⁷⁴ და მათი პიროვნული ავტონომიის გამოხატულების – სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპის რეალიზებაა.⁴⁷⁵

⁴⁶⁹ *Jacobs D.L.*, Legal Realism or Legal Fiction? Impracticability under the Restatement (second) of Contracts, New York, Com. L.J., Vol. 87, June/July, 1982, 292, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/clla87&div=70&id=&page=>>, [26.07.2014].

⁴⁷⁰ *Burton S.J.*, Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 156.

⁴⁷¹ *Brand R.A.*, Fundamentals of International of International Business Transactions Documents, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 529.

⁴⁷² *Burton S.J.*, Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 157.

⁴⁷³ *Hillman R.A.*, Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 318.

⁴⁷⁴ *Kim N.*, Mistakes, Changed Circumstances and Intent, U. Kan. L. Rev., Vol. 56, 2007-2008, 479, <http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v56/Kim_Final.pdf>, [25.07.2014].

⁴⁷⁵ *Barnett R.E.*, Some Problems with Contract as Promise, Cornell L. Rev., Vol. 77, 1992, 1023-1024, <<http://www.bu.edu/rbarnett/some.htm>>, მითითებულია: *Nancy K.S.*, Reasonable Expectations in Socio-cultural Context, Wake Forest L. Rev., Vol. 45, 2010, 642, <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/wflr45&div=25&id=&page=>>, [26.07.2014].

ამდენად, განუხორციელებლობის საფუძვლით შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლების წესი არ გამოიყენება თუ გარემოებათა ცვლილება ხელშეკრულების დადების ეტაპზე არსებული ეკონომიკური ვითარების ანალიზის საფუძველზე მხარეთა მიერ წინასწარ გათვალისწინებადი იყო მოსალოდნელ ბიზნეს-რისკთა შორის.⁴⁷⁶ მხარეები ჩვეულებრივ ვარაუდობენ, რომ სახელმწიფოს მიერ გამოცემული აქტით არ აიკრძალება ვალდებულების შესრულება, მოვალე ცოცხალი და ქმედუნარიანი იქნება ვალდებულების შესრულების მომენტისათვის, ხელშეკრულების საგანი იარსებებს და ვარგისი იქნება ვალდებულების შესრულებისათვის და ა.შ.⁴⁷⁷

5.2.4.4. მოვალის არაბრალეულობა

შესრულების განუხორციელებლობის დაფუძნებისათვის აუცილებელი მოვალის არაბრალეულობის მოთხოვნა არსებით განსხვავებას არ აქვს ფორსმაჟორის წინაპირობებთან მიმართებით. მოვალის ბრალეულობის არსებობისას, შეცვლილი გარემოების წარმოშობის რისკი ბრალეული მხარის კონტროლის სფეროში მოიაზრება, რაც თავისთავად გამორიცხავს შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას. ბუნებრივია, შესრულების ვალდებულებისგან არ შეიძლება განთავისუფლდეს მხარე, რომელმაც საკუთარი ბრალეული, განზრახი ან გაუფრთხილებელი მოქმედებით ხელი შეუწყო შეცვლილი გარემოების წარმოშობას.⁴⁷⁸

ამის საპირისპიროდ, მოვალის არაბრალეულობა თავისთავად არ გულისხმობს განუხორციელებლობის საფუძვლით მოვალის შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას. მაგალითად, თუ არაბრალეულ მხარეს ნაკისრი აქვს შეცვლილი გარემოების წარმოშობის რისკი, შესაბამისად, არაბრალეულობის მიუხედავად მასვე დაეკისრება შეცვლილი გარემოების უარყოფითი შედეგები, რაც თავისთავად გამორიცხავს შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას.⁴⁷⁹

სახელშეკრულებო რისკის საკითხი დაწვრილებით მომდევნო თავში იქნება წარმოდგენილი.

⁴⁷⁶ *Burton S.J.*, Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 157.

⁴⁷⁷ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 99
შემდგომი მითითებით: *Farnsworth E.A.*, On Contracts, 2nd ed., New York, 1998, §9.6, 612.

⁴⁷⁸ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 100,
შემდგომი მითითებით: *Farnsworth E.A.*, On Contracts, 2nd ed., New York, 1998, §9.6, 606, 613-614.

⁴⁷⁹ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 100.

5.2.4.5. გაფართოებული პასუხისმგებლობის გამორიცხვა რისკის ნაგულისხმევი ან სახელშეკრულებო გადანაწილებით

კომერციული განუხორციელებლობის მეოთხე წინაპირობა გულისხმობს, რომ მხარეს, რომელიც ითხოვს შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას, არ უნდა ჰქონდეს ნაკისრი კანონით განმტკიცებულზე ფართო ვალდებულება. აღნიშნული ნიშანი შეესაბამება ფორსმაჟორის ერთ-ერთ აუცილებელ მოთხოვნას, რომლის მიხედვით, შესრულებისგან განთავისუფლების აუცილებელი წინაპირობაა მხარეს წინასწარი შეთანხმებით არ ჰქონდეს ნაკისრი შეცვლილი გარემოების წარმოშობის რისკი. ხელშეკრულების უმთავრესი საფუძვლის კრიტერიუმთან შედარებით ამ შემთხვევაში ყურადღება გასამახვილებელია არა იმდენად მოვალის რისკის სფეროზე, არამედ პირდაპირ თუ ნაგულისხმევი სახით სახელშეკრულებო რისკის გადანაწილებაზე. თუ მხარე ითვალისწინებდა შეცვლილი გარემოების წარმოშობის შესაძლებლობას, მასვე ეკისრება მისი უარყოფითი შედეგების რისკიც.⁴⁸⁰

აღნიშნული წინაპირობის ანალიზისას უმნიშვნელოვანესია დადგინდეს, თუ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე რომელმა კონტრაქტმა იკისრა ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი.⁴⁸¹ სამართლიანობის უზრუნველყოფის მიზნით, სასამართლომ შეიძლება გადაუხვიოს იმ ძირითად პრინციპს, რომლის თანახმად, მოვალეს ეკისრება ვალდებულების გართულებული შესრულების რისკი.⁴⁸² რისკის გადანაწილების საკითხი ურთულესია ამერიკულ სამართალში, რამეთუ როგორც აესკ, ისე ხელშეკრულებათა მე-2 კრებული გვერდს უვლის რისკის პრობლემის პირდაპირ რეგულირებას.⁴⁸³

კომერციული განუხორციელებლობის დაფუძნებისათვის აუცილებელი ზემოთ განხილული ერთ-ერთი წინაპირობა გარიგების უმთავრესი საფუძვლის შესახებ, შეესაბამება ფორსმაჟორის ერთ-ერთ აუცილებელ მოთხოვნას, რომ მხარეს პირდაპირ ან ნაგულისხმევი სახით არ უნდა ეკისრებოდეს შეცვლილი გარემოების წარმოშობის რისკი, ასევე ამ მოვლენის დადგომა არ უნდა განეკუთვნებოდეს მოვალის კონტროლის სფეროს. საკითხის გადაწყვეტა – წარმოადგენდა თუ არა მხარეთა ვარაუდი იმის შესახებ, რომ მსგავსი მოვლენა სახელშეკრულებო ურთიერთობაში არ აღმოცენდებოდა, ხელშეკრულების უმთავრეს საფუძველს – გულისხმობს განსაზღვრას იმისა, ითვალისწინებდა თუ არა რომელიმე მხარე ამ მოვლენის წარმოშობის შესაძლებლობას⁴⁸⁴ და შესაბამისად, იკისრა თუ არა რომელიმე მათგანმა ამ

⁴⁸⁰ *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, შემდგომი მითითებით: *Farnsworth E.A., On Contracts*, 2nd ed., New York, 1998, §9.6, 64, 616-618.

⁴⁸¹ *Stone B., Adams K.D., Uniform Commercial Code in a Nutshell*, 7th ed., Thomson-West, 2008, 115.

⁴⁸² *Farnsworth E.A., Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 6.

⁴⁸³ *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 96.

⁴⁸⁴ *Farnsworth E.A., Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 640.

მოვლენის წარმოშობის რისკი ხელშეკრულების დადების დროს.⁴⁸⁵ ამრიგად, დაბრკოლების გათვალისწინების შეუძლებლობის კრიტერიუმი სახელშეკრულებო რისკის გადაკისრების სამართლებრივი მექანიზმია, შესაბამისი სახელშეკრულებო დათქმის არარსებობის შემთხვევაში.⁴⁸⁶

ამდენად, თუ დადგინდება, რომ შეცვლილი გარემოების წარმოშობის რისკი პირდაპირ ან ნაგულისხმევი სახით იკისრა ერთ-ერთმა კონტრაქტმა,⁴⁸⁷ მაშინ მხარეთა ვარაუდი მოვლენის მომავალში წარმოუშობლობის შესახებ ვერ იქნება ხელშეკრულების დადების უმთავრესი საფუძველი, რამეთუ მხარე კისრულობდა რა მოვლენის წარმოშობის რისკს, იმავდროულად ითვალისწინებდა კიდევ შეცვლილი გარემოების წარმოშობის შესაძლებლობას. ამასთან, გასათვალისწინებელია ორივე მხარის ვარაუდი და არა ცალკეული მხარის წარმოდგენები.⁴⁸⁸ რისკის გადაკისრების შესახებ პირდაპირი დათქმის არარსებობისას, მხარეთა მიზნების, წარმოებული მოლაპარაკების შინაარსისა და სავაჭრო ჩვეულებების მხედველობაში მიღებით განიმარტება და დგინდება რისკის ნაგულისხმევი გადანაწილება მხარეთა შორის.⁴⁸⁹

5.2.5. კომერციული განუხორციელებლობის სამართლებრივი შედეგი

კომერციული განუხორციელებლობის სამართლებრივი საფუძველების არსებობისას ხელშეკრულება ავტომატურად წყდება და შესაბამისად, გამოირიცხება ვალდებულების შესრულების მოთხოვნის არსებობა.⁴⁹⁰

თუ პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების პრობლემა ვერ წყდება ნორმის შინაარსის განსაზღვრის საფუძველზე, მაშინ საკითხი უნდა გადაწყდეს ნორმის მიზნობრივი განმარტებისა და კეთილსინდისიერების პრინციპის შესაბამისად.⁴⁹¹

ამერიკულ სამართალში, ინგლისურის მსგავსად და კონტინენტური სამართლისგან განსხვავებით, არ არის გათვალისწინებული შეცვლილ გარემოებებთან ხელშეკრულების ადაპტაცია, როგორც უმთავრესად და უპირველესად გამოსაყენებელი წესი. ამ სამართლებრივი მექანიზმის გამოყენება მოსამართლის დისკრეციის სფეროა და არა უპირატესად ასამოქმედებელი სამართლებრივი ინსტრუმენტი. ამიტომაც, აესკ-ის 2-615-ე მუხლი გამონაკ-

⁴⁸⁵ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 99.

⁴⁸⁶ *Posner R.*, Economic Analysis of Law, §4.9, 7th ed., 2007, 115, მოთითებულია: *Yorio E., Thel S.*, Contract Enforcement, Specific Performance and Injections, Aspen Publishers, Wolters Kluwer Law and Business, 2011, 8-22.

⁴⁸⁷ *Hillman R. A.*, Principles of Contract Law, 2nd ed., Concise Hornbooks Series, West, New York, 2009, 317.

⁴⁸⁸ *Farnsworth E.A.*, Farnsworth on Contracts, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004, 640.

⁴⁸⁹ *Transatlantic Fin. Corp. v. United States*, 363 F.2d 312, 316 (D.C. Cir. 1996), მოთითებულია: *Hillman R.A.*, Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 318.

⁴⁹⁰ *Stone B., Adams K.D.*, Uniform Commercial Code in a Nutshell, 7th ed., Thomson-West, 2008, 117.

⁴⁹¹ *Burton S.J.*, Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 156; *Brand R.A.*, Fundamentals of International of International Business Transactions Documents, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000, 529.

ლისის სახით, კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, მოსამართლეს უფლებას ანიჭებს მიუსადაგოს ხელშეკრულება შეცვლილ გარემოებებს.⁴⁹²

V. შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის სამართლებრივი წინაპირობები

1. შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობები ქართულ სამართალში

სსკ არ ითვალისწინებს შეცვლილ გარემოებებთან დაკავშირებული პრობლემატიკის რეგლამენტაციას *შესრულების გართულების* ან *ფორსმაჟორის* სახელწოდებით, თუმცა ქართული კანონმდებლობით განმტკიცებული კონცეფციები არსებითად ვალდებულების *შესრულების გართულებისა* და *ფორსმაჟორის* უზოგადეს სამართლებრივ პრინციპებს ეხმიანება.⁴⁹³ ამიტომაც, შესრულების უკიდურესი დამძიმების არსის გამოსახატავად ტერმინი – *ვალდებულების შესრულების გართულება*, ხოლო ფორსმაჟორის ცნების აღსანიშნავად – *შესრულების შეუძლებლობა*⁴⁹⁴ იქნება ნაშრომში გამოყენებული.

შეცვლილი გარემოებებით გართულებული სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების საკითხის საკანონმდებლო მოწესრიგების ანალიზი ქართულ სამართალში ავლენს არაერთ მნიშვნელოვან ხარვეზს როგორც სისტემური, ისე შინაარსობრივი თვალსაზრისით. კერძოდ, 398-ე I მუხლის პირველი წინადადებით, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება განსაზღვრული სამართლებრივი წინაპირობების⁴⁹⁵ არსებობას უკავშირდება: (1) ხელშეკრულების საფუძვლად მიჩნეული გარემოებების (2) არსებითი ცვლილების (3) აღმოცენება ხელშეკრულების დადების შემდგომ; (4) გარემოებათა წინასწარ გათვალისწინების შეუძლებლობა⁴⁹⁶ – არაგან-

⁴⁹² *Burton S.J., Contract Law: Selected Source Materials, Uniform Commercial Code, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 157.*

⁴⁹³ შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის შესატყვისი ქართული კონცეფციები და მათი ამსახველი საკანონმდებლო ტერმინოლოგია განხილულია ნაშრომის IV თავის მე-2 ქვეთავში.

⁴⁹⁴ ტერმინ *შესრულების შეუძლებლობის* გამოყენება იურიდიულ დოქტრინასა და საკანონმდებლო სივრცეში უპირატესად გამართლებულია ფორსმაჟორთან შედარებით, რამეთუ ერთი მხრივ, *შესრულების შეუძლებლობა* განმტკიცებულია ქართული კანონმდებლობით და, მეორე მხრივ, ის ქართული ეტიმოლოგიის ტერმინია და ამდენად, უპირატესობა შეიძლება მიენიჭოს *ფორსმაჟორთან* შედარებით.

⁴⁹⁵ სსკ-ის 398-ე მუხლის გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობების შესახებ იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 6 ივნისის განჩინება საქმეზე №^წას-7-6-2010, 2008 წლის 25 ნოემბრის განჩინება საქმეზე №^წას-466-707-08, 2011 წლის 4 ივლისის განჩინება საქმეზე: №^წას-762-818-2011.

⁴⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №^წას-7-6-2010; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს

ჭვრეტადობა, გაუთვალისწინებლობა; (5) გარემოებების არსებობა მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა, შესაბამისად, მოვალის არაბრალეულობა⁴⁹⁷ (6) ვალდებულების შესრულების უკიდურესი დამძიმება⁴⁹⁸ (7) მიზეზობრივი კავშირი⁴⁹⁹ – ხელშეკრულების შესრულების გართულება, როგორც შეცვლილი გარემოებების უშუალო შედეგი (8) გარემოებათა წინასწარ გათვალისწინების შემთხვევაში: (ა) მხარეთა მიერ ხელშეკრულების არდადება (ე.ი. სახელშეკრულებო ინტერესის არარსებობა ხელშეკრულების დადების მიმართ) ან (ბ) მის განსხვავებულ შინაარსზე შეთანხმება.⁵⁰⁰

მნიშვნელოვანია, რომ ზემოთ ფორმულირებული სამართლებრივი წინაპირობების უმრავლესობა არა მხოლოდ შესრულების გართულების, არამედ შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის სამართლებრივ მახასიათებლებად შეიძლება იქნეს განხილული.⁵⁰¹ შესრულების უკიდურესი დამძიმების ნიშანიც კი ფარდობითი შესრულების შეუძლებლობის წინაპირობაა.

მოყვანილი საკანონმდებლო დებულების სამართლებრივი ანალიზის საფუძველზე იკვეთება შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის წარმოშობისათვის აუცილებელი, მაგრამ მუხლით პირდაპირ არაფორმულირებული, დამატებითი წინაპირობები. კერძოდ, თუ გარემოებათა ცვლილება მხარისათვის არ არის ხელშეკრულების დადების ეტაპზე სავარაუდო, სახეზეა გაუთვალისწინებლობის წინაპირობა, რომელიც იმავდროულად გულისხმობს დაბრკოლების არაკონტოლირებად ხასიათს, მის გარდაუვალ ბუნებას. კერძოდ, თუ კონტრაქტი არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაუთვალისწინებინა გარემოებათა ცვლილება, შესაბამისად, იგი მოკლებული იყო ამ დაბრკოლების თავიდან აცილების, დაძლევის ან მისი უარყოფითი შედეგების

სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინება საქმეზე: №ას-466-707-08.

⁴⁹⁷ ვალდებულების შესრულების დაბრკოლება ან შეუძლებლობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად განიხილება მაშინ, თუ გამოწვეულია ფორსმაჟორული გარემოებით და არ არის კავშირში პირის განზრახ ან გაუფრთხილებელ ქმედებასთან. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 10 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-617-842-08.

⁴⁹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინებით საქმეზე: №ას-466-707-08 დადგენილია, რომ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების საფუძველია ხელშეკრულების ეკონომიკური საფუძვლის მკვეთრი, კარდინალური შეცვლა და მხარეთა ურთიერთვალდებულებათა ბალანსის მნიშვნელოვანი რღვევა.

⁴⁹⁹ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 9 იანვრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-735-697-2013.

⁵⁰⁰ *ახვლედიანი ზ.*, ვალდებულებითი სამართალი, თბ., 1999, 57

⁵⁰¹ ფორსმაჟორი, ანუ დაუძლეველი ძალაშეუძლებელს ხდის ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებას, ამდენად, ფორსმაჟორული სიტუაცია გულისხმობს მხარეთა დამოუკიდებლად, ობიექტურად არსებულ ისეთ გარემოებებს, რომელთა არსებობა გამორიცხავს მოვალის ბრალს. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-30-367-09.

აღმოფხვრის ობიექტურ შესაძლებლობას⁵⁰² საჭირო წინდახედულები-
სა და გულისხმიერების გამოვლენის შემთხვევაშიც.⁵⁰³

ზემოაღნიშნული წინაპირობების არსებობა დაბრკოლებას მოვალის
კონტროლის სფეროს მიღმა⁵⁰⁴ მოიაზრებს და, შესაბამისად, აფუძნებს დაბ-
რკოლების მიმართ მოვალის არაბრალეულობის კიდევ ერთ დამატებით წი-
ნაპირობას. არაბრალეულობის კრიტერიუმი კი, ბუნებრივია, გამორიცხავს
პასუხისმგებლობას ვალდებულების შესრულების გართულებისა და შესრუ-
ლების შეუძლებლობისათვის.

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლებისათვის აუცილებელია, რომ
გამორიცხული იყოს დამაბრკოლებელი გარემოების აღმოცენების წინასწარ
გათვალისწინების,⁵⁰⁵ მისი თავიდან აცილების ან უარყოფითი შედეგების
დაძლევის⁵⁰⁶/შემცირების შესაძლებლობა მხარეთათვის და, ამასთანავე,
აუცილებელია მოვლენის არსებობა მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა.⁵⁰⁷
ერთ-ერთ საქმეში არსებული ხელშეკრულების თანახმად, მხარეებმა ურთი-
ერთშეთანხმებით გამორიცხეს ფინანსური სიძნელების, საგადასახა-

⁵⁰² ერთ-ერთი მხარის სახსრების ნაკლებობა არ ჩაითვლება ფორსმაჟორულ მოვლენად. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 18 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-218-204-2011. მსგავსად აღნიშნულისა, დოქტრინაში სუბიექტური გადახდისუუნარობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძლად არ განიხილება (იხ. *Busch D., Hondius E., The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law)*, Kluwer Law International; 1st ed., August 27, 2002, 341), რამეთუ იგი მოვალის კონტროლის სფეროში მოიაზრება და ჰიპოთეტურად არსებობს მასზე ზემოქმედების შესაძლებლობა მოვალის მხრიდან.

⁵⁰³ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 5 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-418-391-2010.

⁵⁰⁴ *Liu Ch., Changed Contract Circumstances*, 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>>; *Lindström N., Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods*, NJCL, 2006/1, 8, <www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf>, [10.02.2014]; *Southerington T.,* წიგნში: *Maggi M., Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, 2002-2003, Kluwer Law International, Netherlands, 2004, 275-276. ფორსმაჟორული გარემოებების მხარეთა დამოუკიდებლად აღმოცენებულ, გარეშე მოვლენებად აღიარების შესახებ იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-1162-1424-09.

⁵⁰⁵ *Fucci F.R., Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts*, Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, American Bar Association Section of International Law, Spring Meeting, April 2006, 17, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>>.

⁵⁰⁶ თუ მოვალის შესაძლებლობის სფეროშია შესრულების ალტერნატიული გზის გამოძებნის საშუალება, მაშინ აღნიშნული გამორიცხავს ფორსმაჟორული გარემოების საფუძვლით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლებას, რამეთუ მოვალემ არ განახორციელა ფორსმაჟორული გარემოების უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ვალდებულება და არ მიმართა შესრულების ალტერნატიულ მექანიზმებს. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 27 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-576-542-2010.

⁵⁰⁷ ICC Force Majeure Clause 2003, ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication No. 650, 2003, 2, <<http://www.trans-lex.org/700700>>.

დო და სხვა სახელმწიფო ორგანოებთან, ასევე სხვა ფიზიკურ და იურიდიულ პირებთან ურთიერთობის გამო დამდგარი შედეგების ფორსმაჟორულ სიტუაციად აღიარება.⁵⁰⁸ აღნიშნულის მიზეზად განხილულ უნდა იქნეს ფაქტი, რომ ზემოსხსენებული დაბრკოლებების თავიდან აცილება და მართვა გარკვეულწილად მოვალის შესაძლებლობების სფეროს განეკუთვნება.

ზემოაღნიშნული სამართლებრივი წინაპირობების არსებობისა და მათ მიერ სახელშეკრულებო წონასწორობის რღვევის ხარისხი ცალკეული შემთხვევის თავისებურებათა ანალიზის საფუძველზე უნდა განისაზღვროს.

ამრიგად, ვალდებულების შესრულების უკიდურესი გართულებისა და შესრულების შეუძლებლობის კონცეფციების დეტალურ საკანონმდებლო მოწესრიგებას სსკ არ ახდენს. შესაბამისად, ამ ინსტიტუტების სამართლებრივი წინაპირობებისა და თანამდგევი შედეგების განსაზღვრა ისტორიული ტრადიციების მქონე ქართული და უცხოური სამართლებრივი სისტემების იურიდიული დოქტრინის, ასევე სასამართლო პრაქტიკის ანალიზის საფუძველზე უნდა განხორციელდეს.

განსახილველი საკითხის არსებული მწირი რეგულირების ნაცვლად, დეტალურად უნდა მოწესრიგდეს შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის კონცეფციების სამართლებრივი მახასიათებლები და განისაზღვროს მათი გამოყენებისათვის აუცილებელი, ე.წ. დამფუძნებელი წინაპირობების სამართლებრივი ბუნება. აღნიშნული კი საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემებისა და ინსტრუმენტების კვლევის საფუძველზე მიიღწევა.

2. შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის გამოყენების ცალკეულ წინაპირობათა სამართლებრივი ბუნება

2.1. დაბრკოლება

ვენის კონვენციის 79-ე (1) მუხლი პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველად აცხადებს ვალდებულების შესრულების მიმართ დაბრკოლების⁵⁰⁹ არსებობას, თუმცა უნიდრუსს სახელშეკრულებო პრინციპებისა და ევროპული პრინციპების მსგავსად, არ ადგენს დამაბრკოლებელი გარემოებების ამომწურავ ჩამონათვალს. დაბრკოლების სამართლებრივი ბუნება ყოველი კონკრეტული საქმის განხილვისა და პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საკითხის გადაჭრისას უნდა გადაწყდეს.

დაბრკოლება მოიცავს ბუნებრივ, სოციალურ ან პოლიტიკურ მოვლენებს, ასევე, ვალდებულების შესრულების ფიზიკურ ან იურიდიულ სირთულეებს.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 25 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ახ-1220-1480-09.

⁵⁰⁹ Maggi M., Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), 2002-2003, Kluwer Law International, Netherlands, 2004, 275-276.

⁵¹⁰ Stoll H., Exemptions in Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 608, Schlectriem P.(ed.), Thomas G., Trans., 2nd ed., 1998, მითითებულია: Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in

პასუხისმგებლობის განსაზღვრის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია, რომ ვენის კონვენციის 79-ე მუხლით გათვალისწინებული დაბრკოლება შესაძლებელია არა მხოლოდ შესრულების აბსოლუტურ, ფიზიკურ შეუძლებლობას იწვევდეს, არამედ უკიდურესად ართულებდეს ვალდებულების შესრულებას, არსებითად, ფუნდამენტურად არღვევდეს სახელშეკრულებო წონასწორობას და შესრულების ეკონომიკურ შეუძლებლობას წარმოშობდეს. შესაბამისად, ვალდებულების შესრულების გართულების შემთხვევაშიც პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძვლად შესაძლებელია 79-ე მუხლი იქნეს გამოყენებული,⁵¹¹ როდესაც ვალდებულება მხოლოდ პრაქტიკული და არა ტექნიკური თვალსაზრისით არის განუხორციელებელი.⁵¹²

მნიშვნელოვანია, რომ „უნსიტრალის“ კონფერენციაზე დაბრკოლებად ჩაითვალა, როგორც ფიზიკური, ისე ეკონომიკური შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოება, რომელიც ეკონომიკურად განუხორციელებლად აქცევს შესრულებას.⁵¹³ ამიტომაც, იურიდიულ მეცნიერებაში გაბატონებული მოსაზრების თანახმად, რომელმაც უპირატესობა მოიპოვა შიდასახელმწიფოებრივ სამართლებრივ სისტემებში არსებულ განსხვავებულ შეხედულებებთან შედარებით, 79-ე მუხლი მოიცავს როგორც ფორსმაჟორის, ასევე შესრულების გართულების⁵¹⁴ ეკონომიკური შეუძლებლობის კონცეფციასაც⁵¹⁵, რომელმაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების ანალოგი კონცეფციის მომწესრიგებელი ნორმის – 6.2.2-ე მუხლის ფორმირებაზე.⁵¹⁶ როგორც სამართლის მეცნიერებაში, ისე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებით აღიარებულია, რომ არ არსებობს შიდასახელმწიფოებრივ სა-

Chief), *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 285.

⁵¹¹ CISG-AC Opinion No. 7, Exemption of Liability for Damages under Article 79 of the CISG, *Garro A. M.*, Columbia University School of Law, New York, N.Y., USA. Adopted by the CISG-AC at its 11th meeting in Wuhan, People's Republic of China, 2007, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op7.html>>, [15.07.2014]

⁵¹² *Honnold J., Flechtner H.M.*, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th revised ed., Kluwer Law International, 2009, 628.

⁵¹³ *Schlechtriem P.*, Uniform Sales Law, The UN-Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Manzsche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Vienna, 1986, 101, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem.html#b422a>>, [20.07.2014]; *Schlechtriem P., Butler P.*, UN Law on International Sales, The UN Convention on the International Sale of Goods, Springer, Verlag Berlin Heidelberg, 2009, 203; *Rimke J.*, Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Pace Int'l L. Rev. of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 1999-2000, 197-243, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html>>, [10.02.2014].

⁵¹⁴ *Schwenzer I., Hagem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 652, 673; *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, *VUWLR*, Vol. 39, 2008, 725, 713, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [10.02.2014].

⁵¹⁵ *Schlechtriem P., Schwenzer I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1076.

⁵¹⁶ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 396-397.

მართალზე მიმართვის საჭიროება ეკონომიკური შეუძლებლობის პრობლემის მოსაწესრიგებლად, რამეთუ ვენის კონვენცია მისი მომცველია.⁵¹⁷

დაბრკოლების სამართლებრივ ბუნებას წარმოაჩენს ის შედეგები, რომელიც ამ დაბრკოლების აღმოცენებას ახლავს თან. ევროპული პრინციპების თანახმად, დაბრკოლებით გამოწვეული ვალდებულების „უკიდურესი დამძიმება“ გულისხმობს მოვალისათვის დამანგრეველ შედეგებს და სახელშეკრულებო ვალდებულებების მნიშვნელოვან დისბალანსს.⁵¹⁸

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები შესრულების გართულებას სახელშეკრულებო წონასწორობის არსებით, ფუნდამენტურ ცვლილებად განმარტავს. ევროპული პრინციპები დამაბრკოლებელი გარემოებით განპირობებულ შესრულების გართულებას შესრულების უკიდურეს დამძიმებად აცხადებს, რომელიც სახელშეკრულებო წონასწორობის რღვევით გამოიხატება. თუ შესრულება მხოლოდ უმნიშვნელოდ გართულდა და ნაკლებად სასურველი გახდა მოვალისათვის, ეს, რა თქმა უნდა, არ ქმნის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველს. მიუხედავად იმისა, რომ უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები შესრულების დამძიმებას პირდაპირ არ განიხილავს როგორც შეცვლილი გარემოებებისა და დაბრკოლების თანამდევ შედეგს, სახელშეკრულებო წონასწორობის არსებითი რღვევა თავისთავად მოიაზრებს ზემოაღნიშნულ წინაპირობასაც.

2.2. დაბრკოლების აღმოცენება ხელშეკრულების დადების შემდგომ

შესრულების გართულების მომწესრიგებელი ნორმების გამოყენების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა დაბრკოლების აღმოცენება ხელშეკრულების დადების შემდგომ. ამ საკითხის მიმართ იდენტურ მიდგომას ავლენს ვენის კონვენცია, ევროპული პრინციპები და *DCFR*⁵¹⁹. აღნიშნული მოწესრიგების მიზანია შესრულების გართულების კონცეფციის გამოიყენება შეცდომის ინსტიტუტისა და მისი მომწესრიგებელი ნორმებისგან.⁵²⁰ თუმცა, ზემოაღნიშნულისგან განსხვავებით, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები შესრულების გართულების დაფუძნებისათვის დასაშვებ წინაპირობად აცხადებს შეცვლილი გარემოებების არსებობას ხელშეკრულების დადების

⁵¹⁷ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008, 713, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [10.02.2014]; *Stoll H.*, in *Schlechtriem P.*, (ed.) *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods*, 2nd ed., Clarendon Press, Oxford, 1998, Article 79, para. 39.

⁵¹⁸ *Lando O.*, *Beale H.*, *Principles of European Contract Law*, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 324

⁵¹⁹ *Bar Ch.*, *Clive E.*, *Schulte-Nölke H.*, *Beale H.*, *Herre J.*, *Huet J.*, *Storme M.*, *Swann S.*, *Varul P.*, *Vaneziano A.*, *Zoll F.*(eds.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group)*, Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 739-740, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [10.02.2014]

⁵²⁰ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. *Hondius E.H.*, *Grigoleit H. Ch.*, *Unexpected Circumstances in European Contract Law*, Cambridge University Press, New York, 2011, 74.

ეტაპზეც, რომელთა შესახებაც მხარისათვის ხელშეკრულების დადების შემდეგ გახდა ცნობილი.⁵²¹

2.3. გარემოებათა უჩვეულო ცვლილება

შესრულების გართულების სამართლებრივი წინაპირობების მიმართ, კვლევაში განხილულ სხვა უნიფიცირებულ აქტებთან შედარებით, *DCFR* უდავოდ გამორჩეულ მიდგომას ავლენს. კერძოდ, *DCFR*-ის III.-1:110-ე (2) მუხლი გარემოებათა უჩვეულო, განსაკუთრებულ ცვლილებას განიხილავს შესრულების უკიდურესი დამძიმების საფუძველად. აღნიშნული სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლისათვის მკაცრი შეზღუდვებისა და ფარგლების დაწესებას უნდა ისახავდეს მიზნად და მხარეთა სახელშეკრულებო ბოჭვისაგან განთავისუფლებას მხოლოდ საგამონაკლისო შემთხვევებისათვის უნდა უშვებდეს.⁵²²

მნიშვნელოვანია, რომ სწორედ უჩვეულო, განსაკუთრებული ცვლილება არ შეიძლება იყოს მხარისათვის გონივრულად სავარაუდო ხელშეკრულების დადების ეტაპზე. შესაბამისად, ზემოგანხილულ ორ წინაპირობას შორის ლოგიკური ურთიერთკავშირი არსებობს. თუმცა უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ განსაკუთრებული, უჩვეულო ხასიათის გარემოებათა ცვლილების არსებობის მტკიცება დიდ ტვირთს აკისრებს დაზარალებულ მხარეს და მკაცრად ზღუდავს სახელშეკრულებო ვალდებულებისგან განთავისუფლების ხელმისაწვდომობას მოვალისათვის.⁵²³

2.4. დაბრკოლების აღმოცენება მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად მიიჩნევა მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა,⁵²⁴ მისგან დამოუკიდებლად არსებული, გარეშე მოვლენა,⁵²⁵ რომლის წარმოშობის რისკიც პირდაპირ არ უკისრია მო-

⁵²¹ იხ. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.2-ე (ა) მუხლი.

⁵²² *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vanziano A., Zoll F. (eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 59, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [15.02.2014].

⁵²³ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 204.

⁵²⁴ *Liu Ch.*, Changed Contract Circumstances, 2005, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>>, [10.02.2014]; *Lindström N.*, Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods, NJCL, 2006/1, 8, <www.njcl.fi/1_2006/commentary1.pdf>, [10.02.2014]; *Southerington T.*, წიგნში: *Maggi M.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), 2002-2003, Kluwer Law International, Netherlands, 2004, 275-276.

⁵²⁵ *Firoozmand M.R.*, Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines, Bus. L. Int'l, Vol. 8, No.2, 2007, 165, <http://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPrint%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fblawintnl2007%26div%3D17%26collection%3Djournals%26set_as_cursor%3D1%26men_tab%3Dsrchresults>, [21.04.2014]; *Liu Ch., Newman M.S.(ed.)*, Remedies in International Sales,

ვალეს ან არც შეიძლება ნაგულისხმევად⁵²⁶ ეკისრებოდეს ხელშეკრულების შინაარსიდან ან ფაქტობრივი გარემოებებიდან გამომდინარე.⁵²⁷ გარეშე მოვლენები ობიექტურად არსებული გარემოებანია, რომელთა პირობებში მხედველობაში არ მიიღება მხარეთა სუბიექტური შეფასებები სახელშეკრულებო წონასწორობის შესახებ.⁵²⁸

მნიშვნელოვანია, რომ თუ შეცვლილი გარემოებების აღმოცენება მხარისათვის გონივრულად სავარაუდო იყო, ეს იმავედროულად აკისრებს მხარეს ამ გარემოებით გამოწვეული შესრულების გართულების რისკს. ამდენად, შეცვლილი გარემოების წინასწარ გათვალისწინების შეუძლებლობისა და მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა დაბრკოლების არსებობის წინაპირობები ფაქტობრივად ურთიერთმომცველია. მსგავსად ამისა, თუ შესრულების უკიდურესი დამძიმება, როგორც ერთ-ერთი აუცილებელი და უმთავრესი წინაპირობა არ არის სახეზე, მაშინ გამოირიცხება მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა დაბრკოლების არსებობის წინაპირობაც, რადგან ვალდებულების შესრულების საშუალო ხარისხის გართულება, როგორც წესი, მოვალის პასუხისმგებლობის სფეროში მოიაზრება.⁵²⁹

იმავედროულად, ვენის კონვენციის 79-ე, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე და ევროპული პრინციპების 8:108-ე მუხლები მართალია, პირდაპირ არ მიუთითებენ დაბრკოლების წარმოშობის რისკის განაწილებაზე, მაგრამ იურიდიულ დოქტრინაში საყოველთაოდ არის მიღებული⁵³⁰, რომ მოვალე პასუხისმგებელია ვალდებულების შესრულების მიმართ წარმოშობილი იმ დაბრკოლებისათვის, რომლის წინასწარ განსაზღვრის, თავიდან აცილების ან დაძვევის ობიექტური შესაძლებლობაც მას ჰქონდა. ამ თვალსაზრისით, მოვალე ხელშეკრულებით გარანტირებულს ხდის იმ ვალდებულების შესრულებას, რომლის მომზადება, ორგანიზაცია და აღსრულება მისი კონტროლისა და გამგებლობის სფეროში მოიაზრება. დამაბრკოლებელი

Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 674.

⁵²⁶ სახელშეკრულებო დუმილის, როგორც რისკის გადანაწილების საფუძვლის, შესახებ, იხ. *Gillette C.P.*, Commercial Rationality and the Duty to Adjust Long-Term Contracts, *Minn. L. Rev.*, Vol. 69, 521, 1984-1985, 534-540,

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/mnlr69&div=21&g_sent=1&collection=journals>, [12.03.2014].

⁵²⁷ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 740, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [10.02.2014].

⁵²⁸ *Roberts Th.E.*, Commercial Impossibility and Frustration of Purpose: A Critical Analysis, *Can. J.L. & Jurisprudence*, Vol. 16, 2003, 139, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/caljp16&collection=journals&page=129>>, [12.03.2014].

⁵²⁹ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, *Comparative Perspectives*, Intersentia, 2011, 204.

⁵³⁰ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 76; *Zweigert K., Kötz H.*, An Introduction to Comparative Law, Vol. II -The Institutions of Private Law, 2nd Revised ed., Translated from the German by Weir T., Oxford, Clarendon Press, 1987;

გარემოების არსებობა მოვალის კონტროლის სფეროში მის ბრალეულობას აფუძნებს ვალდებულების შეუსრულებლობის მიმართ.⁵³¹

მნიშვნელოვანია, რომ მოვალის სუბიექტური კონტროლის სფეროში შემავალი მოვლენები შესრულების დამაბრკოლებელ გარემოებად არ განიხილება. მაგალითად, ბიზნესის წარუმატებლობა, ქმედუნარიანობის დაკარგვა, ლიკვიდაცია ან გაკოტრება, წარმოების ან საადრიცხვო სისტემების მარცხი, სათანადო პერსონალის დაკარგვა,⁵³² მოვალის გარდაცვალება ან დაპატიმრება, შიდა დაპირისპირებით გამოწვეული გაფიცვები და ა.შ.

სუბიექტური გადახდისუნარიანობა პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად არ განიხილება.⁵³³ შესაბამისად, მოვალის პასუხისმგებლობის სფეროს განეკუთვნება უცხოური ვალუტის მოძიების ვალდებულება.⁵³⁴

ანალოგიურ მიდგომას ავლენს უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებიც.⁵³⁵ ინდივიდუალური გადახდისუნარიანობა სუბიექტური და არა ობიექტური მიზეზით აღმოცენებულ დაბრკოლებას განასახიერებს და არ არის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად აღიარებული,⁵³⁶ რადგან ფინანსურ ოპერაციებთან, ბიზნესის წარმართვასთან დაკავშირებული რისკი და პირის ფინანსური მდგომარეობა მოვალის კონტროლისა და პასუხისმგებლობის სფეროდ განიხილება.⁵³⁷ ანალოგიური მოსაზრება გაზიარებულია ქართულ სასამართლო პრაქტიკაშიც.⁵³⁸

⁵³¹ *Busch D., Hondius E.*, *The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law S.)*, Kluwer Law International, 1st ed., August 27, 2002, 341.

⁵³² *Enderlein F., Maskow D.*, *International Sales Law, United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods: Convention on the Limitation Period in the International Sale of Goods: Commentary*, Oceana Publications, 1992, §4.1, 322-323, მოითხოვებულია: *Flambouras D.P.*, *The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis*, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 267-268, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html#ie>>, [15.03.2014].

⁵³³ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1073; იხ. ასევე, *Busch D., Hondius E.*, *The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law)*, Kluwer Law International; 1st ed., August 27, 2002, 341.

⁵³⁴ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1073.

⁵³⁵ *Wright C.*, *Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks*, *The Construction Lawyer*, Vol. 23, 2003, 19, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/conlaw23&div=46&g_sent=1&collection=journals>, [15.03.2014].

⁵³⁶ *Perillo J.*, *Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Contratación internacional. Comentarios a los Principios sobre los Contratos Comerciales Internacionales del Unidroit, Universidad Nacional Autónoma de México - Universidad Panamericana*, 1998, 121, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo3.html?>>, [15.03.2014].

⁵³⁷ *Lookofsky J.*, *The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, *Herbots J.(ed.)/Blanpain R.(general ed.)*, *International Encyclopedia of Laws - Contracts*, Suppl. 29, 2000, 161, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html>>; *Schlechtriem P., Schwenger I.*, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010,

თბილისის საქალაქო სასამართლოს მოსაზრებით,⁵³⁹ ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა უსახსრობის გამო, არ წარმოადგენს ისეთ გარემოებას, რაც სსკ-ის 401-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულების ვადის გადაცილებაში მოვალის ბრალის არარსებობას დაადასტურებდა და შესაბამისად, პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებად მიიჩნეოდა.

ამრიგად, ერთ-ერთი მხარის სახსრების ნაკლებობა არ ჩაითვლება პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ, ფორსმაჟორულ გარემოებად. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, პირის ფინანსური მდგომარეობა არ წარმოადგენს დაუძლეველ ძალას, რომელიც შეიძლება გახდეს ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველი.⁵⁴⁰

თუ გადახდისუუნარობა სახელმწიფოს მიერ გამოცემული საკანონმდებლო აკრძალვითაა განპირობებული, მაშინ ფინანსური ვალაუვალობა მოვალის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველია.⁵⁴¹ სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული ჩარევა (*faits du prince*), რომელიც შესრულების დამაბრკოლებელია, როგორც წესი, მოვალის რისკის სფეროს მიღმა მოიაზრება.⁵⁴²

მნიშვნელოვანია, რომ მოვალის მიერ ვადის გადაცილების, როგორც მოვალის მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევის, შემდგომ აღმოცენებული დაბრკოლება არ განიხილება პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებად, რადგან ბრალეულ ქმედებას შეუსრულებლობის რისკი მოვალის კონტროლის სფეროზე გადააქვს, გარდა იმ შემთხვევისა თუ მოვალე დაამტკიცებს, რომ დაბრკოლება აღმოცენდებოდა ვალდებულების დროული შესრულების შემთხვევაშიც.⁵⁴³

მხარის პასუხისმგებლობის სფერო იმ საზღვრებს მოიცავს, რა ფარგლებშიც სუბიექტს ობიექტურად უნდა შესწევდეს დამაბრკოლებელი გარემოების კონტროლის, მასზე ზემოქმედების და უარყოფით შედეგებზე პრევენციული ფორმით ზეგავლენის თეორიული შესაძლებლობა.

1073; *Lookofsky J.*, *Understanding the CISG in Scandinavia*, DJÆF Publishing Copenhagen, Copenhagen, 1996.

⁵³⁸ მოიჯარის მიერ შემოსავლის მიღება დამოკიდებულია სწორი სამეწარმეო საქმიანობის წარმართვაზე. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 22 მარტის განჩინება საქმეზე: საქმე №ას-1359-1197-2010.

⁵³⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 18 აპრილის განჩინება საქმეზე: №ას-218-204-2011.

⁵⁴⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 22 მარტის განჩინება საქმეზე: საქმე №ას-1359-1197-2010.

⁵⁴¹ *Lando O., Beale H.*, *Principles of European Contract Law*, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 379.

⁵⁴² *Schlechtriem P., Schwenzler I.*, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1071.

⁵⁴³ *Lando O., Beale H.*, *Principles of European Contract Law*, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 380. იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 13 თებერვლის განჩინება საქმეზე: №ას-1224-1244-2011.

2.5. ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი გამოირიცხება მხარის პასუხისმგებლობის სფეროდან

შესრულების გართულების და შეუძლებლობის დოქტრინათა გამოყენების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა, რომ შეცვლილი გარემოებების აღმოცენებისა და ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი გამორიცხული უნდა იყოს მხარის პასუხისმგებლობის სფეროდან. ამდენად, სახელშეკრულებო რისკის ფაქტორი, პასუხისმგებლობის განსაზღვრის თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ვალდებულებით სამართალში.

წინამდებარე თავები ვრცლად ეძღვნება სახელშეკრულებო შეთანხმებით და მისი ნაგულისხმევი პირობების განმარტების საფუძველზე მხარის პასუხისმგებლობის საკითხის განსაზღვრას შეცვლილ გარემოებათა პირობებში, შესრულების შეუძლებლობისა და შემხვედრი ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკის საკითხს სახელშეკრულებო სამართალში და მათთან დაკავშირებულ პრობლემატიკას.

2.5.1. თეორია სახელშეკრულებო რისკის შესახებ და მისი გადანაწილების ნორმატიული წესი

პოსნერმა და როსენფილდმა შესრულების შეუძლებლობის, შესრულების განუხორციელებლობისა და ხელშეკრულების მიზნის ამაოების დოქტრინების ეკონომიკური ანალიზის გზით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საკითხის განსაზღვრისათვის, განავითარეს თეორია სახელშეკრულებო რისკის მატარებელი მხარის შესახებ.⁵⁴⁴ ხსენებული თეორიის თანახმად, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საკითხი მჭიდროდ უკავშირდება რისკის გადანაწილების პრობლემას, რამეთუ პასუხისმგებლობის შერაცხვა უნდა განხორციელდეს რისკის უმთავრესად მატარებელ მხარეზე.⁵⁴⁵

მაგალითად, მოვალის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება გულისხმობს შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოების წარმოშობის რისკის კრედიტორზე დაკისრებას, ხოლო მოვალის პასუხისმგებლობა დამაბრკოლებელ გარემოებას მისი რისკის სფეროში მოიაზრებს.⁵⁴⁶

პასუხისმგებელი მხარის დადგენისათვის უნდა განისაზღვროს, თუ ხელშეკრულების რომელ მხარეს შეეძლო თავიდან აეცილებინა რისკის გან-

⁵⁴⁴ Posner R.A., Rosenfield A.M., Impossibility and Related Doctrines in Contract Law: An Economic Analysis, J. Legal Stud., Vol. 6, 1977, 83-118; Jenkins S. H., Exemption for Nonperformance: UCC, CISG, UNIDROIT Principles -- A Comparative Assessment, Tul. L. Rev., Vol. 72, 1998, 2017, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/jenkins.html>>, [17.04.2014].

⁵⁴⁵ Goldber V.P., Framing Contract Law, An Economic Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2006, 325-326.

⁵⁴⁶ Posner R. A., Rosenfield A.M., Impossibility and Related Doctrines in Contract Law: An Economic Analysis, J. Legal Stud., Vol. 6, 1977, 87, <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/724191.pdf?acceptTC=true>>, [17.04.2014].

ხორციელება,⁵⁴⁷ მისი გამომწვევი მოქმედება ან შეემცირებინა მისი შედეგები. შესრულების შეუძლებლობისას რისკის საკითხი უნდა გადაწყდეს იმის მიხედვით, თუ რომელ მხარეს ჰქონდა იმ გარემოების კონტროლის უნარი, რამაც ვალდებულების დარღვევა განაპირობა; რაც შეეხება მეორე კრიტერიუმს, თუ რომელ კონტრაქტს შეეძლო რისკის წინასწარ გათვალისწინება, უნდა ითქვას, რომ შესრულების შეუძლებლობის პირობებში ეს კრიტერიუმი არ გამოიყენება, რადგან შეუძლებლობის გამომწვევი შეიძლება იყოს მხოლოდ ისეთი გარემოება, რომლის წარმოშობის მხედველობაში მიღება ხელშეკრულების დადების ეტაპზე მხარეთათვის თანაბრად შეუძლებელია.⁵⁴⁸ კონტრაქტორს, რომელსაც შეუძლებლობის წარმოშობი გარემოების გაკონტროლების საშუალება აქვს, ეკისრება კიდევ მისი თავიდან აცილების ვალდებულება. სწორედ აღნიშნული ქმნის მისთვის პასუხისმგებლობის შერაცხვის საფუძველს.

თეორია, რისკის უმთავრესად მატარებელი მხარის შესახებ, შემდგომში განავითარეს მოსამართლეებმა, რომლებიც ხელშეკრულების ხარვეზის შევსებისას ადგენდნენ თუ რა შინაარსის იქნებოდა ხელშეკრულებით გაუთვალისწინებელი დებულებები მხარეები მათზე რომ შეთანხმებულიყვნენ.⁵⁴⁹

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების წინაპირობებია: (1) შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოების თავიდან აცილების შეუძლებლობა; (2) შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოების რისკის დაზღვევის მოვალესთან შედარებით კრედიტორის უპირატესი შესაძლებლობა;⁵⁵⁰ (3) კრედიტორის მხრიდან (ა) მოსალოდნელი ზიანის ოდენობის შეფასებისა და (ბ) ამ ზიანისგან მოვალესთან შედარებით შედარებით დაზღვევის შესაძლებლობა.⁵⁵¹

მოვალის მიერ ზიანის წარმოშობის რისკის სადაზღვევო პაკეტით უზრუნველყოფა არ განიხილება პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად და მას კრედიტორის წინაშე პასუხისმგებლობის განსაზღვრის თვალსაზრისით, მნიშვნელობა არ ენიჭება. კრედიტორს, საამისოდ აუცილ-

⁵⁴⁷ *Goldber V.P.*, Framing Contract Law, An Economic Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2006, 326; *Buxbaum R.M.*, Modification and Adaptation of Contracts: American Legal Developments, 1985, 33-34, წიგნში: *Horn N.(ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

⁵⁴⁸ იხ. იქვე, 345.

⁵⁴⁹ *Posner R.A.*, *Rosenfield A.M.*, Impossibility and Related Doctrines in Contract Law: An Economic Analysis, *J. legal Stud.*, Vol. 6, 1977, 87, 88-89.

⁵⁵⁰ იხ. *Clay v. Landreth*, 187 Va. 169, 180, 45 S.E. 2d 875, 880-88. აღნიშნულ საქმეში ვალდებულების შესრულების მოთხოვნა გამოირიცხა, რამეთუ მიდევალს, გამყიდველთან შედარებით, რისკისგან დაზღვევის უკეთესი პირობები ჰქონდა. იხ. *Yorio E.*, *Thel S.*, Contract Enforcement, 2nd ed., Wolters Kluwer Law and Business, Aspen Publishers, 2011, 5-6.

⁵⁵¹ *Posner R.A.*, *Rosenfield A.M.*, Impossibility and Related Doctrines in Contract Law: An Economic Analysis, *J. Legal Stud.*, Vol. 6, 1977, 87, 92.

ბელი წინაპირობების არსებობისას, შეუძლია მოვალისგან მოითხოვოს სადაზღვევო კომპანიის მიერ მოვალისათვის ასანაზღაურებელი თანხა.⁵⁵²

პოსნერისა და როსენფილდის მოსაზრებით, თეორია რისკის უმთავრესად მატარებელი მხარის შესახებ, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების კრიტერიუმად ძირითადად, საერთო სამართლის ქვეყნებში განიხილება. საწინააღმდეგოდ ამისა, პროფ. *ბრუნერი* მიიჩნევს, რომ ხსენებული თეორია არ შეიძლება პასუხისმგებლობის განსაზღვრისთვის სამართლის ზოგად პრინციპად გამოიყენებოდეს შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის ან ფორსმაჟორის არსებობისას. ამის მიზეზად იგი რამდენიმე გარემოებას ასახელებს: პასუხისმგებელი მხარის რისკის სფეროს განსაზღვრა ძალიან ფართო კრიტერიუმია პასუხისმგებლობის დადგენის თვალსაზრისით. ამასთან, როდესაც კონტრაქტთა რისკის სფეროები ხელშეკრულების დადების ეტაპზე განსაზღვრული არ არის, მხარეებმა არ იციან თუ რა ზომების მიღება ევალებათ ამ რისკის განხორციელებისა და პასუხისმგებლობის თავიდან ასაცილებლად.⁵⁵³ აღნიშნული პრინციპი კონტრაქტორებისათვის მიუღებლად უნდა ჩაითვალოს, რადგან მის საფუძველზე რისკის მატარებელი მხარე სასამართლოს მიერ განისაზღვრება მხოლოდ შეცვლილი გარემოების წარმოშობის შემდეგ. თუმცა, აღნიშნული გონიერ სახელშეკრულებო მხარეებს უბიძგებს დამაბრკოლებელი გარემოების წარმოშობის პოტენციური რისკისა და კონტრაქტების პასუხისმგებლობის, ხელშეკრულების დადების ეტაპზე განსაზღვრის წესს, მიანიჭონ უპირატესობა.⁵⁵⁴

თუ ხელშეკრულების განმარტებით რისკის გადანაწილების საკითხი არ იკვეთება, პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის სახელშეკრულებო რისკის ნორმატიული წესი⁵⁵⁵ და კანონმდებლობით დადგენილი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი საფუძველები იმოქმედებს. მაგალითად, როგორც წესი, საქონლის მიწოდებამდე, სანამ ხელშეკრულების საგანი მყიდველის განკარგულების სფეროში მოექცევა, საბაზრო ფასების გაუთვალისწინებელი ზრდის რისკი გამყიდველს ეკისრება. დაბრკოლებები, რომლებიც განეკუთვნება ვალდებულების მომზადების, ორგანიზაციისა და განხორციელების სფეროს, როგორც წესი, მოვალის რისკის სფეროში მოიაზრება.

ამრიგად, სახელშეკრულებო ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი, როგორც წესი, მოვალის მხარესაა, სანამ იგი არ გათავისუფლდება პირველადი ვალდებულებისაგან ნატურით შესრულების საფუძველზე. ამ შემთხვევაში ვალდებული პირის „პასუხისმგებლობის მასშტაბი განისაზღვრება იმდენად არა მისი ქცევით, არამედ იმ სფეროთი, საიდანაც მომდინარეობს

⁵⁵² *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 144.

⁵⁵³ იქვე.

⁵⁵⁴ *Kull A.*, Mistake, Frustration, and the Windfall Principle of Contract Remedies, *Hastings L.J.*, Vol. 43, 1991, 46-47,

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hastlj43&div=11&g_sent=1&collection=journals>, [17.04.2014].

⁵⁵⁵ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 117-118.

ვალდებულების შესრულების შეფერხება.⁵⁵⁶ უნდა მიეკუთვნოს თუ არა ვალდებულების შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოება მოვალის პასუხისმგებლობის სფეროს, შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ ხელშეკრულების შინაარსის ან იმის საფუძველზე, რაც მხარეებს კეთილგონიერულად ექნებოდათ შეთანხმებული.⁵⁵⁷

თუ გამყიდველის ერთადერთი ვალდებულება მყიდველისათვის საქონლის გადაცემაა (*Schickschuld*), მაშინ ვალდებულების შესრულების რისკი კრედიტორზე მხოლოდ ქონების გადაცემის მომენტიდან გადაინაცვლებს, მანამდე კი აღნიშნული რისკის მატარებლად მოვალე ითვლება,⁵⁵⁸ რაც იმას ნიშნავს, რომ, თუ ქონება მყიდველისათვის გადაცემამდე დაიღუპება, გამყიდველს აღარ მოეთხოვება ვალდებულების შესრულების კიდევ ერთი მცდელობა, მიუხედავად იმისა, რომ ვალდებულებითი ურთიერთობა შესრულებით არ შემწყდარა.⁵⁵⁹ ამ შემთხვევაში მოვალე თავისუფლდება ვალდებულების შესრულების პირველადი მოვალეობისაგან. იგივე წესი მოქმედებს ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ნივთის განადგურების პირობებში:⁵⁶⁰ ვალდებულების შესრულების რისკის უარყოფითი შედეგი მოვალისათვის იმით ვლინდება, რომ იგი ვალდებულია, გამყიდველს დაუბრუნოს საქონლის სახელშეკრულებო ფასი.

ზოგადი წესის თანახმად, გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ვალდებულების შესრულებისათვის აუცილებელი საქონლის მოძიების რისკი გამყიდველს აკისრია, რამდენადაც ობიექტურად ხელმისაწვდომია ხელშეკრულების საგანი სასაქონლო ბაზარზე ან შეთანხმებით განსაზღვრული მიწოდების წყაროს გამოყენებით.⁵⁶¹ მოვალემ ხელშეკრულების საგანი აუცილებლად უნდა ჩაანაცვლოს ანალოგიური გვაროვნული ნივთით. თუ აღნიშნულის დროულად განხორციელება შეუძლებელია, მაშინ მხარემ უნდა დაამტკიცოს, რომ ვადიანი შესრულების დაბრკოლება არაკონტროლირებადი და გაუთვალისწინებელი მოვლენით იყო გამოწვეული.⁵⁶² მოვალის პასუხის-

⁵⁵⁶ *პელეგრინო მ.*, სუბიექტური თუ ობიექტური სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა? საიუბილეო კრებული „სერგო ჯორბენაძე – 70“, თბ., 1996, 160.

⁵⁵⁷ შეად. *Stoll H.*, in: Kommentar zum Einheitlichen UN-Kaufrecht, 2, Aufl., München 1995, *Caemmerer E., Schlechtriem P.* (Hrsg.) Art.79 Rdnr.7; *Keil A.*, Die Haftungsbefreiung des Schulners im UN-Krankfurt am Main 1993, 105 ff., მითითებულია: *პელეგრინო მ.*, სუბიექტური თუ ობიექტური სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა? საიუბილეო კრებული „სერგო ჯორბენაძე – 70“, თბ., 1996, 162.

⁵⁵⁸ *Lookofsky J.L.*, Understanding the CISG: A Compact Guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 3rd ed., Publishing Copenhagen, Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2008, 100.

⁵⁵⁹ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §362.

⁵⁶⁰ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 410.

⁵⁶¹ *Slechtriem P., Schwenzler I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1074; *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 148.

⁵⁶² *Slechtriem P., Schwenzler I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1074.

მგებლობა არ გამოირიცხება მისი მიმწოდებლის მხრიდან ვალდებულების შეუსრულებლობის საფუძველით.⁵⁶³ თუმცა, მოვალეს მისი მიმწოდებლის მიმართ რეგრესის წესით ექნება ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება.⁵⁶⁴ გამყიდველის აღნიშნულ ვალდებულებას უპირისპირდება მყიდველის მიერ მიღებული საქონლის სარგებლიანობის დაკარგვის რისკი. მყიდველი შესრულების მიღებაზე ვერ განაცხადებს უარს იმ საფუძველით, რომ საქონელს ვედარ გაყიდის საერთოდ ან სასურველ ფასად. შესრულების მიღებაზე უარის თქმის საფუძველი ვერ გახდება ასევე ის გარემოება თუ საქონელი გამოყენებელია მყიდველისათვის ან უკეთესი და უახლესი წარმოების პროდუქტია ბაზარზე ხელმისაწვდომი.⁵⁶⁵

რისკის გადანაწილების აღნიშნული ნორმატიული წესი შესაძლებელია მხარეთა შეთანხმებით შეიცვალოს და მოვალის კონტროლის სფეროდან გამოირიცხოს პასუხისმგებლობა შეცვლილი გარემოებების წარმოშობისათვის. მაგალითად, მხარემ შესაძლებელია ხელშეკრულებით იკისროს საქონლის გაგზავნა მყიდველისათვის მისი მიწოდების (ჩაბარების) ვალდებულების ნაცვლად, რაც ბუნებრივია, მოვალის კონტროლის სფეროდან გამოირიცხავს საქონლის ტრანსპორტირების პერიოდში მისი შემთხვევითი დაღუპვისა თუ განადგურების რისკს.

პასუხისმგებლობის ნორმატიული წესი არ გამოიყენება, როდესაც რისკის მატარებელი მხარე ხელშეკრულებით არის განსაზღვრული. ამრიგად, *პოსნერისა* და *როსენფილდის* თეორია ხელშეკრულების ინტერპრეტაციისას დამხმარე მნიშვნელობისაა რისკის მატარებელი მხარის დადგენის თვალსაზრისით,⁵⁶⁶ რომელიც დამხმარე წესის სახით შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, როდესაც ტრადიციული კრიტერიუმები საამისოდ არ არის საკმარისი.⁵⁶⁷

2.5.2. პასუხისმგებლობის სფეროს განსაზღვრა და სახელშეკრულებო რისკის გადანაწილება ურთიერთშეთანხმებით

მხარეებმა ურთიერთშეთანხმებით შესაძლებელია გაითვალისწინონ სახელშეკრულებო რისკის კანონისგან განსხვავებული განაწილება. კონტრაქტთა ავტონომიურობის პრინციპიდან გამომდინარე, სახელშეკრულებო რისკის საკითხის გადაწყვეტისთვის უპირატესობა ენიჭება ხელშემკვერელ მხარეთა ნების, მათი განზრახვის დადგენას.

ურთიერთშეთანხმებით ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი შესაძლებელია ხელშეკრულების ერთ-ერთ მონაწილეს დაეკისროს, იმის მი-

⁵⁶³ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1074.

⁵⁶⁴ იქვე, 1076.

⁵⁶⁵ იქვე, 1077.

⁵⁶⁶ *Posner R.A., Rosenfield A.M.*, Impossibility and Related Doctrines in Contract Law: An Economic Analysis, *J. legal Stud.*, 6, 1977, 87, 90.

⁵⁶⁷ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, *Kluwer Law International BV*, The Netherlands, 2009, 146.

ხედვით თუ, მიზანშეწონილობისა და სამართლიანობის გათვალისწინებით, „ხელშეკრულების რომელ მონაწილეს აქვს შეუსრულებლობის გამომწვევი გარემოების თავიდან აცილების შესაძლებლობა.“⁵⁶⁸ იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, სახელშეკრულებო რისკი უნდა დაეკისროს მხარეს, რომელსაც მეტად შეუძლია წინასწარ განსაზღვროს მისი წარმოშობის შესაძლებლობა, ან თავიდან აიცილოს იგი.⁵⁶⁹

სახელშეკრულებო რისკის ფარგლების დადგენისათვის უნდა შეფასდეს პირდაპირ ან ნაგულისხმევად ეკისრება თუ არა მოვალეს ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი. მხარემ საკუთარი პასუხისმგებლობის სფეროდან გამორიცხა გარკვეული დაბრკოლების წარმოშობის რისკი თუ პირიქით, გააფართოვა თავისი კონტროლის სფერო, ხელშეკრულების ობიექტური განმარტების საფუძველზე, ფაქტობრივი გარემოებების გონივრული განსჯისა და მხარეთა სახელშეკრულებო მიზნის დადგენის გზით უნდა განხორციელდეს.

მხარის პასუხისმგებლობის სფერო გაფართოებულია, თუ მან პირდაპირი ან ნაგულისხმევი ფორმით გარანტირებული გახადა ხელშეკრულებით მისაღწევი შედეგი. მოცემულ შემთხვევაში მოვალეს პასუხისმგებლობა დაეკისრება არა მხოლოდ მისი კონტროლისა და გავლენის სფეროში შემავალი, არამედ მის მიღმა წარმოშობილი დაბრკოლებისთვისაც. შესრულების შეუძლებლობისას კრედიტორისათვის გამოსაყენებელი მეორედი მოთხოვნის უფლებებიდან მართალია, გამოირიცხება დამატებითი შესრულების მოთხოვნა, მაგრამ მოვალის მიერ ვალდებულების შემთხვევითი შეუსრულებლობის რისკის საკუთარ თავზე აღების შემთხვევაში, შეუზღუდავია ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების ხელმისაწვდომობა.

ხელშეკრულებაში შესაძლებელია განმტკიცდეს დებულებები, რომლებიც ადასტურებენ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე გარკვეული ფაქტობრივი გარემოებების უტყუარ არსებობას, რაც მეორე მხარის მიერ სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ჩართვის უმთავრეს მოტივსა და საფუძველს ქმნის. თუ ფაქტობრივი გარემოებები მცდარი აღმოჩნდება, მაშინ მხარეს, რომელმაც ფაქტების სინამდვილე გარანტირებული გახადა, უპირობოდ დაეკისრება პასუხისმგებლობა, მიუხედავად იმისა, იცოდა თუ არა მან აღნიშნულის შესახებ.⁵⁷⁰

⁵⁶⁸ Gordley J., *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*, Oxford University Press, New York, 2006, 406.

⁵⁶⁹ იქვე, 345.

⁵⁷⁰ Brunner Ch., *Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 120.

2.5.3. სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის დაკისრება ან შეზღუდვა-გამორიცხვა ურთიერთშეთანხმებით

სავაჭრო სფეროში ბრუნვის თავისებურებიდან გამომდინარე ყოველთვის არსებობს ეკონომიკური კრიზისის რისკი.⁵⁷¹ საყურადღებოა, რომ საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში საბაზრო ფასების ცვლილება მაღალი ხარისხის რისკით არის მოსალოდნელი შიდასახელმწიფოებრივ სამოქალაქო ბრუნვასთან შედარებით.⁵⁷² აღნიშნული აიძულებს მხარეებს სახელშეკრულებო შეთანხმებით შეზღუდონ ან გამორიცხონ პასუხისმგებლობა მათი რისკის სფეროში შემავალი გარემოების წარმოშობისათვის ან იკისრონ პასუხისმგებლობა დამაბრკოლებელი გარემოებების აღმოცენებაზე. აღნიშნული ხელშეკრულების განმარტების გზით უნდა შეფასდეს.⁵⁷³

მაგალითად, ხელშეკრულების საფუძველზე მხარემ შესაძლებელია:

- იკისროს ვალდებულების შესასრულებლად აუცილებელი ქმედების განხორციელების და არა კონკრეტული შედეგის მიღწევის ვალდებულება იკისროს;
- კონკრეტული გარემოების წარმოშობას დაუკავშიროს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების გამოყენება;
- შეზღუდოს ან გამორიცხოს სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა ვალდებულების დარღვევისათვის;
- განსაზღვროს ისეთი სახელშეკრულებო პირობის (*renegotiation clause*) დადგენის აუცილებლობა, რომელიც მიმართული იქნება გრძელვადიან ურთიერთობებში სახელშეკრულებო ფასის ცვლილების რისკის მოწესრიგებისკენ,⁵⁷⁴
- დაადგინოს სახელშეკრულებო ფასის განსაზღვრის მოქნილი მექანიზმი, კრიტერიუმი, რომელიც ფიქსირებული ფასებისგან განსხვავებით, უზრუნველყოფს ფასების მოდიფიცირებას შეცვლილი გარემოებების შესაბამისად;
- შემოფარგლოს მისი ვალდებულება საქონლის გაგზავნის და არა მიწოდების ვალდებულებით და ა.შ.

ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ჰამბურგის სააპელაციო სასამართლოს გადაწყვეტილება,⁵⁷⁵ რომლის თანახმად, გამყიდველი ხელშეკრულების საგნის მომწოდებლისგან მოძიების ვალდებულებისა და რისკის მატარებელია. მოვალის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძვე-

⁵⁷¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010.

⁵⁷² Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 193.

⁵⁷³ Schwenger I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008, 715, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>, [27.06.2014].

⁵⁷⁴ Draetta U., Lake R. B., Nanda V.P., Breach and Adaptation of International Contracts, An Introduction to the Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 172.

⁵⁷⁵ OLG Hamburg, Appellate Court Hamburg (Iron molybdenum case), 1 U 167/95, 28 February, 1997, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cases/970228g1.html>>, [27.06.2014].

ლი შეიძლება გახდეს მსგავსი ან იდენტური ხარისხის საქონლის მოსპობა ბაზარზე. სასამართლომ მოვალის პასუხისმგებლობის სფეროს მიაკუთვნა სამმაგად გაზრდილი საბაზრო ფასების რისკი, რადგან მხარეთა შორის გაფორმებული ხელშეკრულება მაღალი ხარისხის სპეკულაციურ შეთანხმებად შეაფასა. სპეკულაციური შეთანხმების პირობებში შეუძლებელია ფიქსირებულიად განისაზღვროს სახელშეკრულებო ფასი. ამ შემთხვევაში მხარეს შესაძლებელია მოეთხოვოს გასამმაგებული საბაზრო ფასის გადახდაც. ფასების მსგავსი ცვლილებები სრულიად მოსალოდნელი და დამახასიათებელია სპეკულაციური ხასიათის გარიგებისთვის.⁵⁷⁶

გამყიდველის პასუხისმგებლობა შესრულების საგნის მოძიებისათვის შესაძლებელია შეიზღუდოს მხოლოდ ნათლად ფორმულირებული სახელშეკრულებო პირობის საფუძველზე, რომლის არსებობის მტკიცების ტვირთიც თავად გამყიდველს აკისრია.⁵⁷⁷

ამრიგად, შესრულებისათვის აუცილებელი საქონლის მოპოვებაზე რისკის ერთ-ერთ კონტრაქტზე დაკისრების შესაძლებლობა სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის ფარგლებში უმთავრესად სასამართლო პრაქტიკამ აღიარა.⁵⁷⁸

ფორსმაჟორულ დათქმასთან მიმართებით აუცილებლად უნდა დადგინდეს, იგი მხოლოდ განსაზღვრული რისკისაგან მხარის განთავისუფლებას ადგენს, თუ ზღუდავს მოვალის პასუხისმგებლობას.⁵⁷⁹

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.6-ე მუხლი შეეხება პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ სახელშეკრულებო დებულებებს⁵⁸⁰, ხოლო ევროპული პრინციპების 8:109-ე მუხლი ეთმობა ისეთ საკონტრაქტო პირობებს, რომლებიც ზღუდავენ ან გამორიცხავენ სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენებას.⁵⁸¹ ევროპული პრინციპების 8:109-ე მუხლი, არაერთი ქვეყნის ეროვნული კანონმდებლობის მსგავსად, დაუშვებლად აცხადებს წინასწარი სახელშეკრულებო შეთანხმებით პასუხისმგებლობის გამომრიცხვას ვალდებულების განზრახი დარღვევისათვის.⁵⁸²

სასამართლოები აღჭურვილნი არიან ფართო დისკრეციული უფლებამოსილებით, რომლის ძალითაც პირობები, სამართლებრივი დაცვის საშუალებების შეზღუდვის ან გამომრიცხვის შესახებ, არ გამოიყენება თუ ისინი თავისი არსით მნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგება სამართლიანობის, კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპებს და არღვევს სახელშეკრუ-

⁵⁷⁶ *Schlechtriem P., Schwenger I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1076.

⁵⁷⁷ იქვე, 149.

⁵⁷⁸ *Swiss Federal Tribunal*, 05.04.2005, 5.1, 4C.474/2004, *CISG-online No. 1012*; *BGH 12.01.1994, VIII ZR 165/92*; *BGHZ 49, 388 (1968)*.

⁵⁷⁹ *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 156.

⁵⁸⁰ *Exemption Clauses*.

⁵⁸¹ *Clause Limiting or Excluding Remedies*.

⁵⁸² გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §276 (3), *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 388-390.

ლებო წონასწორობას.⁵⁸³ ამრიგად, არ აქვს იურიდიული ძალა სამართლებრივი დაცვის საშუალების გამორიცხვის ან შეზღუდვის შესახებ სახელშეკრულებო პირობას, რომელიც თავისი არსით უსამართლოა და მნიშვნელოვნად არღვევს მხარეთა ინტერესების ბალანსს.

განსაკუთრებით საყურადღებოა სახელშეკრულებო დათქმებით მხარისათვის სახელშეკრულებო რისკის დაკისრება არა კონკრეტული გარემოებისა და მისი განსაზღვრული შედეგების აღმოცენებისათვის, არამედ მოვალის ზოგადი პასუხისმგებლობის განმტკიცება ვალდებულების შესრულებაზე ყოველგვარი შეცვლილი გარემოების გამოვლენის მიუხედავად. მსგავს შეთანხმებას არ შეიძლება მხოლოდ ძალა ჰქონდეს, რადგან კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპების თვალსაზრისით, მან შეიძლება გამოიწვიოს გაუმართლებლად მძიმე შედეგები პასუხისმგებელი მხარისათვის. ამრიგად, სახელშეკრულებო შეთანხმებით შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების რისკის გადაკისრება მხარეზე შესაძლებელია მოხდეს მხოლოდ კონკრეტული გარემოების და მისი განსაზღვრული მასშტაბით წარმოშობისათვის, რადგან მოვალეზე ყოველგვარი შეცვლილი გარემოების გამოვლენისათვის პასუხისმგებლობის დაწესება, როდესაც უცნობია მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგების მოცულობა და მასშტაბი, გაუმართლებელი იქნებოდა სამართლიანობის, სამართლებრივი განსაზღვრულობისა და სახელშეკრულებო წონასწორობის პრინციპების თვალსაზრისით. ამიტომაც, იურიდიულ დოქტრინაში სახელშეკრულებო დათქმებით რისკისა და შესაბამისი პასუხისმგებლობის გადანაწილება აღიარებულია მხოლოდ კონკრეტული გარემოების და არა ზოგადად ნებისმიერი გაუთვალისწინებლობის აღმოცენების შემთხვევისათვის.⁵⁸⁴ შესაბამისად, ფორსმაჟორულ დათქმებს სასამართლო ძალიან ვიწროდ განმარტავს და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად ზუსტად იმ გარემოების აღმოცენებას უთითებს, რაც მხარეთა შეთანხმებით იყო დადგენილი და არ უშვებს გარემოების განზოგადების და ანალოგიით გამოყენების შესაძლებლობას.⁵⁸⁵

მნიშვნელოვანია, რომ მხარეზე პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველი არ იმოქმედებს, თუ შეცვლილი გარემოება უმთავრესად იმ მხარის ბრალით არის გამოწვეული, ვის სასარგებლოდაც ზემოაღნიშნული დათქმის განმტკიცება მოხდა.⁵⁸⁶

თუ ვალდებულების შესრულების უკიდურესი გართულება გამოიწვია არა თვით შეცვლილი გარემოებების აღმოცენებამ, არამედ მათ ხშირმა ინტენსივობამ, მაშინ მხარეს შეუძლია, კანონით დადგენილი შესაბამისი წინა-

⁵⁸³ *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 388-390; Comment No. 5 on art. 7.1.6 UPICC.*

⁵⁸⁴ *Böckstiegel K.H., Hardship, Force Majeure and Special Risks Clauses in International Contracts, 1985, 160* წიგნი: *Horn N. (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.*

⁵⁸⁵ *Kel Kim Corp. v. Central Mkts., Inc., 519 N.E.2d 295, 296 (N.Y. 1987),* მოთითებულია: *Hillman R.A., Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 317.*

⁵⁸⁶ *Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 206.*

პირობების დაცვით, თავისუფლად მიმართოს შესრულების გართულებისათვის გათვალისწინებულ სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს, რადგან, როგორც აღინიშნა, მხარეთა შეთანხმებით სახელშეკრულებო რისკის გადანაწილება შესაძლებელია მხოლოდ კონკრეტული მოვლენის აღმოცენებასა და მისი შედეგების განსაზღვრულ მოცულობაზე გავრცელდეს.⁵⁸⁷

2.5.4. შეცვლილი გარემოებების მომწესრიგებელი ნორმების იმპერატიული თუ დისპოზიციური სამართლებრივი ბუნება?

შეცვლილი გარემოებების მომწესრიგებელ ნორმებს კონტინენტური ევროპის ქვეყნების სამართლებრივ სისტემაში იმპერატიული ძალა აქვთ. ისტორიულად შეცვლილი გარემოებების ინსტიტუტის სამართლებრივ სივრცეში დამკვიდრება სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და კეთილსინდისიერების, სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველყოფის პრინციპებით იყო მოტივირებული. შესაბამისად, მათი იმპერატიული მოქმედება ზემოხსენებული ფუნდამენტური პრინციპების დაცვისა და განხორციელების გარანტიებს ქმნის. ასე მაგალითად, გსკ-ის შეცვლილი გარემოებების მომწესრიგებელი 313-ე პარაგრაფი იმპერატიულ ნორმად არის აღიარებული, რამეთუ იგი კეთილსინდისიერების პრინციპის გამომხატველია.⁵⁸⁸ იგივე შეიძლება ითქვას ნსკ-ის 6:258-ე მუხლზე, რომლის იმპერატიული ბუნება კრძალავს მისი მოქმედების გამორიცხვას სახელშეკრულებო შეთანხმებით.⁵⁸⁹ მსგავსი კონცეფტუალური მიდგომა არსებობს ანგლოამერიკულ სამართლებრივ სისტემაშიც. მაგალითად, აესკ-ის 2:615-ე მუხლიც განამტკიცებს კომერციული განუხორციელებლობისა და მიზნის ამაოების დოქტრინათა მოქმედების ურთიერთშეთანხმებით გამორიცხვის აკრძალვას.

DCFR-ის ოფიციალური კომენტარის თანახმად, მხარეებს ხელშეკრულების თავისუფლებისა და ნების ავტონომიის პრინციპის⁵⁹⁰ ძალით მინიჭებული აქვთ უფლება ურთიერთშეთანხმებით გამორიცხონ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების კანონით დადგენილი წესის⁵⁹¹ გამოყენება⁵⁹² და თავად განსაზღვრონ სახელშეკრულებო პასუხისმგებლო-

⁵⁸⁷ Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 205-206.

⁵⁸⁸ Rösler H., Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, Kluwer Law International BV/Printed in Netherlands, European Review of Private Law, Vol. 15, No. 4, 2007, 490, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1154004>, [30.06.2014].

⁵⁸⁹ Hondius E.H., Grigoleit H. Ch., Unexpected Circumstances in European Contract Law, Cambridge University Press, New York, 2011, 73-74.

⁵⁹⁰ იხ. DCFR-ის 1:102-ე მუხლი.

⁵⁹¹ იხ. DCFR-ის III.- 1:110-ე მუხლი.

⁵⁹² Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 59, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [30.06.2014].

ბის წესი შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების შემთხვევისათვის. *DCFR*-ის კომენტარის თანახმად, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპზე დასაშვებია მხოლოდ მინიმალური ზემოქმედება, ისიც მხოლოდ სუსტი მხარის უფლებების განხორციელებისთვის. ცალკეული სახელშეკრულებო ნორმისათვის იმპერატიული ძალის მინიჭებისას უნდა შეფასდეს ხომ არ იქნება სამართლიანობის მოქნილი პრინციპი საკმარისი მხარეთა ინტერესების უზრუნველსაყოფად, რამეთუ სამართლიანობის ტესტი მხარეთა სახელშეკრულებო თავისუფლებისა და ნების ავტონომიის სფეროში ნაკლებ ჩარევას გულისხმობს. ამასთან, უსამართლო სახელშეკრულებო პირობას მბოჭავი ძალა არ აქვს.⁵⁹³

მართალია, ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრის თავისუფლებისათვის სამართლიანობის წინაპირობის დაწესებით არსობრივად იდენტური შედეგი მიიღწევა, რაც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების უფლების გამორიცხვის იმპერატიული ნორმის საფუძველზე აკრძალვით, მაგრამ ამ უკანასკნელი მეთოდის უპირატესობაზე მეტყველებს შემდეგი: *DCFR*-ის II.–3:301-ე მუხლი⁵⁹⁴, რომელიც დაუშვებლად აცხადებს მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით გამორიცხოს მათი ვალდებულება, სახელშეკრულებო მოლაპარაკებები აწარმოონ კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპთა შესაბამისად. ვინაიდან შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების უფლებაც კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპებით არის მოტივირებული, კეთილსინდისიერების პრინციპის შეზღუდვის ამკრძალავი იმპერატიული ნორმების საფუძველზე ბათილად უნდა იქნეს აღიარებული შესრულების გართულების პირობებში გამოსაყენებელი სამართლებრივი დაცვის საშუალებების შეზღუდვა სახელშეკრულებო შეთანხმებით.

ამრიგად, დაუშვებელია კონტრაქტებს მიენიჭოთ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ნორმების უგულებელყოფისა და ყოველგვარი მოულოდნელი სახელშეკრულებო ცვლილებისათვის პასუხისმგებლობის ერთ მხარეზე გადაკისრების უფლება, რამეთუ სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის გადანაცვლება დასაშვებია მხოლოდ კონკრეტული გარემოების ცვლილების, მისი განსაზღვრული მასშტაბისა და მოცულობის შედეგებისათვის. შეცვლილი გარემოებების მომწესრიგებელი ნორმებისათვის იმპერატიული ძალის მინიჭება უზრუნველყოფს, რომ მხარეს შეეზღუდოს უფლება, წინასწარი შეთანხმებით გამორიცხოს სახელშეკრულებო სამართლიანობის, ხელშეკრულების გადარჩენის, სახელშეკრულებო

⁵⁹³ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 53-54, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [30.06.2014].*

⁵⁹⁴ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 271, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [01.07.2014].*

წონასწორობის აღდგენის და მხარეთა საუკეთესო ინტერესების სამართლებრივი დაცვის საშუალება – მოლაპარაკების სავალდებულობა და ხელშეკრულების ადაპტაცია. მით უმეტეს, დაუშვებლად უნდა იყოს ცნობილი წინასწარი შეთანხმებით ხელშეკრულების ადაპტაციის გამორიცხვა, რამეთუ მხარეთათვის წინასწარ გაუთვალისწინებელია შეცვლილი გარემოებების გავლენით ვალდებულების გართულების მასშტაბი და ხარისხი. ასეთი დათქმა არაპროგნოზირებადი შედეგების დადგომის რისკს შექმნიდა და მხარეს გამოაცლიდა ხელშეკრულების ადაპტაციის მექანიზმს უკიდურესად გართულებული ვალდებულების პირობებში.

ნების ავტონომია და სახელშეკრულებო შეთანხმების თავისუფლება შესაძლებელია მხოლოდ გავრცელდეს სახელშეკრულებო რისკის გადანაწილების, პასუხისმგებლობის მასშტაბების, მოლაპარაკების წარმოების პროცედურის, თანამშრომლობის ვალდებულების შინაარსის, შეტყობინების პროცედურის, ხელშეკრულების ადაპტაციის პირობების, კრიტერიუმების, პრინციპების, ადაპტაციის შეუძლებლობის შემთხვევაში ხელშეკრულების შეჩერების⁵⁹⁵/შეწყვეტის⁵⁹⁶ საკითხებზე და გამოსაყენებელ მეორედი მოთხოვნის უფლებებზე. მაგრამ იმპერატიული ძალა უნდა მიენიჭოს მოლაპარაკების სავალდებულობას, მისადაგების უპირატესობას (შეწყვეტასთან შედარებით) და მათ ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობად დაწესებას.

შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის სახელშეკრულებო შეთანხმებით გამორიცხვა, მისი იმპერატიული მოქმედების არარსებობის შემთხვევაში, სწორედ იმ ფუძემდებლური პრინციპების – სამართლიანობის, ეკონომიკური სტაბილურობის, სიკეთეთა სამართლიანი გაცვლის, ხელშეკრულების უზენაესობის და კეთილსინდისიერების შეზღუდვას იწვევს, რომელსაც აღნიშნული დოქტრინა თავად ემყარება.

შესაბამისად, მიზანშეწონილია შეცვლილი გარემოებების საკითხის მომწესრიგებელი სსკ-ის დებულებები იმპერატიულ ნორმებად განიმარტოს ან განმტკიცდეს სამოქალაქო კოდექსში.

2.5.5. ხელშეკრულებაში ნაგულისხმევი რისკის განმარტება

სახელშეკრულებო რისკის ფარგლები შესაძლებელია შეთანხმებაში პირდაპირ განისაზღვრობოდეს ან ნაგულისხმევად დგინდებოდეს ობიექტური განმარტების გზით.

ნაგულისხმევი რისკის განმარტების თვალსაზრისით, საინტერესოა ლიტვის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე, რომლის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, კომპანიის წილების შემსყიდველმა მოვალემ სახელშეკრულებო ფასის 20%-ის გადახდის შემდგომ უარი განაცხადა

⁵⁹⁵ *Konarski H.*, Force Majeure and Hardship Clauses in International Contractual Practice, *Int'l Bus. L. J.*, Vol. 4, 2003, 405-407; *Al-Emadi T.A.*, The Hardship and Force Majeure Clauses in International Petroleum Joint Venture Agreements, *oxford Student Legal Research Paper Series*, #02/2011, July 2011, 4, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1878558>.

⁵⁹⁶ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, *Comparative Perspectives*, *Intersentia*, 2011, 14.

სრული თანხის ანგარიშსწორებაზე იმ საფუძველით, რომ კომპანია გადახდისუნარო გახდა წილების ფასის მნიშვნელოვანი შემცირების მიზეზით. სასამართლომ არ გაიზიარა მხარის არგუმენტები და განმარტა, რომ ხელშეკრულების საგანი – კომპანიის წილები ფასთა ცვალებადობის მაღალი რისკით ხასიათდებოდა, რაც ნაგულისხმევად მყიდველს აკისრებდა მათი ღირებულების გაუფასურების რისკს.⁵⁹⁷

გარკვეული სახელშეკრულებო გარემოებები შესაძლებელია მხარეს ნაგულისხმევად აკისრებდეს ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკს. მაგალითად:

(ა) დაბრკოლების წინასწარ გათვალისწინების შესაძლებლობა შესაბამის მხარეს აკისრებს ვალდებულების შესრულების გართულების რისკს.⁵⁹⁸

(ბ) გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობის არსებობა ბუნებრივად გულისხმობს გარემოებათა ცვლილების ობიექტურ შესაძლებლობას, რაც მხარეებს აკისრებს შეცვლილი გარემოებების წინასწარ განსაზღვრის ვალდებულებასა და შესაბამისად, ხელშეკრულების შეუსრულებლობის რისკს. გრძელვადიანი ვალდებულებითი ურთიერთობის ერთ-ერთი თავისებურება გულისხმობს, რომ მხარეები უმთავრესად შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზანს ისახავენ, ვიდრე ხელშეკრულების შეწყვეტას ან ყველა შესაძლო ცვლილების წინასწარ გათვალისწინების განხორციელებელ ამოცანას.⁵⁹⁹

(გ) ხელშეკრულებით განსაზღვრული ვალდებულების ხასიათი. შესაძლებელია, მოვალის პასუხისმგებლობის სფეროში იმთავითვე მოიაზრებოდეს ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკის არსებობა. მაგალითად, თუ ხელშეკრულება ითვალისწინებს შესრულებას გარკვეული ტექნოლოგიური მიღწევის საფუძველზე, რომელიც შესაძლებელია ვერ განხორციელდეს.

(დ) კრედიტორის რისკი, გამოიყენოს მიღებული შესრულება ხელშეკრულების დადების ეტაპზე გამიზნული სახით. მაგალითად, მყიდველი შესრულების მიღებაზე ვერ განაცხადებს უარს იმ საფუძველით, რომ შეუძლებელი გახდა ხელშეკრულების საგნის გამოყენება გარიგების დადების ეტაპზე გათვალისწინებული ფორმით. რისკის ამგვარი გადანაწილება შეიძლება შეიცვალოს თუ მიღებული შესრულების კონკრეტული სახით გამოყენება მხარეებმა საერთო მიზნად განსაზღვრეს. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად მიზნის ამოება შეიძლება იქნეს გამოყენებული.

⁵⁹⁷ *G.Brencius v. Ukio investicine grupe*, Supreme Court of Lithuania, 19.05.2003, n.3K-3-612, <<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=1183&step=Abstract>>.

ნაგულისხმევი რისკის შესახებ მსგავსი არგუმენტაციის გადაწყვეტილება იხილეთ: *Centro de Arbitraje de México (CAM)*, 30.11.2006, <www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=1149&step=Abstract>, [30.06.2014].

⁵⁹⁸ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, *Global Sales and Contract Law*, Oxford University Press, New York, 2012, 672.

⁵⁹⁹ *Draetta U., Lake R. B., Nanda V.P.*, *Breach and Adaptation of International Contracts, An Introduction to the Lex Mercatoria*, Butterworth Legal Publishers, 1992, 171.

(ე) ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი, როდესაც მაგალითად, მყიდველს ეკისრება შესრულებისათვის აუცილებელი ტექნიკური მასალების მიწოდების ვალდებულება. თუ მყიდველის მხრიდან შესრულებისათვის აუცილებელი საშუალებების მიწოდების ვალდებულების განხორციელება ობიექტურად შეუძლებელი გახდება, მაშინ გამყიდველი განთავისუფლება სანაცვლო ვალდებულებისგან, რამდენადაც შესრულებისათვის აუცილებელი ქმედების განხორციელება – მასალების მიწოდება, მყიდველის კონტროლის სფეროში მოიაზრება. თუ დამტკიცდება, რომ გამყიდველსაც მიუძღვის ბრალი მყიდველის ვალდებულების შეუსრულებლობაში, მაშინ შესაბამისი პროპორციით პასუხისმგებლობას ორივე მხარე გაიზიარებს.

(ვ) საქონლის ტრანსპორტირების ხარჯების გაუთვალისწინებელი ზრდა. ვალდებულების შესრულებამდე ტრანსპორტირების ხარჯები მყიდველის რისკის სფეროში მოიაზრება. მათი გაუთვალისწინებელი ზრდისას შესრულების ფასი განისაზღვრება მიწოდების მომენტში არსებული ტარიფით.⁶⁰⁰

2.5.6. არაბრალეული შესრულების შეუძლებლობის რისკის პრობლემა

არაბრალეული შესრულების შეუძლებლობის რისკის პრობლემა განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის. ამ თვალსაზრისით უნდა დადგინდეს, თუ რა დატვირთვას იძენს საქონლის შემთხვევითი დაღუპვისა და განადგურების რისკი სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობასთან მიმართებით.

როგორც აღინიშნა, კრედიტორის განკარგულების სფეროში საქონლის გადასვლამდე მისი შემთხვევითი დაღუპვისა და განადგურების რისკი მოვალის მხარესაა. ევროპული პრინციპების 7:112-ე მუხლის თანახმად, შესრულებასთან დაკავშირებული ხარჯები ეკისრება ვალდებულების შემსრულებელ მხარეს. „შესრულების საგნის ტრანსპორტირება, ფულადი თანხის გადარიცხვა, რისკის დაზღვევა მოვალის ვალდებულებათა სფეროს განეკუთვნება“⁶⁰¹. თუ ტრანსპორტირების პროცესში შემთხვევით დაიღუპება გვაროვნული ნივთი განსაზღვრული ნივთი, მაშინ მოვალე პასუხისმგებელი იქნება კრედიტორის წინაშე განადგურებული საქონლის ეკვივალენტური ღირებულების გვაროვნული ნივთით შეცვლაზე. მოვალის მიერ განადგურებული საქონლის ახლით ჩანაცვლება ხორციელდება ისევე ვალდებულების შესრულების ფარგლებში და სახელშეკრულებო ურთიერთობა მეორადი მოთხოვნის უფლებების სამართლებრივ რეჟიმში არ ტრანსფორმირდება. თუ მოვალის რისკით დაიღუპა ინდივიდუალური ნივთი, მაშინ წარმოიშობა ვალდებულების არაბრალეული დარღვევა შესრულების შეუძლებლობის სა-

⁶⁰⁰ Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 126.

⁶⁰¹ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 357.

ხით. დამატებითი შესრულების მოთხოვნის უფლება გამორიცხულია,⁶⁰² რადგან შესრულების საგანი ობიექტურად აღარ არსებობს.⁶⁰³ კრედიტორი უფლებამოსილია, მიმართოს ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლებას,⁶⁰⁴ რის საფუძველზეც მას უბრუნდება განხორციელებული შესრულება ნივთის გადაცემული საფასურის სახით. კრედიტორის მიმართ დამდგარი ზიანი ანაზღაურებას არ დაექვემდებარება, ვინაიდან არ იარსებებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შემდეგი აუცილებელი წინაპირობები: მიზეზობრივი კავშირი მოვალის ქმედებასა და ზიანს შორის (შემთხვევითობამ განაპირობა ნივთის დაღუპვა) და მოვალის ბრალი ნივთის განადგურებაში.

ამრიგად, თუ შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის შედეგად კრედიტორმა განიცადა ზიანი, მაშინ მოვალე თავისუფლდება როგორც შესრულების ვალდებულებისაგან, ისე ზიანის ანაზღაურების მოვალეობისაგან.

ამდენად, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის დროს წარმოშობილი ზიანის რისკი კრედიტორს ეკისრება. არაბრალეული მოვალის ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებისას ზიანის უარყოფითი შედეგები ასევე არაბრალეული კრედიტორის მიმართ დგება, რაც, კეთილსინდისიერების პრინციპის თვალსაზრისით, გაუმართლებელია. მართალია, ხელშეკრულების მონაწილეებმა შეიძლება გაითვალისწინონ შესრულების შეუძლებლობის წარმოშობის რისკის კანონისგან განსხვავებული გადაანაწილება, მაგრამ სამართლიანობის პოზიციიდან გამართლებული იქნებოდა, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის შედეგად წარმოშობილი ზიანი საკანონმდებლო დონეზე თანაბრად განაწილებულიყო კრედიტორზეც და მოვალეზეც, როგორც ხელშეკრულების ორ თანაბრად არაბრალეულ მხარეზე. ამით შესაძლებელი იქნებოდა გართულებული სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში ხელშეკრულების მონაწილეების ინტერესთა ბალანსის უზრუნველყოფა.

2.5.7. შემხვედრი ვალდებულების შესრულების რისკი და მისი სამართლებრივი შედეგები

„ვალდებულების შეუსრულებლობის სახელშეკრულებო რისკს (*Leistungsgefahr*) უპირისპირდება შემხვედრი ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი (*Preisgefahr*). სანაცვლო ვალდებულების შესრულების რისკის განსაზღვრისთვის უნდა დადგინდეს, თუ რამდენად ინარჩუნებს მოვალე შემ-

⁶⁰² Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 263.

⁶⁰³ იხ. სსკ-ის (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს პარლამენტის ოფიციალური გამოცემა, „უწყებანი“, საკანონმდებლო დამატება, №31, 1997) 405-ე II (ა) მუხლი.

⁶⁰⁴ იხ. იქვე, 352-ე I მუხლი. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 მარტის განჩინება საქმეზე: №ას-8-5-2011.

ხვედრი შესრულების მოთხოვნის უფლებას, მაშინ, როდესაც იგი განთავისუფლებულია ნატურით შესრულების პირველადი ვალდებულებისაგან.⁶⁰⁵

ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის პირობებში შესრულების ვალდებულებისაგან მოვალის განთავისუფლება იმავდროულად გამორიცხავს არაბრალეული კრედიტორის მიერ სანაცვლო შესრულების განხორციელების ვალდებულებას. ბუნებითი სამართლის სკოლის წარმომადგენლები მხარეთა ურთიერთსანაცვლო შესრულების მოვალეობებს განიხილავდნენ ურთიერთდამოკიდებულად. შესაბამისად, ერთ-ერთი მხარის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობა განაპირობებდა მეორე მხარის განთავისუფლებას შემხვედრი შესრულებისგან.⁶⁰⁶

ორმხრივ ხელშეკრულებაში ვალდებულების დარღვევისას შემხვედრი ვალდებულების შესრულების საკითხს არეგულირებს სსკ-ის 406-ე მუხლი, რომლის თანახმად, თუ ორმხრივ ხელშეკრულებაში მოვალეს უფლება აქვს, უარი თქვას მისთვის დაკისრებულ ვალდებულებაზე, ხოლო გარემოება, რომელიც მას აძლევს ამის უფლებას, გამოწვეულია კრედიტორის ბრალით, მაშინ იგი ინარჩუნებს საპასუხო შესრულების მიღების უფლებას. ამრიგად, ვალდებულების ბრალეული შეუსრულებლობა მხოლოდ კრედიტორს ათავისუფლებს შესრულების ვალდებულებისაგან, რომელიც ინარჩუნებს შემხვედრი დაკმაყოფილების მოთხოვნის უფლებას. ამის საპირისპიროდ კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების დაყოვნება არ არის მოვალის შესრულების მოვალეობისაგან განთავისუფლების საფუძველი, ვინაიდან კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილება, სსკ-ის მიხედვით, ვალდებულების დარღვევად არ განიხილება. „შესრულების მიღება-არმიღება კრედიტორის უფლებრივი სფეროა.“⁶⁰⁷ ამასთან, მოვალე არ თავისუფლდება შესრულების ვალდებულებისგან იმ შემთხვევაში, თუ საპასუხო შესრულების საფუძველი კრედიტორის მიერ დაყოვნების პროცესში წარმოიშვა.⁶⁰⁸

თუ კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილების დროს წარმოშობილი შესრულების შეუძლებლობის მიმართ მოვალე არაბრალეულია, მაშინ ვადის გადამცილებელ კრედიტორს ეკისრება სახელშეკრულებო ფასის გადახდის ვალდებულება, ხოლო სანაცვლოდ ის ვერ მიიღებს შესრულებას მოვალისაგან, რაც იმას ნიშნავს, რომ სანაცვლო ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი ბრალეული კრედიტორის მხარესაა.

შემხვედრი ვალდებულების შესრულების საკითხს განსაზღვრავს გსკ-ის 326-ე I პარაგრაფი, რომლის თანახმად, შესრულების შეუძლებლობის საფუძველით მოვალის პირველადი ვალდებულებისაგან განთავისუფლების შემ-

⁶⁰⁵ *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 409.*

⁶⁰⁶ იხ. *Zimmermann R., The Law of Obligations - Roman Foundations of the Civilian Tradition, Breach of Contract, Chapter 25, Clarendon, Oxford University Press, 1996, 803.*

⁶⁰⁷ *ჭანტურია ლ., ზიბოძე ბ., ნინბოძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 448.*

⁶⁰⁸ იხ. სსკ-ის (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს პარლამენტის ოფიციალური გამოცემა, „უწყებანი“, საკანონმდებლო დამატება, №31, 1997) 406-ე II მუხლი.

თხვევაში, კრედიტორს ფასის გადახდის მოვალეობა აღარ დაეკისრება.⁶⁰⁹ კრედიტორის შემხვედრი შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებით რეალურად ხორციელდება ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლება.

ამრიგად, შესრულების შეუძლებლობის პირობებში, ორივე მხარე თავისუფლდება ურთიერთსანაცვლო ვალდებულებებისაგან, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც კრედიტორს ბრალი მიუძღვის შესრულების შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოების წარმოშობაში ან შესრულების შეუძლებლობის საფუძველი – დამაბრკოლებელი გარემოება კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილების პერიოდში წარმოიშვა.⁶¹⁰

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით მიზანშეწონილია, სსკ-ში განმტკიცდეს ნორმა, რომელიც განსაზღვრავს შესრულების შეუძლებლობის სამართლებრივ შედეგს შემხვედრი ვალდებულების შესრულებასთან მიმართებით.

3. დაბრკოლების გათვალისწინების შეუძლებლობა ხელშეკრულების დადების დროს

ვენის კონვენციით ფორსმაჟორის (79-ე მუხლის) გამოყენების ერთ-ერთ სავალდებულო წინაპირობად დადგენილია შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოების ხელშეკრულების დადების ეტაპზე გათვალისწინების შეუძლებლობა.⁶¹¹ მხარე პასუხისმგებლად ცხადდება იმ დაბრკოლებისა და მისი შედეგებისათვის, რომელთა აღმოცენების შესაძლებლობაც მისთვის გონივრულად მოსალოდნელი იყო.⁶¹² თუ ხელშეკრულების დადების დროს მხარეს წინასწარ შეეძლო დაბრკოლების წარმოშობა ევარაუდა და მან აღნიშ-

⁶⁰⁹ ანალოგიური მიდგომაა გაზიარებული ამერიკულ სამართალში, სადაც ვალდებულების შეუსრულებლობა სინალაგმატიკურ ხელშეკრულებებში აქარწყლებს მეორე მხარის შემხვედრი ვალდებულების შესრულების ვადამოსულობას, იხ. *Burton S.J.*, *Contract Law: Selected Source Materials*, Restatement of Law, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995, 228.

⁶¹⁰ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §326 II.

⁶¹¹ *Southerington T.* წიგნში: *Maggi M.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), 2002-2003, Kluwer Law International, Netherlands, 2004, 277; *Wright C.*, Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks, *The Construction Lawyer*, Vol. 23, 2003, 17, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/conlaw23&div=46&g_sent=1&collection=journals>, [06.06.2014]; *Horn N.*, Standard Clauses on Contract Adaptation in International Commerce, 1985, 134, წიგნში: *Horn N. (ed.)*, *Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985; *Draetta U.*, *Lake R.B.*, *Nanda V.P.*, *Breach and Adaptation on International Contracts*, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 195.

⁶¹² *Kofod R.*, *Hardship in International Sales CISG and the UNIDROIT Principles*, University of Copenhagen-Faculty of Law, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2011, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kofod.html>>, [06.06.2014]; *Huber P.*, *Mullis A.*, *The CISG A New Textbook for Students and Practitioners*, Selliers, European Law Publishers, 2007, 192; *Tallon D.*, Section IV. Exemptions, 572-596, in *Commentary on the International Sales Law, The 1980 Vienna Sales Convention*, Bianca M. & Bonell M.J., GiuffrèMilan, Milan, 1987.

ნულის მხედველობაში მიღებით არ მიიღო შესაბამისი ზომები,⁶¹³ მაშინ მასვე ეკისრება აღნიშნული გარემოების დადგომის რისკიც.⁶¹⁴ ზემოხსენებულ ვინაპირობა მნიშვნელოვნად უკავშირდება მოვალის „გაუფრთხილებლობის“, „დაუდევრობის“ საკითხს.⁶¹⁵ ამ შემთხვევაში მოვალის ბრალი გარემოების გაუთვალისწინებლობით ან მისი შედეგების თავიდან აცილების განუხორციელებლობით ვლინდება.

ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ არა მხოლოდ დაბრკოლების, არამედ მისი წარმოშობის მომენტის გათვალისწინება არ უნდა იყოს მხარისათვის გონივრულად სავარაუდო. მაგალითად, თანამედროვე მსოფლიოში შტორმი, ემბარგო, ომი თეორიულად, ზოგადად შესაძლებელია სავარაუდო იყოს,⁶¹⁶ მაგრამ პასუხისმგებლობის გამორიცხვისთვის აუცილებელია, რომ დაბრკოლების წარმოშობის კონკრეტული დრო არ იყოს მოსალოდნელი.⁶¹⁷ ამასთან, პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის მნიშვნელოვანია არა მოვალის მიერ დაბრკოლების გათვალისწინების სუბიექტური შესაძლებლობის, არამედ იმავე მდგომარეობაში მყოფი საშუალო შესაძლებლობების მქონე პირის უნარის გონივრული შეფასება ობიექტური თვალთახედვიდან.⁶¹⁸

პროფესიონალს მისი ცოდნისა და გამოცდილების ფარგლებში მოეთხოვება მოვლენების პროგნოზირება. მაგალითად, სავაჭრო ურთიერთობების მონაწილეთათვის გონივრულად სავარაუდოა ნედლეულის ფასის ცვალებადობის მაღალი რისკის არსებობა. თუმცა, პასუხისმგებლობის დაკისრება არ შეიძლება სავაჭრო ჩვეულებებში გაუთვითცნობიერებულ მომხმარებელზე. თანამედროვე პირობებში ვალუტის კურსისა და საბაზრო ფასების ცვლილების რისკი ძალიან მაღალი ხარისხით არსებობს განსაკუთრებით

⁶¹³ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1068.

⁶¹⁴ *Liu Ch., Newman M.S. (ed.)* Remedies in International Sales, Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 677; *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 740, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [06.06.2014].

⁶¹⁵ *Firoozmand M.R.*, Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines, *Bus. L. Int'l*, Vol. 8, No. 2, 2007, 164, <http://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPrint%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fblawintl2007%26div%3D17%26collection%3Djournals%26set_as_cursor%3D1%26men_tab%3Dsrchresults>, [06.06.2014].

⁶¹⁶ Secretariat Commentary, Guide to CISG article 79, 2006, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/secomm/secomm-79.html>>, [06.06.2014]; *Perillo J.*, Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Contratación internacional. Comentarios a los Principios sobre los Contratos Comerciales Internacionales del Unidroit*, Universidad Nacional Autónoma de México - Universidad Panamericana, 1998, 121, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo3.html?>>, [06.06.2014].

⁶¹⁷ *Jones R., Moens G.*, *International Trade Business Law Review*, Vol. 10, 2006, 306.

⁶¹⁸ *Honnold J.*, Impediments Excusing Party From Damages ("Force Majeure"), *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, 3rd ed., Kluwer Law International, The Hague, 1999, 472-495, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ho79.html>>, [06.06.2014].

გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობებში. თუმცა იგივე წესი ვერ გავრცელდება მოულოდნელ და მკვეთრ ცვლილებებზე.⁶¹⁹

ფორსმაჟორული გარემოების გათვალისწინების შეუძლებლობა მოვალის ბრალეულობის გამომრიცხავ კრიტერიუმად არის მიჩნეული ქართულ სასამართლო პრაქტიკაშიც.⁶²⁰

ევროპულ პრინციპებთან და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებთან შედარებით, რომლებიც მხოლოდ შეცვლილი გარემოების წარმოშობის გათვალისწინების შეუძლებლობის კრიტერიუმს იცნობენ, *DCFR* მოთხოვნად აწესებს მოვლენების მასშტაბურობის, მოცულობისა და ინტენსივობის გონივრულად გათვალისწინების შეუძლებლობას.⁶²¹

იურიდიულ დოქტრინასა და პრაქტიკაში მიჩნეულია, რომ შესრულების გართულების თვალსაზრისით შესაძლებელია საგარეუდო იყოს შემდეგი მოვლენები: პროდუქციის ფასის მკვეთრი ცვლილებები ბაზარზე,⁶²² არასასურველი ეკონომიკური ძვრები, სავალუტო კურსის მკვეთრი ცვლილებები, უცხოურ ვალუტაში გადახდის აკრძალვა ცენტრალური ბანკის მიერ ხელშეკრულების დადების შემდეგ, საომარი მოქმედებები ისტორიულად დაპირისპირებულ ქვეყნებს შორის.⁶²³

აღნიშნული კრიტერიუმის ზუსტი განსაზღვრა და მტკიცება მხარის მიერ ძალიან რთულია⁶²⁴ და, უმრავლეს შემთხვევაში, დამოკიდებულია იმაზე სასამართლო მოვლენის დამოუკიდებელ, განკერძოებულ შეფასებას მოახდენს თუ – მისი შედეგების ანალიზს.⁶²⁵

⁶¹⁹ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F.(eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 740,

http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf, [06.06.2014].

⁶²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010.

⁶²¹ იხ. *DCFR*-ის III.-1:110(2)(b) მუხლი.

⁶²² *Lookofsky J.*, The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, *Herbots J. (ed.), Blanpain R. (gen. eds.)*, International Encyclopedia of Laws - Contracts, Suppl. 29, 2000, 162, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lookofsky.html>; *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, *VUWLR*, Vol. 39, 2008, 716,

<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>, [01.07.2014];

⁶²³ *Fucci R.F.*, Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts, Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, Thelen Reid & Priest LLP, American Bar Association Section of International Law, 2006,

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>, [01.07.2014].

⁶²⁴ Secretariat Commentary on Art. 65 of the 1978 Draft [draft Counterpart of the CISG, art.79], Comment 5, www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/secomm/secomm-79.html, მითითებულია: *Liu Ch., Newman M.S. (ed.)* Remedies in International Sales, Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 679.

⁶²⁵ *Wright C.*, Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks, *The Construction Lawyer*, Vol. 23, 2003, 19,

http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/conlaw23&div=46&g_sent=1&collection=journals, [01.07.2014].

მხარის კონტროლის სფეროს მიღმა არსებული დაბრკოლებისა და წინასწარ გათვალისწინების ვალდებულების შესახებ საინტერესოა მასტრიქტის სასამართლოს გადაწყვეტილება.⁶²⁶ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების თანახმად, საქონლის მიწოდებაზე პასუხისმგებელი მხარე ასაბუთებდა, რომ კლიმატური პირობების მკვეთრი გაუარესების მიზეზით, რომელიც ძალიან იშვიათად შეიძლება წარმოიშვას, მოსავლის დიდი ნაწილი განადგურდა. მოვალის მტკიცებით, აღნიშნული დაბრკოლება მისი კონტროლის სფეროს მიღმა წარმოიშვა და მას გონივრულად არ შეეძლო ასეთი ცვლილება ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ევარაუდა.

მყიდველი ასაბუთებდა, რომ ამინდის გაუარესებისა და მისი უარყოფითი შედეგების რისკი, როგორც წესი, მოვალეს აკისრია. ამასთან, მისი მტკიცებით, გარემო პირობების გაუარესება არ იყო იმდენად მკვეთრი, რომ ზეგავლენა მოეხდინა მოვალის მხრიდან შესრულების მოვალეობაზე, რადგან მყიდველის უმრავლესმა კონტრაქტორებმა შეძლეს მისთვის შეთანხმებული ოდენობის მიწოდება. მყიდველის მტკიცებით, მოვალეს შეეძლო შეუსრულებლობის რისკი თავიდან აეცილებინა იმით, რომ წინასწარ არ დაედო ხელშეკრულება პომიდვრის მთელ მოსალოდნელ მოსავალზე და მოეხდინა ნაწილის რეზერვირება შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების პირობებში ვალდებულების შესრულების გართულების შემთხვევაში. ამასთან, პომიდვრის ბაზარზე კვლავ ხელმისაწვდომობის გამო მყიდველს შეეძლო ხელშეკრულების საგნის სხვა მომწოდებლისგან შესყიდვა.

მყიდველმა წარმოადგინა მტკიცებულება, რომ 2006 წელს კლიმატური პირობების გაუარესების მიზეზით გაცილებით ნაკლები ოდენობის მოსავლის არსებობა დადასტურდა სახელმწიფოში. პომიდვრის ფასის სამმაგი ზრდა კლიმატური პირობების მნიშვნელოვან გაუარესებაზე მიუთითებდა. საკითხზე, შეეძლო თუ არა გამყიდველს მიწოდების სხვა წყაროდან შეესყიდა საქონელი და უზრუნველყო შესრულება და ამდენად განეხორციელებინა მისი კონტროლის სფეროში მოაზრებული დაბრკოლების დაძლევა, სასამართლომ განმარტა, რომ მყიდველს უნდა გაეთვალისწინებინა ის გარემოება, რომ ხელშეკრულებას აფორმებდა ფერმერთან და არა გადამყიდველ მოვაჭრესთან. ამასთან, ხელშეკრულების საგანი სასამართლომ გამყიდველის მიერ ინდივიდუალურად მოყვანილი პომიდვრით შემოფარგლა. ამასთან, მყიდველთან მიმართებით სასამართლომ განმარტა, რომ მას შეეძლო კრედიტორის მოსალოდნელი რისკის კონტროლი განეხორციელებინა მოსავლის ეტაპობრივი ინსპექტირებით.

სასამართლოს მტკიცებით, საზოგადოდ აღიარებულია, რომ ამინდისა და კლიმატის პროგნოზირების შეუძლებლობის გამო მოსავლის ოდენობა და შესაბამისად, მისი ფასი მნიშვნელოვნად არის გარემო პირობების გაუარესებაზე დამოკიდებული. შესაბამისად, გულისხმიერ ფერმერს მოეთხოვება კლიმატური პირობების გაუარესების გათვალისწინებითა და მოსალოდნელი შედეგების მხედველობაში მიღებით ჩაერთოს სახელშეკრულებო ურთიერ-

⁶²⁶ District Court (Rechtbank) Maastricht, 9 July, 2008 [120428/HAZA 07-550], <<http://cisgw3.law.pace.edu/cases/080709n1.html#cx>>, [01.07.2014].

თობაში. დაბრკოლების გაუთვალისწინებლობის კრიტერიუმს ეხმიანება მყიდველის არგუმენტი, რომ გამყიდველს კლიმატური პირობების შესაძლო გაუარესების პროგნოზირებით ნასყიდობის ხელშეკრულების საგნად არ უნდა ექცია საგარაუდო მოსავლის სრული ოდენობა. გამყიდველს მხოლოდ მომავალი მოსავლის ნახევრის მიწოდება რომ ეკისრა, ის მძიმე კლიმატურ პირობებშიც კი უზრუნველყოფდა სახელშეკრულებო ვალდებულების განუსრულ შესრულებას.

სასამართლომ მიიჩნია, რომ გულისხმიერ ფერმერს მოეთხოვება კლიმატის გაუარესების გათვალისწინებით იმ მოცულობის სახელშეკრულებო ვალდებულება იკისროს, რომლის 90%-ით შესრულებას შეცვლილი გარემოების პირობებშიც კი გარანტირებულს გახდის. აღნიშნული გულისხმობს, რომ მოვალეს შეუძლია პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად კონტროლის მიღმა არსებული დაბრკოლება მიუთითოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მოსავლის ოდენობა იმაზე ნაკლები იქნებოდა, ვიდრე განვილი წლების 90%-ის შემთხვევაში.

4. დაბრკოლების თავიდან აცილების – დაძლევის ან მისი შედეგების აღმოფხვრის – შემცირების შეუძლებლობა

ევროპული პრინციპების თანახმად, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველია რამდენიმე კუმულაციური პირობის თანადროული არსებობა: „დაუძლეველი, გადაულახავი დაბრკოლების“⁶²⁷ აღმოცენება, რომელიც გამორიცხავს მისი მართვის, თავიდან აცილების⁶²⁸, უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ან მათი შემცირების შესაძლებლობას⁶²⁹ ჩვეულებრივი ადამიანის მიერ, რომელიც იჩენს გონივრულ წინდახედულებასა და ზრუნვას.⁶³⁰ ვენის კონვენციის ოფიციალური კომენტარის თანახმად, მოვალეს პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების სხვა წინაპირობებთან ერთად ეკის-

⁶²⁷ *Busch D., Hondius E.*, The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law S.), Kluwer Law International, 1st ed., August 27, 2002, 341; *Liu Ch.*, Remedies for Non-performance - Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, 2003, 319, <http://www.jus.uio.no/pace/remedies_for_non_performance_perspectives_from_cisg_upicc_and_pecl.chengwei_liu/portrait.pdf>, [01.07.2014]; *Reimann M., Zimmermann R.*, The Oxford Handbook of Comparative Law, Oxford University Press, USA, 2008, 926.

⁶²⁸ *Osadare B.*, Force Majeure and the Performance Excuse: A Review of the English Doctrine of Frustration and Article 2-615 of the Uniform Commercial Code., 2010, 6.

⁶²⁹ *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 381; *Krüger K.*, Financial Force Majeure, The Extent of Efforts which the Seller must Take to Overcome Impediments for Performance in Contracts for the Sale of Goods under Scandinavian Law - Remarks on the Impact of CISG Art. 79, Stockholm 1999, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kruger2.html#_Toc434290086>, [01.07.2014]; *Liu Ch., Newman M.S.(ed.)*, Remedies in International Sales, Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 681-683.

⁶³⁰ *Firoozmand M.R.*, Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines, Bus. L. Int'l, Vol. 8, No.2, 2007, 164, <http://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPrint%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fblawintl2007%26div%3D17%26collection%3Djournals%26set_as_cursor%3D1%26men_tab%3Dsrchresults>, [01.07.2014].

რება ფორსმაჟორის ზემოაღნიშნული ერთ-ერთი კლასიკური წინაპირობის მტკიცების ტვირთი.⁶³¹ მხარეს მოეთხოვება ძალისხმევა მიმართოს ვალდებულების შესრულებისკენ და არ დაელოდოს იმ გარემოებების აღმოცენებას, რომელიც შემდგომ მისი პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების საფუძველი გახდება.⁶³² ასევე, შესაძლებელია მხარეს მოეთხოვოს ხელშეკრულებით განსაზღვრული ძირითადი ვალდებულების კომერციულად გონივრული და გამართლებული სამაგიერო შესრულების განხორციელება.⁶³³ საპასუხოდ, უფლებამოსილ კონტრაჰენტსაც ეკისრება ფორსმაჟორით დაზარალებულ მხარესთან თანამშრომლობისა და ყველა გონივრული საშუალებით მისი დახმარების ვალდებულება, რომ შეამციროს უარყოფითი შედეგების მოქმედება და შედეგები. აღნიშნული დახმარება შესაძლებელია გულისხმობდეს ასევე, მომსახურების ორგანიზებასა და გაწევას.⁶³⁴

მნიშვნელოვანია, რომ მოვალის მიერ დაბრკოლების დაძლევისათვის გამოყენებული ძალისხმევა უნდა შეესაბამებოდეს ვალდებულების შესრულებლობის რისკის ხარისხს, პროპორციული და თანაზომიერი უნდა იყოს დაბრკოლების სირთულისა. მხარეს უკიდურესად მძიმე ტვირთს არ უნდა აკისრებდეს დაბრკოლების დაძლევის ვალდებულება, რომელიც ისევ და ისევ გონივრულობის კრიტერიუმით არის შემოსაზღვრული.⁶³⁵ მაგალითად, ტბის დაშრობა ობიექტურად შესაძლებელია, მაგრამ ის მოვალის მხრიდან არათანაზომიერად გაზრდილ ხარჯებს უკავშირდება.⁶³⁶

რთულია განისაზღვროს ძალისხმევის ხარისხი, რომელიც უნდა მოეთხოვოს მხარეს იმ დაბრკოლების დასაძლევადაც ან შედეგების გასაუვნებელყოფადაც, რომელიც მისი კონტროლის სფეროს მიღმა აღმოცენდა.⁶³⁷ ამგვარ უკიდურეს შემთხვევაში თელეოლოგიური განმარტების საფუძველზე

⁶³¹ Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 288; Secretariat Commentary, Guide to CISG Article 79,

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/secomm/secomm-79.html>, [09.07.2014].

⁶³² Liu Ch., Force Majeure Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles, PECL and Case Law, 2nd ed., Case annotated update, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2005,

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu6.html>, [09.07.2014].

⁶³³ Schlechtriem P., Schwenger I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1069; Liu Ch., Secretariat Commentary, Guide to CISG article 79, <[www.globalsaleslaw.org/index.cfm?pageID=644#Article 79](http://www.globalsaleslaw.org/index.cfm?pageID=644#Article%2079)>, [09.07.2014]; Liu Ch., Force Majeure Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles, PECL and Case Law, 2nd ed., Case annotated update, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2005,

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu6.html>, [09.07.2014].

⁶³⁴ Espenschied L.E., Contract Drafting, Powerful Prose in Transactional Practice, American Bar Association Publishing, 2010, 61.

⁶³⁵ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 381.

⁶³⁶ Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies Under the New German Law of Obligations, Saggi, Conferenze e Seminari 48, Roma, 2002, 59.

⁶³⁷ Flechtner H., Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) as Rorschach Test: The Homeward Trend and Exemption for Delivering Non-Conforming Goods, Pace Int'l L. Rev., Vol. 19, 2007/1, 31, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flechtner7.html>>, [09.07.2014].

უნდა დადგინდეს მოვალის მიერ ე.წ. „გასაღები მსხვერპლის ზღვარი“ (*sacrifice limit*),⁶³⁸ რაც ვალდებულების შესრულების მიმართ კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესის, შეუსრულებლობის რისკის ხარისხის, კრედიტორისათვის დარღვევით გამოწვეული მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგებისა და მათი დაძლევისათვის ობიექტურად საჭირო ძალისხმევის ურთიერთშეფარდების, მათი თანაზომიერებისა და სახელშეკრულებო წონასწორობის პრინციპის გათვალისწინებით უნდა გადაწყდეს.

5. არაბრალეულობის წინაპირობა შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების კონტექსტში

5.1. ბრალეულობის ობიექტური სტანდარტი

რომაული სამართალი განამტკიცებდა ბრალის ობიექტურ კატეგორიას, „როგორც გარკვეული გულისხმიერების განუხორციელებლობას, რაც იწვევდა უარყოფით შედეგებს.“⁶³⁹ ბრალი გულისხმობდა „მართებულობიდან გადახვევას, რისი გათვალისწინებაც შესაძლებელი იყო ადამიანის გონივრული წინდახედულებით.“⁶⁴⁰

რომაული სამართლის თანახმად, „ქონების უსასყიდლოდ თხოვების შემთხვევაში მხარე პასუხისმგებელი იყო ზედმიწევნით ფრთხილი გულმოდგინების ვალდებულების (*exactissima diligentia*) დარღვევისათვის.“⁶⁴¹ „კანონიკური სამართლის იურისტები მიიჩნევდნენ, რომ სათანადო წინდახედულებისა და გულისხმიერების ვალდებულების დამრღვევი ბრალეული მხარე ითვლებოდა არა მხოლოდ მორალური თვალსაზრისით დამნაშავედ“⁶⁴², არამედ „ვალდებულად, აენაზღაურებინა მიყენებული ზიანი.“⁶⁴³

⁶³⁸ *Stoll H.* წიგნი: *Schlechtriem P. (ed.), Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods, 1998, paras. 55, 57, 622, მითითებულია სტატიაში: Flambouras P.D., The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 274; CISG-AC Opinion No. 7, Exemption of Liability for Damages under Article 79 of the CISG, Rapporteur: Garro M.A., Columbia University School of Law, New York, N.Y., USA, adopted by the CISG-AC at its 11th meeting in Wuhan, People's Republic of China, on 12 October, 2007.*

⁶³⁹ *Lessius L., De iustitia et iure, lib. 2, cap. 7, dub. 6 (omission alicuius Diligentia, unde sequitur aliquod incommodum), მითითებულია: Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338.*

⁶⁴⁰ *Molina L., De iustitia et iure, disp. 293, no.12 (deviationem ab eo, quod bonum est, quodque per hominis potuit diligentiam provideri), მითითებულია: Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338.*

⁶⁴¹ *Dig. 44.7.1. 4, მითითებულია: Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 337.*

⁶⁴² *Gratian, Decretum, D. 50, cc. 49-50; Decretales Gregorii ob. 5.10.7-13 on Corpus iuris canonici 2 (Friedberg E. (ed.), Leipzig, 1876); Papiensis B., Summa Decretalium (laspeyres, ed., Graz, 1976), lb. 5, tit.10, §§5-6; Pennaforte R., Summa de Paenitentia (Ochoa and Diez, eds., Rome.1976), lib.2, tit. 1, § 3. ob. Kuttner S., Kanonistische Schuldlehre von Gratian bis auf die Dekretalen Gregors IX (Vatican City, 1935),*

„კანონიკური სამართლის იურისტების მტკიცებით, მხოლოდ ის ჩაითვლება ბოდა მორალურად პასუხისმგებელ პირად, ვისაც სხვაგვარად მოქმედების საშუალება ჰქონდა და მისი ბრალი სწორედ ამ შესაძლებლობის გამოუყენებლობით გამოიხატებოდა.“⁶⁴⁴

„გერმანელი იურისტები ბრალს განიხილავდნენ იმ წინდახედულები-სა და სიფრთხილის დაუცველობას, რომელიც მხარეს გონივრულად მოეთხოვებოდა.“⁶⁴⁵ ამის დასამტკიცებლად *კუჰტა* მიიჩნევდა, რომ მაღალი ხარისხის წინდახედულების დაუცველობისათვის მოვალეზე ბრალეულობის დაკისრება უთანაბრდებოდა შემთხვევითობისათვის⁶⁴⁶, ე.ი. ბრალის გარეშე მხარის პასუხისმგებლობას.⁶⁴⁷ მორალის ფილოსოფიასა და თეოლოგიაში ბრალი უთანაბრდებოდა ცოდვას⁶⁴⁸ და განიხილებოდა გონიერებისა და უფლის კანონიდან გადახვევად.⁶⁴⁹ ამრიგად, თეოლოგიასა და სამართალში ბრალის განსხვავებული გაგება იყო დამკვიდრებული.⁶⁵⁰

„ბუნებითი სამართალი ბრალეულად მიიჩნევდა პირს, რომელიც არ გამოიჩენდა ისეთ წინდახედულებასა და სიფრთხილეს, როგორსაც იმავე პირობებში მყოფი სხვა პირი.“⁶⁵¹

საფრანგეთში მხარეს, რომელსაც „ევალეობდა გარკვეულ საგანზე ზედამხედველობის გაწევა, მოეთხოვებოდა მზრუნველობისა და სიფრთხილის ის სტანდარტი, რაც ახასიათებდა გონიერ მესამე პირს (*bon père de famille*).“⁶⁵²

მოქმედ ქართულ სამოქალაქო სამართალში განმტკიცებულია ბრალის სამართლებრივი კატეგორია, რომლისთვისაც უმთავრესია სამოქალაქო

213-27, მითითებულია: *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 337.*

⁶⁴³ *Glossa ordinaria to Decretales Gregorii* იხ. Venice, 1595, 5.36.5, *Casus to non custovit; to reddet; to 5.36.6 to voluntarie; to 5. 36.9*, მითითებულია: *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338.*

⁶⁴⁴ *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338.*

⁶⁴⁵ იქვე, 341.

⁶⁴⁶ *Puchta G.F., Pandekten, 2nd ed., Leipzig, 1844, §266*, მითითებულია: *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 341.*

⁶⁴⁷ იხ. *Windscheid B., Lehrbuch des Pandektenrechts 1, 7th ed., Frankfurt-am-Main, 1891, §101*, მითითებულია: *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 341.*

⁶⁴⁸ იხ. *Lessius L., De iustitia et iure, lib. 2, cap.7, dub.6*, მითითებულია: *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338.*

⁶⁴⁹ იხ. *Molina L., De iustitia et iure, disp.293, no.10*, მითითებულია: *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338.*

⁶⁵⁰ იხ. *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338.*

⁶⁵¹ *Lessius L., De iustitia et iure, lib.2, cap.7, dub.6, no.23; Molina L., De iustitia et iure, disp. 293, no. 18*, მითითებულია: *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 338-9.*

⁶⁵² *Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 339.*

ბრუნვისათვის ჩვეული ყურადღებიანობის დაცვა. ბრალი ობიექტური კატეგორიაა, რადგან განისაზღვრება ობიექტური მესამე პირის ქცევის სტანდარტით. წინდახედულების ობიექტური სტანდარტის არსებობით ქართული სამართალი მნიშვნელოვნად უახლოვდება გერმანული სამართლის სისტემას.

საბჭოთა სამართალში ბრალი განიხილებოდა როგორც პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება მის მიერ ჩადენილი ქმედებისა და დამდგარი შედეგისადმი. ბრალეულობა განისაზღვრებოდა კონკრეტული პირის შეფასებითი უნარიანობით, რითაც პრაქტიკულად უგულებელყოფილი იყო ობიექტური მასშტაბის როლი.⁶⁵³

ინგლისურ სამართალში „გონივრული წინდახედულებისა და ცოდნის“ სტანდარტი, ჩვეულებრივ, განისაზღვრება იმ ხარისხით, რომელიც დამახასიათებელია იმავე პირობებში მყოფი (იმავე პროფესიის, სპეციალიზაციისა და ხარისხის) საშუალო დონის კომპეტენციის მქონე პირთათვის.“⁶⁵⁴ იმის გათვალისწინებით, რომ საქონლის ნაყიდობისა და მიწოდების შესახებ 1982 წლის კანონის⁶⁵⁵ (შემდგომში – სმშკ) მე-13 მუხლის (რომელიც განამტკიცებს ბრალის ობიექტურ კატეგორიას) გამოყენების პრაქტიკა ხშირია საერთო სამართლის სასამართლოებში, შეიძლება ითქვას, რომ ინგლისური სახელშეკრულებო სამართალი ცნობს ბრალეულობის ზემოხსენებულ სტანდარტს პასუხისმგებლობის განსაზღვრის კონტექსტში.⁶⁵⁶

მხარის ბრალეულობის განსაზღვრისათვის ევროპული პრინციპები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ხელშეკრულების მონაწილის გონივრულ ქცევას⁶⁵⁷, რომელიც, 1:302-ე მუხლის თანახმად, დგინდება იმის მიხედვით, თუ რას მიიჩნევს გონივრულად იმავე პირობებში მოქმედი ობიექტური მესამე პირი კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით. გონივრულობის შეფასებისას მხედველობაში მიიღება: ხელშეკრულების ბუნება და მიზანი, კონკრეტული შემთხვევის ფაქტობრივი გარემოებები, სავაჭრო ჩვეულებები და პრაქტიკა, ასევე მხარეთა პროფესიის თავისებურება.

⁶⁵³ იხ. ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 370-1.

⁶⁵⁴ Powell J.L., Stewart R., Jackson R.M., Jackson and Powell on Professional Negligence, 5th ed., Sweet and Maxwell, 2001, 2-120, მითითებულია: Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 445.

⁶⁵⁵ Supply of Goods and Services Act, 1982 (საქონლის მიწოდებისა და მომსახურების შესახებ აქტი (შემდგომში – სმშა),

იხ. <http://www.opsi.gov.uk/R-evisedStatutes/Acts/ukpga/1982/cukpga_19820029_en_1>, [12.07.2014].

⁶⁵⁶ იხ. Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 446.

⁶⁵⁷ დამატებით იხ. Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 126.

5.2. ბრალის ფორმების მნიშვნელობა შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის დაფუძნებისთვის

სამოქალაქო სამართალში განასხვავებენ ბრალის ორ ფორმას: განზრახვასა (*dolus*) და გაუფრთხილებლობას (*culpa*), რომლებიც პირის ქმედების სუბიექტური შემადგენლობის ელემენტებია. გაუფრთხილებლობა, თავის მხრივ, შესაძლებელია დაიყოს უხეშ (*culpa lata*) და მარტივ (*culpa levis*) ფორმებად. სამოქალაქო ურთიერთობის სუბიექტის სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის ბრალის ცალკეული ფორმის არსებობა იურიდიული მნიშვნელობის მქონეა და განსხვავებულ სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს.

5.2.1. განზრახვა

განზრახი ბრალის ფორმა გულისხმობს ვალდებულების დარღვევას სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ყველა მნიშვნელოვანი გარემოების ცოდნისა და მოვალის მიერ საკუთარი ვალდებულებების გაცნობიერების პირობებში. შესაძლებელია, მხარეს არასწორი წარმოდგენა ჰქონდეს საქმის ნამდვილ ვითარებაზე – ცდებოდეს როგორც კონკრეტულ ფაქტებში, ასევე სამართლის ნორმის შინაარსში, არ ცნობდეს თავს ვალდებულად. ამ შემთხვევაში განზრახი ბრალის არსებობა გამოირიცხება, სანაცვლოდ მოვალეს დაეკისრება პასუხისმგებლობა გაუფრთხილებლობისათვის, რადგან ვალდებულების დარღვევა განიხილება როგორც მისი დაუდევარი მოქმედების (უმოქმედობის) შედეგი.⁶⁵⁸

მხარის პასუხისმგებლობა განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ რამდენად პატივსადავები საფუძვლით განხორციელდა მის მიერ იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ფაქტების მცდარი შეფასება. მოვალის შეცდომა სამართლებრივი ნორმების ნამდვილ შინაარსში გაცილებით მძიმედ ფასდება სასამართლოს მიერ, ვიდრე კონკრეტული ფაქტების შესახებ არასწორი წარმოდგენები. მაგალითად, სანამ პირი არ შეიტყობს მამკვიდრებლის გარდაცვალების შესახებ, მანამ სამკვიდროს მიღების ვადის დენა არ იწყება.⁶⁵⁹

მართალია, სსკ არ იძლევა განზრახვის ცნების განმარტებას, მაგრამ სამოქალაქო სამართალში დამკვიდრებული განზრახვის კატეგორია სისხლის სამართალში აღიარებული ანალოგი კონცეფციის იდენტურია.⁶⁶⁰ განზრახვა მოიცავს ვალდებულებით სამართლებრივი ურთიერთობის ფაქტობრივი გარემოებების, მხარეთა უფლება-მოვალეობების ცოდნას, ასევე ქმედების მართლწინააღმდეგობის გაცნობიერებას. განზრახვის აუცილებელი კომპო-

⁶⁵⁸ *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 447.

⁶⁵⁹ იქვე.

⁶⁶⁰ *ჭანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 382.*

ნენცია საკუთარი ქმედების „შედგის ცოდნა და სურვილი მართლწინააღმდეგობის შეგნებით.“⁶⁶¹

ქმედების მართლწინააღმდეგობის შეგნება ბრალის ინტელექტუალური (კოგნიტური) ელემენტია, რომელიც სამართალდამრღვევის ცნობიერების შეფასებას გულისხმობს. სამართლებრივად მნიშვნელოვანი ფაქტებისა და გარემოებების ცოდნა გადამწყვეტია პირის ბრალეულობის განსაზღვრისათვის. ვალდებულების შეუსრულებლობის ეტაპზე სამართლებრივად მნიშვნელოვანი გარემოებების ცოდნასა და გაცნობიერებას იურიდიული დოქტრინა პასუხისმგებლობისათვის განმსაზღვრელ დატვირთვას ანიჭებს.⁶⁶²

მნიშვნელოვანია, რომ „სამოქალაქო სამართალში შეცდომა გამორიცხავს განზრახვას“⁶⁶³ და არა ბრალეულობას, ვინაიდან პირს სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილისათვის აუცილებელი გულისხმიერება და გონივრული წინდახედულება ავალდებს კანონით ან ხელშეკრულებით მისთვის დაკისრებული ვალდებულებების ცოდნას. ამის ნათელი დადასტურებაა სსკ-ის მე-3 II მუხლის ფორმულირება: კანონის არცოდნა ან მისი არასათანადოდ გაგება არ შეიძლება იყოს კანონის გამოუყენებლობის ან ამ კანონით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველი. ბოროტი განზრახვის დროს მართლწინააღმდეგო შედეგი პირის „ნებისმიერი“ ქმედების უმთავრეს მოტივად განიხილება.⁶⁶⁴

5.2.2. გაუფრთხილებლობა და მისი ფორმები (უხეში და მარტივი)

სამოქალაქო სამართალში, სისხლის სამართლისაგან განსხვავებით, ვალდებულების დარღვევა უმეტესად ხორციელდება გაუფრთხილებლობით, რაც გულისხმობს სამოქალაქო ბრუნვისათვის აუცილებელი წინდახედულებისა და ყურადღებიანობის უგულებელყოფას.

კერძო სამართალში დამკვიდრებული გაუფრთხილებლობის კონცეფცია ძირეულად განსხვავდება სისხლის სამართალში განმტკიცებული მისი ანალოგისაგან. „გაუფრთხილებლად მოქმედებს ის, ვინც არღვევს სამოქალაქო ბრუნვისათვის დამახასიათებელ აუცილებელ ყურადღებიანობას“⁶⁶⁵,

⁶⁶¹ *Fikentscher W.*, *Schuldrecht*, 8, Auflage, Berlin – New-York, 1992, 312; *Müch-Komm-Hanau*, §276, 49-50; *Schellhammer K.*, *Zivilrecht nach Anspruchsgrundlagen*, 627, მითითებულია: *ჰანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 382.

⁶⁶² იხ. ევროპული პრინციპების (*Principles of European Contract Law – Parts I and II - Revised 1998, Part III – 2003*, <www.lexmercatoria.org>, [08.12.07]) მუხლები: 1:301 (5), 2:104, 3:102 (2), 3:204 (2), 3:205 (1)(3), 3:208, 3:209 (1), 3:301 (1), 4:109 (1), 4:103 (1), 4:111 (2), 4:113 (1), 4:114, 4:117 (1), 6:101 (2)(3), 6:110 (3), 6:111 (2), 7:101 (2), 8:103 (ბ), 8:108 (3), 9:102(3), 9:303 (2)(3), 9:503.

⁶⁶³ *ჰანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 382.

⁶⁶⁴ იქვე, 384.

⁶⁶⁵ *Medicus D.*, *Schuldrecht, Allgemeiner*, 8 Auflage, 149, მითითებულია: *ჰანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 384.

რომელიც განისაზღვრება ობიექტური მასშტაბით და არა კონკრეტული ინდივიდის პიროვნებიდან გამომდინარე. სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეს მოეთხოვება მისი პროფესიის „საშუალო წარმომადგენლისათვის“ დამახასიათებელი ჩვეული წინდახედულების დაცვა.⁶⁶⁶

გაუფრთხილებლობის არსი გერმანულ სამართალშიც ობიექტურადაა განსაზღვრული. გსკ-ის 276-ე II პარაგრაფის თანახმად, პირი მოქმედებს გაუფრთხილებლობით, როდესაც ხელშემკვრელი მხარის ინტერესებისადმი არ იჩენს გონივრულ წინდახედულებას.

პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის მნიშვნელობა არა აქვს, კონკრეტული მოვალე სუბიექტურად რამდენად უნარიანია შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულება, არამედ მას მოეთხოვება წინდახედულების ის ხარისხი, რაც, ჩვეულებრივ, მიღებულია სამოქალაქო ბრუნვაში და მოსალოდნელია მისი პროფესიის საშუალო დონის წარმომადგენლისაგან. გერმანული სამართლისათვის ცნობილია ნდობის პრინციპი, რომლის თანახმად, სამოქალაქო ბრუნვის ყოველ მონაწილეს შეუძლია დაეყრდნოს ვარაუდს, რომ ურთიერთობის სხვა მონაწილე იმოქმედებს სათანადო გულისხმიერებით.⁶⁶⁷

გაუფრთხილებლობისას გამოირიცხება სამოქალაქო ბრუნვისათვის აუცილებელი წინდახედულება და კეთილგონიერება, რასაც ვალდებულება, კონკრეტული ურთიერთობის ხასიათის გათვალისწინებით, აკისრებს სამოქალაქო ურთიერთობის სუბიექტს. ხშირად გაუფრთხილებლობა გულისხმობს გონივრული მოქმედებების განუხორციელებლობას მოსალოდნელი დარღვევის აღსაკვეთად ან ზიანის შესამცირებლად. თუმცა, განზრახვისგან განსხვავებით, გაუფრთხილებლობა ხორციელდება მართლსაწინააღმდეგო შედეგის დადგომის სურვილის გარეშე.⁶⁶⁸

მოვალე სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ჩართვით გარანტირებულს ხდის ყველა იმ უნარისა და შესაძლებლობის გამოყენებას, რაც აუცილებელია ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად. პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის ის ვერ მიუთითებს საჭირო კომპეტენციის არარსებობაზე. იგივე მიდგომა გაზიარებულია არა მარტო დოქტრინულ დონეზე, არამედ სასამართლო პრაქტიკაშიც. თუკი ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფა ვერ მოხდა ავადმყოფობის ან სხვა ობიექტური მიზეზით, მაშინ მოვალემ უნდა დაამტკიცოს მესამე პირის (წარმომადგენლის) მეშვეობით ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა. სწორედ ესაა წინდახედულებისა და ცოდნის ობიექტური სტანდარტის ლოგიკური ახსნა.

გაუფრთხილებლობა, როგორც ზემოთ იქნა აღნიშნული, სამოქალაქო სამართალში იყოფა უხემ (*culpa lata*) და მარტივ (*culpa levis*) ფორმებად. უხეში გაუფრთხილებლობისას სამოქალაქო ბრუნვისათვის აუცილებელი ყუ-

⁶⁶⁶ ცვაიგერტი კ., კოტცი პ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტ. II, თბ., 2001, 290.

⁶⁶⁷ Manfred L. in Staudinger, §276, 2004, Rn. 28, მითითებულია: ჭანტურია ლ., კორპორაციული მართვა და ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობა საკორპორაციო სამართალში, თბ., 2006, 377.

⁶⁶⁸ ჭანტურია ლ., ზიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 386.

რადღებიაანობის მოთხოვნა „უჩვეულოდ მაღალი ხარისხით ირღვევა“⁶⁶⁹, რის გამოც განზრახვა და უხეში გაუფრთხილებლობა ხშირად ერთ სიბრტყეზე განიხილება,⁶⁷⁰ მარტივი გაუფრთხილებლობისას კი გონივრული წინდახედულებისა და ყურადღებიაანობის დარღვევის ხარისხი მნიშვნელოვნად შემცირებულია.

ევროპული სამართლებრივი სისტემის ზოგიერთ ქვეყანაში განზრახვი ქმედება მოიცავს უხეში გაუფრთხილებლობასაც, რომელიც ხშირად მიიჩნევა *dolus eventualis*-ად⁶⁷¹ (არაპირდაპირ განზრახვად). მაგალითად, ევროპული პრინციპების 1:301-ე III მუხლის თანახმად, უხეში გაუფრთხილებლობა განზრახვი ქმედებად განიხილება. განზრახვი ქმედებად ითვლება პირის გაცნობიერებული ქცევა, რომელიც გამიზნულად მიმართულია ქმედების სამართლებრივი შედეგების წარმოშობისაკენ. ასევე, უხეში გაუფრთხილებლობითაა განხორციელებული ქმედება, რომლის დროსაც პირი ითვალისწინებს თავისი ქცევის მოსალოდნელ სამართლებრივ შედეგს, მართალია, მიზანმიმართულად არ მიისწრაფვის, მაგრამ გულგრილად ეკიდება მის დადგომას. ამის საპირისპიროდ, მარტივი გაუფრთხილებლობისას მხარე არ აცნობიერებს თავისი ქცევის შესაძლო სამართლებრივ შედეგს და, შესაბამისად, იგი განზრახვი ქმედებად არ ჩაითვლება. ამრიგად, პრინციპები ერთმანეთისგან განასხვავებს განზრახვას და მარტივ გაუფრთხილებლობას.⁶⁷²

ევროპული პრინციპების მიერ განზრახვის კატეგორიაში უხეში გაუფრთხილებლობის გაერთიანებას განსაზღვრული საფუძველი აქვს. ამის მიზეზი უნდა იყოს განზრახვისა და უხეში გაუფრთხილებლობისათვის საერთო დამახასიათებელი ნიშნის არსებობა – ორივე შემთხვევაში მხარის მიერ საკუთარი ქმედების სამართლებრივი მნიშვნელობის გაცნობიერებისა და მისი შედეგების გათვალისწინების შესაძლებლობა, რაც უცხოა მარტივი გაუფრთხილებლობისათვის. ამრიგად, ევროპულ პრინციპებში გამოხატული მიდგომის თანახმად, განზრახვა და უხეში გაუფრთხილებლობა აუცილებლად გულისხმობს მხარის გაცნობიერებულ ქმედებას.

⁶⁶⁹ *Fikentscher W., Schuldrecht, 8, Auflage, Berlin – New-York, 1992, 314*, მითითებულია: *კანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნობოუ თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 386.

⁶⁷⁰ იხ. *კანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნობოუ თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 383-4.

⁶⁷¹ *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 125.*

⁶⁷² *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 122-3.*

6. დაბრკოლების მოქმედების ხანგრძლივობა

დროებითი დაბრკოლების არსებობისას პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება ვრცელდება მხოლოდ დაბრკოლების მოქმედების პერიოდზე.⁶⁷³ ამ შემთხვევაში დაბრკოლება არ იწვევს ხელშეკრულების შეწყვეტას – ის კვლავ ძალაში რჩება.⁶⁷⁴ მხოლოდ გარკვეული დროით გადაიწვევს ვალდებულების შესრულების ვადა.⁶⁷⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებით შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლების საფუძვლად არ იქნა მიჩნეული ფორსმაჟორის არსებობა, რომელიც არ ემთხვეოდა ვალდებულების დარღვევის პერიოდს, რამეთუ ვალდებულების შესრულებლობა ფორსმაჟორული გარემოების აღმოფხვრის შემდგომ განხორციელდა.⁶⁷⁶

შესაძლებელია დაბრკოლების უარყოფითი შედეგების მოქმედება მისი არსებობის შეწყვეტის შემდეგაც გრძელდებოდეს, რაც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შესრულების პირობების ფუნდამენტური შეცვლის გამო არაგონივრულს და უსამართლოს ხდის შეუსრულებლობისათვის მოვალეზე პასუხისმგებლობის დაკისრებას. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინებაში⁶⁷⁷ დადგენილია, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში გარემოებათა შეცვლა ხდება თანდათან, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგაც. საქმეში გამოვლენილი შეცვლილი გარემოების საფუძვლის – ომის უარყოფითი ეკონომიკური შედეგები, როგორც წესი, არ სრულდება საომარი მოქმედებების დასრულებასთან ერთად და მას, ზოგიერთ შემთხვევაში, საკმარის ხანგრძლივი განვითარება აქვს. ამდენად, 2008 წლის აგვისტოს ომი სასამართლომ მომდევნო 6 თვის განმავლობაში ვალდებულების შესრულების გაგრძელების შეუძლებლობის საფუძვლად აღიარა.

თუ დროებითი დაბრკოლებით გამოწვეული შესრულების ვადის გადაცილება ფუნდამენტურ (არსებით) დარღვევას აფუძნებს, მაშინ მხარე უფლებამოსილია გამოიყენოს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება, შემდგომში დამაბრკოლებელი გარემოების არსებობის შეწყვეტის შემთხვევაშიც.⁶⁷⁸

ვენის კონვენცია დროებითი დაბრკოლების წარმოშობისას ვალდებულების შესრულების საკითხის უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებისა

⁶⁷³ *Schlechtriem P., Schwenzler I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1080.

⁶⁷⁴ *Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration*, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 259.

⁶⁷⁵ *შაკიაშვილი ბ.*, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, სადისერტაციო ნაშრომი იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ., 1997, 18.

⁶⁷⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 3 თებერვლის განჩინება საქმეზე: №ას-1166-1428-09; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010.

⁶⁷⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010.

⁶⁷⁸ *Schlechtriem P., Schwenzler I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1080.

და ევროპული პრინციპების მსგავს მოწესრიგებას ითვალისწინებს. კერძოდ, ევროპული პრინციპების 108:8-ე (2) მუხლის თანახმად, დროებითი დაბრკოლების არსებობისას, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება მოიცავს მხოლოდ დაბრკოლების არსებობის პერიოდს.⁶⁷⁹ თუმცა, თუ ვადის გადაცილება ვალდებულების არსებით შეუსრულებლობას წარმოშობს, მაშინ მოვალეს შეუძლია ვალდებულება არსებითად დარღვეულად ჩათვალოს,⁶⁸⁰ რაც მეორადი მოთხოვნის უფლებების ამოქმედების წინაპირობა გახდება.

მსგავსად, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების თანახმად, დროებითი დაბრკოლების არსებობის შემთხვევაში შესრულებისგან გათავისუფლება ვრცელდება მხოლოდ იმ პერიოდზე, რომელიც გონივრულია იმ შედეგების გათვალისწინებით, რაც ხელშეკრულების შესრულების დაბრკოლებას მოყვა.⁶⁸¹

პასუხისმგებლობისგან დროებით განთავისუფლებას ითვალისწინებს ასევე, ვენის კონვენციის 79-ე (3) მუხლი,⁶⁸² რომლის განმარტება გულისხმობს მოვალის მხრიდან შესრულებისა და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების განახლებას დამაბრკოლებელი გარემოების არსებობის შეწყვეტის შემდეგ იმ შემთხვევაში, თუ დაბრკოლების მოქმედების პერიოდში მხარეს არ გამოუყენებია ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლება. კრედიტორს დაბრკოლების წარმოშობისას ენიჭება ხელშეკრულებაზე უარის უფლება არსებითი, ფუნდამენტური დარღვევის არსებობის შემთხვევაში (79-ე (5) მუხლი).⁶⁸³

⁶⁷⁹ *Schwenzer I.*, Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008, 720, <<http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf>>; *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and *Clausula Rebus sic Stantibus* in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 274, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>>, [09.07.2014].

⁶⁸⁰ *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and *Clausula Rebus sic Stantibus* in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 275, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>>, [09.07.2014].

⁶⁸¹ *Wright C.*, Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks, The Construction Lawyer, Vol. 23, 2003, 20, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/conlaw23&div=46&g_sent=1&collection=journals>, [09.07.2014].

⁶⁸² *Schlechtriem P.*, Uniform Sales Law - The UN-Convention on Contracts for the International Sale of Goods Manz, Vienna: 1986, 104, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem-79.html#b*>, [09.07.2014]; *Honnold O.J.*, Impediments Excusing Party From Damages ("Force Majeure"), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 3rd ed., Kluwer Law International, The Hague, 1999, 490, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ho79.html#435>>, [09.07.2014].

⁶⁸³ ვენის კონვენციის საფუძველზე ხელშეკრულებიდან გასვლის შესახებ დაწვრილებით იხილეთ: *Kazimierska A.*, The Remedy of Avoidance under the Vienna Convention on the International Sale of Goods, Pace Int'l L. Rev. of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Kluwer, 1999-2000, 79-192, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/kazimierska.html>>; *Silveira M.*, Termination of Contract under the Principles of European Contract Law - A Comparative Study, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2006, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/silveira.html>>, [09.07.2014].

გამყიდველის მხრიდან მნიშვნელოვანი დარღვევის არსებობა უნდა განისაზღვროს მყიდველის მიმართ დამდგარი იმ შედეგების გათვალისწინებით, რაც ცალკეულმა დარღვევამ გამოიწვია.⁶⁸⁴ თუ დაბრკოლების აღმოცენებამ განაპირობა უარყოფითი შედეგები, რომელიც დაბრკოლების შეწყვეტის შემდეგაც აფერხებს ვალდებულების შესრულებას, მაშინ მოვალის მხრიდან შესრულების ვალდებულება განახლდება ამ უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის შემდეგ.

დროებითი დაბრკოლება პასუხისმგებლობისგან დროებითი განთავისუფლების საფუძველს ქმნის⁶⁸⁵, მაგრამ პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება მოიცავს არა მხოლოდ დაბრკოლების, არამედ მათი უარყოფითი შედეგების არსებობის პერიოდს,⁶⁸⁶ მთელ იმ დროს, როდესაც მოვალისათვის შეუძლებელია ან უკიდურესად მძიმეა შესრულების განხორციელება. ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების არსებობა განისაზღვრება იმით, ვალდებულების დროული შესრულება წარმოადგენდა თუ არა კრედიტორის უმთავრეს სახელშეკრულებო ინტერესს, ე.ი. არსებით პირობად დადგენილი იყო თუ არა ხელშეკრულების ვადა, რომლის დარღვევაც კრედიტორისათვის აქარწყლებს შესრულების აზრს და აფუძნებს არსებით, ფუნდამენტურ შეუსრულებლობას. ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება არსებობს მაშინაც, როდესაც დროებითი დაბრკოლების ხასიათი ცხადყოფს ვალდებულების მოსალოდნელ, სამომავლო დარღვევას.⁶⁸⁷

7. შეტყობინების ვალდებულება

ევროპული პრინციპების 8:108-ე (3)⁶⁸⁸, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე (3)⁶⁸⁹ და ვენის კონვენციის 79-ე მუხლები განამტკიცებს

⁶⁸⁴ *ჩაჩავა ს.*, მყიდველის მეორადი უფლებების შედარებითსამართლებრივი ანალიზი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004, 65.

⁶⁸⁵ *Liu Ch.*, Remedies for Non-performance - Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, 2003, 324,

<http://www.jus.uio.no/pace/remedies_for_non_performance_perspectives_from_cisg_upicc_and_pecl.chengwei_liu/portrait.pdf>, [09.07.2014].

⁶⁸⁶ *Honnold O.J.*, Impediments Excusing Party From Damages ("Force Majeure"), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law International, The Hague, 3rd ed., 1999, 490, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ho79.html#435>>, [15.07.2014].

⁶⁸⁷ *Perillo J.*, Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Contratación internacional. Comentarios a los Principios sobre los Contratos Comerciales Internacionales del Unidroit, Universidad Nacional Autónoma de México - Universidad Panamericana, 1998, 124, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/perillo3.html?>>.

⁶⁸⁸ მხარე, რომელიც არ ასრულებს ვალდებულებას, უნდა დარწმუნდეს, რომ შეტყობინება დაბრკოლების და მის მიერ გამოწვეული შედეგების შესახებ, მეორე მხარის მიერ მიღებულ იქნა გონივრულ ვადაში მას შემდეგ, რაც დამრღვევმა მხარემ იცოდა ან უნდა სცოდნოდა დაბრკოლების წარმოშობის შესახებ. მეორე მხარეს უფლება აქვს მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება ასეთი შეტყობინების მიუღებლობის შედეგად განცდილი ნებისმიერი ზიანისათვის.

⁶⁸⁹ მხარემ, რომელიც არ ასრულებს ვალდებულებას, შეატყობინება უნდა გაუგზავნოს კონტრაქტს დაბრკოლების და მისი მოსალოდნელი შედეგების შესახებ. თუ მხარე არ მიიღებს შეტყობინებას გონივრულ ვადაში მას შემდეგ, რაც მოვალემ იცოდა, ან უნდა

კრედიტორისათვის გონივრულ ვადაში მოვალის მიერ შეტყობინების ვალდებულებას დაბრკოლების, მისი ხარისხის, ხანგრძლივობისა და შესაძლო შედეგების შესახებ.⁶⁹⁰ შეტყობინების ვალდებულება თანამშრომლობის ვალდებულებისა⁶⁹¹ და კეთილსინდისიერების პრინციპის გამოვლინებაა⁶⁹² სახელშეკრულებო ურთიერთობაში. თუ შეტყობინება ხორციელდება ხელშეკრულების შესატყვისი შესრულების შეუძლებლობის შესახებ, მაშინ მიზანშეწონილია შეტყობინების შინაარსი მოიცავდეს ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების შეთავაზებასაც.⁶⁹³

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინებით⁶⁹⁴ განსაზღვრულია, რომ სსკ-ის 398-ე მუხლი არ ითვალისწინებს პერიოდს, თუ რა დროის განმავლობაში უნდა მოითხოვოს დაზარალებულმა მხარემ შეცვლილი გარემოების შესაბამისი პირობების ხელშეკრულებაში ასახვა, მაგრამ მითითებული ნორმის არსიდან იკვეთება, რომ ასეთი მოთხოვნა ხელშეკრულების მეორე მხარის მიმართ უნდა განხორციელდეს დაუყოვნებლივ, შეცვლილი გარემოების დადგომისთანავე. შეცვლილი პირობებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება უნდა განხორციელდეს რაც შეიძლება სწრაფად, უმაღლეს ამ გარემოებათა წარმოშობიდან.⁶⁹⁵

ცოდნოდა დაბრკოლების შესახებ, ის პასუხისმგებელია შეტყობინების მიუდებლობის შედეგად წარმოშობილი ზიანისათვის.

⁶⁹⁰ *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 264,

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>, მითითებულია: *Liu Ch., Newman M.S.(ed.) Remedies in International Sales, Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL*, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 704.

⁶⁹¹ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1081.

⁶⁹² *Schwenger I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 666.

⁶⁹³ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1081.

⁶⁹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინებით საქმეზე: №ას-7-6-2010.

⁶⁹⁵ იხ. სსკ-ის 398-ე მუხლის გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობების შესახებ იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე №ას-7-6-2010 წიგნში: *ნაჭყებია ა.*, სამოქალაქო სამართლებრივი ნორმების განმარტებები უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში (2000- 2013), GIZ, 2014, 141. იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინება საქმეზე: №ას-466-707-08, სადაც სასამართლო განმარტავს: შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება უნდა მომხდარიყო რაც შეიძლება სწრაფად ამ გარემოებათა წარმოშობიდან. რასაკვირველია, თუ გარემოების შეცვლა ხდებოდა თანდათანობით, მოთხოვნის დრო შეიძლებოდა გაზრდილიყო, მაგრამ სასამართლომ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნით მოსარჩელის მოპასუხისათვის ხელშეკრულების ვადის დასრულებამდე 5 დღით ადრე მიმართვა არ მიიჩნია შეცვლილი გარემოების წარმოშობიდან დასაშვებ პერიოდში განხორციელებულ მოთხოვნად.

შეტყობინების გაგზავნა არ არის აუცილებელი განხორციელდეს წერილობითი ფორმით.⁶⁹⁶ გონივრული ვადა აითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც მოვალისათვის ობიექტურად ცნობილი იყო ან უნდა სცოდნოდა ვალდებულების დამაბრკოლებელი გარემოების არსებობის შესახებ. ამასთან მნიშვნელოვანია, რომ თუ დაბრკოლების აღმოცენებისას მოვალისათვის შეუძლებელია მოსალოდნელი შედეგების განსაზღვრა, მაშინ დასაშვებია შეტყობინებების გაგზავნა ეტაპობრივად განხორციელდეს.

შეტყობინების გაგზავნის მიზანია მოხდეს მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგების თავიდან აცილება ან მათი შემცირება. შეტყობინება მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენაა და ნამდვილად ჩაითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც ის მეორე მხარეს მიუვა. შესაბამისად, შეტყობინების მიუღებლობის ან დაგვიანების რისკი, როგორც წესი, მოვალეს ეკისრება.⁶⁹⁷ აღნიშნული ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, მოვალე პასუხისმგებელია არა მხოლოდ ძირითადი სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული, არამედ ასევე შეტყობინების განუხორციელებლობით მიყენებული ზიანისათვის.⁶⁹⁸ აღნიშნული ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანი ანაზღაურდება ზოგადი წესის საფუძველზე.⁶⁹⁹

ხელშეკრულებაში ფორსმაჟორული დათქმის არსებობისა და მისი ამოქმედების შემთხვევაში, ფორსმაჟორული მოვლენის აღმოცენების შესახებ მეორე მხარისათვის შეტყობინების მომენტიდან მხარე თავისუფლდება შესრულების ვალდებულებისაგან. დაუყოვნებლივი შეტყობინების განუხორციელებლობის შემთხვევაში კი, ვალდებულების შესრულებისაგან განთავისუფლება შეტყობინების ადრესატამდე მისვლის მომენტიდან მოქმედებს.⁷⁰⁰ ფორსმაჟორული დათქმის საფუძველზე მხარე თავისუფლდება ზიანის ანაზღაურების⁷⁰¹ და საჯარიმო სანქციების გადახდის ვალდებულებისაგან.⁷⁰²

⁶⁹⁶ *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 272, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>>, [05.07.2014].

⁶⁹⁷ იხ.: *Lee W.*, Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, *Dick. J. Int'l L.*, Vol. 8, 1990, 391, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html>; *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 273, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>, [05.07.2014].

⁶⁹⁸ *Gabriel H.D.*, Contract for the Sale of Goods, A Comparison of Domestic and International Law, Oceana Publications, Inc., Dobbs, Ferry, New York, 2004, 219.

⁶⁹⁹ *Busch D.*, *Hondius E.*, The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law S.), Kluwer Law International, 1st ed., 2002, 343.

⁷⁰⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 29 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-837-888-2011.

⁷⁰¹ ICC Force Majeure Clause 2003, ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication No. 650, 2003, 3, <<http://www.trans-lex.org/700700>>. იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 23 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: ას-858-1171-07 და 2001 წლის 28 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № 3კ/992-01.

სრულყოფილი ფორსმაჟორული დათქმა აუცილებლად უნდა ასახავდეს კონტრაქტის პირველი შესაძლებლობისთანავე წერილობითი შეტყობინების ვალდებულებას დაბრკოლების აღმოცენების, მისი მიზეზების,⁷⁰³ ხარისხისა⁷⁰⁴ და მოქმედების ფარგლების შესახებ, შეტყობინების ფორმას, პროცედურას, განხორციელების ვადებს, შეტყობინების ადრესატამდე მიუღწევლობის რისკის საკითხს, შეტყობინების მომენტიდან მოვლენის უარყოფითი შედეგების შემცირებისათვის გულმოდგინე ზრუნვის ვალდებულებას,⁷⁰⁵ ამ კუთხით განსახორციელებელ მოქმედებებს⁷⁰⁶ და დაბრკოლების მოქმედების შეწყვეტის შესახებ ინფორმაციას.⁷⁰⁷

დროებითი ხასიათის ფორსმაჟორული გარემოების წარმოშობისას პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება მოვლენის არსებობის ვადით არის შემოფარგლული.⁷⁰⁸ აღნიშნული მოვლენის აღმოფხვრის შემდეგ სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულება უნდა განახლდეს.⁷⁰⁹ გარემოების არარსებობის შეწყვეტის შემთხვევაში მოვალეს ეკისრება აღნიშნულის შესახებ კრედიტორისათვის შეტყობინების ვალდებულება.⁷¹⁰

⁷⁰² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 8 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-964-1166-08.

⁷⁰³ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-30-367-09.

⁷⁰⁴ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 2 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-1118-1065-2013. აღნიშნულ გადაწყვეტილებაში წარმოდგენილი განმარტებიდან გამომდინარე, ძლიერი ატმოსფერული მოვლენის ფორსმაჟორად მიჩნევისათვის აუცილებელია დაზიანების ხასიათის, ხარისხისა და მიზეზების შეფასება. კლიმატური მოვლენის (თოვლი) ფორსმაჟორულ გარემოებად მიჩნევის შესახებ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2006 წლის 23 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-217-636-06.

⁷⁰⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 29 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-837-888-2011.

⁷⁰⁶ *Al-Emadi T.A., The Hardship and Force Majeure Clauses in International Petroleum Joint Venture Agreements*, oxford Student Legal Research Paper Series, #02/2011, July 2011, 14, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1878558>.

⁷⁰⁷ იქვე, 12-13,

⁷⁰⁸ ფორსმაჟორული სიტუაციის შემდეგ სახელშეკრულებო ვალდებულების აღიარება, მაგალითად შესრულებით, ვერ აბათილებს ხელშეკრულებით დათქმულ ვადაში ფორსმაჟორული გარემოების საფუძვლით ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობას. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-30-367-09.

⁷⁰⁹ თუ მოვალის შესაძლებლობის სფეროშია შესრულების ალტერნატიული გზის გამოძიების საშუალება, მაშინ აღნიშნული გამორიცხავს ფორსმაჟორული გარემოების საფუძვლით პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლებას, რამეთუ მოვალემ არ განახორციელა ფორსმაჟორული გარემოების უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ვალდებულება და არ მიმართა შესრულების ალტერნატიულ მექანიზმებს. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 1 აგვისტოს გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-931-969-2011.

⁷¹⁰ ICC Force Majeure Clause 2003, ICC Hardship Clause 2003, ICC Publication No. 650, 2003, 3, <<http://www.trans-lex.org/700700>>.

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების წინაპირობების არსებობის მტკიცების ტვირთი ეკისრება მოვალეს.⁷¹¹ ამასთან, უნდა არსებობდეს მიზეზშედევობრივი კავშირი დაბრკოლებასა და მხარის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობას შორის.⁷¹² დაბრკოლება პირდაპირი საფუძველი, უშუალო გამომწვევი მიზეზი უნდა იყოს ვალდებულების დარღვევის.⁷¹³ მოვალე არ თავისუფლდება პასუხისმგებლობისგან, თუ დამაბრკოლებელი გარემოება აღმოცენდება მოვალის მიერ ვადის გადაცილების პროცესში, ამასთან, დაბრკოლება ვერავითარ გავლენას ვერ მოახდენდა ვალდებულების შესრულებაზე, ვადის გადაცილების არარსებობის შემთხვევაში.⁷¹⁴

უნიფიცირებული კერძო სამართლის კვლევის საფუძველზე შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის ცნებებისა და მათი გამოყენების სამართლებრივი წინაპირობების ანალიზი სსკ-ით განმტკიცებული ანალოგი კონცეფციების განმარტების ქმედით საშუალებად შეიძლება იქნეს გამოყენებული და მათ ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპებად აღიარების საფუძველს ქმნის.

8. მიზეზობრივი კავშირი

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა ასევე, მიზეზობრივი კავშირის არსებობა შესრულების დაბრკოლებასა და მის გამომწვევ გარემოებას შორის, რომელიც, თავის მხრივ, უნდა აკმაყოფილებდეს ყველა ზემოგანხილულ წინაპირობას.⁷¹⁵ მიზეზობრივი კავშირის არსებობის მტკიცების ტვირთი მოვალეს ეკისრება.⁷¹⁶ შესაბამისად, მხარე ვერ განთავისუფლდება პასუხისმგებლობისგან, რომელიც წინასწარ უარს განაცხადებს შესრულებაზე, ხოლო შემდგომ საქონელი შემთხვევით

⁷¹¹ *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 383; *Lee W.*, Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, Dick. J. Int'l. L., Vol. 8, 1990, 388, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html>, [05.07.2014].

⁷¹² *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 273, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>>, [05.07.2014].

⁷¹³ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1069; *Lee W.*, Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, Dick. J. Int'l. L., Vol. 8, 1990, 390, <www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/lee.html>, [05.07.2014].

⁷¹⁴ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1070. იხ. ასევე, სსკ-ის 402-ე მუხლი, რომელიც მოვალეს პასუხისმგებლობას აკისრებს ვადის გადაცილების შემდგომ აღმოცენებული შემთხვევითობისთვის.

⁷¹⁵ *Liu Ch., Newman M.S. (ed.)*, Remedies in International Sales, Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 684.

⁷¹⁶ ICC Arbitration Case No. 7197/1992, მითხებულია: *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus SIC Stantibus in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law - A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 273, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pacinlwr13&collection=journals&page=261>>, [05.07.2014].

დაიღუპება.⁷¹⁷ თუმცა, არსებობს მოსაზრება, რომ თუ ზიანი ვალდებულების შესრულების შემთხვევაშიც დადგებოდა, აღნიშნული მიხედვით უნდა იქნეს ვალდებულების დამრღვევი სუბიექტის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად.⁷¹⁸

აღნიშნული საკითხის გადაწყვეტისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული შემდეგი გარემოებები: თუ მოვალე ბრალეულად უარს აცხადებს ობიექტურად განხორციელებადი ვალდებულების შესრულებაზე, მაშინ აღნიშნულის შემდეგ საქონლის შემთხვევით (არაბრალეულად) დაღუპვისას ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის პასუხისმგებლობა, სამართლიანობის გათვალისწინებით, მასვე უნდა ეკისრებოდეს. თუ მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის შესახებ განცხადება მისი ბრალეული მოქმედებით არ არის გამოწვეული, მაშინ გონივრულია, რომ შემთხვევითობისათვის უნდა გამოირიცხოს მისი პასუხისმგებლობაც.

VI. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება როგორც ვალდებულების შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგი

სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აღმოცენებული შეცვლილი გარემოებების კვლევა ვალდებულების შესრულებაზე მათი გავლენის ხარისხით და თანამდევი სამართლებრივი შედეგების განსაზღვრის თვალსაზრისით არის მნიშვნელოვანი.

წინამდებარე თავი მიზნად ისახავს ვალდებულების შესრულების გართულების პირობებში უმთავრესად გამოსაყენებელი სამართლებრივი დაცვის საშუალების – შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების, როგორც შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგის, მოლაპარაკების წარმოების პრინციპებისა და სავალდებულოობის, კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევის შედეგების, მოსამართლის როლისა და სამართლოს უფლებამოსილების ფარგლების კვლევას შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში.

⁷¹⁷ Tallon D., Bianca C.M., Bonell M.J. (eds.), Exemptions, in Commentary on the International Sales Law, 1987, §2.6.6, 583, მითითებულია: *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 273, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html#iie>>, [05.07.2014].

⁷¹⁸ Enderlein F., Maskow D., International Sales Law, United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods: Convention on the Limitation Period in the International Sale of Goods: Commentary, Oceana Publications, 1992, §3.4, 322, მითითებულია: *Flambouras D.P.*, The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 273, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html#iie>>, [05.07.2014].

1. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება როგორც ვალდებულების შესრულებისა და სახელშეკრულებო სამართლიანობის უზრუნველყოფის მექანიზმი

გართულებული სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში გრძელვადიანი საერთაშორისო კომერციული კონტრაქტები განსაკუთრებით მგრძობიარე გახდა სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აღმოცენებული შეცვლილი გარემოებების მიმართ.⁷¹⁹

შეცვლილ გარემოებათა პირობებში ვალდებულების შესრულების საკითხის მოწესრიგება ხელშეკრულების ადაპტაციის გზით, მხარეთა და ზოგადად, საზოგადოების საუკეთესო ინტერესებს შეესატყვისება, იმ შემთხვევაში, თუ სახელშეკრულებო ბოჭვის პრინციპისადმი ფორმალური ერთგულება ზემოხსენებული საუკეთესო ინტერესების განხორციელებისათვის დაბრკოლებად იქცევა.⁷²⁰ ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი ადაპტაციისას უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს „ხელშეკრულების სტაბილურობისა“⁷²¹ და „ხელშეკრულების მოქნილობის“⁷²² პრინციპთა ბალანსირება.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება შესრულების გართულების სამართლებრივ შედეგად განიხილება.⁷²³ ხელშეკრულების ადაპტაცია, ჩვეულებრივ, გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში გამოიყენება შეცვლილი გარემოებების გავლენით მხარეთა ეკონომიკურ ინტერესებს შორის წონასწორობის რღვევისას⁷²⁴, ეკონომიკური ინტერესის შენარჩუნების გათვალისწინებით⁷²⁵ სამომავლო თანამშრომლობის უზრუნველყოფის მიზნით.⁷²⁶

ხელშეკრულების უზენაესობის პრინციპის თანახმად, ხელშეკრულების გადასინჯვა, შესაძლებელია, ფორმალური სამართლიანობისათვის საფრთხედ იქნეს განხილული. თუმცა, თანამედროვე დოქტრინისთვის პირობათა უცვლელობა-დაურღვევლობა არ შეიძლება სახელშეკრულებო სამართლის

⁷¹⁹ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 5.

⁷²⁰ იქვე, 29.

⁷²¹ *Frick J.G.*, Arbitration and Complex International Contracts, Kluwer Law International, Schulthess, 2001, 36.

⁷²² იქვე.

⁷²³ გერმანულ სამართალში ხელშეკრულების საფუძვლის რღვევა წარმოშობს ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნას, როგორც ავტომატურ სამართლებრივ შედეგს. იხ. *BGH, LM §242 (ba) BGB Nr. 38; BGH NJW 1972, 152*. მსგავს მიდგომას იზიარებს იტალიური სამართლის დოქტრინა. იხ. ასევე, *Rimke J.*, Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Kluwer, 1999-2000, 196-197, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html#7>>, [24.06.2014].

⁷²⁴ *Draetta U., Lake R B., Nanda V.P.*, Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 169.

⁷²⁵ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 37.

⁷²⁶ იქვე, 33.

უზენაეს ღირებულებად იქნეს ცნობილი. სახელშეკრულებო ურთიერთობების მიმართ მოქმედი ასახლი პრინციპები, როგორცაა პროპორციულობა, განგრძობადობა და უწყვეტობა განიხილება ხელშეკრულების გადასინჯვის კანონიერების დასასაბუთებლად.⁷²⁷ ხელშეკრულების გადასინჯვა მისი სტაბილურობისა და ურთიერთობის გაგრძელების წინაპირობაა. რისკებისა და შეცვლილი გარემოებების გაგვლენით წარმოშობილი ზარალისა და სარგებლის ურთიერთგაზიარება მხარეთა მიერ („გაზიარების პრინციპი“) უსამართლობის პრევენციას ახდენს.⁷²⁸

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ადაპტაცია მის შეწყვეტასთან ან მკაცრ აღსრულებასთან შედარებით მნიშვნელოვან წილად უზრუნველყოფს მხარეთა ინტერესების განხორციელებას. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების უპირატესობა იმ შემთხვევითაც ვლინდება, როდესაც პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა და ზიანის ანაზღაურება ვერ უბრუნებს მხარეებს მათ თავდაპირველ მდგომარეობას. მაგალითად, თუ გაწეულია მნიშვნელოვანი დანახარჯები იმ ნივთებზე, რომლებიც გამოუყენებელი დარჩება მოვალის შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლების შემთხვევაში.⁷²⁹

კონტრაქტებს შეუძლიათ გაზარდონ სახელშეკრულებო სარგებელი, თუ ურთიერთობის განმავლობაში ისინი შეინარჩუნებენ მოქნილობას და ამით დაზოგავენ დავის წარმოებისათვის აუცილებელ ხარჯებს სახელშეკრულებო კრიზისის აღმოცენების შემთხვევაში.⁷³⁰ ამიტომაც, როგორც წესი, მხარეები ინტერესთა ბალანსის აღდგენისათვის შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების წესს ანიჭებენ უპირატესობას ურთიერთობის შეწყვეტასთან შედარებით.⁷³¹

აღნიშნული მიზეზით განამტკიცებს უნიფიცირებული კერძო სამართალი და უმრავლესი ეროვნული სამართლის სისტემა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით მხარეთა მოლაპარაკების სავალდებულოობის დანაწესს.

⁷²⁷ *Mazeaud D.*, La révision du contrat. Rapport Français. In: Société de Législation comparée (Ed.), Le Contrat: Journées Brésiliennes. Société de Législation comparée: Paris, 2008, 560-561, მითითებულია: *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 239

⁷²⁸ *Fried C.*, Contract as Promise: A theory of Contractual Obligations, Harvard University Press: Cambridge, Mass, 1981, 69-73.

⁷²⁹ *Hubbard S.W.*, Relief from Burdensome Long-Term Contracts: Commercial Impracticability, Frustration of Purpose, Mutual Mistake of Fact, and Equitable Adjustment, Mo. L. Rev., Vol. 47, 1982, 103, <<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/molr47&id=139>>, [24.06.2014].

⁷³⁰ *Hillman R.A.*, Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis Under Modern Contract Law, Duke L.J., 1987, 5-6, მითითებულია: *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 238.

⁷³¹ იხ.: *Draetta U.*, *Lake R.B.*, *Nanda V.P.*, Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 171; *Ciematniecie I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 13.

2. სამართლებრივი სისტემების კონცეფტუალური მიდგომების შესახებ

ხელშეკრულების ადაპტაციის მექანიზმის საშუალებით სახელშეკრულებო თავისუფლების სივრცეში სამართლებრივი სისტემების ჩარევის ხარისხი მნიშვნელოვნად განსხვავებულია.⁷³² შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების⁷³³ საკითხისადმი ანგლოამერიკული და კონტინენტური სამართლებრივი სისტემა კონცეფტუალურად განსხვავებულ მიდგომას ავლენს: საერთო სამართალში ხელშეკრულების განუხორციელებლობისა და სახელშეკრულებო მიზნის ამაოების დოქტრინათა გამოყენების სამართლებრივი შედეგი არის ხელშეკრულების შეწყვეტა. გერმანული სამართლისგან განსხვავებით, ინგლისური სამართლის სახელშეკრულებო მიზნის ამაოების დოქტრინა არ ითვალისწინებს სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების ადაპტაციის შესაძლებლობას.⁷³⁴ სასამართლოს ჩარევა ხორციელდება ზიანისა და უარყოფითი შედეგების მხარეთა შორის გადანაწილების მიზნით, რაც ხელშეკრულების გადასინჯვად მიიჩნევა, ხოლო კონტინენტურ სამართალში მსგავსი სამართლებრივი რეალობა ხელშეკრულების შეწყვეტის ტიპურ შემთხვევას უტოლდება მხარისთვის ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების დაკისრებით.

საერთო სამართალში მოქმედებს მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპი, რომლის გამოყენებისა და უკიდურესად გართულებული ვალდებულების მკაცრი სიზუსტით შესრულების თავიდან აცილების მიზნით, სახელშეკრულებო ურთიერთობის წინასწარი შეწყვეტა სასამართლოს მიერ აღნიშნულ სისტემაში ხელშეკრულების მოდიფიცირებად არის მიჩნეული.⁷³⁵

ამრიგად, ხელშეკრულების ამაოების ან განუხორციელებლობის ადმოცენების შემდგომ სასამართლოს ჩარევა მხოლოდ ხელშეკრულების შეწყვეტის და არა მისი სამომავლო შესრულების უზრუნველყოფას ისახავს მიზნად. კონტინენტურსამართლებრივ სისტემაში ხელშეკრულების გადასინჯვა მეორადი მოთხოვნის უფლებების განხორციელების რეჟიმში ტრანსფორმაციის გარეშე, პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების შეცვლილი პირობებით შესრულებას გულისხმობს.

⁷³² *Ciematnice I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 74.*

⁷³³ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მნიშვნელობით კომერციულ სახელშეკრულებო ურთიერთობებში არაერთი ტერმინი გამოიყენება: ადაპტაცია, მოდიფიცირება, შეგუება, გადახედვა, შეცვლა, შეთანხმება და ა.შ. იხ. *Ciematnice I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 17.*

⁷³⁴ *Beale H., Hartkamp A. (eds.), Cases, Materials and Text on Contract Law, Oregon, Hart Publishing Oxford and Portland, 2002, 607.*

⁷³⁵ *Collins H., The Law of Contract. LexisNexis Butterworths: London, 2003, 294, მოითხოვულია: Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 236.*

ამერიკის ერთიანი სავაჭრო კოდექსი (შემდგომში – აესკ)⁷³⁶ სასამართლოს ანიჭებს ხელშეკრულებაში არსებული ხარვეზის შევსების უფლებამოსილებას – სამართლიანობისა და გონივრული განსჯის საფუძველზე გადაწყვიტოს დამატებითი შესრულების საკითხი.⁷³⁷ მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებად შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ადაპტაციის შესახებ, შესაძლებელია, დასახელდეს საქმე: *ალუმინის ამერიკული კომპანია ესექს ჯგუფის წინააღმდეგ*⁷³⁸, რომლის განხილვისას სასამართლომ კომერციული განუხორციელებლობის დოქტრინის საფუძველით მოახდინა არა ტრადიციულად შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლება, არამედ წინასწარ გაუთვალისწინებელი შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება, რისკებისა და ზარალის მხარეებზე გადანაწილების გზით.⁷³⁹

აესკ-ის 2-209-ე პარაგრაფის თანახმად, შეთანხმების მბოჭავი ძალა, რომელიც სახელშეკრულებო პირობების ცვლილებას ითვალისწინებს, არ შეიძლება იყოს სადავო. თუმცა, ასეთი ცვლილებები განხორციელებული უნდა იყოს კეთილსინდისიერების პრინციპის შესაბამისად. ამასთან, კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევით თავდაპირველი ხელშეკრულების პირობების შესრულებაზე თავის არიდება ან შეთანხმების მოდიფიცირების იძულება ლეგიტიმური კომერციული მიზეზისა და ინტერესის გარეშე, ჩაითვლება კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევად.⁷⁴⁰ თუმცა აესკ-ით რეგულამენტირებული შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების წესი სასამართლო პრაქტიკაში შედარებით იშვიათად გამოიყენება.⁷⁴¹

⁷³⁶ Uniform Commercial Code, Cornell University Law School, Legal Information Institute, Copyright 1978, 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1995, 1998, 2001. The American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws; reproduced, published and distributed with the permission of the Permanent Editorial Board for the Uniform Commercial Code for the limited purposes of study, teaching, and academic research, 2003, <<http://www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html>>, [24.06.2014].

⁷³⁷ Hillman R.A., Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 331.

⁷³⁸ *Aluminum Co. of American vs. Essex Group, Inc.*, 449 F. Supp.53 (W.D. Pa.1980).

⁷³⁹ Halpern S.W., Application of the Doctrine of Commercial Impracticability: Searching for “The Wisdom of Solomon”, U. Pa. L. Rev., Vol. 135, No.5, 1987, 1125, <http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3961&context=penn_law_review>, [24.06.2014].

⁷⁴⁰ Uniform Commercial Code, Cornell University Law School, Legal Information Institute, Copyright 1978, 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1995, 1998, 2001. The American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws; reproduced, published and distributed with the permission of the Permanent Editorial Board for the Uniform Commercial Code, 2003, <<http://www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html>>, [24.06.2014].

⁷⁴¹ Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 235; *Goldber V.P.*, Framing Contract Law, An Economic Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2006, 326.

3. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება მხარეთა მოლაპარაკების გზით

3.1. კეთილსინდისიერების პრინციპის გავლენა სამართლის ინსტიტუტების განვითარებაზე

კონტინენტური ევროპის ქვეყნების უმრავლეს სამართლებრივ სისტემაში ვალდებულებითი სამართალი აღიარებს და იცავს ფუნდამენტურ პრინციპს, რომ ხელშეკრულების ფორმირებისა და მისი აღსრულების ეტაპზე მხარეები უნდა ხელმძღვანელობდნენ კეთილსინდისიერების პრინციპით, რომელიც თავისი არსით სამართლიანობის უზრუნველყოფას გულისხმობს.⁷⁴² შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების დოქტრინა, როგორც სახელშეკრულებო ინტერესის რეალიზების მექანიზმი, სწორედ კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე აღმოცენდა. „საუკუნეების განმავლობაში „კეთილსინდისიერების დათქმაზე“ დაყრდნობით კერძო სამართლის არაერთი ინსტიტუტი ჩამოყალიბდა და განვითარდა.“⁷⁴³ ამ პრინციპის პირმოთა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების დოქტრინაც.⁷⁴⁴

„კეთილსინდისიერების პრინციპი ინდივიდის მოქმედებას სამართლიანობის კრიტერიუმთან ურთიერთკავშირში განიხილავს. იგი ინდივიდის მოქმედების თავისუფლების ერთგვარი შეზღუდვაა. პირი ცალკეულ შემთხვევაში „კეთილსინდისიერად“ მიჯნავს სამართლიანს უსამართლოსგან და თავის ქცევას სამართლიანობის კრიტერიუმს შეუსაბამებს. მას უნდა სწამდეს, რომ სამართლიანად იქცევა, ანუ ისე, როგორც ამას ობიექტური დამკვირვებელი თუ მიუკერძოებელი პირი სამართლიანად შეაფასებდა. სწორედ კეთილსინდისიერების პრინციპს დაქვემდებარებული მოქმედების თავისუფლებიდან გამომდინარეობს სუბიექტის მიერ სხვა პირის ინტერესების გათვალისწინების ვალდებულება იმ მოცულობით, რომელიც არ იწვევს თავად მისი ინტერესების არათანაზომიერ შეზღუდვას.“⁷⁴⁵

სხვადასხვა სამართლის სისტემაში კეთილსინდისიერების პრინციპისათვის მინიჭებული განსხვავებული ფუნქცია იმავდროულად ამ პრინციპის განსხვავებულ მნიშვნელობას განაპირობებს. გერმანულ სამართალში კეთილსინდისიერი ქცევა მხარეთა უპირველესი ვალდებულებაა. ყველა უფლე-

⁷⁴² Collins H., The Law of Contract, Cambridge University Press, New York, 2003, 216-217; იხ. ასევე, სსკ-ის 261-ე II მუხლი.

⁷⁴³ კერესელოდუ დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 84.

⁷⁴⁴ Tallon D., წიგნში: Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., du Perron E., Joustra C., Veldman M.(eds.), Towards a European Civil Code, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004, 503; იხ. ასევე, ზიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი შესრულების გართულება და შეუძლებლობა, „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011, 139-142.

⁷⁴⁵ კერესელოდუ დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009, 83.

ბისა და მოვალეობის განხორციელება კეთილსინდისიერების ძირითად წესს უნდა ეფუძნებოდეს.⁷⁴⁶

გერმანულ სასამართლო პრაქტიკასა და იურიდიულ დოქტრინაში კეთილსინდისიერების პრინციპის განმამტკიცებელი გსკ-ის 242-ე პარაგრაფი ყოველსმომცველ ზოგად დებულებად ჩამოყალიბდა, რომლის გამოყენებაც სცილდება მის სიტყვასიტყვით მნიშვნელობას და ზეგავლენას ახდენს მთელ სამართლის სისტემაზე.⁷⁴⁷

გერმანული სამართლის გავლენით კეთილსინდისიერების ვალდებულება უნივერსალური პრინციპის⁷⁴⁸ სახით განმტკიცდა სსკ-ის არაერთ მუხლში, ხოლო ვალდებულებით სამართალში ასახვა ჰპოვა 361-ე II მუხლის⁷⁴⁹ შინაარსით. საკანონმდებლო დონეზე პრინციპის რეგლამენტაციასთან ერთად, მიზანშეწონილია, ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში გაიზარდოს აღნიშნული ნორმატიული პრინციპის მოქმედების შემთხვევები და იგი „გამოყენებულ იქნეს სამართლიანი შედეგების დადგომისათვის და, ამავე დროს, აშკარად უსამართლო შედეგის თავიდან აცილებისათვის.“⁷⁵⁰ კეთილსინდისიერების პრინციპის ფართო გამოყენება სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად რეალურად უზრუნველყოფდა სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობასა და მის მონაწილეთა ინტერესების სამართლიან გადანაწილებას.

3.2. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულება კეთილსინდისიერების პრინციპის დაცვით

უმრავლეს ევროპულ სამართლებრივ სისტემაში შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება უმთავრესად მხარეთა მიერ ხორციელდება, თუმცა აღნიშნული უფლებამოსილება მინიჭებული აქვს სასამართლოსაც. თუ სასამართლო უშედეგოდ მიიჩნევს კონტრაქტებზე მოლაპა-

⁷⁴⁶ *Firoozmand M.R.*, *Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines*, *Bus. L. Int'l*, Vol. 8, No. 2, 2007, 170, <http://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPrint%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fblawintl2007%26div%3D17%26collection%3Djournals%26set_as_cursor%3D1%26men_tab%3Dsrchresults>, [24.06.2014].

⁷⁴⁷ *Palandt/Heinrichs*, 2003, §242, Rdnr. 16, მითითებულია: *კერესელიძე დ.*, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 7/2004-1, 34.

⁷⁴⁸ ამ პრინციპის უნივერსალურობაზე მეტყველებს სსკ-ის მე-8 III მუხლი, რომელიც განმტკიცებულია სსკ-ის ზოგად ნაწილში და ყველა სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობას მიემართება.

⁷⁴⁹ აღნიშნული მუხლი აწესებს ვალდებულების ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას შესრულების სავალდებულოობას.

⁷⁵⁰ *ოსელიანი ა.*, კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში, (შედარებით სამართლებრივი გამოკვლევა), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2007, 12.

რაკების ვალდებულების დაკისრებას, მაშინ თავად ახორციელებს ხელშეკრულების ადაპტაციას.⁷⁵¹

კონტინენტური ევროპის ქვეყნებში შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპთა საფუძველზე ხორციელდება.⁷⁵² შეცვლილი გარემოებების გავლენით შესრულების გართულების წარმოშობისას, კეთილსინდისიერების პრინციპი მხარეებს აკისრებს ურთიერთთანამშრომლობის ვალდებულებას ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით, ხოლო სასამართლოს ანიჭებს მისი მისადაგების უფლებამოსილებას, რომელიც მოწოდებულია სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და წონასწორობის აღდგენისათვის მხარეთა თავდაპირველი მიზანი განმარტოს კეთილსინდისიერების პრინციპის ჭრილში.

თანამედროვე სამართლებრივ სივრცეში ხელშეკრულება განიხილება, როგორც მხარეთა ლეგიტიმური მიზნებისა და ინტერესების ამსახველი შეთანხმება და არა მარტოდენ კონტრაქტთა უფლებებისა და მოვალეობების მკაცრად მარეგლამენტირებელი დოკუმენტი.⁷⁵³

სახელშეკრულებო ურთიერთობის მონაწილეებს ხელშეკრულების შესრულების უზრუნველსაყოფად ეკისრებათ ურთიერთთანამშრომლობის ვალდებულება.⁷⁵⁴ ევროპული პრინციპების თანახმად, ურთიერთთანამშრომლობის ვალდებულების შეუსრულებლობა, მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ვალდებულების დარღვევის დამოუკიდებელ სახეს აფუძნებს და მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი დაცვის მექანიზმების⁷⁵⁵ გამოყენების უფლებას აღმოაცენებს.⁷⁵⁶ მოლაპარაკების წარმოება ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით, მხარეთა თანაქმედების ვალდებულების გამოხატულებად უნდა განიმარტოს.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით მხარეთა მოლაპარაკების სავალდებულოობა აღნიშნული ვალდებულების სახელშეკრულებო დათქმებით განმტკიცებისგან დამოუკიდებლად მოქმედებს. ხსენებული ვალდებულება განსაკუთრებით მკაცრად ვრცელდება შრომითსახელშეკრულებო ურთიერთობებზე. მოლაპარაკების სავალდებულოობის პრინციპი კონტინენტური სამართლის სისტემის არსობრივი მახასიათებელია, რამეთუ ის განსაკუთრებით ორიენტირებულია სახელშეკრულებო

⁷⁵¹ Frick J.G., *Arbitration and Complex International Contracts*, Kluwer Law International, Schulthess, 2001, 183.

⁷⁵² Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P., *Breach and Adaptation on International Contracts*, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 183.

⁷⁵³ Ciernatniece I., *Contract Renegotiation and Adaptation*, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 74.

⁷⁵⁴ იხ. ევროპული პრინციპების 1:201-ე მუხლი.

⁷⁵⁵ მათ შორის, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას (შენიშვნა – ნ.წ.).

⁷⁵⁶ Busch D., Hondius E., Kooten H.V., Schelhaas H.N., Schrama W. (eds.), *The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary*, Kluwer Law International, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 2002, 52.

ურთიერთობის დაცვასა და ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფაზე.⁷⁵⁷

საერთაშორისო სავაჭრო პალატის წესები ხელშეკრულების ადაპტაციის შესახებ და უნსიტრალის წესები შემათანხმებელი პროცედურების შესახებ, მართალია, არ განამტკიცებენ ფორსმაჟორისა და შესრულების გართულების ცნებებს, მაგრამ განამტკიცებენ მოლაპარაკების ვალდებულებას ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით.⁷⁵⁸ შეცვლილი გარემოებების აღმოცენება ავტომატურად არ წარმოშობს ადაპტაციის ვალდებულებას, არამედ მოლაპარაკების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს მხარეს.⁷⁵⁹ ვალდებულების შესრულების გართულება კონტრაქტების მიმართ აღმოცენებს მოლაპარაკებაში ჩართვის ვალდებულებას შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით. აღნიშნული ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ხელშეკრულების მისადაგებას ახორციელებს დამოუკიდებელი მესამე პირი მოსამართლის ან არბიტრის სახით.⁷⁶⁰

დათქმა *Clausula Rebus Sic Stantibus* შეცვლილი გარემოებების არსებობისას ითვალისწინებს მოლაპარაკებათა გამართვას კონტრაქტის ადაპტაციის უზრუნველსაყოფად, შეთანხმების პირობების გადახედვას იმგვარად, რომ შესრულების გაგრძელება შესაძლებელი გახდეს.⁷⁶¹ ამდენად, შეცვლილი გარემოებების პირობებში მხარეთა უმთავრესი მიზანი ხელშეკრულების შენარჩუნება უნდა იყოს.⁷⁶²

უნიფიცირებულ კერძო სამართალში შეცვლილი გარემოებების გავლენით შესრულების უკიდურესი დამძიმების შემდგომ დაზარალებულ მხარეს წარმოეშობა სახელშეკრულებო მოლაპარაკებაში ჩართვის მოთხოვნა კონტრაქტის მიმართ.⁷⁶³

DCFR-ის III.-1:110(2)(d) მუხლი მხარეს აკისრებს ვალდებულებას კეთილსინდისიერებისა და გონიერების პრინციპის დაცვით მოლაპარაკების გზით მიაღწიოს სახელშეკრულებო ვალდებულებების მომწესრიგებელი ნორმების გონივრულ და სამართლიან ადაპტირებას.⁷⁶⁴ ევროპული პრინციპე-

⁷⁵⁷ *Ciematiece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 65.

⁷⁵⁸ იქვე, 38.

⁷⁵⁹ *BGHZ* 10, 44, 51; 350 F; *BGH NJW* 1967, 1081; *BGH WM* 1975, 769.

⁷⁶⁰ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 672-673.

⁷⁶¹ *კოვიაშვილი ვ.*, Clausula Rebus Sic Stantibus, დინამიკა და სტატიკა სამართალში, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 9/2006-1/2, 110.

⁷⁶² *Pizer L.K., Smith M.R.* (eds. in Chief), *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 264.

⁷⁶³ *Gabriel H.D.*, Contract for the Sale of Goods, A Comparison of Domestic and International Law, Oceana Publications, Inc, Dobbs, Ferry, New York, 2004, 221.

⁷⁶⁴ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F.* (eds.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 737, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [24.06.2014].

ბისა და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების ძალით მხარეთა სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების წინაპირობად დადგენილია სახელშეკრულებო მოლაპარაკების წარუმატებლობა,⁷⁶⁵ რაც იმავდროულად გულისხმობს, რომ მხარეთა ურთიერთმოლაპარაკება კონტრაქტთა კანონით განმტკიცებული ვალდებულებაა. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.3-ე მუხლი ანიჭებს მხარეს მოლაპარაკებაში კონტრაქტის მოწვევის უფლებას, რასაც ბუნებრივია, შეესატყვისება ხელშემკვრელი მხარის სანაცვლო ვალდებულება. მრავალ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაშიც აღიარებულია მოლაპარაკებაში ჩართვის ვალდებულება.⁷⁶⁶

კეთილსინდისიერების პრინციპი არის სახელშეკრულებო მოლაპარაკებაში კონტრაქტის ჩართვის მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძველი ფსკ-ში.⁷⁶⁷ ფსკ-ის 313-ე პარაგრაფი პირდაპირ არ მიუთითებს მოლაპარაკებაში ჩართვის ვალდებულებაზე, თუმცა დავის გადაწყვეტისას შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ადაპტაციის უპირატესობა მის შეწყვეტასთან შედარებით მოლაპარაკების ეტაპის სავალდებულოობაზე მეტყველებს. გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში კი აღიარებულია მიდგომა, რომ მხარეს ენიჭება შეტყობინების გაგზავნისა და სახელშეკრულებო მოლაპარაკების მოთხოვნის უფლება⁷⁶⁸. გერმანიის ფედერალური სასამართლოს პრაქტიკიდან ვლინდება, რომ მართლმსაჯულება უპირატესობას გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში მხარეთა ნების თავისუფლების პრინციპის საფუძველზე განხორციელებულ სახელშეკრულებო მოლაპარაკებას ანიჭებს.⁷⁶⁹ თვით გერმანული ვალდებულებითი სამართლის რეფორმამდეც გერმანული სასამართლო პრაქტიკა ხელშეკრულების საფუძველის რღვევისას მხარეთა უპირველეს ვალდებულებად აღიარებდა კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე ურთიერთმოლაპარაკების სავალდებულოობას ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით.⁷⁷⁰

ამერიკულ სამართლებრივ დოქტრინაში კეთილსინდისიერების პრინციპი არის მინეული, როგორც კონტრაქტზე მოლაპარაკებაში ჩართვის

⁷⁶⁵ *Gabriel H.D.*, Contract for the Sale of Goods, A Comparison of Domestic and International Law, Oceana Publications, Inc, Dobbs, Ferry, New York, 2004, 221.

⁷⁶⁶ 2000 Arbitral Award ICC International Court of Arbitration (No.10021); December 2001 Arbitral Award ICC International Court of Arbitration (No. 9994), Centro de Arbitraje de México (CAM), 30.11.2006, <<http://www.unilex.info/case.cfm?pid=2&do=case&id=1149&step=Abstract>>.

მითითებულია წიგნში: *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 209.

⁷⁶⁷ იხ. ფსკ-ის (French Civil Code, Translated by *Rouhette G.* with the assistance of *Rouhette-Berton A.*, 2006) 1134-ე მუხლი.

⁷⁶⁸ იხ. *OLG Karlsruhe, DB 1980, 254* (საქმე შეეხება ელექტროენერჯის მიწოდების გრძელვადიან ხელშეკრულებას).

⁷⁶⁹ *Horn N.*, Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in some European Laws and in International Law, 1985, 23 წიგნში: *Horn N.(ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

⁷⁷⁰ *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule. A Comparative Analysis with Reference to Anglo American, German, French and Greek Law, *Eur. Rev. of Prv. L.*, Vol. 13, 2005, 134, <www.KluwerLawInternational.com>, [24.06.2014].

ვალდებულების დაკისრების საფუძველი, როდესაც შეცვლილი გარემოებების გავლენით მეორე მხარის მიერ უკიდურესად რთულდება ვალდებულების აღსრულება. კერძოდ, აესკ-ის 1-304-ე პარაგრაფის თანახმად, ნებისმიერი ხელშეკრულება და მოვალეობა მისი განხორციელებისა და აღსრულების პროცესში ითვალისწინებს კეთილსინდისიერების ვალდებულების დაცვას.⁷⁷¹

იტალიური იურიდიული დოქტრინის თანახმად, როდესაც ხელშეკრულების შესრულების პირობები აღარ შეესაბამება იმ „ეკონომიკურ ლოგიკას“, რომელიც ხელშეკრულების დადების ეტაპზე არსებობდა, მაშინ დაზარალებულ მხარეს აქვს უფლება მოითხოვოს მოლაპარაკებების დაწყება სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის მიზნით.⁷⁷²

სახელშეკრულებო მოლაპარაკების ვალდებულების საკანონმდებლო დონეზე რეგლამენტაცია მნიშვნელოვნად წაახალისებს დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის ფორმების გამოყენებას სასამართლო პროცესებთან შედარებით.⁷⁷³ ხელშეკრულების შეწყვეტის საპირისპიროდ მხოლოდ მოლაპარაკების წარმოების გზით შეძლებენ მხარეები იყვნენ მოქნილნი, ხელი შეუწყონ ურთიერთნდობის ფორმირებასა და ჰქონდეთ კოორდინაცია კეთილსინდისიერების პრინციპის დაცვით დავის გადაწყვეტის პროცესში,⁷⁷⁴ რათა მიღწეულ იქნეს სახელშეკრულებო ურთიერთობის მიზანი – ვალდებულების შესრულება.⁷⁷⁵

ხელშეკრულება არის ინსტრუმენტი, რომელიც მხარეთა ლეგიტიმური მოლოდინის აღსრულებისათვის მოითხოვს მუდმივ ურთიერთთანამშრომლობას და თანაქმედების ვალდებულების განხორციელებას. ურთიერთთანამშრომლობის ვალდებულება, როგორც მხარეთა ქცევის სახელმძღვანელო პრინციპი, სახელშეკრულებო მოლაპარაკებას შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების უპირობოდ თანამდევ პროცესად მოიაზრებს.⁷⁷⁶

⁷⁷¹ ამერიკელი სამართლისგან კონცეფტუალურად განსხვავებული მიდგომა აქვს ინგლისურ სამართალს, რომელიც არ იცნობს მხარეთა კეთილსინდისიერების, ლოიალობისა და თანაქმედების, შესაბამისად, სახელშეკრულებო მოლაპარაკებაში ჩართვის ვალდებულებას, იხ. *Cartwright J., Negotiation and Renegotiation: an English Perspective*. In: *Cartwright J., Vogenauer S., Whittaker S. (eds.), Reforming the French Law of Obligations, Comparative Reflections on the Avant-Projet De Réforme Du Droit Des Obligations Et De La Prescription ('the Avant-Projet Catala')*. Hart Publishing: Oxford, 2009, 52, მოითხოვულია წიგნში: *Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 221.*

⁷⁷² *Macario F., Adeguamento e rinegoziazione nei contratti a lungo termine*. Jovene Editore: Naples, 1996, 312, მოითხოვულია წიგნში: *Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 220.*

⁷⁷³ *Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 251.*

⁷⁷⁴ *Macneil I.R., The New Social Contract: An Inquiry into Modern Contractual Relations*, Yale University Press New Haven, CT., 1980, მოითხოვულია: *Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 219.*

⁷⁷⁵ *Williston S., Lord R.A., A Treatise on the Law of Contracts*, Thomson/West: Rochester, New York, §77:10, 1990, 306.

⁷⁷⁶ *Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 238.*

3.3. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით მოთხოვნის წარდგენის ვალდებულება

სსკ-ის 398-ე I მუხლის თანახმად, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება შემდეგ სამართლებრივ წინაპირობებს უკავშირდება: *თუ ის გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, ხელშეკრულების დადების შემდგომ აშკარად შეიცვალა და მხარეები არ დადებდნენ ამ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ სხვა შინაარსით, ეს ცვლილებები რომ გაეთვალისწინებინათ, მაშინ შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი.* საყურადღებოა ასევე, რომ ვალდებულების შესრულების ისეთი დაბრკოლება, როდესაც მხარეს არ შეიძლება (ე.ი. არაგონივრულია) მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპებიდან გამომდინარე, იურიდიულ დოქტრინაში შესრულების გართულების წარმოშობის აუცილებელ წინაპირობად განიხილება, რამდენადაც შესრულების გონივრულობა ხელშეკრულების მბოჭავი ძალის განმსაზღვრელ კრიტერიუმად არის მიჩნეული.⁷⁷⁷ ამ შემთხვევაში „ხელშეკრულება ხდება არა თანამშრომლობისა და თავისუფალი ბრუნვის საშუალება, არამედ ერთი მხარის მეორეზე დამორჩილების იარაღი“.⁷⁷⁸ შესაბამისად, „კანონმდებელმა გამართლებულად მიიჩნია სახელშეკრულებო ბოჭვისაგან იმ პირის განთავისუფლება, რომელიც გარემოებათა ცვლილების შედეგად მნიშვნელოვნად და არათანაზომიერად ზარალდება“.⁷⁷⁹ ასეთი შესრულება უთანასწორო მდგომარეობაში ჩააყენებდა სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს.

ამდენად, შესრულების არაგონივრულობა, არარაციონალურობა შესრულების გართულების, როგორც კონცეფციის, სრულად დაფუძნების სხვა სავალდებულო წინაპირობებთან ერთად ერთ-ერთ აუცილებელ წინაპირობად და არა მის თანამდევ შედეგად უნდა იქნეს განსახილველ მუხლში განმტკიცებული.

მუხლის აღნიშნული ფორმულირება ეწინააღმდეგება ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნისა და მოლაპარაკების სავალდებულობის პრინციპს, რამეთუ ითვალისწინებს შემთხვევებს, როდესაც არ შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება, არამედ პირდაპირ ხელშეკრულებიდან გასვლა.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება ხელშეკრულების გადარჩენასა და მის აღსრულებას ემსახურება. ამიტომაც, როგორც ზემოთ დაწვრილებით იქნა ახსნილი, უნიფიცირებულ კერძო სამარ-

⁷⁷⁷ მაგალითად, გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §313 I.

⁷⁷⁸ ზოდუ ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, 281.

⁷⁷⁹ ჩანავა ს., მოთხოვნების და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2010, 68, <http://tsu.edu.ge/data/file_db/faculty-law-public/sofio_chachava.pdf>, [24.06.2014].

თალსა და უმრავლეს სამართლებრივ სისტემაში ერთმნიშვნელოვნად აღიარებულია მხარეთა მოლაპარაკების სავალდებულობა ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით. ამდენად, შეუძლებელია არსებობდეს შემთხვევები, როდესაც არ იქნება მოთხოვნილი შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით მხარეთა მოლაპარაკება როგორც ეს 398-ე I მუხლის ბოლო წინადადებაშია მითითებული. ამიტომ, ფრაზა „წინააღმდეგ შემთხვევაში“ არსობრივად ცვლის საკითხის რეგულირებას და მუხლის დანაწესიდან სრულად უნდა იქნეს ამოღებული. ამასთან, ფორმულირებას: „შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება“ უნდა მიენიჭოს იმპერატიული მნიშვნელობა და შესაძლებლობა უნდა განისაზღვროს ვალდებულების სახით. არსი სწორედ ისაა, რომ უპირველესად, სავალდებულო წესით უნდა განხორციელდეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მცდელობა მხარეთა მიერ და მხოლოდ აღნიშნულის უშედეგოდ დასრულების შემდგომ შესაძლებელია ხელშეკრულების შეწყვეტა ხელშეკრულებიდან გასვლის გზით.

შესაბამისად, საკანონმდებლო დებულების დაზუსტება შესაძლებელია შემდეგი ფორმულირებით: თუ ის გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, ხელშეკრულების დადების შემდეგ აშკარად შეიცვალა და მხარეები არ დადებდნენ ამ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ სხვა შინაარსით, ეს ცვლილებები რომ გაეთვალისწინებინათ, მაშინ აღმოცენდება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნა, თუ ცალკეულ გარემოებათა გათვალისწინებით ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა.

3.4 მოლაპარაკების მოთხოვნის სავალდებულობა და მისი უარყოფის დაუშვებლობა

სსკ-ის 398-ე მუხლი წინააღმდეგობრივი რეგულირებით ხასიათდება. კერძოდ, III ნაწილის I წინადადება, ამავე მუხლის I ნაწილისგან განსხვავებით, შეცვლილ გარემოებათა პირობებში ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით მოლაპარაკებას მხარეთა უპირველეს ვალდებულებად განსაზღვრავს: *მხარეები ჯერ უნდა შეეცადონ, რომ ხელშეკრულება მიუსადაგონ შეცვლილ გარემოებებს.* „მიზანი ამისა ისევ შესრულებისადმი მხარდაჭერაა, მხარეებისათვის იმისი შესხენებაა, რომ შეცვლილ გარემოებებს ისინი კი არ უნდა გაექცნენ, არამედ ყველაფერი უნდა გააკეთონ, რომ ხელშეკრულება შეაგუონ მათ. ამით სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობაც შენარჩუნდება და ხელშეკრულებაც შესრულდება“.⁷⁸⁰ მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებას, ნაგულისხმე-

⁷⁸⁰ ზოდუ ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, 288-289.

ვად განიხილება სახელშეკრულებო ბოჭვის კომპონენტად,⁷⁸¹ რომლის მიზანი პრინციპის – ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს – გატარებაა.

სსკ-ის 398-ე III მუხლის დარჩენილი ნაწილი ზემოთქმულის საწინააღმდეგო მოწესრიგებას ითვალისწინებს: *თუკი შეუძლებელია ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი, ან მეორე მხარე ამას არ ეთანხმება, მაშინ იმ მხარეს, რომლის ინტერესებიც დაირღვა, შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე*. აღნიშნული საკანონმდებლო დებულება უგულვებელყოფს სასამართლოს როლს⁷⁸² შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში, რამდენადაც სახელშეკრულებო მოლაპარაკების ეტაპზე მისადაგების შეუძლებლობას ან ერთ-ერთი მხარის თანხმობის არარსებობას პირდაპირ ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას უკავშირებს და სახელშეკრულებო მოლაპარაკების შემდგომ ეტაპად სასამართლოსადმი ადაპტაციის მოთხოვნის უფლების წარდგენას არ განიხილავს, მაშინ როდესაც, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ინსტიტუტი პრეცედენტული სამართლის პირმშოა, რომელიც სასამართლო წიაღში აღმოცენდა და შემდგომ პოვა საკანონმდებლო რეგლამენტაცია. „ეკროპულ სამართალშიც კი შეცვლილი გარემოებანი უმეტესწილად სასამართლო პრაქტიკაში დადგენილი გარემოებანია“.⁷⁸³

შენიშვნა საფუძვლიანად უნდა გამოითქვას იმ საკანონმდებლო დებულების მიმართ, რომელიც მხარეს ავტომატურად ანიჭებს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას ხელშეკრულების მისადაგების მიმართ **მისი თანხმობის არარსებობის შემთხვევაში**. კრედიტორის უარი შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებაზე არ უნდა იყოს ანგარიშგასაწევი, რამდენადაც მას უპირისპირდება მოვალის პატივსადები ინტერესი, სახელშეკრულებო წონასწორობისა და ინტერესთა ბალანსის აღდგენის პრინციპი. მხარე ვალდებულია, ხელი შეუწყოს ხელშეკრულების გადარჩენისკენ მიმართულ ღონისძიებებს და 398-ე III მუხლის განხილული წინადადების (თუკი შეუძლებელია ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი, ან მეორე მხარე ამას არ ეთანხმება) ძალით არ შეიძლება მას ენიჭებოდეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების უარყოფის უფლება **პატივსადები საფუძვლის გარეშე**. ხელშეკრულების ადაპტაციაზე უარი დასაშვებად შეიძლება იქნეს განხილული მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ის ვერ უზრუნველყოფს მხარეთა ინტერესების დაბალანსებას. ამ პირობებშიც ხელშეკრულების ადაპტაციის საკითხზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება უნდა მიენდოს სასამართლოს. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებაზე მოლაპარაკების გზით შეთანხმების მიუღწევლობის პირობებში, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების რეალიზებამდე ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნით სასამართლოსადმი მიმართვა, დამატებითი შესრუ-

⁷⁸¹ Mekki M., Pelese M.K., Hardship and Modification (or ‘Revision’) of the Contract, 2010, 17,

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1542511>, [24.06.2014].

⁷⁸² ჭანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ. (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, თბ., 2001, 407.

⁷⁸³ იქვე, 400.

ლების მსგავსად, ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობად უნდა იქნეს განხილული.

ეკონომიკური შეუძლებლობისას ვაღდებულება, მართალია, მოვალისათვის უკიდურესად მძიმეა შესასრულებლად, მაგრამ ეს სირთულე არ არის კრედიტორის შესრულების ინტერესთან მნიშვნელოვნად შეუსაბამო (არაპროპორციული). კრედიტორის შესრულების ინტერესსა და მოვალის შესრულების სირთულეს შორის შეუსაბამობა არ არსებობს – რამდენადაც რთულია ვაღდებულების შესრულება მოვალისათვის, იმდენად მნიშვნელოვანია ამგვარი შესრულების მიღება კრედიტორისათვის. ამ პირობებში, ხელშეკრულების მისადაგება ყოველთვის მოვალის, როგორც დაზარალებული მხარის, ინტერესებს ეხმიანება, რომლისთვისაც თავდაპირველი პირობებით შესრულება მძიმე შედეგებს უკავშირდება. კრედიტორისათვის უმჯობესია ხელშეკრულების უცვლელი პირობებით შესრულება, რომელიც მნიშვნელოვნად ზრდის მისთვის სახელშეკრულებო ინტერესს, ხელშეკრულების ფასსა და სარგებლიანობას. თუმცა კრედიტორისათვის შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების შესაბამისობაში მოყვანა არ იქნება მძიმე ეკონომიკური შედეგის მომტანი, რამდენადაც მისადაგების დროს სასამართლო მაქსიმალურად ხელმძღვანელობს კეთილსინდისიერებისა (სსკ-ის მე-8 III, 361-ე II მუხლები) და სამართლიანობის (სსკ-ის 325-ე მუხლი) პრინციპებით.

3.5. მოლაპარაკების გამართვის მიზანი და წინაპირობები

სახელშეკრულებო მოლაპარაკება მნიშვნელოვნად ამცირებს დავის წარმოშობის შესაძლებლობას და ხელს უწყობს ურთიერთობის მოწესრიგებასა და გამყარებას მხარეებს შორის.⁷⁸⁴ სახელშეკრულებო მოლაპარაკება უთანხმოების გადაწყვეტის ყველაზე ეფექტური და სწრაფი საშუალებაა, ნაკლებ ხარჯებს უკავშირდება და მხარეთა ურთიერთშეთანხმების მიღწევის შესაძლებლობას ითვალისწინებს ჯერ კიდევ სახელშეკრულებო ვაღდებულების შესრულების ეტაპზე.⁷⁸⁵ მოლაპარაკების ვაღდებულების აღსრულება უნდა განხორციელდეს მოქნილობისა და თანამშრომლობის ფორმატში.⁷⁸⁶

შეცვლილი გარემოებებისადმი გონივრული და სამართლიანი მისადაგება არ შეიძლება გულისხმობდეს სახელშეკრულებო წონასწორობის აბსოლუტურ აღდგენას იმ სახით, როგორც არსებობდა ხელშეკრულების დადების ეტაპზე. მოლაპარაკება უნდა ითვალისწინებდეს შესრულების სიმძიმის შემსუბუქებას მოვალისათვის, ხოლო კრედიტორისათვის კვლავ სახელშეკრულებო სარგებლით უზრუნველყოფას. ამდენად, სახელშეკრულებო მოლა-

⁷⁸⁴ Gotanda J.Y., Renegotiation and Adaptation Clauses in Investment Contracts, Revisited, Vand. J. Transnat'l L., Vol. 36, 2003, 1469, მიითიებულება: Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 233.

⁷⁸⁵ Fox W.F., International Commercial Agreements, A Primer on Drafting, Negotiation and Resolving Disputes, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, The Netherlands, 2009, 78.

⁷⁸⁶ Hillman R.A., Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis under Modern Contract Law, Duke L. J., 1987, 17.

პარაკებები არ შეიძლება ისახავდეს სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის მეორე მხარეზე სრულად გადაკისრების მიზანს.⁷⁸⁷

მხარეებმა სახელშეკრულებო მოლაპარაკება უნდა აწარმოონ შეთანხმების მიღწევის რეალური განზრახვით, კონსტრუქციულად და არ გამოიყენონ იგი როგორც ტაქტიკური მანევრი.⁷⁸⁸ ხშირად, მოლაპარაკების კეთილსინდისიერი მონაწილე უნდა იყენებდეს მედიატორის უნარ-ჩვევებს.⁷⁸⁹

მოლაპარაკების მოთხოვნა უნდა განხორციელდეს დროულად და უნდა ემყარებოდეს სამართლებრივ საფუძვლებს, შეცვლილი გარემოებების შესახებ ზუსტ ინფორმაციას და ვალდებულების შესრულებაზე მათი ზემოქმედების ხარისხს. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია, ბულგარეთის სავაჭრო და ინდუსტრიული პალატის საარბიტრაჟო ტრიბუნალის გადაწყვეტილება,⁷⁹⁰ რომელიც შეეხება გართულებული სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების საკითხს. კერძოდ, საქმის ფაქტობრივი გარემოებების საფუძველზე მოპასუხემ მისი მხრიდან მოლაპარაკებებში მონაწილეობის მიუღებლობა იმ არგუმენტაციით გაამართლა, რომ მოვალეს არ განუცხადებია მიმწოდებლისთვის, თუ რა ხარისხით დაამძიმებდა შეცვლილი გარემოებების ზემოქმედება ვალდებულების შესრულებას, შესაბამისად, რა პერიოდით უნდა განხორციელებულიყო საქონლის მიწოდების შეჩერება და ა.შ.

კეთილსინდისიერების პრინციპი მოითხოვს, რომ მოლაპარაკებებში ჩართვის მოთხოვნა იყოს საფუძვლიანი და ყველა იმ ინფორმაციის მომცველი, რომელიც აუცილებელია კონტრაქტის მიერ ვითარების ადეკვატური შეფასებისათვის.⁷⁹¹ ამასთან, აუცილებელია, რომ სახელშეკრულებო მოლაპარაკებისათვის გონივრული ვადა იყოს განსაზღვრული.⁷⁹²

მოლაპარაკებაში ჩართვის მოთხოვნა გაგზავნილ უნდა იქნეს შეცვლილი გარემოების აღმოცენების შემდგომ გონივრულ ვადაში და იყოს საფუძვლიანად მოტივირებული.⁷⁹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნა

⁷⁸⁷ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 208.

⁷⁸⁸ *Bonell M. J.*, An International Restatement of Contract Law. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 3rd ed., Ardsley, New York: Transnational Publishers, Inc., 2009, 120.

⁷⁸⁹ *Sivigila P.*, Contracts and Negotiating for the business person (You and Your Lawyer), Carolina Academic Press, United States of America, 2007, 70.

⁷⁹⁰ Bulgarian Chamber of Commerce and Industry [BTTP (Bulgarska turgosko-promishlena palata), Case No. 11/96, 12 February 1998, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cases/980212bu.html#cd>>, [24.06.2014].

⁷⁹¹ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 208.

⁷⁹² *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 741, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [24.06.2014].

⁷⁹³ *Baranauskas E., Zapolskis P.*, The Effect of Change in Circumstances on the performance of Contract, Jurisprudence, 2009, 4(118), 209,

<https://www.mruni.eu/en/moksls_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=226356>, [24.06.2014]. იხ. ასევე, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.3-ე (1) მუხლი.

ოვნა უნდა ემყარებოდეს კეთილსინდისიერების პრინციპს. ერთ-ერთ საქმეზე სასამართლომ მიიჩნია, რომ მხარემ, რომელმაც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნა ვალდებულებას მიერ შესრულების ვადის დადგომამდე 5 დღით (არაგონივრული ვადით) ადრე წარადგინა, მნიშვნელოვნად დაარღვია კეთილსინდისიერების მოთხოვნა.⁷⁹⁴

სახელშეკრულებო მოლაპარაკებისა და დაბრკოლების მიერ გამოწვეული უარყოფითი შედეგების მოქმედების პერიოდი შესაძლებელია დიდხანს გაგრძელდეს. ამიტომაც, ხელშეკრულების გადარჩენის მიზნისათვის, რათა არ მოხდეს უფლებამოსილი მხარის მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტა და მეორადი მოთხოვნის უფლებებისადმი მიმართვა, აუცილებელია, მოლაპარაკების მომთხოვნმა დაზარალებულმა მხარემ მიმართვაში განსაზღვროს ის მინიმალური შესრულება, რის უზრუნველყოფასაც შეძლებს მოლაპარაკების მიმდინარეობის პერიოდში, რათა ზიანი არ მიაღვეს კრედიტორის ინტერესებს. თუ მხარე უარს აცხადებს მინიმალური შესრულების განხორციელებაზე, ის შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს სასამართლოს ძალით. ამასთან, თუ სახელშეკრულებო მოლაპარაკების ვალდებულება დაკისრებულია სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე, მაშინ იგი უნდა განსაზღვრავდეს მინიმალური შესრულების განხორციელების პირობებს, მხარეთა მოლაპარაკების დასრულებისა და შეთანხმების მიღწევის გონივრულ ვადას.⁷⁹⁵

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ სახელშეკრულებო მოლაპარაკების წარმოების პროცესში მხარეს შეზღუდული აქვს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება.

3.6. სახელშეკრულებო დათქმები მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესახებ

ხელშეკრულების ადაპტაციის პროცესში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სეგმენტი არის დათქმები ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესახებ. სახელშეკრულებო ურთიერთობის შენარჩუნებისათვის მხარეებმა დავის გადაწყვეტის ფორმალური და რადიკალური საშუალებებისადმი მიმართვის ნაცვლად,⁷⁹⁶ შესაძლებელია, განამტკიცონ სახელშეკრულებო დათქმა შეცვლილი გარემოებების აღმოცენებისას უპირველესად მოლაპარაკების წარმოების ურთიერთსანაცვლო ვალდებულების შესახებ.⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინება საქმეზე: №ას-466-707-08.

⁷⁹⁵ Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 228.

⁷⁹⁶ იხ.: Fox W.F., International Commercial Agreements, A Primer on Drafting, Negotiation and Resolving Disputes, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, The Netherlands, 2009, 77; Ciematiec I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 6.

⁷⁹⁷ Berger K.P., Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators, Vand. J. Transnat'l L., Vol. 36, 2003, 1364,

ვალდებულების შესრულების გართულების სამართლებრივი შედეგების წინასწარ განსაზღვრის შეუძლებლობის გათვალისწინებით, სახელშეკრულებო დათქმები უმთავრესად მოლაპარაკების სავალდებულოობას ასახავს, ვიდრე შესრულების გართულების შედეგებისა და შესაბამისი ურთიერთსანაცვლო პასუხისმგებლობის აღწერას.⁷⁹⁸ მსგავსი დათქმები ემსახურება გრძელვადიან ურთიერთობათა სტაბილურობის უზრუნველყოფის, ასევე, ხელშეკრულების შეწყვეტის ან დარღვევის შემთხვევების შემცირების მიზანს⁷⁹⁹ და მხარეთა სახელშეკრულებო ავტონომიის პრინციპის გამომხატველია.⁸⁰⁰

სახელშეკრულებო დათქმები შეცვლილი გარემოებების შესახებ უმთავრესად საერთაშორისო ხელშეკრულებებში გამოიყენება, რამდენადაც ისინი, ძირითადად, გრძელვადიან, განგრძობად და პერიოდულად შესასრულებელ სახელშეკრულებო ვალდებულებებს ითვალისწინებენ. ამასთან, საერთაშორისო კონტექსტში ეკონომიკური გარემო მნიშვნელოვნად სწრაფ და ხშირ ცვლილებებს განიცდის.⁸⁰¹ ხელშეკრულების ადაპტაციის ვალდებულების განმამტკიცებელი დათქმები, როგორც წესი, ითვალისწინებენ ხელშეკრულების საგნისა და მისი მთავარი არსის შენარჩუნებას.⁸⁰² მსგავსი დათქმები თვითაღსრულებადი მექანიზმია ხელშეკრულებაში, რომელიც უზრუნველყოფს სამომავლო ცვლილებებისადმი ხელშეკრულების მომზადებას მისი შენარჩუნებისა და გადარჩენის მიზნით, ამასთან, შეთანხმების არსებითი ელემენტების შენარჩუნებით.⁸⁰³

სახელშეკრულებო დათქმები მოლაპარაკების წარმოების შესახებ განამტკიცებენ მხარეთა ვალდებულებას შეთანხმების მიღწევის პროცესში იმოქმედონ კეთილსინდისიერების, სამართლიანობისა და გულისხმიერების

<<http://www-prod.law.vanderbilt.edu/publications/journal-of-transnational-law/archives/volume-36-number-4/download.aspx?id=1888>>, [24.06.2014]; *Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P.*, Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 196.

⁷⁹⁸ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 66.

⁷⁹⁹ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 223.

⁸⁰⁰ *Moore H.*, Allocating Foreseeable Sovereign Risks in Infrastructure Investment in Indonesia: *Force Majeure* and Indonesia's Economic Woes, *PLI8*, 2001, მითითებულია: *Mizrachi K.*, Force Majeure in Project Finance: A Comparative and Practical Analysis of Risk Allocation, *J. Struct. Finan.*, Vol. 12, No. 2, 2006, 78; *Karampatsos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, *Eur. Rev. Private L.*, Kluwer Law International, The Netherlands, Vol. 13, No. 2, 2005, 112,

<http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults>, [24.06.2014]. *Trakman L.E.*, Declaring Force Majeure: Veracity or Sham? *Un. of New South Wales*, 2007, 11, <http://works.bepress.com/leon_trakman/4>, [24.06.2014].

⁸⁰¹ *Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P.*, Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 170-171.

⁸⁰² *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 40.

⁸⁰³ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 41.

პრინციპთა შესაბამისად, ხელშეკრულების ეკონომიკური ბალანსის აღდგენის მიზნით.⁸⁰⁴

მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების არსებობა იმთავითვე არ გულისხმობს შეთანხმების ვალდებულებასაც. არ არსებობს ერთიანი საკანონმდებლო ან მეცნიერული პოზიცია საკითხთან დაკავშირებით, ეკისრება თუ არა მხარეს მოლაპარაკების მონაწილისაგან ორივე კონტრაქტის ინტერესების შესატყვისი და გონივრული შინაარსის შემოთავაზების მიღების ვალდებულება დავის გადაწყვეტის მიზნით. ასეთი ვალდებულების არსებობის შემთხვევაში, მნიშვნელოვანია რა კრიტერიუმების საფუძველზე უნდა შეფასდეს შემოთავაზებული ალტერნატივის გონივრულობა და მიზანშეწონილობა.⁸⁰⁵ შეთანხმებას „შეთანხმების მიღწევის შესახებ“ არ შეიძლება ჰქონდეს მბოჭავი ძალა.⁸⁰⁶ ამიტომაც, მეტად სავარაუდოა, რომ ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით, სახელშეკრულებო მოლაპარაკებაში ჩართვა არის მოლაპარაკების მიღწევის მცდელობის, შეთანხმებისათვის აუცილებელი, გონივრული ზომების მიღების (*obligation de moyens*) და არა შედეგის მიღწევის (*obligation de résultat*) ვალდებულება. უმთავრესია, რომ მხარეები კეთილსინდისიერების პრინციპის შესაბამისად შეეცადონ ურთიერთშეთანხმებას.⁸⁰⁷

თუ სახელშეკრულებო დათქმებით მხარეებმა გამორიცხეს შეცვლილი გარემოებების შესაძლო გავლენა ვალდებულების მბოჭავ ძალაზე და ამ გავლენით გამოწვეული სამართლებრივი შედეგებისათვის პასუხისმგებლობა, სასამართლო უფლებამოსილია უგულებელყოს ეს შეთანხმება სამართლიანობისა და თანასწორუფლებიანობის პრინციპების უზრუნველყოფის მიზნით.⁸⁰⁸

სახელშეკრულებო დათქმები მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულებისა და შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების შესახებ, უმთავრესად, კონტინენტური სამართლის სისტემისთვის არის დამახასიათებელი. ანგლოამერიკული სამართლის სისტემის ქვეყნებისგან განსხვავებით, მსგავსი დათქმების გამოყენების პრაქტიკა განსაკუთრებით ფართოა გერმანიასა და ნიდერლანდებში. აღნიშნულის მიზეზად შესაძლებელია დასახელდეს ინფლაციის პროცესები, რომელიც გამოიარა კონტინენტური ევროპის ქვეყნებმა.⁸⁰⁹

⁸⁰⁴ Berger K.P., Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators, Vand. J. Transnat'l L., Vol. 36, 2003, 1363-1364.

⁸⁰⁵ იქვე; Speidel R.E., Court-Imposed Price Adjustments Under Long-Term Supply Contracts, N/W Univ. L. Rev., Vol. 76, 1981, 408-410, 416.

⁸⁰⁶ Gaillard E., Savage J. (eds.), Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration, 1st ed., Business & Economics, Kluwer Law International 1999, 830.

⁸⁰⁷ Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P., Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to Lex Mercatoria, Butterworth Legal Publishers, 1992, 197.

⁸⁰⁸ Brownlie I., Principles of Public International Law, 2nd ed., 1973, 599, მითითებულია: Ciematiec I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 32.

⁸⁰⁹ Perillo J., Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Tul. J. Int'l & Comp. L., Vol. 5, 1997, 26-27.

დათქმები ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესახებ, მნიშვნელოვნად ამცირებს მხარეთა შორის დავის წარმოშობისა და აღნიშნული საფუძვლით სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტის რისკს. ამიტომაც, მსგავსი დათქმები ხელშეკრულების სტაბილურობის უზრუნველყოფის მექანიზმად შეიძლება იქნეს განხილული.⁸¹⁰ ამასთან, დათქმები მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესახებ, მხარეთა მიერ მოლაპარაკების პროცესისათვის დადგენილ კრიტერიუმებსაც ითვალისწინებს, რომლებიც, შესაძლებელია, ეფექტურად იქნეს გამოყენებული დავის გადამწყვეტი მესამე პირის მიერ ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნებისათვის.⁸¹¹

ამრიგად, დათქმები მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესახებ, მიზანშეწონილია მოიცავდეს შემდეგ ელემენტებს: ა) იმ ფაქტობრივი გარემოებების ფარგლებს, რომლებიც აღმოაჩენებს მოლაპარაკების ვალდებულებას; ბ) მხარეთა მოლაპარაკების წარუმატებლობის შემთხვევაში, დამოუკიდებელი მესამე პირის, დავის განმხილველი ორგანოს უფლებამოსილებას ხელშეკრულების ადაპტაციაზე; გ) ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების პროცესში მხარეთა ინტერესების რეალიზებისათვის აუცილებელ სახელმძღვანელო კრიტერიუმებს.⁸¹²

მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების ამსახველი დათქმების განმტკიცება ხელშეკრულებაში მნიშვნელოვნად აზღვევს ხელშეკრულების მომავალს და იცავს მხარეებს დავის გადამწყვეტის ძვირადღირებული და ხანგრძლივი ფორმალური პროცესებისაგან.⁸¹³

3.7. მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების ამსახველი დათქმების განსხვავება ფორსმაჟორული დათქმებისგან და პასუხისმგებლობის გამორიცხვის საკანონმდებლო საფუძვლებისგან

მოლაპარაკების ვალდებულების განმსაზღვრელი დათქმები მიზნობრივობით განსხვავდება ფორსმაჟორული დათქმებისაგან, რომლებიც შესრულების შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოებების აღმოცენებისას ამოქმედდება და ემსახურება ფორსმაჟორული გარემოების მოქმედების პერიოდში სახელშეკრულებო ვალდებულებისაგან მხარის დროებით ან მუდმივ განთავისუფლებას⁸¹⁴ და არა ხელშეკრულების შენარჩუნებას, ინტერესთა ბალანსის, სა-

⁸¹⁰ *Salacuse J. W.*, Direct Foreign Investment and the Law in Developing Countries, *Foreign. Invest. L. J. ICSID Rev.*, Vol. 15, Issue 2, 2000, 382, 387, <<http://icsidreview.oxfordjournals.org/content/15/2/382.full.pdf>>, [24.06.2014].

⁸¹¹ *Gotanda J.Y.*, Renegotiation and Adaptation Clauses in Investment Contracts, Revisited, Villanova University School of Law, *Vand. J. Transnat'l L.*, Vol. 36, 2003, 1471, <<http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=gotanda>>, [24.06.2014].

⁸¹² *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 73.

⁸¹³ იქვე, 76.

⁸¹⁴ *Espenschied L. E.*, Contract Drafting, Powerful Prose in Transactional Practice, American Bar Association Publishing, 2010, 60.

ხელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის გზით.⁸¹⁵ ორივე ტიპის დათქმის მიზანი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის მდგრადობის შენარჩუნებაა ისეთი ფორსმაჟორული გარემოებების პირობებშიც კი, როგორცაა ინფლაცია, ვალუტის კურსის მერყეობა, საკანონმდებლო ცვლილებები,⁸¹⁶ საომარი მდგომარეობა⁸¹⁷ და შემდგომი ეკონომიკური კრიზისი.⁸¹⁸

ფორსმაჟორული დათქმით გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის მექანიზმებია ვალდებულების შეჩერება⁸¹⁹ და შესრულების ვადის გადავადება ფორსმაჟორული გარემოების მოქმედების ხანგრძლივობით⁸²⁰ ან ხელშეკრულების შეწყვეტა⁸²¹, გამომდინარე იქედან ფორსმაჟორით გამოწვეულია შესრულების დროებითი თუ მუდმივი შეუძლებლობა.⁸²² აღნიშნული დათქმა ხშირად შეიცავს მოლაპარაკების სავალდებულობის პირობას ფორსმაჟორის უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ან მათი სამართლიანი გადაწვე-

⁸¹⁵ *Berger K.P.*, Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators, *Vand. J. Transnat'l L.*, Vol. 36, 2003, 1352, <<http://www-prod.law.vanderbilt.edu/publications/journal-of-transnational-law/archives/volume-36-number-4/download.aspx?id=1888>>, [24.06.2014]; *Al-Emadi T.A.*, The Renegotiating Clause in Petroleum International Joint Venture Agreements, University of Qatar, Oxford Student Legal Studies Paper No. 04/2012, 2012, 26, <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2073340>, [24.06.2014]; *Strohbach H.*, Force Majeure and Hardship Clauses in International Commercial Contracts and Arbitration: The East German Approach', 1 *JIA*, Vol. 39, 1984, 41.

⁸¹⁶ *Fucci F.R.*, Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts, Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, American Bar Association Section of International Law, Spring Meeting, April 2006, 11, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/fucci.html>>.

⁸¹⁷ ქართული სასამართლო პრაქტიკის მიერ საომარი მდგომარეობა განმარტებულია ფორსმაჟორულ გარემოებად. იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 18 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-218-204-2011; 2011 წლის 29 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-837-888-2011; 2011 წლის 1 აგვისტოს გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-931-969-2011; 2013 წლის 1 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-160-153-2013; 2013 წლის 7 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე: ას-1162-1091-2012; 2014 წლის 4 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-523-497-2013; 2014 წლის 5 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-302-284-2014.

⁸¹⁸ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-388-368-2011.

⁸¹⁹ მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 3 თებერვლის გადაწყვეტილებაში საქმეზე: №ას-834-792-2013 აღნიშნულია, რომ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულების ვადა გადაიწვეს იმ ვადით, რა ვადითაც იარსებებს ფორსმაჟორული გარემოება.

⁸²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-1300-1320-2011.

⁸²¹ *Berger K.P.*, Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators., *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 36, 2003, 1352, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vantl36&div=55&g_sent=1&collection=journals#1380>, [07.04.2015].

⁸²² *Böckstiegel K.*, Hardship, Force Majeure and Special Risks Clauses in International Contracts, წიგნში: *Horn N. (Ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Kluwer: Deventer, 1985, 159.

ლების უზრუნველსაყოფად.⁸²³ სახელშეკრულებო დათქმით გათვალისწინებული გარემოებების აღმოცენებისას გამოსაყენებელი პროცედურა გულისხმობს დაუყოვნებლივი შეტყობინების განხორციელებას,⁸²⁴ ასევე, მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულებას, თვით უკიდურესად კომპლექსური პროცედურის - მესამე პირისადმი მიმართვის პირობის ჩათვლით.⁸²⁵

შესაბამისად, მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების განმამტკიცებელი და ფორსმაჟორული დათქმები ხშირად შინაარსობრივად ურთიერთ-მომცველია.

ერთიანი ფორსმაჟორული დათქმის მექანიზმით შესაძლებელია ხელშეკრულების ფორმირების ეტაპზე მოწესრიგდეს შეცვლილ გარემოებებთან დაკავშირებული როგორც შესრულების გართულების, ისე შეუძლებლობის შემთხვევებში მხარეთა პასუხისმგებლობის ფარგლები. აღნიშნულის დადასტურებაა ერთ-ერთი ქართული სასამართლო გადაწყვეტილებით განმარტებული ხელშეკრულება, რომელიც მხარის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად აღგენდა ფორსმაჟორული გარემოებით გამოწვეულ ვალდებულების შესრულების შეფერხებას ან სრულ შეუსრულებლობას.⁸²⁶

ხშირად მხარეები პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების განმსაზღვრელი დათქმის ამოქმედების წინაპირობად აღგენენ უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანოს, სავაჭრო თუ ნოტარიუსთა პალატის მიერ ფორსმაჟორული მოვლენის არსებობის დადასტურებას.⁸²⁷ მაგალითად, საქართველოსა და რუსეთს შორის არსებული დაძაბული ვითარების გამო, საინვესტი-

⁸²³ *Berger K.P.*, Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators., *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 36, 2003, 1352, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vantl36&div=55&g_sent=1&collection=journals#1380>, [07.04.2015].

⁸²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატის 2013 წლის 30 დეკემბრის გადაწყვეტილებით საქმეზე: საქმე №ას-888-834-2012 განისაზღვრა რომ ხარჯთაღრიცხვის მნიშვნელოვანი გადაჭარბების შემთხვევაში მენარდეს აქვს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნის უფლება, თუმცა თუ ის გააგრძელებს შესრულებას და არ განახორციელებს ამ უფლებას კონტრაქტისათვის შეტყობინებით, მაშინ ის კარგავს აღნიშნულ უფლებას. შესაბამისად, შეტყობინება ხელშეკრულების ადაპტაციის წინაპირობაა.

⁸²⁵ *Fontaine M.*, Les Clauses de Hardship, aménagement conventionnel de l'imprévision dans les contrats internationaux à long terme, DCPI 51, 1976, 59, მითითებულია: *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 226.

⁸²⁶ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-30-367-09.

⁸²⁷ UNCITRAL – Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works, Prepared by the United Nations Commission on International Trade Law, United Nations, New York, A/CN.9/SER.B/2, 1988, 240,

<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/procurem/construction/Legal_Guide_e.pdf>.

ციო ხელშეკრულების შეწყვეტის ფაქტი საქართველოს სავაჭრო პალატამ⁸²⁸ კონკრეტული მხარეებისათვის ფორსმაჟორულ გარემოებად ცნო.

საინტერესოა, საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატა მიიჩნევა თუ არა ფორსმაჟორული გარემოების დამდგენ ექსკლუზიურ ორგანოდ, თუ დაუძლეველი ძალა არ შეიძლება წარმოადგენდეს მარტოდგენ სავაჭრო-სამრეწველო პალატის შეფასების საგანს და იგი შესაძლებელია შეფასებულ იქნეს ხელშეკრულების მონაწილე მხარეთა ან სხვა დამოუკიდებელი დაწესებულების მიერ.⁸²⁹ აღნიშნული საკითხი შესაძლებელია მხარეთა სახელშეკრულებო დათქმით დარეგულირდეს და მხარეებმა თავად განსაზღვრონ ფორსმაჟორული გარემოების შეფასებაზე უფლებამოსილი სუბიექტი. ერთ-ერთ სასამართლო გადაწყვეტილებაში მითითებულია: სავაჭრო-სამრეწველო პალატა ამოწმებს ფორსმაჟორის არსებობას, ანუ იმ გარემოებას, რომელიც შესაძლებელია ჩაითვალოს დაუძლეველძალად, ხოლო პირთა პასუხისმგებლობის საკითხის გადაწყვეტა მის კომპეტენციაში არ შედის.⁸³⁰

პოსნერის თანახმად, ფორსმაჟორული დათქმები არ აზღვევენ მხარეს იმ რისკისაგან, რომელიც, ჩვეულებრივ, ყველა ხელშეკრულებისთვის ბუნებრივად თანამდევია. ნორმალური რისკია, მაგალითად, სახელშეკრულებო ფასების საბაზრო ცვლა. ფორსმაჟორული დათქმა რისკის იმ შედეგებისგან ათავისუფლებს მხარეს, რომელიც ხელშეკრულების არსებით, ცენტრალურ პირობას აქარწყლებს.⁸³¹

სახელშეკრულებო დათქმებით, რომელიც თითქმის ყველა გრძელვადიან ხელშეკრულებებშია განმტკიცებული,⁸³² მხარეები განსაზღვრავენ იმ გარემოებებს, რომელთა აღმოცენების პირობებშიც წარმოიშობა ურთიერთმოლაპარაკების ვალდებულება, ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით, ამ გარემოებების ზეგავლენის აღწერას ვალდებულების შესრულების სირთულის ხარისხზე და მოლაპარაკების წარმოების პროცედურას. ამასთან, სახელშეკრულებო დათქმების მოქმედება ვრცელდება მხოლოდ იმ გარემოებებზე, რომელთა აღმოცენებაც მხარეთა შეთანხმებით არის მოცული, ყველა სხვა გართულების შემთხვევაში გამოსაყენებელია სამართლებრივი სისტემებში მოქმედი საკანონმდებლო ნორმები პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების შესახებ.⁸³³

⁸²⁸ „საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატის შესახებ“ საქართველოს 2001 წლის 26 ოქტომბრის №1131 კანონის მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტის თანახმად, ფიზიკური ან იურიდიული პირის მიერ ნებაყოფლობით წარდგენილი განაცხადის საფუძველზე, საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატა ახორციელებს ფორსმაჟორისა და საგარეო ეკონომიკურ საქმიანობასთან დაკავშირებული სხვა გარემოებების დამოწმებას.

⁸²⁹ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 2 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-1118-1065-2013.

⁸³⁰ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 5 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-418-391-2010.

⁸³¹ *Speidel R.E.*, *Contracts in Crises, Excuse Doctrine and Retrospective Government Acts*, Carolina Academic press, Durham, North Carolina, 2007, 199.

⁸³² *Fox W.F.*, *International Commercial Agreements, A Primer on Drafting, Negotiation and Resolving Disputes*, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, The Netherlands, 2009, 77.

⁸³³ იქვე.

სახელშეკრულებო დათქმები განსხვავდება კანონმდებლობით განსაზღვრული პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი საფუძვლებისაგან, რომელთაც უმთავრესი მნიშვნელობა ენიჭებათ გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობებში, რამეთუ შეუძლებელია ყველა მოსალოდნელი გარემოების წინასწარ განსაზღვრა და სახელშეკრულებო დათქმით მათი შედეგების გათვალისწინება.⁸³⁴ პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების კანონით გათვალისწინებული წესი მოქმედებს მაშინაც, როდესაც სახელშეკრულებო დათქმები არ არის მხარეთა მიერ წინასწარ შეთანხმებული.⁸³⁵

3.8. მოლაპარაკების ვალდებულების დარღვევის სამართლებრივი შედეგები

ხელშეკრულების გადახედვის მიზნით მხარეთა ურთიერთმოლაპარაკების ვალდებულების შესრულება შესაძლებელია განხილულ იქნეს მხარის მიერ შეცვლილი გარემოებების შემთხვევისათვის კანონმდებლობით გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის საშუალებების მოთხოვნის წინაპირობად და შეცვლილი გარემოების თანამდევ პროცესად.⁸³⁶

სახელშეკრულებო მოლაპარაკებაში კეთილსინდისიერი მონაწილეობა მხარის მიერ კანონმდებლობით გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის საშუალებებით სარგებლობის წინაპირობაა.⁸³⁷ DCFR-ის თანახმად,⁸³⁸ მხარე ვალდებულების შესრულების, სანაცვლო შესრულების მოთხოვნის უფლების განხორციელების, ვალდებულების შესრულებისათვის გათვალისწინებული სამართლებრივი დაცვის საშუალებების, ასევე, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების განხორციელების პროცესში ვალდებულია იმოქმედოს კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპების შესაბამისად. აღნიშნული ვალდებულება არ შეიძლება შეიზღუდოს ან გამოირიცხოს შეთანხმებით, ან სხვა სამართლებრივი აქტით. ხსენებული მოვალეობის შეუსრულებლობა წაართმევს მხარეს მისი მოთხოვნებისა და სამართლებრივი დაცვის საშუალებების განხორციელების უფლებას.

თუ მხარე კეთილსინდისიერების პრინციპის უხეში დარღვევით, გონივრული ბიზნესის ინტერესებისა და სხვა პატივსაღები მიზეზის გარეშე უარს

⁸³⁴ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 224; *Karampatzos A.*, Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. Private L., Kluwer Law International, The Netherlands, Vol. 13, No. 2, 2005, 112, <http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults>, [24.06.2014].

⁸³⁵ *Fox W.F.*, International Commercial Agreements, A Primer on Drafting, Negotiation and Resolving Disputes, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, The Netherlands, 2009, 58.

⁸³⁶ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 218.

⁸³⁷ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F.(eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 741, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [24.06.2014].

⁸³⁸ იხ. III.–I:103-ე მუხლი.

განაცხადებს ან შეწყვეტს მოლაპარაკების წარმოებას მაშინ, როდესაც ნებისმიერი გონიერი ადამიანი დიდ ძალისხმევას გაიღებდა ანალოგიურ ვითარებაში,⁸³⁹ დაზარალებული მხარე უფლებამოსილია მოითხოვოს იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც მან განიცადა ხელშემკვრელი მხარის მოლაპარაკებაში ჩართვის იმედითა და შეთანხმების მიღწევის მოლოდინით გამოწვეული დაყოვნებით.⁸⁴⁰

ევროპული პრინციპების 6:111-ე (3) მუხლის ძალით, სასამართლო უფლებამოსილია ზიანის ანაზღაურება დააკისროს იმ მხარეს, რომელმაც უარი განაცხადა მოლაპარაკების წარმოებაზე ან ჩაშალა იგი კეთილსინდისიერების პრინციპის საწინააღმდეგოდ.⁸⁴¹ აღნიშნული ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის ზიანის ანაზღაურების განმტკიცება სსკ-ით მხარეთა მიერ მოლაპარაკების კეთილსინდისიერად წარმოების გარანტიას შექმნის.

სახელშეკრულებო მოლაპარაკების წარუმატებლობა არ იწვევს ხელშეკრულების ავტომატურ შეწყვეტას.⁸⁴² თუ მხარეთა შორის ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით წარმოებული მოლაპარაკება უშედეგოდ დასრულდა, მაშინ სანქციის სახით, შესაძლებელია, მოხდეს მიმართვა ობიექტური მესამე პირისათვის (სასამართლო, არბიტრაჟი და ა.შ.) ხელშეკრულების შეცვლილ გარემოებებთან მისადაგების მოთხოვნით. შესაძლებელია, მხარეებმა ხელშეკრულებით მოაწესრიგონ სასამართლოს ან საარბიტრაჟო ტრიბუნალის უფლებამოსილების ფარგლები ხელშეკრულების მისადაგების მიმართ.⁸⁴³

თუ მოლაპარაკება ვერ სრულდება ხელშეკრულების ადაპტაციით, მაშინ აღნიშნულს ახორციელებს სასამართლო.⁸⁴⁴ სასამართლოს მიერ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების საკითხი მომდევნო თავში იქნება განხილული.

⁸³⁹ *Berger K.P.*, *Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators*, *Vand. J. Transnat'l L.*, Vol. 36, 2003, 1369, <<http://www-prod.law.vanderbilt.edu/publications/journal-of-transnational-law/archives/volume-36-number-4/download.aspx?id=1888>>, [24.06.2014].

⁸⁴⁰ *Uribe M.*, *The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts*, *Comparative Perspectives*, *Intersentia*, 2011, 210.

⁸⁴¹ იხ. *Lando O., Beale H.*, *Principles of European Contract Law*, part I and II, *Kluwer Law International*, The Hague/London/Boston, 2000, 326; *Tallon D.*, წიგნში: *Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., du Perron E., Joustra C., Veldman M.(eds.)*, *Towards a European Civil Code*, 3rd ed., *Kluwer Law International*, 2004, 501; *Ciematniece I.*, *Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, *Lambert Academic Publishing*, Saarbrücken, 2010, 39.

⁸⁴² *BGH LM §242 (Bb) BGB Nr. 57; BGH WM 1958, 700.*

⁸⁴³ *Faruque A.*, *Possible Role of the Arbitration in the Adaptation of Petroleum Contracts by Third Parties*, *Asian Int'l Arb. J.*, Vol. 2, 2006, 152,

<www.heinonline.org/HOL/LuceneSearch?specialcollection=&terms=creator%3A%22%20A1%20Faruque,%20Abdullah%22&yearlo=&yearhi=&subject=ANY&journal=ALL&sortby=relevance&collection=journals&searchtype=advanced&submit=Search&base=js&all=true>, [25.06.2014].

⁸⁴⁴ *Ciematniece I.*, *Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts*, *Lambert Academic Publishing*, Saarbrücken, 2010, 65.

4. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება სასამართლოს მიერ

თუ მხარეები ვერ აღწევენ შეთანხმებას სახელშეკრულებო მოლაპარაკების პროცესში, მაშინ სასამართლოს მიერ უნდა გადაწყდეს ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს უცვლელი შინაარსით, მოხდეს მისი ადაპტაცია თუ სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან სრული განთავისუფლება.

ხელშეკრულების ადაპტაციამ უნდა ასახოს მხარეთა ის შეთანხმებული ნება, რომელიც მათ ექნებოდათ შეცვლილი გარემოებების ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ცოდნის შემთხვევაში.⁸⁴⁵

მოლაპარაკების პროცედურის გზით ხელშეკრულების მისადაგების შესახებ მხარეთა შეთანხმებლობის შემთხვევაში, სასამართლო ოთხ შესაძლო გადაწყვეტილებას იღებს: 1. აკისრებს მხარეებს მოლაპარაკების გაგრძელების ვალდებულებას შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით⁸⁴⁶ 2. წყვეტს ხელშეკრულებას განსაზღვრულ დროსა და განსაზღვრული პირობებით; 3. ახორციელებს შეცვლილი გარემოებებისადმი შეთანხმების მისადაგებას სახელშეკრულებო ზიანისა და სარგებლის მხარეებზე სამართლიანი გადანაწილების გზით,⁸⁴⁷ საწყისი სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენის მიზნით;⁸⁴⁸ 4. უცვლელად ტოვებს სახელშეკრულებო პირობებს თავდაპირველად შეთანხმებული შინაარსით.

4.1. სახელშეკრულებო სამართლიანობის უზრუნველყოფის მიზანი

სახელშეკრულებო სამართალი დინამიკური და ახალი მოვლენების შესაბამისად ცვალებადია. მე-19 საუკუნის დასაწყისში ფართოდ გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, მხარეთა ნების ავტონომიას ენიჭებოდა აბსოლუტური თავისუფლება, რომელიც არ შეიძლებოდა შეზღუდულიყო სახელმწიფოს ძალაუფლებით. მოგვიანებით აღიარებულ იქნა, რომ სახელმწიფო უფლებამოსილია ჩაერიოს სახელშეკრულებო ურთიერთობაში შეცვლილი გარემოებებისადმი მისი ადაპტაციის გზით მხარეთა თანასწორუფლებიანობის, საზოგადოების სასიცოცხლო ინტერესებისა და ხელშეკრულების სამართლიანი შედეგების უზრუნველყოფის მიზნით.⁸⁴⁹

⁸⁴⁵ Hillman R.A., Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis under Modern Contract Law, Duke L. J., 1987, 17.

⁸⁴⁶ შეთანხმებლობის შემთხვევაში, სასამართლოსადმი საერთო წესების დაცვით მიმართვის უფლების შენარჩუნებით.

⁸⁴⁷ იხ. ევროპული პრინციპების 6:111-ე მე-3 „ბ“ მუხლი.

⁸⁴⁸ Cierniiece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 13.

⁸⁴⁹ Syquia E. P., The Revision and Adaptation of Contracts in Philippine Law – With a Comparative Look at the Law of other Asian Countries, 1985, 96-97, წიგნში: Horn N. (ed.), Adaptation and Renegotiation of

სამართლებრივ სისტემებში შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება მხარეთა სამართლებრივი დაცვის ერთ-ერთ საშუალებად არის აღიარებული, რისთვისაც სასამართლოს მინიჭებული აქვს ფართო უფლებამოსილება კონტრაქტის ინტერესების შესატყვისი გადაწყვეტილების მიღების მიზნით.

სახელშეკრულებო ურთიერთობის შინაარსის მოდიფიცირებაში სასამართლოს ჩარევა განპირობებულია სამართლიანობის უზრუნველყოფის აუცილებლობით. მხარე ვერ იქნება იმ რისკისათვის პასუხისმგებელი, რომელზეც თანხმობა არ განუცხადებია. ამიტომაც, სახელშეკრულებო უსამართლობას იწვევს ის ფაქტი, რომ არც მოვალეს დაუმსახურებია ზარალი და არც კრედიტორს ის სარგებელი, რაც მათ წარმოეშობათ ხელშეკრულების დადების შემდეგ.⁸⁵⁰ ამდენად, ჩარევა მიზანშეწონილია უარყოფითი შედეგების მხოლოდ დაზარალებულ მხარეზე დაკისრებისა და ამით გამოწვეული უსამართლობის პრევენციის თვალსაზრისით. რადგან შეცვლილი გარემოებების წარმოშობის მიმართ ორი თანაბრად არაბრალეული მხარის არსებობისას უარყოფითი შედეგების დაკისრება მხოლოდ ერთი მხარისათვის უდავოდ იწვევს სამართლიანობის პრინციპის ხელყოფას. ამასთან, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება კეთილსინდისიერების პრინციპზე დაყრდნობით და ზიანის გადანაწილება კონტრაქტებზე⁸⁵¹ მნიშვნელოვნად იცავს იმ მესამე პირთა ინტერესებს, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან მოვალის ფინანსურ მდგომარეობაზე.⁸⁵² ამიტომ, სახელშეკრულებო პირობების მკაცრი შესრულება, შესაძლებელია საზიანო აღმოჩნდეს არა მხოლოდ მოვალისათვის, არამედ მესამე პირების ინტერესებისთვისაც და მან, შესაძლებელია, მთელი ეკონომიკური სისტემის სტაბილურობის რღვევა გამოიწვიოს.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება აუცილებელი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმია იმ შემთხვევაში, როდესაც შეთანხმება აღარ არის სოციალური სარგებლისა და ეფექტიანობის მომტანი. მხარეები სახელშეკრულებო შეთანხმებით ან, მის გარეშე, ნაგულისხმევად ანაწილებენ რისკებსა და განსაზღვრავენ სახელშეკრულებო პირობებს.

Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985; *Ciemaniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 11.

⁸⁵⁰ *Speidel R.E.*, Court-Imposed Price Adjustments under Long-Term Supply Contracts, *Nw. U. L. Rev.*, Vol. 76, 369, 1981-1982, 405-406, <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/illlr76&div=19&g_sent=1&collection=journals>, [25.06.2014].

⁸⁵¹ *Scott R.E.*, The Death of Contract Law, *U. Toronto L.J.*, Vol. 54, 2004, 373, <<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/utlj54&id=382>>, [25.06.2014].

⁸⁵² *Trakman L.E.*, Winner Take Some: Loss Sharing and Commercial Impracticability, *Minn. L. Rev.*, Vol. 69, 1984, 486, მოითხოვება: *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, *Comparative Perspectives*, Intersentia, 2011, 240.

4.2. სახელშეკრულებო თავისუფლების რეალიზება და მხარეთა სახელშეკრულებო ნების აღსრულება

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ადმინისტრაციული ტრიბუნალის გადაწყვეტილებაში⁸⁵³ მითითებულია, რომ სასამართლოს ფუნქცია მხარეთა ნების შესაბამისად ხელშეკრულების განმარტებაა. სასამართლოს ნებისმიერი ჩარევა სახელშეკრულებო ურთიერთობის შინაარსში, შესაძლებელია, ზღუდავდეს სახელშეკრულებო თავისუფლებას და მხარეთა ნების ავტონომიის პრინციპს. მნიშვნელოვანია საკითხი, შესაძლებელია თუ არა შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება განხორციელდეს ერთ-ერთი მხარის ნების საწინააღმდეგოდ და რა ხარისხით.⁸⁵⁴

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების სასამართლოს მიერ მისადაგების პროცესში ერთმანეთს უპირისპირდება მხარეთა ნების ავტონომიის პრინციპი და ხელშეკრულების სტაბილურობის უზრუნველყოფის აუცილებლობა.⁸⁵⁵

კეთილსინდისიერების, თანამშრომლობისა და მოქნილობის პრინციპები შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მთავარ საფუძვლებად განიხილება. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება სასამართლოს მიერ გულისხმობს განმარტებისა და ხარვეზის შევსების მეთოდების გამოყენებას. სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების გადახედვა ყოველთვის ითვალისწინებს ფაქტობრივ გარემოებებთან ერთად, მხარეთა მიზნების განმარტების გზით დადგენას, როდესაც ხელშეკრულებაში არსებობს ხარვეზი. ამდენად, შეცვლილი გარემოებების შესაბამისად მოდიფიცირებული ხელშეკრულება ყოველთვის მხარეთა თავდაპირველი სახელშეკრულებო ინტერესებისა და მიზნების ამსახველი უნდა იყოს.⁸⁵⁶ სასამართლოს მიზანია ადაპტირებული ხელშეკრულება ახალ პირობებშიც გამოხატავდეს მხარეთა ნებას. სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების მისადაგება, უმრავლეს შემთხვევაში, იწვევს სახელშეკრულებო პირობების გაუმჯობესებას, თუ სამართლიანობა სახელმძღვანელო პრინციპია გადასინჯვის პროცესში.⁸⁵⁷ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება

⁸⁵³ *ILO Administrative Tribunal Judgement 701, November 1985, B. against PAHO (WHO).*

⁸⁵⁴ *Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 13.*

⁸⁵⁵ *Faruque A., Possible Role of the Arbitration in the Adaptation of Petroleum Contracts by Third Parties, Asian Int'l Arb. J., Vol. 2, 2006, 152,*

www.heinonline.org/HOL/LuceneSearch?specialcollection=&terms=creator%3A%22%20A1%20Faruque,%20Abdullah%22&yearlo=&yearhi=&subject=ANY&journal=ALL&sortby=relevance&collection=journals&searchtype=advanced&submit=Search&base=js&all=true, [25.06.2014].

⁸⁵⁶ *Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 237.*

⁸⁵⁷ *Kull A., Mistake, Frustration, and the Windfall Principle of Contract Remedies, Hastings L.J., Vol. 43, 1991-1992, 38,*

http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/hastlj43&div=11&g_sent=1&collection=journals, [25.06.2014].

შესაძლებელია განხილულ იქნეს, როგორც დამატებითი შესრულების ნაირსახეობა, რომლითაც აღსრულება მხარეთა სახელშეკრულებო ნება.⁸⁵⁸

ნებისმიერი კომერციული გარიგება ხელშეკრულების მხარეთა ურთიერთსანაცვლო მოვალეობების ბალანსს ემყარება.⁸⁵⁹ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებისას კეთილსინდისიერების პრინციპის თვალთახედვით უნდა შეფასდეს მხარეთა ორმხრივ ვალდებულებათა წონასწორობის რღვევის ხარისხი და მისი შედეგები. ვინაიდან, კეთილსინდისიერების პრინციპი ურთიერთობის შეფასებისათვის უმთავრესი მექანიზმია, ამიტომ, ხელშეკრულების ადაპტაცია არ იწვევს ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვას, არამედ ბუნებრივი და სამართლიანი შედეგების უზრუნველყოფას ისახავს მიზნად.⁸⁶⁰

ხელშეკრულება არ შეიძლება განხილულ იქნეს გარემომცველი გარემოებების მხედველობაში მიუღებლად. ხელშეკრულების მისადაგება მნიშვნელოვნად შეცვლილი გარემოებებისადმი არ ცვლის მხარეთა ნებას, არამედ შეცვლილი გარემოებების პირობებში მხარეთა თავდაპირველი განზრახვის, ნამდვილი ნების დადგენის საშუალება ხდება. მხარეთა ნება ხელშეკრულების დადების ეტაპზე მისი აღსრულებაა და შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგებაც ხელშეკრულების აღსრულების და შესაბამისად, მხარეთა ნების განხორციელების წინაპირობაა.

ამრიგად, თანასწორუფლებიანობის პრინციპის საფუძველზე ხელშეკრულების ეკონომიკური ბალანსის აღდგენა ხორციელდება მხარეთა თავდაპირველი ნების დადგენისა და შეცვლილი გარემოებების ჭრილში მათი გააზრების გზით.⁸⁶¹

ანგლოამერიკული სამართლის დოქტრინაში გავრცელებული ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, სასამართლოს არ შეიძლება ჰქონდეს მხარეთა ნაცვლად „ხელშეკრულების ხელმეორედ დაწერის“⁸⁶² კომპეტენცია.⁸⁶³ აღნიშნული შეზღუდავდა სახელშეკრულებო თავისუფლებას.⁸⁶⁴ თუმცა სასამართლოს მიერ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება არ ზღუდავს მხარეთა ნების ავტონომიას, ვინაიდან მხარეებს არ შეიძლება

⁸⁵⁸ Hillman R.A., Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis Under Modern Contract Law, Duke L.J., 1987, 27, მითითებულია: Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 242.

⁸⁵⁹ ICC Arbitration Case No. 2291, 1976 Lunet 989 (1976).

⁸⁶⁰ Ciernatiece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 22.

⁸⁶¹ Karampatzos A., Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, Eur. Rev. Private L., Kluwer Law International, The Netherlands, Vol. 13, No. 2, 2005, 111, <http://www.heinonline.org/HOL/Print?handle=hein.kluwer/erpl0013&div=13&collection=kluwer&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults>, [24.06.2014].

⁸⁶² Gotanda J.Y., Renegotiation and Adaptation Clauses in Investment Contracts, Revisited, Villanova University School of Law, Vand. J. Transnat'l L., Vol. 36, 2003, 1463, <<http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=gotanda>>, [25.06.2014].

⁸⁶³ Hillman R.A., Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, 2009, 330.

⁸⁶⁴ იქვე, 331.

ჰქონდეთ გამოვლენილი ნება იმ მოვლენებისა და მათი შედეგების რეგულირებაზე, რომელთა გათვალისწინებაც მათ გონივრულად არ შეეძლოთ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე. შესაბამისად, შეცვლილი გარემოებების მოწესრიგება მათი ხელშეკრულების შინაარსის ფარგლებს სცილდება და ამდენად, შესაძლებელია, თავისუფლად მიენდოს სასამართლოს, როგორც ობიექტურ მესამე პირს.

სასამართლოს მიერ სახელშეკრულებო ხარვეზის შევსების დროს არ ილახება მხარეთა სახელშეკრულებო ნება, რამეთუ ხარვეზის შემთხვევაში არ არსებობს მხარეთა შეთანხმება სამართლებრივად მნიშვნელოვან ცალკეულ გარემოებაზე. აღნიშნული კი შესაძლებელია განხილულ იქნეს მხარეთა ნაგულისხმევ თანხმობად, მათ ნაცვლად სასამართლოს მიერ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებაზე.⁸⁶⁵

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში სასამართლოსათვის სახელმძღვანელოა სამართლიანობის, გონივრულობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპები.⁸⁶⁶

4.3. სასამართლოს უფლებამოსილების ფარგლები შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში

სამართლებრივი აქსიომაა, რომ სასამართლოს არ შეიძლება ჰქონდეს მხარეთა ნაცვლად არსობრივად ახალი სახელშეკრულებო პირობების შედგენის უფლებამოსილება.⁸⁶⁷ თუმცა თუ მართლმსაჯულების განმახორციელებელ ორგანოს არ ექნება შეთანხმების ადაპტაციის სამართლებრივი შესაძლებლობა, ეს მხარეებს დაუკარგავს მოტივაციას, მოლაპარაკების გზით თავად შეთანხმდნენ, ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში სასამართლოს ჩარევამდე. ხელშეკრულების მისადაგების უფლებამოსილება პრაქტიკული ბიძგია ბიზნესმენებისათვის – ურთიერთმოლაპარაკების გზით შეთანხმონ გრძელვადიან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აღმოცენებული დავა.⁸⁶⁸

სასამართლომ შეიძლება იქონიოს მნიშვნელოვანი ბერკეტი წახალისოს მხარეთა შორის მოლაპარაკება და ურთიერთშეთანხმებით ხელშეკრულების ადაპტაცია. ერთ-ერთ საქმეზე⁸⁶⁹ სასამართლომ მხარეთა შორის მოლაპარაკების ხელშეწყობის მიზნით, უარი თქვა შეცვლილი გარემოებების

⁸⁶⁵ Hillman R.A., Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis Under Modern Contract Law, Duke L. J., 1987, 28, მითითებულია: Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 242.

⁸⁶⁶ იხ. DCFR-ის III – 1:110-ე (2) (ა), ისკ-ის 1467-ე და ასკ-ის 2-615-ე მუხლები.

⁸⁶⁷ Ciernatniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 30.

⁸⁶⁸ მხარეთა მოლაპარაკების წახალისების აღნიშნული მექანიზმი განხილულია საქმეში: *Aluminum Co. of American vs. Essex Group, Inc.*, 449 F. Supp.53 (W.D. Pa.1980).

⁸⁶⁹ *Florida power & Light Company v. Westinghouse Electric Corporation*, 517 F. Supp. 440, E.D. Va., 1981, <<http://openjurist.org/826/f2d/239/florida-power-light-company-v-westinghouse-electric-corporation>>, [25.06.2014].

პირობებში სამართლებრივი დაცვის საშუალებების განსაზღვრაზე იმ დასაბუთებით, რომ მხარეებს უკეთესად შესწევთ სამართლიანი და ორმხრივად სასარგებლო გადაწყვეტილების მიღების უნარი.⁸⁷⁰

სასამართლოს განმარტებით, ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების პროცესში სასამართლოსათვის სახელმძღვანელო მეთოდი შესაძლებელია იყოს წარმოშობილი ზიანის გამომწვევი მიზეზების მიკუთვნება მხარეთა რისკის სფეროებისადმი და უარყოფითი შედეგების შესაბამისი პროპორციით გადანაწილება კონტრაქტებზე.⁸⁷¹

ერთ-ერთ სახელმძღვანელო პრინციპად შესაძლებელია ჩაითვალოს ზიანის თანაბარი პროპორციით გადანაწილება ორ თანაბრად არაბრალეულ მხარეზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათი პასუხისმგებლობის დიფერენცირება შეუძლებელია სხვადასხვა მოცულობის რისკის სფეროს მიხედვით.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში, როდესაც არსებობს შეუსაბამობა, დარღვეული წონასწორობა მხარეთა ურთიერთსანაცვლო შესრულებას შორის, შესაძლებელია განხორციელდეს სახელშეკრულებო ფასის მოდიფიცირება პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების სამართლებრივ რეჟიმში, რომლის მეშვეობითაც ხელმისაწვდომი ხდება სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება განახლებული პირობებით და ხელშეკრულების თანხის შემცირების საფუძველზე მხარეთა არაეკვივალენტური შესრულების დაბალანსება.

სასამართლოს ენიჭება უფლებამოსილება გააგრძელოს შესრულებისათვის დადგენილი ვადა, განახორციელოს სახელშეკრულებო ფასის ან შესრულების მოცულობის მოდიფიცირება. ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში მოსამართლე მოკლებულია უფლებამოსილებას ხელშეკრულებო შეადგინოს ხელშეკრულება ან შეცვალოს მისი სამართლებრივი ბუნება და მიზანი.⁸⁷² თუ სახელშეკრულებო ბალანსის აღდგენა გულისხმობს ხელშეკრულების არსის შეცვლას, მაშინ სასამართლომ უნდა შეწყვიტოს ხელშეკრულების მოქმედება.⁸⁷³

სასამართლომ შეცვლილი გარემოებებით გამომწვეული უარყოფითი შედეგები მხარეებზე იმ პრინციპით უნდა გადანაწილოს, რომ შესრულება მოვალისათვის გახდეს გონივრული სიმძიმის.⁸⁷⁴ ბუნებრივია, ხელშეკრულებო

⁸⁷⁰ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 28-29, ასევე, *Florida power & Light Company v. Westinghouse Electric Corporation*, 517 F. Supp. 440, E.D. Va., 1981,

<<http://openjurist.org/826/f2d/239/florida-power-light-company-v-westinghouse-electric-corporation>>, [25.06.2014].

⁸⁷¹ *Hubbard S.W.*, Relief from Burdensome Long-Term Contracts: Commercial Impracticability, Frustration of Purpose, Mutual Mistake of Fact, and Equitable Adjustment. Mo. L. Rev., Vol. 47, 1982, 109,

<<http://heinonline.org/HOL/Print?collection=journals&handle=hein.journals/molr47&id=139>>, [25.06.2014].

⁸⁷² *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 327.

⁸⁷³ იქვე.

⁸⁷⁴ *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles: Exemption for Nonperformance in International Arbitration, Kluwer Law International: Alphen aan den Rijn, 2009, 499.

ბის ადაპტაცია არ გულისხმობს სახელშეკრულებო წონასწორობის აბსოლუტურ აღდგენას და სასამართლოს მიერ დაზარალებული მხარის სრულად განთავისუფლებას შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეული ხარჯებისგან.⁸⁷⁵

სასამართლომ, შესაძლებელია, გააგრძელოს შესრულების ვადა, გაზარდოს ან შეამციროს სახელშეკრულებო ფასი, ან განსახორციელებელი ურთიერთსანაცვლო შესრულების მოცულობა. სახელშეკრულებო ვალდებულების მოდიფიცირება, რა თქმა უნდა, არ გულისხმობს სრულიად ახალი შინაარსისა და განსხვავებული არსის მქონე ვალდებულების დაკისრებას მხარეებისათვის.⁸⁷⁶ ხელშეკრულებაში არსებული ორაზროვნება არ ანიჭებს სასამართლოს უფლებამოსილებას გარდაქმნას საქმის შინაარსი სამართლიანობის ძიების პროცესში.⁸⁷⁷

4.4. შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების შეუძლებლობა და ხელშეკრულების შეწყვეტა სასამართლოს მიერ

შეცვლილი გარემოებებით გართულებული ვალდებულების არსებობის საფუძველით, ხელშეკრულების შეწყვეტა სასამართლოს მიერ უკიდურეს შემთხვევაში გამოსაყენებელი⁸⁷⁸, უმკაცრესი სამართლებრივი მექანიზმია⁸⁷⁹ კონტინენტური და, განსაკუთრებით, უნიფიცირებული სამართლის სისტემაში. ანგლოამერიკულ სამართალში ხელშეკრულების ამოება მის ავტომატურ შეწყვეტასა და მხარეთა შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებას იწვევს თითოეული მხარისათვის შერაცხული პასუხისმგებლობით. ამასთან, ხელშეკრულების შეწყვეტა არ შეიძლება იყოს მხარეთა ინტერესების საუკეთესო დაცვის საშუალება მაშინ, როდესაც ხელშეკრულების შენარჩუნება ემსახურება მესამე პირთა ან საჯარო ინტერესებს.⁸⁸⁰

ვალდებულების შესრულებისას ქართული სამოქალაქო კოდექსი იძლევა ინტერესთა მშვიდობიანი თანაარსებობის შესაძლებლობას. პატივსადები ინტერესი ხდება ვალდებულებითი ურთიერთობის როგორც ტრანსფორმაციის, ისე მისი შეწყვეტის საფუძველი. თავად ინტერესის მდგომარეობას კი განსაზღვრავს როგორც შესრულების პროცესი, ისე მის გარეთ არსებული

⁸⁷⁵ იხ. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 6.2.1-ე, ევროპული პრინციპების 6:111-ე (1) და DCFR-ის III – 1:110-ე მუხლები.

⁸⁷⁶ *Flambouras D.*, Comparative Remarks on CISG Article 79 & PECL Articles 6:111, 8:108, Pace Law School Institute of International Commercial Law, May, 2002, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomp79.html>>, [25.06.2014].

⁸⁷⁷ *Goldber V.P.*, Framing Contract Law, An Economic Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2006, 347.

⁸⁷⁸ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 64.

⁸⁷⁹ *Horn N.*, Standard Clauses on Contract Adaptation in International Commerce, 1985, 137, მითითებულია წიგნში: *Horn N.(ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

⁸⁸⁰ *Uribe M.*, The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011, 255.

გარემოებანი.⁸⁸¹ ხელშეკრულების შეწყვეტა, შესაძლებელია, განხორციელდეს მხოლოდ მაშინ, თუ იგი ხელშეკრულების ადაპტაციასთან შედარებით უკეთესად უზრუნველყოფს მხარეთა ორმხრივ ინტერესებს და ამასთან, ამ შეწყვეტით ზიანი არ აღემატება საჯარო ან მესამე პირების ინტერესებს.

სასამართლოს უფლება აქვს შეწყვიტოს ხელშეკრულება იმ საერთო წესებისაგან განსხვავებული პირობებით, რომელიც იმოქმედებდა ზოგადად ხელშეკრულებიდან გასვლის დროს. სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტის შემთხვევაში იგი განსაზღვრავს ხელშეკრულების შეწყვეტისთვის გონივრულ ვადას, რათა არ მოხდეს დაზარალებული მხარისათვის ზიანის მიყენება.⁸⁸² თუ ვერც შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება და ვერც ხელშეკრულების შეწყვეტა უზრუნველყოფს მხარეთა საუკეთესო ინტერესების გონივრულ დაბალანსებას, მაშინ სასამართლოს შეუძლია კიდევ ერთხელ მოუწოდოს მხარეებს მოლაპარაკებისაკენ ან ძალაში დატოვოს ხელშეკრულება უცვლელად, თავდაპირველად შეთანხმებული პირობებით.

უმთავრესია, რომ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება, ისევე როგორც ვალდებულების შესრულების გართულების ან შეუძლებლობის საფუძველით სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება, არ იწვევს სახელშეკრულებო თავისუფლების პრინციპის ხელყოფას.⁸⁸³

⁸⁸¹ *ზოდუ ბ.*, ევროპული კერძო სამართლის რეკვიზიცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, 300.

⁸⁸² *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 327.

⁸⁸³ *Ciarniiece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 11.

VII. მეორადი მოთხოვნის უფლებების სისტემა როგორც დარღვეული უფლების სამართლებრივი დაცვის საშუალებების ერთობლიობა

სამართლებრივი უფლების არსის გაანალიზება შეუძლებელია მისი დარღვევისას გამოსაყენებელი შესაბამისი სამართლებრივი დაცვის საშუალებების შესწავლის გარეშე.⁸⁸⁴ შეცვლილი გარემოებების გავლენით ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, მეორადი მოთხოვნის⁸⁸⁵ უფლებების გამოყენების საკითხი განიხილება.⁸⁸⁶ მეორადი მოთხოვნის უფლებები იურიდიულ ლიტერატურაში განმარტებულია, როგორც შეუსრულებლობის შედეგები,⁸⁸⁷ სამართლებრივი დაცვის მექანიზმები,⁸⁸⁸ რომელთა მეშვეობით უზრუნველყოფილია ვალდებულების დარღვევის უარყოფითი შედეგების გადანაწილება ბრალეულ ან რისკის მატარებელ, პასუხისმგებელ მხარეზე.⁸⁸⁹

მომდევნო თავებში წარმოდგენილი იქნება მეორადი მოთხოვნის უფლებათა სამართლებრივი დახასიათება და ურთიერთდამოკიდებულება შეცვლილ გარემოებათა პირობებში მათი გამოყენების საფუძვლების გაანალიზების მიზნით.

⁸⁸⁴ Posner E.A., Sykes A.O., Efficient Breach of International Law: Optimal Remedies, “Legalized Noncompliance” and Related Issues, Mich. L. Rev., Vol. 110, No. 2, 2011, 245, <<http://www.michiganlawreview.org/assets/pdfs/110/2/Posner.pdf>>, [20/07/2014].

⁸⁸⁵ იურიდიულ ლიტერატურაში მეორადი მოთხოვნები მოხსენიებულია ასევე, „დამატებითი მოთხოვნების“ სახელწოდებით (იხ. *ჰენშელი ს.*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდოლოგია, გამომც. „სიესტა“, თბ., 2009, 86), თუმცა ტერმინი „მეორადი მოთხოვნები“ უკეთ გამოხატავს პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე აღმოცენებული სამართლებრივი მექანიზმების არსს. დამატებითი მოთხოვნები შესაძლებელია ასევე პირველად, ძირითად სახელშეკრულებო ვალდებულებებსაც უკავშირდებოდეს. ამ თვალსაზრისით, მიზანშეწონილია ტერმინ „მეორადი მოთხოვნების“ გამოყენება, მით უფრო რომ უცხოური სამართლებრივი სისტემები სწორედ ამ სახელწოდებით იცნობს აღნიშნულ სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს. დამატებითი ვალდებულებების შესახებ იხ. *ჰანტური ალ., ჰანტური ალ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 34.

⁸⁸⁶ *ბოლინგი პ., ლუტრინგაუსი პ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009, 30; *ჰენშელი ს.*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდოლოგია, გამომც. „სიესტა“, თბ., 2009, 86.

⁸⁸⁷ Lando O., წიგნში: Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., du Perron E., Joustra C., Veldman M.(eds.), Towards a European Civil Code, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004, 505.

⁸⁸⁸ Zharsky A.V., Correlation of the Legal Defence Remedies for the Breach of International Sales Contract, Law and Democracy: Collected Scientific Articles, Vol. 10, 1999, 81-83, მითითებულია: Seliazniova T., Prospective Non-Performance or Anticipatory Breach of Contract, Comparison of the Belarusian Approach to CISG Application and Foreign Legal Experience, J.L.& C., Vol. 24, 2004, 113.

⁸⁸⁹ Lando O., წიგნში: Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., du Perron E., Joustra C., Veldman M.(eds.), Towards a European Civil Code, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004, 506.

1. სახელშეკრულებო ფასის შემცირება

1.1. ფასის შემცირების სამართლებრივი არსი და მიზანი

შესრულების დამაბრკოლებელი გარემოების მოქმედება შესაძლებელია მხოლოდ ვალდებულების გარკვეულ ნაწილზე გავრცელდეს და მხარემ მხოლოდ ნაწილობრივი შესრულება უზრუნველყოს, ან მის მიერ განხორციელებული შესრულება არ აღმოჩნდეს შეთანხმებული ხარისხის.⁸⁹⁰ აღნიშნულ შემთხვევაში, კრედიტორი უფლებამოსილია წარადგინოს ფასის შემცირების, როგორც ერთ-ერთი დამოუკიდებელი სახის, მეორადი მოთხოვნა ფაქტობრივად განხორციელებული შესრულების შესაბამისად და განუხორციელებელი შესრულების პროპორციით.

აღნიშნული მეორადი მოთხოვნის უფლება რომაული სამართლის ინსტიტუტიდან – *actio quanti minoris* – იღებს სათავეს, რომელიც მყიდველს ხელშეკრულების შენარჩუნების მიზნით სარჩელის წარდგენისა და სახელშეკრულებო ფასის მოდიფიცირების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებდა.⁸⁹¹

ცალკეულ სამართლებრივ სისტემაში ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებით განსახორციელებელი მიზანი ხელშეკრულებიდან ნაწილობრივი გასვლის ინსტიტუტით მიიღწევა.⁸⁹² ფასის შემცირება იურიდიულ დოქტრინაში ზიანის ანაზღაურების მეორადი მოთხოვნის უფლების ნაირსახეობად არის აღიარებული, მაგრამ ზიანის ანაზღაურებისგან განსხვავებით, მისი გამოყენება არ არის დამოკიდებული მოვალის ბრალეულობაზე.⁸⁹³ მყიდველისათვის აღნიშნული მოთხოვნა ხელმისაწვდომია გამყიდველის ბრალეულობის მტკიცების გარეშე.⁸⁹⁴ კრედიტორს მხოლოდ ნაკლის არსებობის დადასტურების ვალდებულება ეკისრება.⁸⁹⁵ ვინაიდან ფასის

⁸⁹⁰ ფასის შემცირების მოთხოვნის უფლების გამოყენება მნიშვნელოვანი შესაძლებელია გახდეს მაგალითად, როდესაც ემბარგოს დაწესება გარკვეულ პროდუქციაზე, ხელშეკრულების საგნის მხოლოდ ნაწილზე ვრცელდება.

⁸⁹¹ *Bergsten E. E., Miller A. J.*, The Remedy of Reduction of Price, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 27, 255, 255-57, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/bergsten.html>>, [17.05.2014],

მითითებულია: *Sondahl E.*, Understanding the Remedy of Price Reduction – A Means to Fostering a More Uniform Application of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, *VJ Int'l Comm. Arb.*, Vol. 7, 2003, 255-276.

⁸⁹² *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, *Global Sales and Contract Law*, Oxford University Press, New York, 2012, 664.

⁸⁹³ მაგალითად, ფასის შემცირება შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ნაკლიანი შესრულებისა და ნაწილობრივი შესრულების შემთხვევაში, რომელიც მოვალისგან დამოუკიდებელი მიზეზით განხორციელდა და არა მისი ბრალეული მოქმედებით.

⁸⁹⁴ *Honnold J.O.*, *Uniform Law for International Sales Under the 1980 United Nations Convention*, 2nd ed., Deventer: Kluwer, 1991, 313, მითითებულია: *Piliounis P.A.*, The Remedies of Specific Performance, Price Reduction and Additional Time (*Nachfrist*) under the CISG: Are These Worthwhile Changes or Additions to English Sales Law? *Cambridge University*, 1999, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 12, 2000, 1-46, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/piliounis.html#N_108_>, [17.05.2014].

⁸⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 30 მაისის განჩინება საქმეზე: №ას-331-315-2011,

შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლება რომაული სამართლიდან იღებს სათავეს,⁸⁹⁶ ის ძირითადად, რომაული კოდიფიკაციის მქონე ქვეყნებისთვის არის დამახასიათებელი.⁸⁹⁷ აღნიშნული მოთხოვნის უფლება აღიარებული და გაგრძელებულია ევროპულ კერძო სამართალში,⁸⁹⁸ განსხვავებით საერთო სამართლის სისტემების მიდგომისა, რომელიც არ ცნობს ფასის შემცირებას, როგორც მეორადი მოთხოვნის უფლებას.⁸⁹⁹ ევროპული პრინციპებისაგან განსხვავებით ფასის შემცირება, როგორც მეორადი მოთხოვნის უფლება, არ არის გათვალისწინებული უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებით.⁹⁰⁰

ვენის კონვენციის 50-ე (1) მუხლის თანახმად, მყიდველს შეუძლია მოითხოვოს ფასის მოდიფიცირება იმ ოდენობით, რა ფარგლებშიც შემცირდა ნივთის ღირებულება არსებული ნაკლი გამო.⁹⁰¹ ფასის შემცირების მოთხოვნა კონვენციის თანახმად, ხელმისაწვდომია მხოლოდ ნაკლიანი შესრულების შემთხვევაში და არ გამოიყენება სხვა ტიპის ვალდებულების დარღვევის დროს.⁹⁰² მყიდველს ენიჭება უფლება ხელშეკრულების შეუსაბა-

<<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/05-2011.pdf>>, [21.05.2014].

⁸⁹⁶ რომაულ სამართალში ფასის შემცირების მოთხოვნა ცნობილი იყო “*actio quanti minoris*” ტერმინით. იხ. *Zimmermann R.*, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford: Clarendon Press, 1996, 318; *Treitel G.H.*, *The Law of Contract*, 9th ed., London: Sweet & Maxwell, 1995, 107; *Bergsten E.E.*, *Miller A.J.*, *The Remedy of Reduction of Price*, 1979, 27 *Am. J. of Comp. L.*, 255-277, reprinted in CISG W3 database, Pace University School of Law, 15 January, 1998; *Will M.* in *Bianca M.C.*, *Bonell M.J.*, *Commentary on the International Sales Law*, Milan: Giuffrè, 1987, 368, მითითებულია: *Piliounis P.A.*, *The Remedies of Specific Performance, Price Reduction and Additional Time (Nachfrist) under the CISG: Are these Worthwhile Changes or Additions to English Sales Law?* Cambridge University, 1999, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 12, 2000, 1-46,

<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/piliounis.html#N_108_>, [20.06.2014].

⁸⁹⁷ *Bergsten E.E.*, *Miller A.J.*, *The Remedy of Reduction of Price*, *Am. J. of Comp. L.*, 1979, 255-277, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bergsten.html>>, [20.06.2014].

⁸⁹⁸ *Schmidt-Kessel M.* (*Osnabrück*), *Remedies for Breach of Contract in European Private Law - Principles of European Contract Law, Acquis Communautaire and Common und Frame of Reference*, in *Schulze R.* (*ed.*), *New Features in Contract Law*, Sellier, European Law Publishers, München, 2007, 191. იხ. ასევე ევროპული პრინციპების 9:401-ე მუხლი.

⁸⁹⁹ *Schmidt-Kessel M.* (*Osnabrück*), *Remedies for Breach of Contract in European Private Law - Principles of European Contract Law, Acquis Communautaire and Common und Frame of Reference*, in *Schulze R.* (*ed.*), *New Features in Contract Law*, Sellier, European Law Publishers, München, 2007, 191.

⁹⁰⁰ *Unidroit Principles of International Commercial Contracts*, International Institute for the Unification of Private Law, Rome, 2004, 220-251; *Piliounis P.A.*, *The Remedies of Specific Performance, Price Reduction and Additional Time (Nachfrist) under the CISG: Are these Worthwhile Changes or Additions to English Sales Law?* *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 12, 2000, 1-46,

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/piliounis.html>>, [20.06.2014].

⁹⁰¹ *ჩახავა ს.*, მყიდველის მეორადი უფლებების შედარებითსამართლებრივი ანალიზი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004, 65.

⁹⁰² *Bianca C.M.*, *Bonell M.J.*, *Commentary on the International Sales Law – The 1980 Vienna Sales Convention*, Milan, 1987, მითითებულია: *Lorenz A.*, *Fundamental Breach under the CISG*, 1998, 3, <http://www.jus.uio.no/pace/fundamental_breach_under_the_cisg.alexander_lorenz/portrait.pdf>, [20.06.2014].

მო შესრულების პირობებში მოახდინოს მხარეთა საპასუხო შესრულების გათანაბრება ნაკლიანი მიწოდებისას ნივთის ფასის შემცირების გზით.⁹⁰³

1.2. ფასის შემცირების მოთხოვნის უფლების განხორციელების წინაპირობები

სსკ ვალდებულებითი სამართლის ზოგად ნაწილში არ ითვალისწინებს ფასის შემცირების მოთხოვნას, ის ნასყიდობის ხელშეკრულების შესაბამის თავშია განმტკიცებული ნაკლიანი შესრულების დროს ხელშეკრულებიდან გასვლის ალტერნატიული მეორადი მოთხოვნის უფლების სახით.⁹⁰⁴

ფასის შემცირების მოთხოვნა არ შეიძლება მხოლოდ ნასყიდობის ხელშეკრულებას მიემართებოდეს. აქ კიდევ ერთხელ ვლინდება სსკ-ის მიერ მეორადი მოთხოვნის უფლებების არასისტემური მოწესრიგების ხარვეზი: ფასის შემცირების მოთხოვნა ყველა დარჩენილი მეორადი მოთხოვნის უფლებების მსგავსად, რეგლამენტირებული უნდა იყოს ზოგადი ნაწილით და შესაბამისად – კერძო ნაწილით მოწესრიგებული ინსტიტუტების მიმართ გამოყენებადი.

მნიშვნელოვანია ფასის შემცირების მოთხოვნის გამოყენების წინაპირობები. უპირველეს ყოვლისა, როგორც აღინიშნა, ფუნდამენტური დარღვევა ფასის შემცირების მოთხოვნის ამოქმედების წინაპირობად არ განიხილება.⁹⁰⁵ სსკ-ის 492-ე მუხლის თანახმად, თუ მყიდველი არ ითხოვს ნივთის ნაკლის გამოსწორებას ან ახლით მის შეცვლას, გამყიდველისათვის საამისოდ მიცემული ვადის გასვლის შემდეგ და არც ხელშეკრულების მოშლას, მას შეუძლია მოითხოვოს ფასის შემცირება იმ ოდენობით, რაც საჭიროა ნაკლის გამოსასწორებლად. მხედველობაში მიიღება ხელშეკრულების დადების მომენტისათვის არსებული ფასი. აღნიშნული მუხლის ანალიზიდან გამომდინარე, ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ფასის შემცირების მოთხოვნები თანაბრად ხელმისაწვდომია მხარისათვის ყოველგვარი თანმიმდევრობის გარეშე.

ფუნდამენტური დარღვევა ფასის შემცირების წინაპირობად არ არის დადგენილი და ეს მექანიზმი შესაძლებელია ამოქმედებულ იქნეს ხელშეკრულებით შეთანხმებულ ხარისხთან შეუსაბამო საქონლის მიწოდების შემთხვევაში.⁹⁰⁶ ფასის შემცირების მოთხოვნა მყიდველისთვის ხელმისაწვდომია იმისდა მიუხედავად, ფასი გადახდილია მთლიანად, ნაწილობრივ თუ საერ-

⁹⁰³ ჩაჩავა ს., მყიდველის მეორადი უფლებების შედარებითსამართლებრივი ანალიზი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2004, 67.

⁹⁰⁴ იხ. სსკ-ის 492-ე მუხლი.

⁹⁰⁵ Lorenz A., Fundamental Breach under the CISG, 1998, 3,

<http://www.jus.uio.no/pace/fundamental_breach_under_the_cisg.alexander_lorenz/portrait.pdf>, [27.06.2014].

⁹⁰⁶ იქვე.

თოდ არ არის გადახდილი.⁹⁰⁷ ნიუთის ნაკლის გამოსწორება ან მისი ახლით შეცვლა განხილულ უნდა იქნეს დამატებითი შესრულების მოთხოვნად,⁹⁰⁸ რომელიც პრიორიტეტული, უპირატესად გამოსაყენებელია სხვა დანარჩენ მეორადი მოთხოვნის უფლებებს შორის.⁹⁰⁹ კერძოდ, სანამ მხარე ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნის უფლებას აამოქმედებდეს, ის ვალდებულია მიმართოს დამატებითი შესრულების მოთხოვნის უფლებას⁹¹⁰ იმ პირობით, თუ სახეზე არ არის დამატებითი შესრულების გამომრიცხავი საფუძვლები.⁹¹¹ აღნიშნული მოტივირებულია კონტინენტური სამართლის სისტემის კონცეფტუალური მიდგომით, რომელიც ორიენტირებულია ხელშეკრულების შესრულებაზე,⁹¹² მოწოდებულია გადაარჩინოს შეთანხმება და უზრუნველყოს მხარეთა ლეგიტიმური სახელშეკრულებო ინტერესის განხორციელება თვით მეორადი მოთხოვნის უფლებების სამართლებრივ რეჟიმში.

ზემოაღნიშნული გულისხმობს, რომ დამატებითი შესრულება შესაძლებელია მხოლოდ ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობად იქნეს განხილული, რამდენადაც აღნიშნული ხელშეკრულების შესრულების მიზანს ემსახურება. მსგავსად, ფასის შემცირების პირობებშიც არ ხორციელდება ხელშეკრულების შეწყვეტა, არამედ კრედიტორის მიერ სახელშეკრულებო თანხის გადახდის მოვალეობის მოდიფიცირება და შესაბამისობის უზრუნველყოფა შესრულების ხარისხთან.

ამდენად, ფასის შემცირება დამატებითი შესრულების ალტერნატიული მეორადი მოთხოვნის უფლებად შესაძლებელია იქნეს განმარტებული. ამასთან, ფასის შემცირების განხილვა ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობად გაუმართლებელი იქნებოდა, რადგან იგი დამატებითი შესრულებისგან განსხვავებით, ვერ უზრუნველყოფს კრედიტორისათვის თავდაპირველი შესრულების ინტერესის რეალიზებას. ამდენად, ფასის შემცირება შესატყვი-

⁹⁰⁷ *ჩახავა ს.*, მყიდველის მეორადი უფლებების შედარებითსამართლებრივი ანალიზი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2004, 67.

⁹⁰⁸ დაწვრილებით იხ.: *Piliounis P.A.*, *The Remedies of Specific Performance, Price Reduction and Additional Time (Nachfrist) under the CISG: Are these Worthwhile Changes or Additions to English Sales Law?* *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 12, 2000, 1-46, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/piliounis.html>>, [27.06.2014].

⁹⁰⁹ გერმანული და ქართული სამართლისგან განსხვავებით, ვენის კონვენციის 47-ე (1) მუხლი გამყიდველს დამატებითი შესრულების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს საამისოდ აუცილებელი გონივრული ვადის განსაზღვრით, მაგრამ აღნიშნული მხოლოდ უფლების და არა ვალდებულების სახით არის წარმოდგენილი. იხ.: *DiMatteo L.A.*, *Dhooge L.J.*, *Greene S.*, *Maurer V.G.*, *Pagnattaro M.A.*, *International Sales Law, A Critical Analysis of CISG Jurisprudence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 134; *DiPalma M.*, *Nachfrist* under National Law, the CISG, and the UNIDROIT and European Principles: A Comparison, *International Contract Adviser (Kluwer)*, Vol. 5, No. 1, 1999, 8-9, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/DiPalma.html>>, [30.06.2014].

⁹¹⁰ იხ. სსკ-ის 405-ე I მუხლი. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 მარტის განჩინება საქმეზე: №ას-8-5-2011.

⁹¹¹ იხ. სსკ-ის 405-ე II მუხლი.

⁹¹² განსხვავებით ანგლოამერიკული სისტემისგან, რომელიც ზიანის ანაზღაურებაზე ახდენს ორიენტაციას. იხ. *Schwenzer I.*, *Hachem P.*, *Kee Ch.*, *Global Sales and Contract Law*, Oxford University Press, New York, 2012, 650.

სი ინტერესის არსებობის შემთხვევაში, კრედიტორის ნება-სურვილზეა დამოკიდებული.

დამატებითი შესრულების, როგორც უპირველესად გამოსაყენებელი მეორადი მოთხოვნის უფლების სამართლებრივი ბუნებიდან და მიზნიდან გამომდინარე, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების წინაპირობად უნდა იქნეს განხილული ნაკლის გამოსწორების ან ნაკლიანი ნივთის უნაკლოთი შეცვლის მოთხოვნა. მხოლოდ ამ მოთხოვნების განუხორციელებლობის შემთხვევაში უნდა აამოქმედოს უფლებამოსილმა პირმა ხელშეკრულებიდან გასვლის⁹¹³ მეორადი მოთხოვნის სამართლებრივი მექანიზმი.

ფასის შემცირების მოთხოვნის უფლების განმამტკიცებელი ნორმის – სსკ-ის 492-ე მუხლის ანალიზიდან ვლინდება, რომ დამატებითი შესრულების მოთხოვნის უფლების განუხორციელებლობა არ არის ფასის შემცირების მოთხოვნის უფლების ამოქმედების წინაპირობად დადგენილი. როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლა, ასევე დამატებითი შესრულების მოთხოვნა (რაც ნაკლიანი შესრულების პირობებში ნაკლის გამოსწორებით⁹¹⁴ ან ნაკლიანის უნაკლოთი შეცვლის⁹¹⁵ მოთხოვნის უფლებით ვლინდება) ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის ალტერნატიულ მოთხოვნად არის ზემოაღნიშნულ ნორმაში მოაზრებული⁹¹⁶, რაც გამორიცხავს მათ ერთდროულად ამოქმედების შესაძლებლობას.

მნიშვნელოვანია, რომ ფასის შემცირების უფლების მომწესრიგებელი სსკ-ის 492-ე მუხლის მიერ მოხსენიებულ „ხელშეკრულების მოშლაში“ უნდა მოიაზრებოდეს ხელშეკრულებიდან გასვლა, ურთიერთსანაცვლო შესრულების მხარეთათვის უკან დაბრუნების (რესტიტუციის) ობიექტური შესაძლებლობიდან გამომდინარე. სსკ-ის 490-ე მუხლის სიტყვასიტყვითი განმარტებიდან კი იკვეთება კანონმდებლის ნება, მოახდინოს დიფერენცირება დამატებითი შესრულების სახეების განსაზღვრისას ინდივიდუალური და გვაროვნული ნივთების მიხედვით. გვაროვნული ნივთის შემთხვევაში, გამყიდველი თავისუფალია დამატებითი შესრულების სახის არჩევაში. მისი არჩევანის თავისუფლება იზღუდება ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთის შემთხვევაში და გამყიდველს მხოლოდ ნაკლის გამოსწორება შეუძლია.⁹¹⁷

⁹¹³ სსკ-ის 491-ე მუხლში ტერმინი *ხელშეკრულების მოშლა მითითებულია* ნასყიდობის *ხელშეკრულებიდან გასვლის* უფლების ნაცვლად. მუხლის ასეთი სახელდება არაზუსტია და აღნიშნული ნორმა არსობრივად, ხელშეკრულებიდან გასვლის შინაარსის მომცველი უნდა იყოს.

⁹¹⁴ იხ. სსკ-ის 490-ე I მუხლი (თუ გაყიდული ნივთი ნაკლის მქონეა, გამყიდველმა ან უნდა გამოსწოროს ეს ნაკლი ან თუ საქმე ეხება გვაროვნულ ნივთს, შეცვალოს ეს ნივთი საამისოდ აუცილებელ ვადაში); ასევე, სსკ-ის 642-ე I მუხლი. ვენის კონვენციაში ნაკლის გამოსწორებას შეესატყვისება 46-ე (3) მუხლი.

⁹¹⁵ ნაკლიანი ნივთის უნაკლოთი შეცვლას განამტკიცებს ვენის კონვენციის 46-ე (2) მუხლი.

⁹¹⁶ თუ მყიდველი არ ითხოვს ნივთის ნაკლის გამოსწორებას ან ახლით მის შეცვლას გამყიდველისათვის საამისოდ მიცემული ვადის გასვლის შემდეგ და არც ხელშეკრულების მოშლას, მაშინ მას შეუძლია მოითხოვოს ფასის შემცირება იმ ოდენობით, რაც საჭიროა ნაკლის გამოსასწორებლად. მხედველობაში მიიღება ხელშეკრულების დადების მომენტისათვის არსებული ფასი (სსკ-ის 492-ე მუხლი).

⁹¹⁷ *ბაჩიაშვილი ვ.*, დამატებითი შესრულების, ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებები ნასყიდობაში (საქართველოსა და გერმანიის

დამატებითი შესრულების მოთხოვნის გამოყენება ნაკლიანი ნივთის მიწოდებისას, არ არის დამოკიდებული მოვალის ბრალეულობის არსებობაზე, რამეთუ არაბრალეული შეუსრულებლობაც ვალდებულების დარღვევის დასრულებულ შემადგენლობას ქმნის.

2. დამატებითი შესრულება

მეორადი მოთხოვნის უფლებათა კონკურენციის საკითხი თითქმის ყველა სამართლებრივ სივრცეში განსაზღვრულ იერარქიასა და ეტაპობრიობას ექვემდებარება,⁹¹⁸ ისე რომ, შესაძლებელია, მეორადი მოთხოვნის უფლებათა დიფერენციაცია პირველადად და მეორადად. ვალდებულების დარღვევის ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შესაძლებელია კონკრეტული მეორადი მოთხოვნის უფლება იყოს პრიორიტეტული.⁹¹⁹

შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი ფორსმაჟორი შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის ტოლფასი სამართლებრივი კონცეფციაა, რომელიც შესრულების აბსოლუტურ შეუძლებლობას გულისხმობს დროებითი ან მუდმივი, სრული ან ნაწილობრივი შეუძლებლობის⁹²⁰ სახით. ფორსმაჟორის კონცეფცია არ არსებობს მაშინ, როდესაც შესრულება ობიექტურად, ფიზიკურად განსორციელებადია, მაგრამ არაგონივრულად დიდ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული.⁹²¹ შესაბამისად, ფორსმაჟორის არსებობა უპირობოდ გამორიცხავს ნატურით შესრულებისა⁹²² და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებებს,⁹²³ მაგრამ ამით არ წყდება ვალდებულებითსა-

სამართლის მიხედვით), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2008, 170.

⁹¹⁸ გერმანული სამართლისგან განსხვავებით, ევროპულ პრინციპებში არ არის დამატებითი შესრულების პრიორიტეტულობა დადგენილი. იხ. *Schmidt-Kessel M. (Osnabrück)*, Remedies for Breach of Contract in European Private Law - Principles of European Contract Law, Acquis Communautaire and Common and Frame of Reference, in *Schulze R. (ed.)*, New Features in Contract Law, Sellier, European Law Publishers, München, 2007, 194.

⁹¹⁹ *ფოფია ა.*, ხელშეკრულებიდან გასვლის კონტინენტურევროპული და ანგლოამერიკული სამართლებრივი მოწესრიგების ძირითადი მახასიათებლები და მათი გავლენა ქართულ სამართალზე, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2008, 74.

⁹²⁰ დაწვრილებით იხ. *Firoozmand M.R.*, Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines, *Bus. L. Int'l*, Vol. 8, No. 2, 2007, 166-167, <http://heinonline.org/HOL/Welcome?message=Please%20log%20in&url=%2FHOL%2FPrint%3Fhandle%3Dhein.journals%2Fblawintnl2007%26div%3D17%26collection%3Djournals%26set_as_cursor%3D1%26men_tab%3Dsrchresults>, [05.07.2014].

⁹²¹ *Naon H.A.G.*, Adaptation of Contracts: An Argentine Substantive and Private International Law Outlook, 1985, 57, მითითებულია: *Horn N.(ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

⁹²² *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 662.

⁹²³ იხ. ევროპული პრინციპების 8:101-ე (2) და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე (4) მუხლები.

მართლებრივი ურთიერთობა. მხარეთა შორის კვლავ მოქმედებს ურთიერთსანაცვლო უფლება-მოვალეობები.⁹²⁴

შესრულების შეუძლებლობისას შესრულების ვალდებულებისაგან განთავისუფლებასთან ერთად,⁹²⁵ ორივე მხარისათვის ხელმისაწვდომი ხდება რესტიტუციის,⁹²⁶ ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლება. თუ ფორსმაჟორული გარემოება დროებითი ხასიათისაა, მაშინ შესაძლებელია მოხდეს ვალდებულების შესრულების შეჩერება დროებითი დაბრკოლების არსებობის პერიოდში, თუ ვალდებულების დროული შეუსრულებლობა მოვალისათვის მთავარი სახელშეკრულებო ინტერესის დაკარგვას არ იწვევს. მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ერთ-ერთ განჩინებაში⁹²⁷ განმარტებულია, რომ ფორსმაჟორული გარემოება სახელშეკრულებოსამართლებრივ ურთიერთობაში არ წარმოადგენს ვალდებულების შესრულებისაგან განთავისუფლების საფუძველს, თუ რა თქმა უნდა, ვალდებულების შესრულება ფორსმაჟორულ გარემოებათა აღმოფხვრის შემდეგაც შესაძლებელია და თუ აღნიშნული შესრულების მიმართ კრედიტორს ინტერესი არ დაუკარგავს.

ნატურით შესრულების მოთხოვნა გამოირიცხება თუ შესრულება კანონსაწინააღმდეგოა ან მისი ობიექტურად, ფიზიკურად განხორციელებადობის მიუხედავად, მოვალისაგან მოითხოვს განსაკუთრებულ ძალისხმევასა და არაგონივრულ ხარჯებს.⁹²⁸

მაგალითად, შესრულება კანონსაწინააღმდეგო გახდება, თუ აიკრძალება ქიმიური ნივთიერების გამოყენება და დაწესდება ჯარიმა შესაბამისი საშუალებებით ვაჭრობისათვის.⁹²⁹ შესაბამისად, არ იარსებებს ქიმიური ნივთიერების, როგორც ხელშეკრულების საგნის, მყიდველისათვის მიწოდების ვალდებულება, ვინაიდან იგი გამოიწვევს საკანონმდებლო დანაწესის დარღვევასა და სავაჭრო ლიზენციის გაუქმებას.⁹³⁰

შესრულებისათვის აუცილებელი ხარჯების არაგონივრულობისა და არათანაბარზომიერების საკითხი კონკრეტული საქმის გარემოებების გათვალისწინებით უნდა შეფასდეს და შეუძლებელია იგი წინასწარ განისაზღ-

⁹²⁴ *Horn N.*, *Standard Clauses on Contract Adaptation in International Commerce*, 1985, 137, მითითებულია: *Horn N. (ed.)*, *Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance*, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

⁹²⁵ *Chechelashvili Z.*, *Introduction to the Georgian Business Law*, Textbook, GIZ, Tb., 2013, 134.

⁹²⁶ *Hillman R.A.*, *Principles of Contract Law*, 2nd ed., *The Concise Hornbook Series*, West, 2009, 328.

⁹²⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-496-470-2011.

⁹²⁸ იხ. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.2.2 (ა)(ბ) და ევროპული პრინციპების 9:102-ე (2) (ბ) მუხლები.

⁹²⁹ *Honnold J. O.*, *Impediments Excusing Party From Damages ("Force Majeure")*, Kluwer Law International, The Hague, 1999, 472-495, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/ho79.html>>, [25/07/2014].

⁹³⁰ *Flambouras D.P.*, *The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis*, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 261-293, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html#iie>>, [25/07/2014].

ვროს.⁹³¹ ამასთან, ფორსმაჟორი იწვევს არა ხელშეკრულების ანუღირებას⁹³², არამედ მის შეწყვეტას, რომელიც პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევის გამო მეორადი მოთხოვნის უფლებების აღმოცენების სამართლებრივი საფუძველი ხდება.⁹³³ ამასთან, ხელშეკრულების შეწყვეტა ვალდებულების შეწყვეტისგან განსხვავებული კონცეფციაა: ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის არსებობა წყდება მხოლოდ პირველადი და მეორადი მოთხოვნის უფლებათა სრულად განხორციელებით, რომლის შემდეგ მხარეთა შორის აღარ არსებობს ურთიერთსანაცვლო უფლება-მოვალეობები.

სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აღმოცენებული დაბრკოლება ნატურით შესრულებისა და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისაგან განთავისუფლების საფუძველად შესაძლებელია განხილულ იქნეს, თუ მხარე დაამტკიცებს, რომ გარემოებები, რომლებმაც გამოიწვია ვალდებულების შესრულების უკიდურესი დამძიმება, აკმაყოფილებს ნაშრომში განხილული შესრულების გართულების კონცეფციისათვის აუცილებელ, მათ შორის არაბრალეულობის წინაპირობებს.⁹³⁴ ამასთან, დაბრკოლების წარმოშობა მხარის კონტროლის მიღმა, იმავდროულად გამორიცხავს მოვლენის არსებობას მისი რისკისა და პასუხისმგებლობის სფეროში და შესაბამისად, აფუძნებს არაბრალეულობის წინაპირობას. ამრიგად, ნატურით შესრულებისაგან განთავისუფლება არ გამორიცხავს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების არსებობას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც დაბრკოლება აკმაყოფილებს ფორსმაჟორის წინაპირობებს.⁹³⁵

ევროპული პრინციპების თანახმად, ნატურით შესრულების მეორადი მოთხოვნის უფლება შეზღუდულია.⁹³⁶ 9:102-ე (2)(ა) მუხლი გამოხატავს პრინციპს – არ არსებობს შეუძლებლობის შესრულების ვალდებულება (*impossibilium nulla est obligatio*).⁹³⁷ ვალდებულების დროებითი შეუძლებლობა გამორიცხავს დამაბრკოლებელი გარემოების მოქმედების პერიოდში ვალდებულების იძულებით აღსრულებას. ხოლო თუ ვალდებულებამ შეიძინა კანონსაწინააღმდეგო ხასიათი და ხანგრძლივად გახდა შეუძლებელი, მაშინ ხელ-

⁹³¹ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 398.

⁹³² იქვე, 213.

⁹³³ უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების მიხედვით, ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობის შემთხვევაში, ვალდებული პირი თავისუფლდება, როგორც ნატურით შესრულებისაგან, ისე ზიანის ანაზღაურებისაგან. ხოლო კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს ხელშეკრულებიდან გასვლა, ვალდებულების შესრულების შეჩერება და პროცენტი, რომლის გადახდის ვადა დამდგარია.

⁹³⁴ იხ. მაგალითად, უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.2.2-ე (ბ) და 6.2.1-ე მუხლების ურთიერთდამოკიდებულება.

⁹³⁵ იხ. ევროპული პრინციპების 8:108-ე მუხლი. ასევე, Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 402.

⁹³⁶ იხ. ევროპული პრინციპების 9:102-ე (2) (ა) (ბ) მუხლი.

⁹³⁷ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 400.

შეკრულებიდან გასვლა ავტომატურად გამოიყენება შეტყობინების გარეშე.⁹³⁸ შეტყობინების მიზანია კონტრაქტის მიენიჭოს დაბრკოლების თავიდან აცილების ან უარყოფითი შედეგების დაძლევის შესაძლებლობა. თუ აღნიშნული მიზანი განუხორციელებელია ვალდებულების აბსოლუტური შეუძლებლობის გამო, მაშინ შეტყობინების ვალდებულება ქარწყდება. შესრულების შეუძლებლობის არაბრალებულობა ან შესრულების გართულების გამომწვევი გარემოების აღმოცენება მოვალისაგან დამოუკიდებელი, გარეშე მოვლენებით ნატურით შესრულების მოთხოვნასთან ერთად, გამორიცხავს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების არსებობასაც⁹³⁹ ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის ძალით.⁹⁴⁰

დამატებითი შესრულების მოთხოვნის გამომრიცხავ საინტერესო საფუძველს ითვალისწინებს ევროპული პრინციპები, რომლის თანახმად, დამატებითი შესრულების მოთხოვნა არ გამოიყენება თუ ვალდებულების დარღვევა მხარის განზრახვით არის გამოწვეული, რაც პატივსადებ და საფუძველიან მიზეზს აძლევს მხარეს ივარაუდოს ვალდებულების მომავალში, დამატებით ვადაში შეუსრულებლობა.⁹⁴¹

დროებითი სახელშეკრულებო დაბრკოლების არსებობისას მხარეს აქვს კუთვნილი ვალდებულების შესრულების შეჩერების უფლება კონტრაქტის მიერ სანაცვლო ვალდებულების განხორციელებამდე.⁹⁴²

დამატებითი შესრულების მოთხოვნის უფლება კრედიტორს ანიჭებს შესაძლებლობას, უარი განაცხადოს სინალაგმატური ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე თავისი ვალდებულების შესრულებაზე. მყიდველს უფლება აქვს, დამატებით შესრულებამდე უარი განაცხადოს ფულის გადახდაზე⁹⁴³, ასევე, ნაკლიანი ნივთის მიწოდებისას – მის მიღებაზე, რაც არ გამოიწვევს კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილებას.⁹⁴⁴

⁹³⁸ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 402. ასევე, ევროპული პრინციპების 9:303-ე (4) მუხლი განამტკიცებს, რომ ფორსმაჟორის შემთხვევაში არ გამოიყენება შეტყობინების განხორციელების ვალდებულება.

⁹³⁹ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, Part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 398. იხ. ასევე, ევროპული პრინციპების 9:303-ე (4) მუხლი.

⁹⁴⁰ იხ. სსკ-ის 394-ე I მუხლი.

⁹⁴¹ იხ. ევროპული პრინციპების 8:103-ე (c) მუხლი,

<<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/8.103.html>>, [25.07.2014]

⁹⁴² იხ. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.3-ე და ევროპული პრინციპების 9:201-ე მუხლები.

⁹⁴³ Gursky, *Schuldrecht, Besonderer, Teil*, 5. Auflage, Heidelberg, 2005, 2, მითითებულია: *ბაჩიაშვილი ვ.*, დამატებითი შესრულების, ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებები ნასყიდობაში (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მიხედვით), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2008, 171.

⁹⁴⁴ *Der Kaufvertrag, Einführung*,

<[http://www.wiec.de/Download/WIEC01b/Semester2/Recht/Skript%20Recht%2002-07-](http://www.wiec.de/Download/WIEC01b/Semester2/Recht/Skript%20Recht%2002-07-31%20(preview).pdf)

31%20(preview).pdf>, [25.07.2014], მითითებულია: *ბაჩიაშვილი ვ.*, დამატებითი შესრულების, ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებები ნასყიდობაში (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მიხედვით), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2008, 171.

თუ ვალდებულების დარღვევის გამომწვევი დამაბრკოლებელი გარემოების წარმოშობაზე ორივე მხარეა პასუხისმგებელი, მაშინ მეორადი მოთხოვნის უფლებებისადმი ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით, საერთაშორისო დონეზე ორი მიდგომა არის აღიარებული. პირველის თანახმად, კრედიტორისათვის ხელმისაწვდომია დამატებითი შესრულებისა და ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნები, თუ მოვალის წვლილი ვალდებულების დარღვევაში 50%-ს აღემატება. მეორე, უფრო გავრცელებული მიდგომის, თანახმად, კრედიტორს ზემოაღნიშნული უფლებები შეიძლება მიენიჭოს თუ იგი ვალდებულების დარღვევაში მისი მონაწილეობის ხარისხის შესატყვის ფულად თანხას გადაუხდის მოვალეს.

თუ ვალდებულების დარღვევა უმთავრესად კრედიტორის მოქმედების ან უმოქმედობის შედეგია, მაშინ კრედიტორს ეკრძალება არაფულადი ხასიათის ყველა მეორადი მოთხოვნის უფლებით სარგებლობა.⁹⁴⁵

3. ზიანის ანაზღაურება

3.1. ზოგადი დახასიათება

ზიანის ანაზღაურების მეორადი მოთხოვნის უფლება შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს ნებისმიერი სახის ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანის არსებობისას.⁹⁴⁶ აღნიშნული უფლება არ არის ალტერნატიული,⁹⁴⁷ არამედ შესაძლებელია სხვა მეორადი მოთხოვნის უფლებებთან პარალელურად იქნეს ამოქმედებული.⁹⁴⁸

ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების უფლების გამორიცხვაზე საუბრობს, ხოლო კონვენციით გათვალისწინებული სხვა მეორადი მოთხოვნის უფლებები⁹⁴⁹ ხელშეკრულებიდან გასვლა, დამატებითი შესრულება და ფასის შემცირება შესაძლებელია გახდეს მხარისათვის ხელმისაწვდომი კონკრეტული საქმის გარემოებების გათვალისწინებით⁹⁵⁰ და შესატყვისი წინაპირობების არსებობისას. მნიშვნელოვანია, რომ

⁹⁴⁵ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 677, შემდგომი მითითებებით.

⁹⁴⁶ *Eiselen S., Ferrari F., Flechtner H.M., Garro A., Ulrich M., Viscasillas P.P., Rogers V., Sono H., Witz C., Voleger A.K. (ed.in chief)*, J.L. & Com., UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Special Issue, University of Pittsburgh, Vol. 30, 2012, 225.

⁹⁴⁷ როგორც მაგალითად, ფასის შემცირება და ხელშეკრულებიდან გასვლა.

⁹⁴⁸ *Eiselen S., Ferrari F., Flechtner H.M., Garro A., Ulrich M., Viscasillas P.P., Rogers V., Sono H., Witz C., Voleger A.K. (ed.in chief)*, J.L. & Com., UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Special Issue, Vol. 30, University of Pittsburgh, 2012, 225; *Bianca C.M., Bonell M.J.*, Commentary on the International Sales Law – The 1980 Vienna Sales Convention, Milan, 1987, Art. 81. იხ. ასევე, ევროპული პრინციპების 8:102-ე და სსკ-ის 407-ე მუხლები.

⁹⁴⁹ *Gabriel H.D.*, Contract for the Sale of Goods, A Comparison of Domestic and International Law, Oceana Publications, Inc, Dobbs, Ferry, New York, 2004, 219.

⁹⁵⁰ *Garro A.M.*, Gap-Filling Role of the Unidroit Principles in International Sales Law: Some Comments on the Interplay Between the Principles and the CISG, Tul. L. Rev., Vol. 69, 1149, 1995; *King V. K.*, Hardship as an Impediment to Performance in Terms of Article of the CISG, North-West University, November, 2010, 8.

ვენის კონვენციის რეგულირების მიღმა რჩება საკითხი – პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება მხოლოდ ზიანის ანაზღაურების უფლების გამო-რიცხვას მოიცავს თუ ვრცელდება ასევე, ვალდებულების დარღვევისათვის ხელშეკრულებით განსაზღვრულ პირგასამტეხლოზეც. შესაბამისად, აღნიშნული საკითხის მოწესრიგება მთლიანად ეროვნული კანონმდებლობის რეგულირებას უნდა მიენდოს.⁹⁵¹

ამასთან მნიშვნელოვანია, რომ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება მიემართება მხოლოდ მოსალოდნელი ზიანის ოდენობას. ევროპული პრინციპების თანახმად, მხარის ვალდებულება შემოიფარგლება მხოლოდ ზიანის იმ მოცულობით, რომელიც სავარაუდო იყო ხელშეკრულების დადების ეტაპზე. აღნიშნული წესი კიდევ ერთხელ ესმიალება დამაბრკოლებელი გარემოების გათვალისწინების შეუძლებლობის ერთ-ერთ აუცილებელ მოთხოვნას და გულისხმობს, რომ მხარე ვერ იქნება იმ დაბრკოლებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელი, რომლის გონივრული გათვალისწინების უნარსაც მოკლებული იყო სახელშეკრულებო ურთიერთობაში ჩართვის დროს.⁹⁵²

ფორსმაჟორის არსებობისას ზიანის ანაზღაურებასთან ერთად გამოი-რიცხება ასევე, წინასწარ შეთანხმებული ზიანის (*liquidated damages*) ან საჯარიმო სანქციების მოთხოვნის უფლება, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ მხარეთა მიერ განსხვავებული მოწესრიგებაა გათვალისწინებული.⁹⁵³ ფორსმაჟორის არსებობისას შეუზღუდავია პროცენტის მიღების უფლება,⁹⁵⁴ რადგან პროცენტი არ უთანაბრდება ზიანის ანაზღაურებას.⁹⁵⁵

ზიანის ანაზღაურების, როგორც უმნიშვნელოვანესი სამართლებრივი დაცვის საშუალების, გამოყენების წინაპირობად ზოგადი წესის თანახმად, მხოლოდ ვალდებულების ბრალეული დარღვევა მოიაზრება. მოვალის ბრალით გამოწვეული დამაბრკოლებელი გარემოებით წარმოშობილი ვალდებულების დარღვევა აღმოაცენებს ვალდებულების შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას. ბრალის სამართლებრივი კატეგორია განსაკუთრებული იურიდიული მნიშვნელობის მქონეა, როგორც კონტინენტური, ისე ანგლოამერიკული სამართლის სისტემაში, თუმცა თითოეული სამართლებრივი სისტემა ბრალის საკითხისადმი არსებითად განსხვავებულ მიდგომას ითვალისწინებს:

⁹⁵¹ Comment 9 on Article 65, of the 1978 Draft [Draft Counterpart of the CISG art. 79] Comment 5, <www.cisg.law.pace.edu/text/secomm/secomm-79.html>, [01.07.2014] მითითებულია: *Liu Ch., Newman M.S. (ed.), Remedies in International Sales, Perspectives from SISG, UNIDROIT Principles and PECL*, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 706.

⁹⁵² იხ. ევროპული პრინციპების 8:108-ე და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე (1) მუხლები.

⁹⁵³ *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 382.

⁹⁵⁴ იხ. ევროპული პრინციპების 8:101-ე (2) და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.1.7-ე (4) მუხლები.

⁹⁵⁵ *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II*, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 451.

ანგლოამერიკულ სამართლებრივ სივრცეში დამკვიდრებულია ბრალეულობის არსებითად განსხვავებული კონცეფცია: თუ კონტინენტურ სამართალში ბრალი მნიშვნელობას იძენს სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრის თვალსაზრისით, ანგლოამერიკულ სამართალში ბრალი განსაზღვრავს ვალდებულების დარღვევის არსებობას.

ანგლოამერიკულ სამართლებრივ სივრცეში ვალდებულების არაბრალეული შეუსრულებლობა არ აფუძნებს ვალდებულების დარღვევის დასრულებულ შემადგენლობას.⁹⁵⁶ შესაბამისად, ვალდებულების დარღვევის არარსებობის გამო გამორიცხებულია ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება. სანაცვლოდ, ავტომატურად ირთვება ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივი რეჟიმი, რითაც კრედიტორისათვის უზრუნველყოფილია მისი მხრიდან განხორციელებული შესრულების დაბრუნების სამართლებრივი ინტერესი, ხოლო მოვალისათვის პირველადი ვალდებულების შესრულებისაგან განთავისუფლება. ამრიგად, ანგლოამერიკული სამართალი ვალდებულების დარღვევის წინაპირობად ბრალის არსებობის განსაზღვრით დასაწყისშივე გამორიცხავს არაბრალეული შეუსრულებლობისათვის ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას. პატივსადები საფუძვლის არსებობისას არაბრალეული შეუსრულებლობა მხოლოდ ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლებას აღმოაცენებს, ხოლო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას წარმოშობს მხოლოდ ბრალეული შეუსრულებლობა.

ვინაიდან კონტინენტურ სამართალში ბრალი ვალდებულების დარღვევის წინაპირობად არ მოიაზრება, ხელშეკრულებიდან გასვლა უზრუნველყოფილია როგორც ბრალეული, ისე არაბრალეული შეუსრულებლობის შემთხვევაში. ბრალის არსებობა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებისადმი ხელმისაწვდომობას განსაზღვრავს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ორივე სამართლებრივი სისტემა ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის პასუხისმგებლობას ბრალის კატეგორიაზე დამოკიდებულად აცხადებს, თუმცა, არსებითად ანალოგიური შედეგი აქ განსხვავებული სამართლებრივი მექანიზმების გამოყენებით მიიღწევა.

გსკ-ის 280-ე პარაგრაფის ძალით, მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევისას კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს ამით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურება. ეს წესი არ მოქმედებს მაშინ, თუკი მოვალეს არ მიუძღვის ბრალი ვალდებულების დარღვევაში. თუ სახეზეა ხსენებული პარაგრაფით გათვალისწინებული ყველა წინაპირობა: ნამდვილი ვალდებულება, მისი დარღვევა, ზიანი, მოვალის ბრალი და მიზეზობრივი კავშირი, კრედიტორს წარმოეშობა ზიანის ანაზღაურების მეორადი მოთხოვნა.

ანალოგიურად, სსკ-ის 394-ე I მუხლი ცენტრალური და უზოგადესი ნორმაა, რომელიც განამტკიცებს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს და კრედიტორს ვალდებულების დარღვევის შედეგად წარმოშობილი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს. აღნიშნული მუხლის გამოყე-

⁹⁵⁶ *Treitel G.H.*, *The Law of Contract*, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 674-666.

ნების წინაპირობებია: 1) მართლწინააღმდეგობა 2) ბრალი 3) მიზეზობრივი კავშირი 4) ზიანი.⁹⁵⁷

ევროპული პრინციპების 9:501-ე (1) მუხლის თანახმად, ანაზღაურებას ექვემდებარება მხოლოდ ვალდებულების ბრალეული დარღვევის შედეგად მიყენებული ზიანი. ვალდებულების დარღვევა, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის სახით, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველია და, შესაბამისად, გამორიცხავს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების არსებობას. ევროპული პრინციპების 9:103-ე მუხლის ძალით, შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლება არ აბრკოლებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების განხორციელებას.

სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევის შედეგად დამდგარი ზიანი შესაძლებელია ერთდროულად იყოს როგორც მოვალის, ისე თავად კრედიტორის ბრალეული ქმედების შედეგი. ამ შემთხვევაში სახეზეა შერეული ბრალის სამართლებრივი კატეგორია, როდესაც ბრალეულ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს.

კრედიტორის ბრალი შეიძლება გამოიხატოს ისეთი მოქმედებითაც, რომელიც ხელს უწყობს შესრულების დამაბრკოლებელი შეცვლილი გარემოებების წარმოშობას, ან ხელს უშლის მის ლიკვიდაციას, უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრას ან თავიდან აცილებას. მსგავსად, ევროპული პრინციპების 9:504-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულების დამრღვევი მხარე არ არის პასუხისმგებელი დამდგარი ზიანისათვის იმდენად, რამდენადაც დაზარალებულმა საკუთარი ქმედებით ხელი შეუწყო ვალდებულების დარღვევას ან მისი სამართლებრივი შედეგების წარმოშობას.

გსკ-ის 254-ე პარაგრაფი არეგულირებს პასუხისმგებლობის საკითხს შემხვედრი ბრალის არსებობისას: თუ დაზარალებულის ბრალეულმა ქმედებამ ხელი შეუწყო ზიანის წარმოშობას, მაშინ როგორც ანაზღაურების ვალდებულება, ისე ასანაზღაურებელი ზიანის ოდენობა დამოკიდებულია საქმის ფაქტობრივ გარემოებებზე, ასევე იმაზე, უმეტესწილად თუ რომელი მხარის ბრალითაა ზიანი გამოწვეული. სსკ-ის 415-ე მუხლის თანახმად, თუ ზიანის წარმოშობას ხელი შეუწყო დაზარალებულის მოქმედებამაც, მაშინ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება და ამ ანაზღაურების მოცულობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ მეტად რომელი მხარის ბრალით არის ზიანი გამოწვეული. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, ეს წესი გამოიყენება მაშინაც, როცა დაზარალებულის ბრალი გამოიხატება მისი უმოქმედობით – თავიდან აცილებინა ზიანი.⁹⁵⁸

თუ დაზარალებულს ვალდებულების დარღვევის უარყოფითი შედეგების შემცირების ან აღმოფხვრის შესაძლებლობა აქვს და ბრალეული უმოქმედობით ეს ვალდებულება არ სრულდება, მაშინ, ევროპული პრინციპების 9:505-ე (1) მუხლის თანახმად, ვალდებულების დამრღვევი მხარე თა-

⁹⁵⁷ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 27 მარტის განჩინება საქმეზე №ას-1300-1320-2011, ასევე, 2011 წლის 27 ივნისის განჩინება საქმეზე: №ას-804-858-2011.

⁹⁵⁸ იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 29 მაისის განჩინება საქმეზე: №ას-1685-1671-2011; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 მარტის განჩინება საქმეზე: №ას-8-5-2011.

ვისუფლდება დამდგარი ზიანისათვის პასუხისმგებლობისაგან იმ ოდენობით, რამდენითაც დაზარალებულს გონივრული მოქმედების საფუძველზე შეეძლო შეემცირებინა იგი. ამ შემთხვევაში ბრალი მხარის მიერ ზიანის შესამცირებლად სათანადო ღონისძიებების განუხორციელებლობით გამოიხატება. მხარის ვალდებულება – კეთილგონივრული მოქმედებით შეამციროს ხელშეკრულების კონტრაქტის მიერ ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანის ოდენობა, კეთილსინდისიერების პრინციპისა და გულისხმიერების ვალდებულების გამოხატულებაა.⁹⁵⁹ ევროპული პრინციპების 9:505-ე მუხლის შინაარსიდან კი ვლინდება, რომ კეთილსინდისიერების პრინციპისა და გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევა, ბრალეული დარღვევის მსგავსად, აისახება მხარის სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობაზე და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების არსებობას განსაზღვრავს. დაზარალებულ მხარეს ენიჭება იმ ხარჯების ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, რომლებიც გაღებულ იქნა ზიანის შემცირების მცდელობისას.

კრედიტორის ბრალი ვალდებულების შეუსრულებლობაში მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მისი მხრიდან მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენების შესაძლებლობაზე. კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, კრედიტორს ვალდებულების დარღვევისას ეზღუდება სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების უფლებამოსილება.⁹⁶⁰ მაგალითად, ევროპული პრინციპების 8:101-ე (3) მუხლის თანახმად, კრედიტორი მოკლებულია სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენების შესაძლებლობას იმდენად, რამდენადაც საკუთარი ქმედებით ხელი შეუწყო ვალდებულების შეუსრულებლობას. თუ კრედიტორის მიერ ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანი ნაწილობრივ მოვალის ქმედების შედეგითაა, მაშინ კრედიტორი სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს სრულად ვერ გამოიყენებს, იმ შემთხვევისაგან განსხვავებით, როდესაც შეუსრულებლობისათვის მხოლოდ მოვალეა პასუხისმგებელი.⁹⁶¹ თუ ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის გაუფრთხილებელ ბრალს უპირისპირდება კონტრაქტის შემხვედრი განზრახი ბრალი, მაშინ ამ უკანასკნელს წარმოეშობა ზიანის სრული ოდენობით ანაზღაურების ვალდებულება.⁹⁶²

ვალდებულების დარღვევაში შემხვედრი ბრალის არსებობისას განისაზღვრება თითოეული მხარის ბრალეულობის ხვედრითი წილი დამდგარი ზიანის წარმოშობაში და პასუხისმგებლობა განისაზღვრება ზიანის ოდენობაში მათი წილობრივი მონაწილეობის მიხედვით. შერეული ბრალის არსებობისას დამდგარი ზიანის სრული ოდენობით ანაზღაურების ვალდებულება დაეკისრება არა ზიანის მიმყენებელს, არამედ მისი პასუხისმგებლობა მცირ-

⁹⁵⁹ *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 115.*

⁹⁶⁰ იქვე, 360.

⁹⁶¹ იქვე, 361.

⁹⁶² *Larenz K., Canaris C.W., Lehrbuch, §31 I e, Grunsky W. in Münchener Kommentar to §254, no. 7. OLG, Munich, 23 Feb. 1990, NJW-RR 1990, 828 at 829 (All the damages on the injured party when the injurer was grossly negligent); Heinrichs H. in Palandt O. to §254, no.51, მოთხოვნილია: Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 411.*

დება იმ ნაწილში, რითაც დაზარალებულმა ხელი შეუწყო ზიანის წარმოშობას და ზიანის შემცირებული ოდენობა დაეკისრება დაზარალებულ მხარეს.

ამრიგად, თუ დამდგარი ზიანი ხელშეკრულების მონაწილეთა ერთობლივი ბრალეული ქმედების შედეგია, მაშინ პასუხისმგებლობა ორივე მხარეზე გადანაწილდება ბრალეულობის ხარისხის გათვალისწინებით.⁹⁶³

თუ ზიანის წარმოშობის ერთადერთი მიზეზი მოვალის ბრალეული მოქმედებაა, მაშინ კონტრაქტის სამოქალაქო პასუხისმგებლობის საკითხი დღის წესრიგიდან იხსნება.

3.2. ბრალის მნიშვნელობა ანაზღაურებას დაქვემდებარებული ზიანის ოდენობის განსაზღვრისათვის

სამართლებრივად დაცულია მხოლოდ ის ზიანი, რომელიც სავარაუდო იქნებოდა ნებისმიერი გონიერი ადამიანისათვის, ბრუნვის საშუალო მონაწილისათვის.⁹⁶⁴ როდესაც ხელშეკრულების მხარე კისრულობს ვალდებულებას, მას მხედველობაში აქვს თავის თავზე მხოლოდ იმ რისკის აღება, რომელიც კანონზომიერად არის დაკავშირებული ხელშეკრულების შესრულებასთან. აღნიშნულის გამო მისგან შეიძლება მხოლოდ მოთხოვნილ იქნეს იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც ხელშეკრულების დარღვევის ნორმალურ შედეგად აღიქმება. სსკ-ის 412-ე მუხლი მოვალეს ათავისუფლებს ისეთი რისკისაგან, რაც მიუღებელია ქონებრივი პასუხისმგებლობის ჩვეულებრივი პრინციპებისათვის. ზიანის სავარაუდოობა დგინდება გონიერი ადამიანის თვალსაზრისით და არ განისაზღვრება კონკრეტული ხელშეკრულების კონკრეტული დამრღვევის სუბიექტური შესაძლებლობებით.⁹⁶⁵ ამრიგად, კანონმდებლობა ზიანის სავარაუდოობის განსაზღვრისათვის ობიექტურ კრიტერიუმს ამკვიდრებს, რითაც დგინდება მოვალის პასუხისმგებლობის ფარგლები.⁹⁶⁶

იურიდიულ მეცნიერებაში დოქტრინა მხარისათვის მოსალოდნელი და სავარაუდო ზიანის ანაზღაურების შესახებ საფრანგეთში მე-18 საუკუნეში განვითარდა.⁹⁶⁷ ფრანგული სამართლის მიხედვით, ანაზღაურებას ექვემ-

⁹⁶³ ჰანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 482-483.

⁹⁶⁴ იხ. სსკ-ის 412-ე მუხლი. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 10 მაისის განჩინება საქმეზე: №ას-375-355-2011.

⁹⁶⁵ ჩოხელი ნ., ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, თბ., 5/2002-4, 624.

⁹⁶⁶ აღნიშნული პრინციპის საფუძველზე ანაზღაურებას არ ექვემდებარება არაპირდაპირი ზიანი, რომელიც, გონიერული ვარაუდის ცნებიდან გამომდინარე, ვერ იქნებოდა მოვალისათვის მოსალოდნელი და წინასწარ განსაზღვრადი. იხ. ჰანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 466.

⁹⁶⁷ Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 408.

დებარება მხარისათვის წინასწარ სავარაუდო ზიანი, რომელიც ვალდებულების დარღვევის თანადროული და უშუალო სამართლებრივი შედეგია. საინტერესოა, რომ ვალდებულების განზრახი დარღვევის შემთხვევაში ფრანგული და იტალიური სამართალი ზიანის ანაზღაურების წინაპირობად მხარის მიერ ზიანის წინასწარ გათვალისწინების კრიტერიუმს აღარ აყენებს. შესაბამისად, დამდგარი ზიანი ანაზღაურდება სრული ოდენობით, მათ შორის ისიც, რომელსაც მხარე არ ითვალისწინებდა, ან არ შეეძლო გაეთვალისწინებინა, ხოლო მოთხოვნა იმის შესახებ, რომ ზიანი ვალდებულების დარღვევის უშუალო შედეგი უნდა იყოს, უცვლელი რჩება.

ფრანგული დოქტრინისაგან განსხვავებით, გერმანული სამართალი განამტკიცებს მიზეზობრივი კავშირის შესახებ თეორიას, რომლის თანახმად, ანაზღაურებას ექვემდებარება ზიანი, რომელიც ვალდებულების დარღვევის უშუალო სამართლებრივი შედეგია. ეს თეორია დაზარალებულს, დარღვეული ინტერესების დაცვის თვალსაზრისით, უკეთეს პირობებში აყენებს.

გერმანული დოქტრინის თანახმად, პასუხისმგებლობა უნდა ეფუძნებოდეს ორ კონცეფციას: ერთი, პასუხისმგებლობა შესაძლებელია დაეკისროს მხოლოდ ბრალეულ მხარეს; მეორე, დაზარალებულ მხარეს უნდა აუნაზღაურდეს ზიანი იმ ოდენობით, რაც აუცილებელია მხარისათვის იმ პირობების შესაქმნელად, რომელიც იარსებებდა, ხელშეკრულება რომ არ დარღვეულიყო.⁹⁶⁸

საყოველთაოდ დამკვიდრებული შეხედულებით, დაზარალებულს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება არ წარმოეშობა, თუ მას ბრალი მიუძღვის მოსალოდნელი ზიანის შესახებ მოვალისათვის შეუტყობინებლობაში.⁹⁶⁹ მაგალითად, გსკ-ის 254-ე პარაგრაფის თანახმად, დაზარალებულის ბრალი შეიძლება გამოიხატოს უჩვეულოდ დიდი ზიანის წარმოშობის რისკის მოვალისათვის შეუტყობინებლობაში, რომელმაც არ იცოდა და არც შეეძლო სცოდნოდა აღნიშნული რისკის არსებობის შესახებ.

ამრიგად, გსკ-ის 254-ე პარაგრაფი მნიშვნელოვნად უახლოვდება ფრანგულ დოქტრინას, რომლის თანახმად, განზრახი დარღვევის შემთხვევაში, მოვალე პასუხს აგებს დამდგარი სამართლებრივი შედეგისათვის სრული ოდენობით. განზრახი დარღვევის არარსებობისას კი მხარე პასუხისმგებელია მხოლოდ მოსალოდნელი ზიანისათვის, რისი გათვალისწინებაც შესაძლებელი იყო საკუთარი ცოდნისა თუ სხვისი შეტყობინების საფუძველზე.⁹⁷⁰

⁹⁶⁸ Puchta G.F., Vorlesungen, 2, §224; Windscheid B., Lehrbuch, 2, §257; Vangerow K., Lehrbuch der Pandekten 3, 7th ed., Marburg, 1863, §571, Anm.3.; Zimmermann R., Obligations, 833-4, მოითხოვება: Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 411.

⁹⁶⁹ Grunsky W. in Münchener Kommentar to §254, no.59; Heinrichs H. in Palandt O. Bürgerliches Gesetzbuch 62nd ed., Munich, 2003, to §254, no.51, OLG, Bremen, 20 Nov. 1975, Versicherungs Recht, 1976, 558-560, მოითხოვება: Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 411.

⁹⁷⁰ Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006, 411.

ევროპული პრინციპების 9:503-ე მუხლის თანახმად, ვალდებულების დამრღვევი მხარე პასუხისმგებელია იმ ზიანისათვის, რომელსაც იგი ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ითვალისწინებდა, ან ვალდებული იყო გაეთვალისწინებინა, როგორც მისი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების სამართლებრივი შედეგი.⁹⁷¹ თუ მხარე განზრახვით ან უხეში გაუფრთხილებლობით მოქმედებდა, მაშინ იგი პასუხისმგებელია არა მხოლოდ მის მიერ სავარაუდო, არამედ დამდგარი ზიანისათვის, სრული ოდენობით.

მართალია, სსკ განამტკიცებს მხარისათვის მოსალოდნელი და სავარაუდო ზიანის ანაზღაურების წესს,⁹⁷² მაგრამ ანაზღაურებას დაქვემდებარებული ზიანის ოდენობის განსაზღვრისას ანგარიშს არ უწევს, თუ ბრალის რომელი ფორმითაა ვალდებულების დარღვევა გამოხატული. კეთილსინდისიერების უნივერსალური პრინციპიდან გამომდინარე, გათვალისწინების კრიტერიუმში არ უნდა მიემართებოდეს ასანაზღაურებელი ზიანის ოდენობას მხოლოდ განზრახვი დარღვევის არსებობის შემთხვევაში, რაც მიზანშეწონილია აისახოს ქართულ სამოქალაქო კოდექსში.

სსკ-ის 392-ე მუხლის თანახმად, მოვალეს მარტივი გაუფრთხილებლობით ვალდებულების დარღვევისას პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილების შემთხვევაში. მარტივი გაუფრთხილებლობისათვის გამოირიცხება ასევე მჩუქებლის პასუხისმგებლობა გსკ-ის 521-ე პარაგრაფის ძალით, ხოლო უსასყიდლო სესხის დროს გამსესხებლის პასუხისმგებლობა მხოლოდ განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობისათვის ფუნდდება.⁹⁷³

ვალდებულების შესრულებისათვის აუცილებელი გულისხმიერების ხარისხი მცირდება იმ ურთიერთობებში, სადაც მხარეებად ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ სუბიექტებად გვევლინებიან (მეუღლეები⁹⁷⁴, მშობლები შვილებთან მიმართებით⁹⁷⁵). ამ შემთხვევაში მოვალემ პასუხი უნდა აგოს ისეთი გულისხმიერებისათვის, რომელსაც, ჩვეულებრივ, საკუთარი საქმეების მიმართ ავლენს (*diligentia quam in suis*). მოვალე შეიძლება განთავისუფლდეს მარტივი გაუფრთხილებლობისათვის პასუხისმგებლობისაგან,⁹⁷⁶ თუკი დაამტკიცებს, რომ საკუთარი საქმეების მიმართაც ისეთივე გულგრი-

⁹⁷¹ Schmidt-Kessel M. (Osnabrück), Remedies for Breach of Contract in European Private Law - Principles of European Contract Law, Acquis Communautaire and Common und Frame of Reference, in Schulze R. (ed.), New Features in Contract Law, Sellier, European Law Publishers, München, 2007, 193. იდენტური შინაარსია განმტკიცებული ვენის კონვენციის 74-ე მუხლში. იხ. DiMatteo L.A., Dhooge L.J., Greene S., Maurer V.G., Pagnattaro M.A., International Sales Law, A Critical Analysis of CISG Jurisprudence, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 153.

⁹⁷² იხ. სსკ-ის 412-ე მუხლი. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბერის განჩინება საქმეზე: №ას-466-707-08.

⁹⁷³ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §599.

⁹⁷⁴ იხ. იქვე, §1359.

⁹⁷⁵ იხ. იქვე, §1664.

⁹⁷⁶ იხ. იქვე, §277.

ლობით მოქმედებს, როგორც კონკრეტულ განსახილველ ურთიერთობაში.

ფრანგულ სამართალში მოვალის პასუხისმგებლობის ზომა დამოკიდებულია ბრალის ფორმაზე. მაგალითად, მოვალის მიერ გაუფრთხილებლობით ფულადი ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებისას კრედიტორს უფლება აქვს მხოლოდ პროცენტზე, ხოლო განზრახი ბრალის არსებობისას მას შეუძლია, პროცენტის გადახდასთან ერთად, მოითხოვოს მიყენებული ზიანის ანაზღაურება.⁹⁷⁷

ფსკ-ის⁹⁷⁸ 1927-ე მუხლის თანახმად, უსასყიდლო მიბარების დროს შემნახველს ისეთივე გულისხმიერება და ყურადღებებიანობა მოეთხოვება, როგორც იქნეს საკუთარი ქონების მიმართ. ხოლო სასყიდლიან ხელშეკრულებაში წინდახედულების სტანდარტი განისაზღვრება მსგავს პირობებში მყოფი, გონიერი და კეთილსინდისიერი მესამე პირის ჩვეული ყურადღებებიანობით. სსკ-ის 774-ე მუხლის თანახმად, მიბარების სასყიდლიან ხელშეკრულებაში შემნახველი პასუხს აგებს განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ორივე ფორმისათვის, უსასყიდლო ხელშეკრულებისას კი შემნახველს პასუხისმგებლობა ეკისრება მხოლოდ განზრახვისა და უხეში გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში.⁹⁷⁹

3.3. ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების გამორიცხვა მხარეთა სახელშეკრულებო შეთანხმებით

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის ძალით, მხარეებს შეუძლიათ თავისუფლად განსაზღვრონ ვალდებულების შინაარსი – საკუთარი უფლება-მოვალეობები კონკრეტულ ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში. შესაბამისად, ხელშეკრულების მონაწილეები უფლებამოსილნი არიან, შეთანხმდნენ ვალდებულების შეუსრულებლობის სამართლებრივ შედეგებზე, კერძოდ, შეზღუდონ ან გამორიცხონ თავიანთი პასუხისმგებლობა ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის.⁹⁸⁰

კონტრაქტებს შეუძლიათ, ხელშეკრულების ცალკეული პირობის დაცვა თავიანთი ვალდებულების სფეროდან გამორიცხონ. დაუშვებელია მსგავსი შეთანხმება ხელშეკრულების არსებით პირობაზე, რომლის შეუსრულებლობა არსებით დარღვევას აფუძნებს. მხარეთა მიერ განსაზღვრული ან კანონით დადგენილი არსებითი პირობების დაცვა ხელშეკრულების მონაწილეთა ძირითადი ვალდებულებაა.⁹⁸¹

გარემოებები, რომელთა არსებობისას ვალდებულების შეუსრულებლობა დარღვევად არ განიხილება, შესაძლებელია, მხარეებმა წინასწარ გა-

⁹⁷⁷ *კლიერიშვილი ზ.*, ვალდებულების შესრულება, თბ., 2006, 126.

⁹⁷⁸ French Civil Code, Translated by *Rouhette G.* with the assistance of *Rouhette-Berton A.*, 2006.

⁹⁷⁹ *ჭანტურია ლ., ზოდუ ბ., ნობოძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ტ. II, თბ., 2001, 56.

⁹⁸⁰ *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 385.

⁹⁸¹ იქვე.

ითვალისწინონ ხელშეკრულებაში. ასეთი სახელშეკრულებო დათქმები ემიჯნება დათქმებს პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების შესახებ. პირველი კატეგორიის სახელშეკრულებო შეთანხმებები ემსახურება იმ ფაქტობრივი გარემოებების დადგენას, რომელთა წარმოშობის პირობებში ვალდებულების შეუსრულებლობა დარღვევად არ განიხილება, ხოლო მეორე სახის დათქმები გამოიყენება სახელშეკრულებო ურთიერთობის იმ ეტაპზე, როდესაც ვალდებულება დარღვეულია, მაგრამ მათი განსაზღვრა ემსახურება მხარეთა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებას უკვე დარღვეული ვალდებულების პირობებში.

პასუხისმგებლობის გამომრიცხავ დათქმებს განამტკიცებს როგორც გსკ, ისე ევროპული პრინციპები, თუმცა ორივე მათგანი პრობლემის განსხვავებულ გადაწყვეტას ითვალისწინებს.

გერმანულ სამართალში მხარეებს უფლება აქვთ, წინასწარი სახელშეკრულებო შეთანხმებით შეამცირონ ვალდებულების შესრულებისათვის აუცილებელი წინდახედულების ხარისხი, ან გამორიცხონ პასუხისმგებლობა ისეთი მოქმედებისათვის, რაც მსგავსი სახელშეკრულებო დანაწესის არარსებობის შემთხვევაში ვალდებულების დარღვევად განიხილება. თუმცა ეს უფლება იზღუდება გსკ-ის 276-ე III პარაგრაფით, რომელიც კრძალავს სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის წინასწარ გამორიცხვას ვალდებულების განზრახი დარღვევისათვის.⁹⁸²

სამომხმარებლო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების მიმართ გსკ გაცილებით მკაცრ დანაწესებს განამტკიცებს. კერძოდ, გსკ-ის 309-ე VII (ა) პარაგრაფის ძალით, ბათილად ითვლება სახელშეკრულებო პირობა, მომხმარებლის ან მისი წარმომადგენლის ისეთი განზრახი ან გაუფრთხილებელი (როგორც უხეში, ასევე მარტივი) მოქმედებისათვის პასუხისმგებლობის შეზღუდვის, თუ მისგან განთავისუფლების შესახებ, რაც ხელყოფს ადამიანის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან სხეულის მთლიანობას. რაც შეეხება პასუხისმგებლობის გამორიცხვას ან შეზღუდვას მარტივი გაუფრთხილებლობით მიყენებული ზიანისათვის, მას გსკ დასაშვებად მიიჩნევს. ეს დასკვნა გამომდინარეობს გსკ-ის 309-ე VII (ბ) პარაგრაფიდან: ბათილია შეთანხმება მომხმარებლის ან მისი წარმომადგენლის განზრახი ან უხეში გაუფრთხილებლობით მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობის შეზღუდვისა თუ მისგან განთავისუფლების შესახებ. დაუშვებელია ასევე, მხარეთა შეთანხმებით გამორიცხოს ხელშეკრულებაზე უარის უფლება მომხმარებლის მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევის შემთხვევაში, თუკი ეს გამოწვეული არაა შესყიდული საქონლის ან შესრულებული სამუშაოს ნაკლით.

რაც შეეხება ევროსაბჭოს 1994 წლის 31 დეკემბრის დირექტივას „მომხმარებელთან დადებული ხელშეკრულების არაკეთილსინდისიერი პირობე-

⁹⁸² ანალოგიურად ინგლისურ სამართალში ბათილად ითვლება შეთანხმება განზრახი დარღვევისათვის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების შესახებ. იხ. Unfair Contract Terms Act, Legislation of United Kingdom, 1977 (არასამართლიანი სახელშეკრულებო პირობების შესახებ აქტი (შემდგომში – ასპა),

<http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1977/cukpga_19770050_en_1>.

ბის შესახებ⁹⁸³ (შემდგომში – არაკეთილსინდისიერი პირობების შესახებ დირექტივა), იგი კრძალავს სახელშეკრულებო დათქმებს განზრახი ან უხეში გაუფროთხილებლობისათვის მხარეთა პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების შესახებ.⁹⁸⁴ ანალოგიურად, სსკ-ის 348-ე „ვ“ მუხლის ძალით, ბათილად ითვლება ხელშეკრულების სტანდარტული პირობა, რომელიც გამორიცხავს ან ზღუდავს პასუხისმგებლობას იმ ზიანისათვის, რაც გამოწვეულია შემთავაზებლის ან მისი წარმომადგენლის მიერ უხეში გაუფროთხილებლობით ვალდებულების დარღვევის გამო.

ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებაზე უარის თქმა წინასწარი შეთანხმებით კეთილსინდისიერების პრინციპის საწინააღმდეგოა, ვინაიდან იგი გაუმართლებელ უპირატესობას ანიჭებს ვალდებულების დამრღვევ მხარეს, ამასთან, მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობასა და სახელშეკრულებო წონასწორობას.

სსკ-ის ზოგადი 410-ე მუხლი ზიანის ანაზღაურების სამართლებრივი დაცვის მექანიზმის წინასწარი სახელშეკრულებო შეთანხმებით ან კანონის საფუძველზე შეზღუდვის შესაძლებლობას განამტკიცებს. სსკ-ის სპეციალური 395-ე II მუხლის საფუძველზე იკრძალება მოვალის მიერ მხოლოდ განზრახი მოქმედებით ვალდებულების დარღვევისას პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლება. განზრახი დარღვევისათვის მოვალის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების შესახებ შეთანხმება ეწინააღმდეგება ვალდებულების დაურღვევლობის პრინციპს (*Pacta Sunt Servanda*), ასევე მნიშვნელოვნად ზრდის ხელშეკრულების შეუსრულებლობის რისკს, რითაც საფრთხე ექმნება მხარეთა ლეგიტიმური ინტერესების სამართლიან უზრუნველყოფას. ასევე, სსკ-ის 348-ე „ვ“ პუნქტის თანახმად, ბათილია დებულება, რომელიც გამორიცხავს ან ზღუდავს პასუხისმგებლობას იმ ზიანისათვის, რაც გამოწვეულია შემთავაზებლის ან მისი წარმომადგენლის მიერ უხეში გაუფროთხილებლობით ვალდებულების დარღვევის გამო. მსგავსი საკანონმდებლო დანაწესებით სამოქალაქო კოდექსი ბრუნვის მონაწილეს იცავს უსამართლო დათქმებისაგან.⁹⁸⁵

მხარეთა წინასწარი შეთანხმების საფუძველზე პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საკითხის მეტად საინტერესო გადაწყვეტას ითვალისწინებს ევროპული პრინციპები. კერძოდ, 8:109-ე მუხლის თანახმად, სახელშეკრულებო შეთანხმებით შეიძლება შეიზღუდოს ან გამოირიცხოს მხარეთა პასუხისმგებლობა ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის, იმ პირობით, თუ ამგვარი სახელშეკრულებო დათქმა არ ხელყოფს კეთილსინდისიერ

⁹⁸³ იხ. The EC Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts 93/13/EEC: L 95/29, (ევროსაბჭოს დირექტივა სამომხმარებლო ხელშეკრულებებში არასამართლიანი პირობების შესახებ), <<http://webjcli.ncl.ac.uk/articles3/kaye3.rtf>>.

⁹⁸⁴ პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების ან შეზღუდვის შესახებ სახელშეკრულებო დათქმების ბათილობა გათვალისწინებულია სსკ-ის არაერთი ნორმით, მაგალითად, 497-ე, 539-ე, 697-ე მუხლებით და სხვა.

⁹⁸⁵ ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 460.

რებისა და გულისხმიერების პრინციპებს. პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისათვის აუცილებელია, რომ თავად პირველადი ვალდებულების შესრულება აფუძნებდეს მხარეთათვის უარყოფით სამართლებრივ შედეგს კეთილსინდისიერებისა და სამართლიანობის პრინციპის გათვალისწინებით. ერთი შეხედვით, მხარეთა შეთანხმებით დადგენილი პირობები, როგორც ხელშეკრულების მონაწილეთა ურთიერთმფარავი ნების გამოხატულება, არ შეიძლება იყოს კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპების საწინააღმდეგო. მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ მხარემ გაცნობიერებულად განახორციელა ხელშეკრულების პირობის იგნორირება, თუნდაც კონტრაქტისათვის ზიანის მიყენების განზრახვის გარეშე, პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი პირობაც ძალას კარგავს. მისი გამოყენება, მიუხედავად მხარეთა შეთანხმების არსებობისა, კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპების საწინააღმდეგოა.⁹⁸⁶

ამ კუთხით საყურადღებოა ევროპული პრინციპების 1:201-ე II მუხლი, რომელიც დაუშვებლად მიიჩნევს კეთილსინდისიერების პრინციპის ყოველგვარ შეზღუდვას ან გამორიცხვას სახელშეკრულებო შეთანხმებით. აღნიშნული ნორმა იმპერატიული ხასიათისაა და სახელშეკრულებო პირობით შეზღუდვას არ ექვემდებარება. ხოლო მხარეთა შეთანხმება, ვალდებულების გაუფრთხილებლობით დარღვევისათვის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების თაობაზე, მნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგება კეთილსინდისიერების დაცვის იმპერატიულ წესს, ვინაიდან ამგვარი სახელშეკრულებო დათქმის არსებობის შემთხვევაში ვალდებულების შესრულებისას მხარისაგან მოსალოდნელი წინდახედულების ხარისხი და კეთილგონიერების სტანდარტი მნიშვნელოვნად მცირდება, რაც ზრდის გაუფრთხილებლობით ვალდებულების დარღვევის რისკს. თუ ხელშეკრულების მონაწილე აცნობიერებს გაუფრთხილებლობისას პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების შესაძლებლობას, მისი მხრიდან სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აუცილებელი გულისხმიერების დაცვა ნაკლებად მოსალოდნელია, რაც ვალდებულების გაუფრთხილებლობით დარღვევის საშიშროებას აფუძნებს, ეს კი მნიშვნელოვნად ეწინააღმდეგება *Pacta Sunt Servanda*-ს ფუძემდებლურ პრინციპს, საფრთხეს უქმნის კრედიტორის მიმართ ვალდებულების შესრულების ლეგიტიმურ სახელშეკრულებო ინტერესს და ამით მხარეებს არათანაბარ პირობებში აყენებს. აღნიშნული თავისთავად კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევას გულისხმობს.

ამდენად, მხარეთა შეთანხმება გაუფრთხილებლობისათვის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების შესახებ, კეთილსინდისიერების პრინციპის გათვალისწინებით, დაუშვებლად უნდა იქნეს მიჩნეული. მხარეთა კანონიერი ინტერესებისა და თანასწორუფლებიანობის დაცვის მიზნით სამართალშეფარდების დონეზე მკაცრად უნდა გაკონტროლდეს პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი ან შემზღუდავი შეთანხმებების მოქმედება.

⁹⁸⁶ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 386.

4. ხელშეკრულებიდან გასვლა

4.1. არსებითი დარღვევა როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების წინაპირობა

ხელშეკრულებიდან გასვლა გულისხმობს ხელშეკრულების გაუქმებას ცალმხრივი მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენით, რომელიც არ საჭიროებს კონტრაქტის მიერ აქცეპტირებას. შეცვლილი გარემოებით წარმოშობილი ფორსმაჟორის შემთხვევაში მხარე უფლებამოსილია აამოქმედოს ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნა, რომელიც მოიაზრებს თავდაპირველი შესრულების ურთიერთსანაცვლო ვალდებულებებისგან მხარეთა განთავისუფლებას.⁹⁸⁷ ხოლო დროებითი დაბრკოლების პირობებში შეუძლია შეაჩეროს სანაცვლო შესრულების განხორციელება.

თუ დაბრკოლება მხოლოდ ხელშეკრულების ნაწილობრივ შეუსრულებლობას იწვევს, მაშინ კრედიტორს ენიჭება არჩევანის უფლება ნაწილობრივი შესრულების მიღებასა და ხელშეკრულებიდან გასვლას შორის, რამეთუ შესაძლებელია აღარ არსებობდეს კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესი ნაწილობრივ შესრულებასთან მიმართებით.⁹⁸⁸ ხელშეკრულებიდან ნაწილობრივ გასვლა დაუშვებელია – თუ შესრულების ინტერესი აღარ არსებობს, განხორციელდება გასვლის უფლება.⁹⁸⁹

ხელშეკრულებიდან გასვლა დასაშვებია ვალდებულების როგორც ფაქტობრივი, ასევე მოსალოდნელი დარღვევის⁹⁹⁰ არსებობისას,⁹⁹¹ როდესაც სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აღმოცენებული შეცვლილი გარემოებები ცხადყოფს მომავალში ვალდებულების დარღვევის გარდუვალობას.

ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლების ანაღიზისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ამ უფლების გამოყენების ზოგადი საფუძვლები. კერძოდ, ხელშეკრულებიდან გასვლის უმთავრეს წინაპირობად კანონმდებლობით განსაზღვრულია ვალდებულების დარღვევა, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს მაგალითად, ფორსმაჟორული გარემოებით გამოწვეული შესრულების შეუძლებლობით.

⁹⁸⁷ *Gabriel H.D.*, Contract for the Sale of Goods, A Comparison of Domestic and International Law, Oceana Publications, Inc, Dobbs, Ferry, New York, 2004, 223.

⁹⁸⁸ *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 382.

⁹⁸⁹ *მაჭარაძე მ.*, ხელშეკრულებიდან გასვლა და ხელშეკრულების მოშლა – განსხვავება და სამართლებრივი შედეგები (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მიხედვით), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2008, 130.

⁹⁹⁰ იხ. სსკ-ის 405-ე IV მუხლი. *Zimmermann R.*, Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today, Oxford University Press, Oxford, 2001 (reprinted, 2004), 138; *Zharsky A.V.*, Correlation of the Legal Defence Remedies for the Breach of International Sales Contract, Law and Democracy: Collected Scientific Articles, Vol. 10, 1999, 81-83, მითითებულია: *Seliazniova T.*, Prospective Non-Performance or Anticipatory Breach of Contract (Comparison of the Belarusian Approach to CISG Application and Foreign Legal Experience, J.L.&C., Vol. 24, 2004, 116.

⁹⁹¹ იხ. ევროპული პრინციპების 1:303-ე (4), 3:302-ე და 8:105-ე მუხლები.

იურიდიულ დოქტრინაში ვალდებულების დარღვევა განიხილება როგორც მოწვევა ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებაზე.⁹⁹² თითქმის ყველა სამართლებრივი სისტემა ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობად არსებით შეუსრულებლობას აცხადებს.⁹⁹³ ამდენად, ვალდებულების ყოველგვარი შეუსრულებლობა არ უზრუნველყოფს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებისადმი მხარის ხელმისაწვდომობას.⁹⁹⁴ სსკ-ის 405-ე III „ა“ მუხლით, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების გამოყენების წინაპირობად არსებითი ხასიათის, მნიშვნელოვანი დარღვევა სახელდება. კერძოდ, ზემოხსენებული ნორმა ხელშეკრულებიდან გასვლას დაუშვებლად აცხადებს ვალდებულების უმნიშვნელო დარღვევის პირობებში. აღნიშნული წესი ეხმიანება გსკ-ში განმტკიცებული ფუნდამენტური დარღვევის ცნებას, როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობას. გსკ-ში ხელშეკრულებიდან გასვლისათვის არსებითი დარღვევის არსებობის მოთხოვნა მხოლოდ ნაკლიან შესრულებასთან მიმართებით არის დადგენილი.⁹⁹⁵ ფუნდამენტური დარღვევის კონცეფცია უმნიშვნელოვანესი ნიშანსვეტია,⁹⁹⁶ ცენტრალური მნიშვნელობისაა ასევე ვენის კონვენციით⁹⁹⁷ განმტკიცებული მეორადი მოთხოვნის უფლებების სისტემაში,⁹⁹⁸ რამეთუ ხელშეკრულებაზე უარის უფლება მხოლოდ ფუნდამენტური დარღვევის არსებობას უკავშირდება.⁹⁹⁹

⁹⁹² *Smith S.A., Contract Theory*, McGill University, Oxford University Press, 2007, 373-374.

⁹⁹³ არსებითი შეუსრულებლობის სამართლებრივი კატეგორია განსაკუთრებით აღიარებულია ანგლოამერიკული სამართლის სისტემაში – იხ. “Substantial Failure” წიგნში: *Treitel G.H., The Law of Contract*, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 686-693.

⁹⁹⁴ *Reimann M., Zimmermann R., The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford University Press, USA, 2008, 924. იხ. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთს პალატის 2011 წლის 13 ივნისის განჩინება საქმეზე: №ას-502-476-2011.

⁹⁹⁵ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §323 V. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ შესრულების შეუძლებლობა, როგორც ვალდებულების დარღვევის ერთ-ერთი სახე, თავისთავად არსებით შეუსრულებლობას გულისხმობს, რამეთუ სრულად გამოირიცხება შეთანხმებული შესრულებით კრედიტორის უზრუნველყოფა.

⁹⁹⁶ *Graffi L., Case Law on the Concept of "Fundamental Breach" in the Vienna Sales Convention*, *International Business Law Journal*, No. 3, 2003 338, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/graffi.html>>, [10.07.2014].

⁹⁹⁷ იხ. ვენის კონვენციის 25-ე მუხლი.

⁹⁹⁸ *Koch R., Fundamental Breach: Commentary on Whether the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts may be used to Interpret or Supplement Article 25 CISG*, წიგნში: *Felemegas J. (ed.), An International Approach to the Interpretation of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (1980) as Uniform Sales Law*, Sydney, 2007, 125; *Nicolas B., The Vienna Convention on International Sales Law*, *L Quart. Rev.*, 105, 1989, 218, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/nicholas2.html>>, [10.07.2014].

⁹⁹⁹ *Eiselen S., Ferrari F., Flechtner H.M., Garro A., Ulrich M., Viscasillas P.P., Rogers V., Sono H., Witz C., Voieger A.K. (ed.in chief), J.L. & Com., UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Special Issue, Vol. 30, University of Pittsburgh, 2012, 224; Lorenz A., Fundamental Breach under the CISG*, *Dinslaken*, Germany/Canterbury, England, 1998, 1-2, 4, <http://www.jus.uio.no/pace/fundamental_breach_under_the_cisg.alexander_lorenz/portrait.pdf>, [10.07.2014].

ვალდებულების არსებითი შეუსრულებლობა ხელშეკრულებაზე უარის მოთხოვნის საფუძველად არის ასევე დადგენილი ევროპული პრინციპების¹⁰⁰⁰ და უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების¹⁰⁰¹ მიხედვით.

ვალდებულების შეუსრულებლობა ფუნდამენტურ დარღვევად შესაძლებელია იქნეს განხილული, თუ ვალდებულების შინაარსის ხელშეკრულების შესატყვისი, მკაცრი შესრულება ხელშეკრულების მთავარი არსი და მიზანია და შეუსრულებლობა არსებითად უკარგავს მხარეს სახელშეკრულებო მოლოდინს.¹⁰⁰² არსებითია შეუსრულებლობა, რომელიც სერიოზულობის განსაზღვრულ დონეს აღწევს და მნიშვნელოვნად ხელყოფს კრედიტორის მოსალოდნელ სახელშეკრულებო ინტერესს. რამდენადაც ქართული კოდექსი მნიშვნელოვანი დარღვევის შეფასების არავითარ ობიექტურ მასშტაბს არ განამტკიცებს, არსებითი შეუსრულებლობის კონცეფცია მთლიანად შეფასებით და აბსტრაქტულ კატეგორიად რჩება.

ევროპული პრინციპები განსაზღვრავს არსებითი შეუსრულებლობის სამ შემთხვევას, კერძოდ, ვალდებულების დარღვევა არსებითია თუ:

ა) ხელშეკრულების მკაცრი სიზუსტით შესრულება მხარეთა შეთანხმებული პირობა იყო;

ბ) შეუსრულებლობის შედეგად მხარე სრულიად კარგავს მოსალოდნელ სახელშეკრულებო ინტერესს ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მეორე მხარე არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა დარღვევის მოსალოდნელი სამართლებრივი შედეგი;

გ) ვალდებულების დარღვევა მხარის განზრახი მოქმედების შედეგია, რის გამოც კრედიტორი ვერ დაეყრდნობა მოვალის სამომავლო შესრულებას.

ბრალის კატეგორია ზემოჩამოთვლილ თითოეულ შემთხვევაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რაც არსებითი დარღვევის სახეების ცალკე ანალიზის აუცილებლობას განაპირობებს:

ა) *შესრულების მკაცრი შესაბამისობა ვალდებულების შინაარსთან.* იურიდიულ დოქტრინაში დამკვიდრებული შეხედულებით, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას არ აფუძნებს ვალდებულების უმნიშვნელო დარღვევა, რაც ასევე განმტკიცდა საკანონმდებლო დონეზე.¹⁰⁰³ ვალდებულების დარღვევის არსებითობა დამოკიდებულია არა მხოლოდ დარღვევის ხასიათის სერიოზულობასა და დიდ მნიშვნელობაზე, არამედ იმაზე, თუ რამდენ

¹⁰⁰⁰ იხ. ევროპული პრინციპების 9:301-ე და 8:103-ე მუხლები. იხ. ასევე, *Schmidt-Kessel M. (Osnabrück)*, Remedies for Breach of Contract in European Private Law - Principles of European Contract Law, Acquis Communautaire and Common und Frame of Reference, in *Schulze R. (ed.)*, New Features in Contract Law, Sellier, European Law Publishers, München, 2007, 189.

¹⁰⁰¹ იხ. უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპების 7.3.1-ე მუხლი. ასევე, *Koch R.*, “Fundamental Breach”: Commentary on Wether the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts may be used to Interpret or Supplement Article 25 CISG, წიგნში: *Felemegas J. (ed.)*, An International Approach to the Interpretation of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (1980) as Uniform Sales Law, Sydney, 2007, 128.

¹⁰⁰² იხ. ევროპული პრინციპების 8:103-ე მუხლი.

¹⁰⁰³ იხ. სსკ-ის 405-ე III „ა“ მუხლი.

ნად დაუკავშირეს მხარეებმა ხელშეკრულება მკაცრი სიზუსტით შესრულებას. ამ შემთხვევაში, ბრალისა და დარღვევის ხასიათის მიუხედავად, ფუძინდება არსებითი შეუსრულებლობა, რაც უფლებამოსილი მხარისათვის ხელმისაწვდომს ხდის ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლების განხორციელებას. ვალდებულების მკაცრი შესრულების მოთხოვნა შეიძლება წარმოადგენდეს როგორც მხარეთა შეთანხმებით წინასწარ დადგენილ, ისე ხელშეკრულების ნაგულისხმევ პირობას. ცალკეულ შემთხვევებში მკაცრი შესრულების მოთხოვნას თვით კანონი აწესებს. მაგალითად, საქონლის ნასყიდობის დროს მიწოდების ადგილისა და დროის ზუსტი დაცვა მხარეს მკაცრად მოეთხოვება.¹⁰⁰⁴

ბ) ვალდებულების შეუსრულებლობის სამართლებრივი შედეგების სიმძიმე. პრინციპები დარღვევის არსებითად სახელდებისათვის ანგარიშს უწევს ხელშეკრულების მხარის ბრალსა და შეუსრულებლობის სამართლებრივი შედეგების სიმძიმეს. თუ შესრულება მნიშვნელოვნად ხელყოფს მხარის სახელშეკრულებო ინტერესს, მაშინ დარღვევა არსებითად განიხილება იმ შემთხვევის გარდა, თუ მოვალე არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა დარღვევის მოსალოდნელი სამართლებრივი შედეგები. მოვალის ბრალეულობის განსაზღვრისათვის უნდა დადგინდეს, არსებული ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, ობიექტური მესამე პირისათვის თუ რამდენად იქნებოდა დარღვევის შედეგები სავარაუდო. ამრიგად, მოცემულ შემთხვევაში მოვალის ბრალი განაპირობებს არსებითი დარღვევის არსებობას.

გ) ვალდებულების განზრახი შეუსრულებლობა. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც მხარის სახელშეკრულებო ინტერესი სრულიად არ ილახება ან დარღვევა უმნიშვნელოა, ვალდებულების შეუსრულებლობა შეიძლება არსებითად ჩაითვალოს, თუ მოვალე განზრახი ბრალით მოქმედებდა, რის გამოც კრედიტორი კარგავს ნდობას ვალდებულების მომავალი შესრულების მიმართ.¹⁰⁰⁵

ვენის კონვენცია, ბრალეულობის თვალსაზრისით, ვალდებულების არსებითი დარღვევის საინტერესო კონცეფციას განამტკიცებს. კერძოდ, 25-ე მუხლის თანახმად, არსებითი დარღვევა მნიშვნელოვნად ხელყოფს მხარის ლეგიტიმურ სახელშეკრულებო მოლოდინს, ამასთან, ვალდებულების დამრღვევმა მხარემ იცოდა და შეეძლო სცოდნოდა მისი ქმედების მოსალოდნელი სამართლებრივი შედეგი, წინააღმდეგ შემთხვევაში დარღვევა არსებითად არ განიხილება.

შეთანხმება არსებით პირობებზე მხარეთა მიერ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე უნდა განხორციელდეს, რათა მოვალემ გააცნობიეროს, თუ რომელი პირობების დარღვევამ შეიძლება წარმოშვას ხელშეკრულებაზე უარის სამართლებრივი საფუძველი ხელშეკრულების არსებითი დარღვევის სახით. თუ სახელშეკრულებო პირობა არსებითად არ იყო დათქმული მხარეთა

¹⁰⁰⁴ Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 364.

¹⁰⁰⁵ იქვე, 365.

მიერ მოლაპარაკების ეტაპზე, მაშინ მისი შეუსრულებლობა ფუნდამენტურ დარღვევად არ შეეცხება მოვალეს, ვინაიდან მას არაძირითადი პირობის დაუცველობა არსებით დარღვევად არ შეეძლო განესაზღვრა ხელშეკრულების შეთანხმებული შინაარსიდან გამომდინარე.

ამრიგად, ხელშეკრულებიდან გასვლა, ვენის კონვენციის მიხედვით, დაუშვებლად ცხადდება, როდესაც მხარეს არ შეეძლო გაეთვალისწინებინა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია კონკრეტული პირობის შესრულება ხელშეკრულების მიზნის გათვალისწინებით.

სახელშეკრულებო ვალდებულების შეუსრულებლობა აფუძნებს ვალდებულების დარღვევის ობიექტურ კატეგორიას, რომლის საფუძველზე აღმოცენდება ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლება, რაც ბრალეული დარღვევის არსებობას წინაპირობად არ მოიაზრებს.¹⁰⁰⁶

ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნის უზოგადესი საფუძველია გსკ-ის 323-ე პარაგრაფი, რომელიც კრედიტორის სასარგებლოდ წარმოშობს ხელშეკრულებაზე უარის უფლებას მოვალის მიერ სანაცვლო ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში. მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულებიდან გასვლა იურიდიულ წინაპირობად ბრალის არსებობას არ მოიაზრებს, გსკ-ის 324-ე პარაგრაფით გათვალისწინებულ შემთხვევაში ხელშეკრულებიდან გასვლა შეფასებით კატეგორიაზეა დამოკიდებული. კერძოდ, ორმხრივ ხელშეკრულებაში მოვალის მიერ კონტრაქტის ინტერესებისა და უფლებების დაცვის ვალდებულების (*Schutzpflichten*) დარღვევისას კრედიტორს წარმოეშობა ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება, თუ არაგონივრულია, მას დაცვის ვალდებულების დარღვევის შედეგად მოეთხოვოს ხელშეკრულების ძალაში დატოვება. ხელშეკრულებიდან გასვლის გონივრულობა განისაზღვრება იმის საფუძველზე, თუ რამდენად სამართლიანია, ჰქონდეს სახელშეკრულებო ურთიერთობას პერსპექტივა კეთილსინდისიერებისა და ინტერესთა ბალანსის გათვალისწინებით.¹⁰⁰⁷

ამრიგად, ზოგადი წესის საფუძველზე ხელშეკრულების მხარის ბრალეულობა ხელშეკრულებიდან გასვლის აუცილებელ წინაპირობას არ ქმნის, მაგრამ გსკ-ის 324-ე პარაგრაფსა და სსკ-ის 405-ე III(ბ) მუხლში განმტკიცებულ შემთხვევაში ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების წარმოშობის საფუძველი შეფასებითად განისაზღვრება. ევროპული პრინციპებსა და ნასყიდობის კონვენციაშიც ვალდებულების არსებითი დარღვევის განსაზღვრა მთლიანად აბსტრაქტულ კატეგორიაზეა დაფუძნებული.

¹⁰⁰⁶ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 388.

¹⁰⁰⁷ იხ. სსკ-ის 405-ე III „ბ“ მუხლი.

4.2. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების შეუძლებლობა როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობა

შესრულების გართულების პირობებში ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების გამოყენების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია სსკ-ის 398-ე III მუხლის ანალიზი: მხარეები ჯერ უნდა შეეცადონ, რომ ხელშეკრულება მისადაგონ შეცვლილ გარემოებებს. თუკი შეუძლებელია ხელშეკრულების მისადაგება ან მეორე მხარე ამას არ ეთანხმება, მაშინ იმ მხარეს, რომლის ინტერესებიც დაირღვა, შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე.¹⁰⁰⁸

ამრიგად, მხარეთა მოლაპარაკების ეტაპზე შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების შეუძლებლობისას სსკ-ის 398-ე III მუხლი პირდაპირ ითვალისწინებს დაზარალებული მხარის მიერ ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების გამოყენებას სასამართლოსადმი მისადაგების მოთხოვნით მიმართვის ვალდებულების გარეშე. აღნიშნული საკანონმდებლო დებულება ხარვეზებით ხასიათდება, რამეთუ ბუნდოვანია, როგორ შეიძლება შეფასდეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ადაპტაციის შეუძლებლობა სასამართლოსგან ან სხვა ობიექტური მესამე პირისგან დამოუკიდებლად. თუ აღნიშნული მხოლოდ მხარეთა მოლაპარაკებისა და შეფასების საგანი გახდება, მაშინ ადაპტაციის შეუძლებლობა სუბიექტურ შეხედულებებსა და მოსაზრებებზე დამყარებული და ამდენად, არაობიექტური იქნება. მით უფრო დაუშვებელია, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებით პირის აღჭურვა, რომელიც ცალმხრივად არ ეთანხმება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების ადაპტაციას. ვინაიდან შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება ვალდებულების შესრულებას უზრუნველყოფს და ხელშეკრულების შენარჩუნებას ემსახურება, ამიტომ მისი ხელმისაწვდომობისათვის ყველა სამართლებრივი საშუალება უნდა იქნეს გამოყენებული.¹⁰⁰⁹ კერძოდ, ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნა უკიდურესი ღონისძიების (*ultima ratio*) სახით უნდა იქნეს ამოქმედებული, როდესაც ხელშეკრულების შესრულების ყველა სამართლებრივი გზა ამოწურულია.¹⁰¹⁰ კერძოდ, ხელშეკრულებიდან გასვლის მოთხოვნის გამოყენება უნდა დაიშვებოდეს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც სასამართლო შეუძლებლად მიიჩნევს ხელშეკრულების შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგებას და არა

¹⁰⁰⁸ ადაპტაციის შეუძლებლობის შემთხვევაში, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების არსებობა ასევე გაზიარებულია იურიდიულ დოქტრინაში. იხ. *ვაშაკიძე ვ.*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, GTZ, თბ., 2010, 172.

¹⁰⁰⁹ მაგალითად, ნსკ-ის 256-ე II მუხლის თანახმად, თუ სახელშეკრულებო ვალდებულება ობიექტურად შესრულებადია და სახეზე არ არის მუდმივი და დროებითი შეუძლებლობის შემთხვევა, მაშინ ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების გამოყენება დაუშვებელია სანამ მხარეს გაფრთხილება არ მიეცემა შესრულებისათვის განსაზღვრული დროის დაწესებით. იხ. *New Netherlands Civil Code - Patrimonial Law*, translated by *Haanappel P.P.C., Mackaay E.*, Under the Auspices of the Ministry of Justice of the Netherlands, Quebec Centre of Private and Comparative Law, Kluwer Law and Taxation Publishers, Boston.

¹⁰¹⁰ *Graffi L.*, Case Law on the Concept of “Fundamental Breach” in the Vienna Sales Convention, *Int’l Bus. L. J.*, International Business Law Journal, No. 3, 2003, 349 (Forum Européen de la Communication) Paris, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/graffi.html>>, [10.07.2014].

იმ ეტაპზე, როდესაც მხარეები ვერ შეათანხმებენ ხელშეკრულების ახალი გარემოებებისადმი შეგუების პირობებს.

მოყვანილი პოზიციის სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ ვინაიდან ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში გარკვეული სახის პირობები ახლებურად უნდა ჩამოყალიბდეს შეცვლილი ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, მოცემულ შემთხვევაში გამოყენებულ უნდა იქნეს სსკ-ის 325-ე მუხლი: *1. თუ ვალდებულების შესრულების პირობები უნდა განისაზღვროს ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის ან მესამე პირის მიერ, მაშინ საჭეობისას ივარაუდება, რომ ამგვარი განსაზღვრა უნდა მოხდეს სამართლიანობის საფუძველზე. 2. თუ მხარე პირობებს არ მიიჩნევს სამართლიანად, ან მათი განსაზღვრა ჭიანჭურდება, გადაწყვეტილებას იღებს სასამართლო.* შესაბამისად, თუ სახელშეკრულებო მოლაპარაკების ეტაპზე მხარეები ვერ თანხმდებიან ხელშეკრულების გადასინჯვის პირობებზე, ხელშეკრულების შენარჩუნების მიზნით ურთიერთობაში უნდა ჩაერთოს სასამართლო ან სხვა ობიექტური მესამე პირი, ნეიტრალური მხარე, რომელიც გონივრული განსჯის საფუძველზე ობიექტურად შეაფასებს სუბიექტების ინტერესთა თანაფარდობას, ეკვივალენტობას და სახელშეკრულებო პირობების მოდიფიცირებისას ორიენტირებული იქნება სახელშეკრულებო წონასწორობის აღდგენასა და ხარჯების სამართლიან გადანაწილებაზე.¹⁰¹¹

ხელშეკრულებიდან გასვლამდე სასამართლოსადმი მიმართვა უზრუნველყოფს ვალდებულების შესრულების ფუქიმდებლური პრინციპის დაცვას. აღნიშნული საკითხი მნიშვნელოვნად უკავშირდება დამატებითი ვადის კონცეფციას ვალდებულებით სამართალში. ვალდებულების დარღვევის შემდგომ გამოსაყენებელ მეორადი მოთხოვნის უფლებათა რეგულირებისას ანგლოამერიკული და კონტინენტურევროპული სისტემა კონცეფტუალურად განსხვავებულ მიდგომას ავლენს: ინგლისური სამართლებრივი მოწესრიგების საფუძველია კონცეფცია იმის თაობაზე, რომ ხელშეკრულების დარღვევის შემთხვევაში მხარეებმა შესაძლოა, „მიატოვონ ხელშეკრულება“ და სხვაგვარად ეძიონ კუთვნილი დაკმაყოფილება, მაშინ როდესაც გერმანული სამართლებრივი დამოკიდებულების იდეა საპირისპიროა. კერძოდ, ვიდრე მხარეები სახელშეკრულებო ურთიერთობას სხვაგვარ სამართლებრივ რეჟიმს განუსაზღვრავდნენ, ისინი ერთხელ მაინც უნდა შეეცადონ, გადაარჩინონ ხელშეკრულება.¹⁰¹² ამიტომაცაა, რომ მოვალისათვის დამატებითი ვადის მიცემა ვალდებულების დარღვევის სამართლებრივი მოწესრიგების უდავო ლაიტმოტივია კონტინენტურ და, განსაკუთრებით, გერმანულ სამართალში.¹⁰¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით¹⁰¹⁴ სსკ-ის 405-ე

¹⁰¹¹ *Flambouras D.*, Comparative Remarks on CISG Article 79 & PECL Articles 6:111, 8:108, May, 2002, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomp79.html>>, [15.07.2014].

¹⁰¹² აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით დაწვრილებით იხილეთ *ზოდუ ბ.*, ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, 299-305.

¹⁰¹³ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 380-381, მითითებულია: *ვივია ა.*, ხელშეკრულების დარღვევის შემთხვევაში, *საქართველოს სამართლის ინსტიტუტი*, 210

I მუხლით განსაზღვრული დამატებითი ვადის მიზანია მოვალისათვის ხელის შეწყობა, რათა მან შეძლოს დარღვეული ურთიერთობის გამოსწორება.

გერმანული სამართლის მსგავსად, კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემის ქვეყნებში შესრულების მოთხოვნის უფლება ფართოდაა აღიარებული და, მაგალითად, ფსკ-ის 1184-ე II და ისკ-ის 1453-ე მუხლების შესაბამისად, კრედიტორი, რომლის მიმართაც მოვალე არ შეასრულებს ვალდებულებას, უფლებამოსილია, მოითხოვოს არა მხოლოდ ხელშეკრულებიდან გასვლა და ზიანის ანაზღაურება, არამედ აგრეთვე ვალდებულების შესრულება, თუ აღნიშნული ჯერ კიდევ შესაძლებელია. საერთო სამართლის სისტემაში კი სხვაგვარადაა საკითხი დანახული – თუ ხელშეკრულებით შეთანხმებული ვალდებულება არ შესრულდა, მხარე შეზღუდულია იმ თვალსაზრისით, რომ მას ხელშეკრულების დარღვევის გამო ზიანის ანაზღაურების, და არა შესრულების, მოთხოვნა შეუძლია.¹⁰¹⁵

კონტინენტური ევროპის ქვეყნების კანონმდებლობა ტრადიციულად გამოდის იქედან, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში კრედიტორის ძირითადი უფლებაა, მოითხოვოს მოვალისაგან ვალდებულების რეალური (ნატურით) შესრულება.¹⁰¹⁶ ანგლოამერიკული სამართალი აგებულია ვალდებულების შინაარსის სხვაგვარ სამართლებრივ გაგებაზე: ზოგადი წესის სახით დადგენილია, რომ მოვალის მიერ სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევისას, კრედიტორს შეუძლია მოითხოვოს მოვალისაგან მხოლოდ ფულადი კომპენსაცია.¹⁰¹⁷

გერმანიის ვალდებულებითი სამართლის რეფორმის შედეგად დამკვიდრდა მიდგომა, რომელიც ერთსა და იმავე დროს იცავს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებასთან მიმართებით და, ამასთანავე, აღიარებს ნატურით შესრულების (*performance in specie*) მოთხოვნის პრიმატს.¹⁰¹⁸ ამ ორი ნიშანდობლივი ელემენტის კომბინაცია გერმანულ სამართალს დოქტრინულ დონეზე ანგლოამერიკული სისტემისაგან დიამეტრულად განსხვავებულ პოზიციაში აყენებს.¹⁰¹⁹

რულებიდან გასვლის კონტინენტურევროპული და ანგლოამერიკული სამართლებრივი მოწესრიგების ძირითადი მახასიათებლები და მათი გავლენა ქართულ სამართალზე, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2008, 80.

¹⁰¹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთს პალატის 2011 წლის 13 ივნისის განჩინება საქმეზე: №ას-502-476-2011.

¹⁰¹⁵ *Zweigert K., Kötz H., Einführung in die Rechtsvergleichung: auf dem Gebiet des Privatrechts*, 3. Aufl., 1996, 469, 477, მოითხოვულია: *ჩახავა ს.*, მყიდველის მეორადი უფლებების შედარებითსამართლებრივი ანალიზი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2004, 36.

¹⁰¹⁶ *კლიერიშვილის ზ.*, ვალდებულების შესრულება, თბ., 2006, 76.

¹⁰¹⁷ იქვე.

¹⁰¹⁸ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 438.

¹⁰¹⁹ იქვე.

როგორც კონტინენტური სამართლის შემადგენელი ნაწილი ქართული სამოქალაქო კოდექსი შესრულებაზე ორიენტირებული აქტია.¹⁰²⁰ ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი შემდეგი საკანონმდებლო დებულებებით იწყება: *1. ყოველი შესრულება გულისხმობს ვალდებულების არსებობას. 2. ვალდებულება უნდა შესრულდეს ჯეროვნად, კეთილსინდისიერად, დათქმულ დროსა და ადგილას.*¹⁰²¹ კოდექსის მთელი ორგანიზმი, როგორც ზოგადი, ისე კერძო ნაწილი, შესრულების მექანიზმებზეა აგებული. პასუხისმგებლობა მისთვის ყველაზე უკიდურესი ღონისძიებაა და ვიდრე მისი გამოყენება მოხდებოდეს, მანამ დარღვეული ვალდებულების გაჯანსაღების შანსი ეძლევათ მხარეებს. მთავარია შესრულება და არა პასუხისმგებლობა.¹⁰²²

კოდექსით განმტკიცებული მექანიზმები უმთავრესად და უპირველესად ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფას ემსახურება. ხელშეკრულება არც ხელწამოსაკრავი სიკეთეა და არც ვინმეს დამონების საშუალება. ხელშეკრულება ჰგავს იმ მშვენიერ სასახლეს, სადაც შესვლა თავისუფალია, ხოლო გამოსვლა ძნელია... კოდექსის ნორმები ისეა მოწყობილი, რომ იგი ერთმანეთზე „გაბუტულ მხარეებს“ ხელშეკრულების შეწყვეტისკენ კი არ მოუწოდებს, არამედ მისი შენარჩუნება შესრულებისკენ უბიძგებს.¹⁰²³

შესრულების პრიორიტეტულობაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ სსკ ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე აღმოცენებულ მეორადი მოთხოვნის უფლებათა კატალოგში უპირატესად გამოსაყენებელ სამართლებრივი დაცვის საშუალებად დამატებით შესრულებას ითვალისწინებს. კერძოდ, სსკ-ის 405-ე I მუხლი, რომელიც ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობებს განსაზღვრავს, ხელშეკრულებაზე უარის უფლებას შესრულებისათვის დამატებით განსაზღვრული ვადის უშედეგოდ გასვლას უკავშირებს. ამავე პრინციპით, სსკ-ის 399-ე II მუხლის ძალით, *თუ ვალდებულებათა დარღვევაა ხელშეკრულების მოშლის საფუძველი, აღნიშნული დასაშვებია მხოლოდ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრისათვის დადგენილი ვადის უშედეგოდ გასვლის ან უშედეგო გაფრთხილების შემდეგ.*

დამატებითი ვადა წინაპირობად არის განსაზღვრული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების მიმართაც სსკ-ის 394-ე მუხლში, რომელიც გარკვეულ წინააღმდეგობრივ რეგულირებას ავლენს. მსჯელობის მიზნისთვის მნიშვნელოვანია აღნიშნული საკანონმდებლო დებულების ფორმულირების მოყვანა: *მოვალის მიერ ვადის გადაცილებისას კრედიტორს შეუძლია დაუნიშნოს მოვალეს ვალდებულების შესრულებისათვის აუცილებელი დრო. თუკი მოვალე ამ დროშიც არ შეასრულებს ვალდებულებას, მაშინ კრედი-*

¹⁰²⁰ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, 285.

¹⁰²¹ ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ. (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, თბ., 2001, 267-359.

¹⁰²² ზარანდია თ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები (საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი), თბ., 2002, 3.

¹⁰²³ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005, 286-287.

ტორს უფლება აქვს ვალდებულების შესრულების ნაცვლად მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება. მუხლის შინაარსიდან, მართალია, ერთი შეხედვით, დამატებითი ვადის დაწესება კრედიტორის უფლებად ვლინდება, თუმცა სსკ-ის 394-ე III მუხლის გათვალისწინებით, ეჭვგარეშეა, რომ სსკ-ის 394-ე II მუხლი დამატებითი ვადის დაწესების სავალდებულო წესს განამტკიცებს. კერძოდ, დამატებითი ვადის განსაზღვრა არ არის საჭირო, თუ აშკარაა, რომ მას რაიმე შედეგი არ მოჰყვება, ან როცა არსებობს განსაკუთრებული გარემოებები, რომლებიც ორივე მხარის ინტერესების გათვალისწინებით ამართლებენ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის დაუყოვნებლივ გამოყენებას (სსკ-ის 394-ე III). მოყვანილი ნორმების ურთიერთკავშირში განხილვის საფუძველზე შესაძლებელია შემდეგი დასკვნის გაკეთება: თუ სსკ-ის 394-ე III მუხლი ჩამოთვლის დამატებითი ვადის განსაზღვრის საგამონაკლისო შემთხვევებს, როდესაც „არ არის საჭირო“ დამატებითი ვადის დაწესება, ლოგიკურად სსკ-ის 394-ე II მუხლი გულისხმობს, რომ ყველა სხვა, III ნაწილით გაუთვალისწინებელ შემთხვევებში, დამატებითი ვადის დადგენა სავალდებულოა. ამ საკითხის რეგულირებისას საქართველოც გერმანული სამართლის გზას გაჰყვა.¹⁰²⁴

ზემოაღნიშნული კიდევ ერთხელ ამტკიცებს, რომ თუ კანონმდებლობა ხელშეკრულებაზე უარის უფლებისადმი ხელმისაწვდომობას, პატივსადაც საფუძველთან ერთად, უკავშირებს შესრულებისათვის განსაზღვრული დამატებითი ვადის უშედეგოდ გასვლას, შეცვლილი გარემოებების არსებობისას, ისევ ვალდებულების შესრულების უზენაესობის პრინციპის უზრუნველსაყოფად, სახელშეკრულებო ურთიერთობის ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივ რეჟიმში ტრანსფორმირებისთვის, წინაპირობად უნდა განისაზღვროს სასამართლოსადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნით მხარეთა მიმართვის ვალდებულება და სასამართლოს მიერ ხელშეკრულების ადაპტაციის შეუძლებლად გამოცხადება.

მხოლოდ ზემოაღნიშნულ სამართლებრივ წინაპირობათა შემადგენლობის არსებობისას შესაძლებელია ამოქმედდეს ხელშეკრულებიდან გასვლა, როგორც დაზარალებული მხარის უმნიშვნელოვანესი სამართლებრივი დაცვის საშუალება, რომელიც ხორციელდება ზოგადი წესის შესაბამისად.

ამრიგად, სსკ-ის 352-ე და 405-ე მუხლები ერთად, ხელშეკრულებაზე უარის თქმის სამართლებრივ საფუძველს ქმნის. სსკ-ის 352-ე მუხლი ადგენს იმ სამართლებრივ შედეგს, რომელიც სსკ-ის 405-ე მუხლში მოცემული წინაპირობების არსებობას უკავშირდება.¹⁰²⁵

გერმანულ სამართალთან ფუნდამენტური კავშირზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ გსკ-ში, ქართული სამართლის მსგავსად, გსკ-ის 323-ე პარაგრაფი ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობებს ადგენს, ხოლო 346-ე პარაგრაფი

¹⁰²⁴ გსკ-ის 323-ე I პარაგრაფი ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობად განსაზღვრავს დამატებითი ვადის დაწესების შესახებ მოთხოვნის დაცვას და არა მხარის არსებითი დანაკარგის არსებობას.

¹⁰²⁵ მარიამიძე გ., ვალდებულებითი სამართალი, მე-2 ნაწილი, თბ., 2011, 108.

ამ უფლების განხორციელების შედეგებს განსაზღვრავს.¹⁰²⁶ აღნიშნული მუხლები გერმანულ სამართალში ფუნდამენტური რეფორმის შედეგად განმტკიცდა.¹⁰²⁷ ამ უფლების რეალიზების შემთხვევაში სამართლებრივ შედეგს განსაზღვრავს და შესაბამის, ხელშეკრულების დადებამდე არსებული პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენის მოთხოვნას აფუძნებს სსკ-ის 352-ე მუხლი სსკ-ის 398-ე მუხლთან ურთიერთკავშირში.¹⁰²⁸

4.3. ხელშეკრულებაზე უარის თქმის დაუშვებლობა

კანონმდებლობა განამტკიცებს შემთხვევებს, როდესაც ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობა ვალდებულების დარღვევის სახით არსებობს, მაგრამ ხელშეკრულებიდან გასვლა დაუშვებლად ცხადდება გარკვეულ გარემოებებზე დაყრდნობით.

თუ მოვალის ბრალეული დარღვევა ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების წარმოშობისათვის აუცილებელ საფუძველს არ ქმნის, თავად კრედიტორის ბრალი ვალდებულების დარღვევის გამომწვევი შეცვლილი გარემოების აღმოცენების მიმართ იურიდიულ მნიშვნელობას იძენს იმდენად, რომ განსაზღვრავს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების არსებობასაც. თუ კრედიტორი არაკეთილსინდისიერია სახელშეკრულებო ურთიერთობის მიმართ, მისი არაგულისხმიერი ქცევა გამორიცხავს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების განხორციელებას. ამრიგად, კრედიტორის არაბრალეულობა და კეთილსინდისიერება, მოვალის მიერ ვალდებულების დარღვევასთან ერთად, ხელშეკრულებიდან გასვლის უზოგადეს წინაპირობად უნდა იქნეს მიჩნეული.

სსკ-ის 405-ე III „გ“ მუხლის თანახმად, კრედიტორი მოკლებულია ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებამოსილებას, თუკი ვალდებულების დარღვევისათვის უმთავრესად ან მთლიანად თვითონ არის პასუხისმგებელი.¹⁰²⁹ შესაძლებელია, ვალდებულების შეუსრულებლობა მოვალისა და კრედიტორის ერთობლივი ბრალით იყოს გამოწვეული. ასეთ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს თითოეული მხარის ბრალეულობის ხარისხი და შესაბამისად გადაწყდეს პასუხისმგებლობისა და ხელშეკრულებიდან გასვლის საკითხი.

სსკ-ის 323-ე VI პარაგრაფის ძალით, ხელშეკრულებიდან გასვლა დაუშვებლად ცხადდება, თუ ვალდებულების დარღვევა, რომელიც მოვალის ბრალეული ქმედებით არ არის გამოწვეული (მაგალითად, შესრულების

¹⁰²⁶ *ბზეკალავა ე.*, მომხმარებელთა უფლებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, სტატიათა კრებულში: *გვეგნავა დ. (რედ.)*, ლადო ჭანტურია 50, საიუბილეო გამოცემა, დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2013, 78.

¹⁰²⁷ იქვე, 79.

¹⁰²⁸ *ჩახავა ს.*, მოთხოვნების და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2010, 70, <http://www.law.tsu.edu.ge/files/disertacia_Sofio_chachava.pdf>, [10.07.2014].

¹⁰²⁹ ამავე შინაარსის ნორმას განამტკიცებს ევროპული პრინციპების 9:301-ე I, 9:102-ე II მუხლები.

არაბრალეული შეუძლებლობა), კრედიტორის მიერ ვადის გადაცილების პროცესში ფუძნდება. ამრიგად, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება იმთავითვე გულისხმობს კრედიტორის მიერ ხელშეკრულებისადმი ყოველმხრივ ერთგულებას (*vertragstreu*).¹⁰³⁰

4.4. შემხვედრი ვალდებულების შესრულებისაგან განთავისუფლებისა და ბრალეულობის ურთიერთმიმართება ხელშეკრულებიდან გასვლისას

უფლებამოსილ მხარეს ხელშეკრულებიდან გასვლის განცხადების შემდგომ წარმოეშობა მიღებული შესრულებისა და სარგებლის უკან დაბრუნების მოვალეობა.¹⁰³¹ ამ მოთხოვნას გსკ-ის 346-ე I პარაგრაფი აწესებს და მისი დარღვევა ზიანის ანაზღაურების უფლების წარმოშობის საფუძველია.

ხელშეკრულებიდან გასვლისას მხარეებმა განხორციელებული შესრულება ერთმანეთს უნდა დაუბრუნონ. გსკ-ის 346-ე II (2)(3) პარაგრაფის თანახმად, მოვალის მიერ მიღებული ქონების გამოყენების, გასხვისების, უფლებრივად დატვირთვის, გადამუშავების ან გადაკეთების, ასევე ქონების გაფუჭების ან განადგურების შემთხვევაში, მიღებული სიკეთის ნატურით დაბრუნების ნაცვლად, მოვალეს წარმოეშობა ფულადი კომპენსაციის ვალდებულება. გსკ-ის 346-ე II (2)(3) პარაგრაფის შინაარსიდან ვლინდება, რომ ფულადი ანაზღაურების ვალდებულება წარმოიშობა, მიუხედავად იმისა, შესრულების ნატურით დაბრუნება ვალდებული პირის ბრალით თუ მისი ბრალისგან დამოუკიდებლად გახდა შეუძლებელი. კერძოდ, გსკ-ის 346-ე II (2) პარაგრაფით გათვალისწინებულ შემთხვევაში საუბარია მოვალის მიერ შესრულების საგნის საკუთარი ნებით, შესაბამისად ბრალეული ქმედებით, გამოყენებაზე, გასხვისებაზე, უფლებრივად დატვირთვაზე, გადამუშავებასა ან გადაკეთებაზე. ხოლო გსკ-ის 346-ე II (3) პარაგრაფის ძალით, კომპენსაციის ვალდებულება არსებობს იმ შემთხვევაშიც, თუ ხელშეკრულების საგანი, მოვალის ბრალის მიუხედავად, ფუჭდება ან იღუპება. ის ფაქტი, რომ მოვალის მიერ ფულადი ანაზღაურების ვალდებულება ფუძნდება, მიუხედავად მისი ბრალისა შესრულების საგნის ნატურით დაბრუნების შეუძლებლობის მიმართ, განპირობებულია იმით, რომ ვალდებულების დარღვევა მოვალის მიერ განხორციელდა, შესაბამისად, მას ბრალეულობისაგან დამოუკიდებლად ეკისრება ფულადი ანაზღაურების ვალდებულება ხელშეკრულების საგნის დაბრუნების სანაცვლოდ.

გსკ-ის 346-ე III (1) პარაგრაფის თანახმად, არ არსებობს ფულადი ანაზღაურების ვალდებულება, თუ საგნის ის ნაკლი, რომელიც ხელშეკრულებაზე უარის თქმის საფუძველია, მისი გადამუშავების ან გადაკეთების დროს გამოვლინდა. აღნიშნული პარაგრაფი არეგულირებს შემთხვევას, რო-

¹⁰³⁰ *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 432.

¹⁰³¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 4 თებერვლის განჩინება საქმეზე: №ას-1015-1287-09.

დესაც ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველი აღმოცენდა ქონების კრედიტორისათვის გადაცემის შემდეგ. ვალდებულების დარღვევა ნაკლიანი ნივთის მიწოდებით გამოიხატა, შესაბამისად, ბრალეულობის მიუხედავად, მოვალის, როგორც ვალდებულების დამრღვევი მხარის, სასარგებლოდ კრედიტორს კომპენსაციის ვალდებულება არ წარმოეშობა.

გსკ-ის 346-ე III (2) პარაგრაფში გამოიყოფა ორი შემთხვევა, როდესაც გამორიცხულია ფულადი ანაზღაურების ვალდებულება: 1) კრედიტორს მიუძღვის ბრალი იმ ქონების გაფუჭებასა თუ განადგურებაში, რომლის კომპენსაციასაც ითხოვს; 2) კრედიტორის ხელში ზიანი, მისი ბრალეულობის მიუხედავად, მაინც დადგებოდა. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ფულადი ანაზღაურების ვალდებულებას გამორიცხავს ის პრინციპი, რომ ქონების შემთხვევითი დაღუპვისა თუ განადგურების რისკი ხელშეკრულების იმ მონაწილეს აკისრია, რომლის ფაქტობრივ გამგებლობასა და განკარგულებაში არის ხელშეკრულების საგანი მოქცეული.

გსკ-ის 346-ე III (3) პარაგრაფი აწესრიგებს კიდევ ერთ შემთხვევას, როდესაც მოვალეს არ წარმოეშობა ფულადი ანაზღაურების ვალდებულება, კერძოდ, თუ ქონება გაფუჭდა ან განადგურდა უფლებამოსილ პირთან, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ისევე ექცეოდა ქონებას, როგორც საკუთარს. ამ დროს ქონების შემთხვევითი დაღუპვისა და განადგურების რისკი ვალდებულების დამრღვევ მხარეზეა და არა კრედიტორზე, რომლის განკარგულებაშიც ქონება იმყოფება.

ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში, ვალდებულების დარღვევის ძალით შემთხვევითი დაღუპვის რისკი კრედიტორიდან მოვალეზე გადაინაცვლებს. მაგალითად, ქონების ნასყიდობის შემთხვევაში, თუ გამყიდველის დარღვევის გამო მყიდველმა მოითხოვა ხელშეკრულებიდან გასვლა, ეს უკანასკნელი უფლებამოსილი იქნება, მიიღოს მიღებული ქონების სახელშეკრულებო ფასი გამყიდველისაგან იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ქონება მის ხელში დაიდუპება. მაგრამ ამისთვის აუცილებელია, კრედიტორი ისეთივე გულისხმიერებით ექცეოდეს ქონებას, როგორც საკუთარს.¹⁰³² გსკ-ის 277-ე პარაგრაფის თანახმად, თუ მხარეს პასუხისმგებლობა უნდა დაეკისროს იმ წინდახედულებისა და სიფრთხილის მიხედვით, რომელსაც, ჩვეულებრივ, საკუთარი საქმეების მიმართ ავლენს, მაშინ იგი არ შეიძლება განთავისუფლდეს უხეში გაუფრთხილებლობისათვის პასუხისმგებლობისაგან. ზემოაღნიშნულ შემთხვევაში კრედიტორი მარტივი გაუფრთხილებლობისათვის განთავისუფლდება კომპენსაციის ვალდებულებისაგან, თუ დაამტკიცებს, რომ საკუთარი საქმეების მიმართაც ისეთივე გულგრილობით მოქმედებს, როგორც მოცემულ კონკრეტულ ურთიერთობაში. „ქონებით სათანადო სარგებლობა, როგორც ასეთი, არ გულისხმობს უხეში გაუფრთხილებლობის არსებობას. თუ ხელშეკრულების საგნის სათანადო გამოყენების შედეგად ქონება განადგურდა ან დაზიანდა, მაშინ გსკ-ის 346-ე III (3) პარაგრაფით განმტკიცებული პრივილეგია კრედიტორის მიმართ [ფულადი კომპენსაციისაგან განთავისუფლება] სრული

¹⁰³² *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 434.

ძალით მოქმედებს.“¹⁰³³ მიუხედავად იმისა, რომ განხილულ შემთხვევაში ქონება კრედიტორის გავლენისა და კონტროლის სფეროშია მოქცეული, რისკი მაინც ვალდებულების დამრღვევ მხარეზე გადაინაცვლებს, ვინაიდან ხელშეკრულებიდან გასვლის საფუძველს მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობა ქმნის.¹⁰³⁴

კრედიტორის განთავისუფლება ქონების კომპენსაციის ვალდებულებისაგან კეთილსინდისიერების დაცვითაა განპირობებული. თუ კრედიტორი ხელშეკრულებიდან გასვლის შესახებ განცხადების შემდგომ დააზიანებს მისთვის ნასყიდობის საფუძველზე გადაცემულ ქონებას, მაშინ მას ყოველგვარი ბრალისათვის დაეკისრება პასუხისმგებლობა. მარტივი გაუფრთხილებლობის შემთხვევაშიც მყიდველი ვალდებულია, დაუბრუნოს გამყიდველს ქონება საწყის მდგომარეობაში (ამასთან, ნორმალური სარგებლობით გამოწვეული ცვეთა მხედველობაში არ მიიღება), ან გადასცეს ეკვივალენტური ფულადი კომპენსაცია. კრედიტორს პასუხისმგებლობა აღარ დაეკისრება ისეთი წინდახედულებისათვის, როგორსაც საკუთარი საქმეების მიმართ ავლენს, არამედ განზრახვისა და ნებისმიერი ფორმის გაუფრთხილებლობისათვის. რაც შეეხება საგნის შემთხვევითი დაღუპვისა და განადგურების რისკს, იგი კვლავ ვალდებულების დამრღვევ (ამ შემთხვევაში – გამყიდველის) მხარეზეა.¹⁰³⁵ მოვალის მიერ ვალდებულების ბრალეული დარღვევის შემთხვევაში სსკ-ის 407-ე მუხლი ითვალისწინებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას კრედიტორის მიერ ხელშეკრულებიდან გასვლისას. სსკ-ის 394-ე მუხლი ამ შემთხვევისათვის ზოგადი შინაარსისაა, რადგან სსკ-ის 407-ე მუხლი სპეციალური ნორმის სახით გამოიყენება ვალდებულებაზე უარის თქმის პირობებში 405-ე მუხლთან კომბინაციით.

¹⁰³³ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 435.

¹⁰³⁴ *Zimmermann R.*, The Law of Obligations - Roman Foundations of the Civilian Tradition, CapeTown, 1990, 330, მითითებულია: *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 435.

¹⁰³⁵ *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 435.

VIII. შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეული ვალდებულების დარღვევის სახეები და მათი მიმართება მეორადი მოთხოვნის უფლებებთან

1. ვალდებულების შესრულების ინტერესი სახელშეკრულებო ურთიერთობაში

ვალდებულების შესრულების ლეგიტიმური სახელშეკრულებო ინტერესი, სამართლებრივი დაცვის თვალსაზრისით, განსაკუთრებული სიკეთეა ნებისმიერი სამართლის სისტემაში. იურიდიულ დოქტრინაში დამკვიდრებული ტერმინი – „შესრულების ინტერესი“ *ფრიდმანის* სტატიიდან¹⁰³⁶ იღებს სათავეს, სადაც განმარტებულია, რომ ხელშეკრულების არსი მისი შესრულებაა, შეთანხმების ერთადერთი საფუძველი მისი აღსრულებაა. მხარე, რომელიც ერთვება ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში, დაინტერესებულია მიიღოს ის, რასაც მეორე მხარე ხელშეკრულების საფუძველზე სთავაზობს. ამიტომ კრედიტორი მნიშვნელოვნად დიდ ღირებულებას ანიჭებს მოვალის შესრულებას, ვიდრე იმ ხარჯებსა და ძალისხმევას, რომლის გადაბრუნებაც მოუწევს შესრულების მიღების სანაცვლოდ. შეთანხმებული შესრულების დროული მიღების ინტერესი ერთადერთი სახელშეკრულებო მოლოდინია მხარისათვის, რომელიც სახელშეკრულებო ურთიერთობის მიზნად განიხილება.¹⁰³⁷ „შესრულების ინტერესი“ ხშირად „მოსალოდნელი ინტერესის“¹⁰³⁸ სინონიმად გამოიყენება.¹⁰³⁹

ცალკეული ავტორი უფრო ფართოდ განმარტავს „შესრულების ინტერესს“ და ამ ცნებაში ასევე „კომპენსაციის ინტერესსაც“ მოიაზრებს, რაც სახელშეკრულებო სარგებლის მიღებასთან ერთად, ვალდებულების დარღვევით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურებასაც გულისხმობს.¹⁰⁴⁰ აღნიშნულ შემთხვევაში მხარის სახელშეკრულებო ინტერესი ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში პირველადი და მეორადი მოთხოვნის უფლებების განხორციელების ინტერესს მოიცავს.

ვალდებულების შეუსრულებლობა სამოქალაქო ბრუნვისთვის დამახასიათებელი ჩვეული რისკი და თანამდევო მოვლენაა. თუ შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება ვერ განხორციელდება და

¹⁰³⁶ *Friedmann D.*, Performance Interest in Contract Damages, *Law Quart. Rev.*, Vol. 111, 1995, 628.

¹⁰³⁷ *Williston S., Lord R.A.*, A Treatise on the Law of Contracts. Thomson/West: Rochester, New York, §77:10, 1990, 306.

¹⁰³⁸ *Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.)*, Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009, 942, <http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf>, [19.07.2014].

¹⁰³⁹ *Rowan S.*, Remedies for Breach of Contract (A comparative Analysis of the Protection of Performance), Oxford University Press, New York, 2012, 1-2; *Kreitner D.*, Multiplicity in Contract Remedies, მოითხოვს: *Cohen N., McKendrick E. (eds.)*, Comparative Remedies for Breach of Contract, Hart Publishing, Portland, Oregon, 2005, 23.

¹⁰⁴⁰ *Rowan S.*, Remedies for Breach of Contract (A Comparative Analysis of the Protection of Performance), Oxford University Press, New York, 2012, 2.

ამასთან, სახელშეკრულებო ვალდებულების აღსრულება შეუძლებელია თავდაპირველი შინაარსით, მაშინ პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე ურთიერთობა ტრანსფორმირდება მეორადი მოთხოვნის უფლებების სამართლებრივ რეჟიმში, რომლის ფარგლებშიც კანონმდებლობით განმტკიცებული სამართლებრივი დაცვის საშუალებების გამოყენებით ხორციელდება დარღვეული სახელშეკრულებო ინტერესის აღდგენა-კომპენსირება.

მომდევნო თავებში შეცვლილი გარემოებებით დაფუძნებული ვალდებულების დარღვევა და მასთან დაკავშირებული მეორადი მოთხოვნის უფლებების სისტემა ურთიერთკავშირში იქნება განხილული.

2. ვალდებულების დარღვევის უნიფიცირებული კატეგორია როგორც მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენების წინაპირობა

ქართულ სამართლებრივ სივრცეში არ არსებობს ვალდებულების დარღვევის ერთიანი კონცეფცია. სსკ არ ითვალისწინებს დარღვევის ცალკეული სახის სრულყოფილ რეგულირებას. მაგალითად, ნაკლიანი შესრულების, როგორც ერთ-ერთი სახის ვალდებულების დარღვევის და მასთან დაკავშირებული მეორადი მოთხოვნის უფლებების მარეგულირებელი დანაწესები ცალკეული ტიპის ხელშეკრულებების (ნასყიდობა, ნარდობა, ქირაფნობა და ა.შ.) მომწესრიგებელ ნორმებშია გაბნეული და არ არის ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილის კუთვნილება,¹⁰⁴¹ რომლებიც თანაბრად გამოსაყენებელი იქნებოდა სხვადასხვა ტიპის ხელშეკრულების მიმართ. მხოლოდ მოვალის მიერ ვადის გადაცილებაა ცალკე რეგლამენტაციის საგანი, ხოლო მისთვის განკუთვნილ თავში შესრულების შეუძლებლობას ერთადერთი მუხლი აქვს დათმობილი, რომელიც ასევე ხარვეზული რეგულირებით ხასიათდება. და ბოლოს, გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევის, როგორც შეუსრულებლობის ერთ-ერთი სახის, არსებობა ქართულ სამოქალაქო სამართალში პირდაპირ არ იკვეთება, არამედ სსკ-ის შესაბამისი ნორმების ინტერპრეტაციით დგინდება.¹⁰⁴²

ქართული სამართლის მიერ ვალდებულების დარღვევის სისტემის ხარვეზული მოწესრიგება ნათლად წარმოჩინდება გერმანულ და უნიფიცირებულ სამართალთან აღნიშნული საკითხის შედარებით სამართლებრივი ანალიზის საფუძველზე:

გერმანიაში 2002 წელს განხორციელებული ვალდებულებითი სამართლის რეფორმა, რომელიც გერმანული კოდიფიკაციის მიღების დღიდან ყველაზე ფუნდამენტურ რეფორმად ითვლება,¹⁰⁴³ ვალდებულების დარღვევისა და მეორადი მოთხოვნის უფლებების ერთიანი კონცეფციის განსაზღვრის თვალსაზრისითაც იყო მნიშვნელოვანი.

¹⁰⁴¹ ვალდებულების შესრულების ხარისხის მომწესრიგებელი სსკ-ის 380-ე მუხლი რომ არ ჩაითვალოს ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილიდან.

¹⁰⁴² სსკ-ის 405-ე III „ბ“ და 316-ე II მუხლები.

¹⁰⁴³ *Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies Under the New German Law of Obligations, Saggi, Conferenze e Seminari 48, Roma, 2002, 1.*

რეფორმამდელი რეგულირებისგან განსხვავებით, ვალდებულების ყოველგვარი შეუსრულებლობა გაერთიანდა საერთო ცნებაში – ვალდებულების დარღვევა (*Pflichtverletzung*), რომელმაც მოიცვა ოთხი სახის შეუსრულებლობა: 1) მოვალის მიერ ვადის გადაცილება; 2) ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა; 3) ნაკლიანი შესრულება; 4) ხელშეკრულების აღსრულების მიზნით თანაქმედების ვალდებულების დარღვევა.¹⁰⁴⁴

რეფორმის შემდეგ დამკვიდრდა ვალდებულების დარღვევის ერთიანი ცნება¹⁰⁴⁵ და უარი ითქვა ბრალზე, როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის აუცილებელ წინაპირობაზე. თუმცა რეფორმის კომისიამ უცვლელად შეინარჩუნა ბრალეულობა ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის საფუძველად.¹⁰⁴⁶ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებამ სრული ტრანსფორმაცია განიცადა.¹⁰⁴⁷ ვალდებულების დარღვევის შემდგომ აღმოცენებულ სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს შორის ერთიანობის უზრუნველყოფის მიზნით, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების გამოყენების წინაპირობები, ერთი მნიშვნელოვანი გამონაკლისის – ბრალის გარდა, შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი ხელშეკრულებაზე უარის თქმისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლების წინაპირობებთან.¹⁰⁴⁸

რეფორმის შემდგომ დამკვიდრდა მიდგომა, რომელიც ერთსა და იმავე დროს იცავს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებასთან მიმართებით და, ამასთანავე, აღიარებს ნატურით შესრულების (*performance in specie*) მოთხოვნის პრიმატს.¹⁰⁴⁹ ამ ორი ნიშანდობლივი ელემენტის კომბინაცია გერმანულ სამართალს დოქტრინულ დონეზე ანგლოამერიკული სისტემისაგან დიამეტრულად განსხვავებულ პოზიციაში აყენებს.¹⁰⁵⁰ ქართული სამართალიც აღნიშნულ საკითხში გერმანული სამართლის მოზიარება.

ამჟამად, ვალდებულების შესრულების დაბრკოლება (*Leistungsstörungen*) გსკ-ში საერთო სამართლის სისტემისათვის ცნობილი კატეგორიის – ვალდებულების დარღვევის (*Breach of Contract*) სინონიმური მნიშვნელობით გამოიყენება. იგი აერთიანებს ვალდებულების შეუსრულებლობის ყველა სახეს ვალდებულების დარღვევათა ერთიან სისტემაში და მოიცავს ყველა ცნობილ და შესაძლო გადახვევას პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების

¹⁰⁴⁴ მსგავსად, ევროპული პრინციპები განამტკიცებს ვალდებულების დარღვევის ერთიან კონცეფციას, რომელიც აერთიანებს ბრალეული და არაბრალეული შესრულების შეუძლებლობის, ვადის გადაცილების, ნაკლიანი შესრულებისა და ვალდებულების განხორციელებისათვის აუცილებელი თანაქმედების ვალდებულების დარღვევის სახეებს.

იხ. ევროპული პრინციპების 1.301-ე IV მუხლი.

¹⁰⁴⁵ *Löwisch M.*, New Law of Obligations in Germany, *Ritsumeikan Law Review*, Vol. 20, 2003, 144, <<http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr20/Manfred141.pdf>>, [21.07.2014].

¹⁰⁴⁶ *Zimmermann R.*, Breach of Contract and Remedies Under the New German Law of Obligations, *Saggi, Conferenze e Seminari* 48, Roma, 2002, 7-8.

¹⁰⁴⁷ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A.*, The German Law of Contract – A Comparative Treatise, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 438.

¹⁰⁴⁸ იქვე.

¹⁰⁴⁹ იქვე.

¹⁰⁵⁰ იქვე.

რეჟიმიდან.¹⁰⁵¹ ვალდებულების დარღვევა გერმანულ სამართალში განიმარტება როგორც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შესრულების განუსორციელებლობა მთლიანად ან ნაწილობრივ.¹⁰⁵² შესაბამისად, ვალდებულების დარღვევის არსებობა დგინდება ობიექტური კრიტერიუმის საფუძველზე – დარღვევა სახეზეა იმ შემთხვევაში, თუ ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობა, როგორც ობიექტური ფაქტი, დადასტურდება. რეფორმამდელი ფრაგმენტული მოწესრიგებისაგან განსხვავებით, მოქმედი რეგულირების სისტემა გაცილებით ზუსტია და კანონმდებლის მიზანი რამდენიმე მუხლის კომბინაციით მიიღწევა.

ვალდებულების დარღვევის ერთიან კონცეფციას განამტკიცებს ევროპული პრინციპებიც, რომელიც აერთიანებს შესრულების ბრალეული და არაბრალეული შეუძლებლობის, ვადის გადაცილების, ნაკლიანი შესრულებისა და ვალდებულების განსორციელებისათვის აუცილებელი თანაქმედების ვალდებულების დარღვევის სახეებს.¹⁰⁵³ რაც მთავარია, მსგავსად გერმანული სამართლისა, დარღვევის დაფუძნებისათვის ბრალეული შეუსრულებლობა წინაპირობა არ არის.

სამართლებრივი განსაზღვრულობისათვის მნიშვნელოვანია სსკ-მა დეტალურად მოაწესრიგოს შეუსრულებლობის სახეები და მათთან დაკავშირებული მეორადი მოთხოვნის უფლებების სისტემა. აღნიშნულის აუცილებლობა დასტურდება გერმანული სამართლისა და ევროპული პრინციპების მოქნილი რეგულირების გათვალისწინებით.

3. შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი შესრულების შეუძლებლობა და მისი რეგულირების ხარვეზები

3.1. შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობა როგორც სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული შეუძლებლობის ერთადერთი სახე

სახელშეკრულებო ურთიერთობაში აღმოცენებულმა შეცვლილმა გარემოებამ შესაძლებელია სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა განაპირობოს.¹⁰⁵⁴ ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა კონტინენტური სამართლის სისტემაში ხელშეკრულების დარღვევის ერთ-ერთ ძირითად და დამოუკიდებელ სახედ არის წარმოდგენილი, თუმცა სსკ-ში, შესრულების შეუძლებლობის რეგლამენტაციის თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი ვაკუუმი.¹⁰⁵⁵ კერძოდ, იგი ვადის გადაცილების კატეგორიაშია ზედაპირულად განხილული და ვალდებულების დარღვევის ამ დამოუკიდებ-

¹⁰⁵¹ *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 379.

¹⁰⁵² იქვე, 387.

¹⁰⁵³ იხ. ევროპული პრინციპების 1:103-ე IV მუხლი.

¹⁰⁵⁴ დაწვრილებით იხ. *შაკიაშვილი ბ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, სადისერტაციო ნაშრომი იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ., 1997.*

¹⁰⁵⁵ *Chechelashvili Z., Introduction to the Georgian Business Law, Textbook, GIZ, Tb., 2013, 131.*

ბელ სახეს მოქმედ კოდექსში საფუძვლიანი სამართლებრივი რეგულირება არ ეთმობა. შესრულების შეუძლებლობის მომწესრიგებელი სსკ-ის 401-ე მუხლი წარმოდგენილია ვადის გადაცილებასთან კავშირში იმ შემთხვევის გამოსახატავად, თუ როდის არ ჩაითვლება ვადა გადაცილებულად. კერძოდ, აღნიშნული ნორმატიული დებულების ფორმულირებით, *ვადა გადაცილებულად არ ჩაითვლება, თუკი ვალდებულება არ შესრულდა ისეთ გარემოებათა გამო, რომლებიც მოვალის ბრალით არ არის გამოწვეული*. ხსენებული მუხლი სრულყოფილად ვერ ასახავს შესრულების შეუძლებლობის სამართლებრივ არსს, ვინაიდან მას ასახელებს მხოლოდ ვადის გადაცილების გამომრიცხავ გარემოებად. შესაბამისად, 401-ე მუხლის სახელწოდება (ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა) ნორმის შინაარსს ზუსტად არ შეესაბამება. ამასთან, აღნიშნული საკანონმდებლო დებულებით შესრულების შეუძლებლობის მხოლოდ ერთ-ერთი სახე – არაბრალეული შეუძლებლობაა მოწესრიგებული, რომელიც არ არის ამ სამართლებრივი კონცეფციის ერთადერთი კლასიკური შემთხვევა,¹⁰⁵⁶ რადგან შესრულების შეუძლებლობას შეიძლება როგორც მოვალის, ისე კრედიტორის ბრალეული ქმედება (უმოქმედობა) ედოს საფუძვლად.¹⁰⁵⁷ შესრულების შეუძლებლობა სახეზეა არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოვალისგან დამოუკიდებელი გარემოებებით ვალდებულება არ სრულდება, არამედ, როდესაც შესრულების შეუძლებლობას კრედიტორის ან თავად მოვალის ბრალეულმა ქმედებამ შეუწყო ხელი.

გსკ-ით განმტკიცებული საწყისი შეუძლებლობის ცნება (*Anfängliche Unmöglichkeit*) მოწესრიგებულია სსკ-ის 91-ე მუხლში სახელწოდებით: მართლსაწინააღმდეგო ან/და ამორალური პირობის ბათილობა, რომლის თანახმად, *თუ გარიგება დამოკიდებულია ისეთ პირობაზე, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნებს ან ზნეობის ნორმებს, ანდა შეუძლებელია მისი შესრულება, მთლიანად ბათილია*. ამრიგად, ვალდებულების შესრულების საწყისი შეუძლებლობისას კანონმდებელი გამორიცხვას მთლიანად გარიგების ნამდვილობასაც.

ამრიგად, კოდექსის 401-ე მუხლში მხოლოდ ბუნდოვნად იკვეთება შესრულების შეუძლებლობის მხოლოდ ერთი – არაბრალეული შეუძლებლობის კატეგორია. ხოლო შესრულების შეუძლებლობისას მეორადი მოთხოვნის უფლებებზე ხელმისაწვდომობის, მხარეთა პასუხისმგებლობის, კრედიტორისა თუ მოვალის ბრალეული ქმედებით განპირობებული, დროებითი და მუდმივი, ობიექტური თუ სუბიექტური, აბსოლუტური თუ ფარდობითი შესრულების შეუძლებლობის¹⁰⁵⁸ საკითხები საკანონმდებლო დონეზე არაა გადაწყვეტილი, რაც როგორც დოქტრინულ, ისე სამართალშეფარდების დონეზე არსებით სირთულე

¹⁰⁵⁶ შესრულების შეუძლებლობის სახეები დეტალურად იქნა განხილული ნაშრომში, გერმანული სამართლის ანალიზის ნაწილში.

¹⁰⁵⁷ Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 258-259.

¹⁰⁵⁸ Pizer L.K., Smith M.R. (eds. in Chief), *Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 257-259.

ლევებს განაპირობებს. შესაბამისად, სსკ-ის 401-ე მუხლი სასამართლოს მიერ მხოლოდ შესრულების შეუძლებლობის მხოლოდ ისეთი შემთხვევის მოსაწესრიგებლად შეიძლება იქნეს გამოყენებული, რომელიც მოვალის ბრალეულ ქმედებას არ მიეწერება.¹⁰⁵⁹ სხვა ტიპის, მაგალითად, ბრალეული შესრულების შეუძლებლობის არსებობისას მოთხოვნის სამართლებრივ საფუძვლად 401-ე მუხლი არ შეიძლება იქნეს შეფარდებული.

3.2. მეორადი მოთხოვნის უფლებებისადმი მიმართება შესრულების შეუძლებლობისას

შეცვლილი გარემოებებით დაფუძნებული შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის პირობებში (თუ შეუძლებლობა მხოლოდ ვალდებულების ნაწილზე გავრცელდა) გამოსაყენებელია ფასის შემცირებისა¹⁰⁶⁰ და ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლებები. შესრულების შეუძლებლობის საფუძვლით ზიანის ანაზღაურებისა და დამატებითი შესრულების მოთხოვნის უფლებათა გამორიცხვის შემთხვევაშიც, კრედიტორისათვის ფასის შემცირებისა და ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლებები კვლავ ხელმისაწვდომი რჩება.¹⁰⁶¹

მნიშვნელოვანია ევროპული პრინციპების რეგულირება, რომელიც მხარეს ფასის შემცირების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს, თუ არ არსებობს კონტრაქტზე ზიანის ანაზღაურების დაკისრების სათანადო საფუძვლები.¹⁰⁶² ანაზღაურების მოთხოვნის უფლების არსებობის შემთხვევაში, როდესაც მხარე გათავისუფლებულია ზიანის ანაზღაურების სახით პასუხისმგებლობისაგან, კონტრაქტს უფლება აქვს გამოიყენოს ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლება.

შეცვლილი გარემოებებით დაფუძნებული შესრულების შეუძლებლობის – ფორსმაჟორის სამართლებრივ ბუნებას არსობრივად საუკეთესოდ გამოხატავს ტერმინი *superior force*¹⁰⁶³ რომელიც სსკ-ში ტერმინ „დაუძლეველი ძალის“ სახით არის განმტკიცებული.¹⁰⁶⁴ სსკ-ის შეცვლილი გარემოებე-

¹⁰⁵⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინებით საქმეზე: №ას-7-6-2010 დადგენილია, რომ დაუძლეველი ძალა იმ შემთხვევაში ათავისუფლებს მოვალეს ვადის გადაცილებით გამოწვეული პასუხისმგებლობისაგან, თუ იგი პირდაპირ იქნება დაკავშირებული ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობასთან, ამასთან, ხელშეკრულების დადებისას ამ გარემოების გათვალისწინება არ შეიძლებოდა (არაბრალეულობის კრიტერიუმი). იხ. ასევე,

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2006 წლის 2 მარტის განჩინება საქმეზე: ას-853-1122-05, 42, <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/samoq2006-5-uni.pdf>>, [17.07.2014].

¹⁰⁶⁰ თუ შეუძლებლობა ვალდებულების შესრულების მხოლოდ ნაწილზე გავრცელდა.

¹⁰⁶¹ *Schlechtriem P.(ed.)*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), Oxford University Press, New York, Clarendon Press, 1998, 438.

¹⁰⁶² *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 431.

¹⁰⁶³ *vis major, superior force*. იხ. *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 656.

¹⁰⁶⁴ სსკ-ის 132-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი ამკვიდრებს ტერმინს „განსაკუთრებული და აუცდენელი დაუძლეველი ძალა“.

ბის მომწესრიგებელი ნორმით (398-ე მუხლი) განსაზღვრული სამართლებრივი წინაპირობები დაუძლეველ ძალაზეც ვრცელდება, იმ განსხვავებით, რომ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში გამოირიცხება ვალდებულების შესრულებისა და შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნა. დაუძლეველი ძალის არსებობისას, უპირობოდ გამოსაყენებელია ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება. სსკ-ის 399-ე I მუხლი დაუძლეველი ძალის არსებობას იმ პატივსადებ გარემოებად აცხადებს, რომელიც ხელშეკრულების მოშლისათვის დაწესებული ვადის დაუცველად, ხელშეკრულების დაუყოვნებლივი მოშლის საფუძველი ხდება.¹⁰⁶⁵ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება გამოირიცხება იმდენად, რამდენადაც ფორსმაჟორი კონტინენტური სამართლისათვის ნიშანდობლივი შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის კონცეფციის იდენტური კატეგორიაა. აღნიშნულს ადასტურებს სსკ-ის 369-ე II მუხლის შინაარსიც, რომლის თანახმად, გადამზიდველის პასუხისმგებლობა არ დადგება, თუკი ზიანი გამოწვეულია დაუძლეველი ძალის ან თვით მგზავრის მიერ, ან/და მისი ბარგით. ასევე სსკ-ის 779-ე მუხლის ძალით, შემნახველის პასუხისმგებლობა გამორიცხულია, თუ ზიანი გამოწვეულია დაუძლეველი ძალის მოქმედებით, სტუმრის ან მისი თანმხლები პირის მიერ, ანდა თვით ნივთის თვისებებით.¹⁰⁶⁶

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განჩინებაში¹⁰⁶⁷ განმარტებულია, რომ დაუძლეველი ძალით განპირობებული ვალდებულების შეუსრულებლობა შეიძლება წარმოადგენდეს სახელშეკრულებო სამართალურთიერთობიდან წარმოშობილი მეორადი ვალდებულების, კერძოდ კი, დამატებითი შესრულებისა და ზიანის ანაზღაურებისაგან გათავისუფლების წინაპირობას. რაც იმას ნიშნავს, რომ დაუძლეველი ძალის არსებობის პირობებში, ვალდებულების შეუსრულებლობა დათქმულ დროსა და ადგილას იწვევს მოვალის გათავისუფლებას როგორც ძირითადი ვალდებულების შესრულებისაგან, ასევე ზიანის ანაზღაურებისაგან. ამდენად, ქვეყანაში არსებული საომარი ვითარება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს მხოლოდ მისი არსებობის პერიოდში კონკრეტული ვალდებულების შეუსრულებლობის საპატიო გარემოებად, რამაც შესაძლებელია, გამორიცხოს ვალდებულების დროულად შეუსრულებლობის გამო კანონით ან/და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დამატებითი ვალდებულების წარმოშობა.

¹⁰⁶⁵ კერძოდ, სსკ-ის 399-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების ნებისმიერ მხარეს შეუძლია, პატივსადები საფუძველით უარი თქვას გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაზე ხელშეკრულების მოშლისათვის დაწესებული ვადის დაუცველად. პატივსადებია საფუძველი, როცა ხელშეკრულების მომშლელ მხარეს კონკრეტული ვითარების, მათ შორის, დაუძლეველი ძალისა და ორმხრივი ინტერესების გათვალისწინებით, არ შეიძლება მოეთხოვოს სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება შეთანხმებული ვადის ან ხელშეკრულების მოშლისათვის დაწესებული ვადის გასვლამდე.

¹⁰⁶⁶ იხ. სსკ-ის 362-ე III „ბ“, 666-ე I, 831-ე, 999-ე III, მე-1000 III, 1004-ე II და 597-ე მუხლები. ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ა-1076-1008-2010.

¹⁰⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 23 მაისის განჩინება საქმეზე: №ა-496-470-2011.

შესრულების შეუძლებლობის პირობებში კონტინენტურ სამართალში უპირატესად გამოსაყენებელი დამატებითი შესრულების მეორადი მოთხოვნის უფლება აზრს კარგავს¹⁰⁶⁸ და კრედიტორისათვის ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებებია პრიორიტეტული. ხელშეკრულებიდან გასვლის მეორადი მოთხოვნის უფლება ცენტრალურ ადგილს იკავებს, რამდენადაც ხსენებულ შემთხვევაში დამატებითი შესრულების მოთხოვნა უბრალო ფორმალობად იქცევა¹⁰⁶⁹ და მისი გამოყენება ყოველგვარ მიზანს მოკლებულია სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით. 405-ე II „ა“ მუხლი გამორიცხავს დამატებითი შესრულების მოთხოვნის უფლების გამოყენებას: არ არის აუცილებელი დამატებითი ვადის დაწესება ან გაფრთხილება, თუ აშკარაა, რომ მას შედეგი არ მოჰყვება. 405-ე II „ა“ მუხლი მოიცავს შესრულების შეუძლებლობის ინსტიტუტს, რომლის პირობებშიც დამატებითი შესრულების მოთხოვნა უბრალო ფორმალობად იქცევა.

სსკ-ის 399-ე მუხლი განამტკიცებს ხელშეკრულების მოშლის სამართლებრივ რეჟიმს, რომელიც მხოლოდ გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის მიმართ გამოიყენება. აღნიშნული მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ხელშეკრულების ნებისმიერ მხარეს შეუძლია, პატივსადები საფუძვლიდან გამომდინარე, უარი თქვას გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაზე ხელშეკრულების მოშლისათვის დაწესებული ვადის დაუცველად. პატივსადები საფუძვლის არსებობის განსაზღვრა ობიექტურ კრიტერიუმს უკავშირდება. კერძოდ, აღნიშნული მუხლის ძალით, პატივსადებია საფუძველი, როცა ხელშეკრულების მოშლელ მხარეს კონკრეტული ვითარების, მათ შორის დაუძლეველი ძალისა და ორმხრივი ინტერესების გათვალისწინებით, არ შეიძლება მოეთხოვოს სახელშეკრულებო ურთიერთობის გაგრძელება შეთანხმებული ვადის ან ხელშეკრულების მოშლისათვის დაწესებული ვადის გასვლამდე. მნიშვნელოვანია, რომ მოყვანილი საკანონმდებლო დებულება დაუძლეველ ძალას, როგორც შესრულების არაბრალებულ შეუძლებლობას, ხელშეკრულების დაუყოვნებლივი მოშლის წინაპირობად განსაზღვრავს.

მსგავსი შინაარსის ნორმას განამტკიცებს გსკ-ის 314-ე I პარაგრაფი, რომელიც დასაშვებად მიიჩნევს გრძელვადიანი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის მოშლას პატივსადები საფუძვლით, მხარეთა შეთანხმებით ან კანონით, ხელშეკრულების მოშლისათვის დადგენილი სპეციალური ვადების დაუცველად. თუმცა, სსკ-ის 399-ე I მუხლისაგან განსხვავებით, გსკ-ის 314-ე I პარაგრაფი არ მოიცავს მითითებას შესრულების შეუძლებლობაზე, როგორც ხელშეკრულების დაუყოვნებლივი მოშლის საფუძველზე. სამაგიეროდ, გსკ-ის 323-ე II პარაგრაფი განამტკიცებს ვალდებულების შეუსრულებლობის ცალკეულ შემთხვევებს (მათ შორის მოიაზრება შესრულების შეუძლებლობაც), როდესაც დამატებითი ვადის სამართლებრივი მექანიზმი

¹⁰⁶⁸ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) § 326-ე V.

¹⁰⁶⁹ *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 386.

არ გამოიყენება. სწორედ ეს არის გსკ-ის 314-ე I პარაგრაფში შესრულების შეუძლებლობის მიუთითებლობის მიზეზი. ამასთან, გსკ-ის 314-ე II პარაგრაფის ძალით, ვალდებულების დარღვევა ხელშეკრულების მოშლის დამოუკიდებელ საფუძველად განიხილება.

თუ სსკ-ის 399-ე I მუხლით, დაუძლეველი ძალა, როგორც შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობა (ფორსმაჟორი), ხელშეკრულების დაუყოვნებლივი მოშლის სამართლებრივ საფუძველად განიხილება, სსკ-ის 399-ე II მუხლი ხელშეკრულების მოშლის დამოუკიდებელ წინაპირობად ვალდებულების დარღვევას აცხადებს. კერძოდ, თუ საფუძველი სახელშეკრულებო ვალდებულებათა დარღვევაა, ხელშეკრულების მოშლა დასაშვებია მხოლოდ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრისათვის დადგენილი ვადის უშედეგოდ გასვლის ან უშედეგო გაფრთხილების შემდეგ. შესაბამისად გამოიყენება სსკ-ის 405-ე II მუხლი. ამ ლოგიკით, სსკ შესრულების არაბრალეულ შეუძლებლობას ვალდებულების დარღვევად არ განიხილავს, ვინაიდან შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობისას ხელშეკრულების მოშლის საკითხს ცალკე რეგულირებას უთმობს, ხოლო ვალდებულების დარღვევისას ხელშეკრულების მოშლის შემთხვევა დამოუკიდებელი – სსკ-ის 399-ე II მუხლით წესრიგდება. ამრიგად, შესრულების შეუძლებლობა, როგორც ვალდებულების დარღვევის ერთ-ერთი დამოუკიდებელი სახე, სწორედ 399-ე II მუხლის რეგულირებას უნდა დაექვემდებაროს.

მართალია, შესრულების შეუძლებლობის პირობებში დამატებითი ვადის დაწესება, შედეგის თვალსაზრისით, სამართლებრივ აზრს მოკლებულია, მაგრამ შემთხვევებს, როდესაც ხელშეკრულებიდან დაუყოვნებლივი გასვლის უფლებამოსილება ფუნდდება, სსკ-ის 405-ე II მუხლი განსაზღვრავს. სსკ-ის 405-ე II „ა“ მუხლში საუბარია სწორედ იმ პირობებზე, როდესაც დამატებითი ვადის დაწესება გამოირიცხება, რადგან აშკარაა, რომ მას არავითარი შედეგი არ მოჰყვება. ნორმის განმარტებიდან გამომდინარე, აქ უნდა იგულისხმებოდეს მოსალოდნელი დარღვევისა და შესრულების შეუძლებლობის სამართლებრივი კატეგორიები, როდესაც დამატებითი ვადის დაწესება უბრალო ფორმალურად იქცევა. სწორედ ამიტომ დაუძლეველ ძალაზე სსკ-ის 399-ე I მუხლში მითითება სამართლებრივად გაუმართლებელია.

მართალია, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის შემთხვევაში სსკ-ის 399-ე I მუხლით უზრუნველყოფილია სახელშეკრულებო ურთიერთობის დამთავრება ხელშეკრულების მოშლის სამართლებრივი კონსტრუქციით, თუმცა გაუგებარია შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის, რომელიც ვალდებულების დარღვევად არ არის კოდექსში წარმოდგენილი, და ხელშეკრულებაზე უარის ურთიერთმიმართება, ვინაიდან ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება, ანგლოამერიკული სამართლისაგან განსხვავებით, კონტინენტურ სამართალში მხოლოდ ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე აღმოცენდება.

რამდენადაც კოდექსი შესრულების შეუძლებლობისას სახელშეკრულებო ურთიერთობის დასრულების სამართლებრივ რეჟიმს ითვალისწინებს მხოლოდ გრძელვადიანი ურთიერთობის არსებობისას, ყველა სხვა ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში, რომელიც მრავალჯერადად განსა-

ხორციელებულ შესრულებას არ ითვალისწინებს, შესრულების შეუძლებლობისას ხელშეკრულებიდან გასვლის საკითხი მოუწესრიგებელი რჩება. ამასთან, ხელშეკრულების მოშლის ინსტიტუტი, თავისი იურიდიული არსით, მნიშვნელოვნად განსხვავდება ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივი კატეგორიისაგან, რომლისთვისაც არსებითი მახასიათებელი სწორედ თავდაპირველი მდგომარეობის აღდგენა-რესტიტუციაა, რაც მოშლის შემთხვევაში – გრძელვადიანი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის პირობებში – რეალურად წარმოუდგენელია.

სსკ არ ითვალისწინებს შესრულების შეუძლებლობის საფუძვლით ხელშეკრულებიდან გასვლის სამართლებრივ კონსტრუქციას, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ შესრულების შეუძლებლობა, როგორც ვალდებულების შეუსრულებლობის ობიექტური ფაქტი, ვალდებულების დარღვევის სახედ არ არის კოდექსში წარმოდგენილი (მიუხედავად იმისა, რომ იგი ვალდებულების დარღვევის კარშია მოცემული). ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, შეუძლებელია არსებობდეს ასევე კრედიტორის ზიანის ანაზღაურების უფლებისადმი ხელმისაწვდომობა, ვინაიდან სსკ-ის 394-ე I მუხლის თანახმად, მოვალეს პასუხისმგებლობა ზიანის ანაზღაურების სახით დაეკისრება მხოლოდ ბრალეული *დარღვევის* შემთხვევაში.

რამდენადაც სახელშეკრულებო ურთიერთობის დამთავრების შესაძლებლობას კოდექსი ითვალისწინებს მხოლოდ ხელშეკრულების მოშლის სამართლებრივი მექანიზმით, ისიც მხოლოდ არაბრალეული შესრულების შეუძლებლობის პირობებში და მხოლოდ გრძელვადიან ვალდებულებით ურთიერთობაში, ამდენად რეგულირების მიღმა რჩება ბრალეული შესრულების შეუძლებლობისას ხელშეკრულების სამართლებრივი ბედის, მხარეთა უფლება-მოვალეობების, ასევე მათი პასუხისმგებლობის საკითხი. ამასთან, არა მარტო გრძელვადიან, არამედ მოკლევადიან ურთიერთობებში.

De lege ferenda სახით უნდა ითქვას, რომ შესრულების შეუძლებლობის ვალდებულების დარღვევის სახედ რეგლამენტაციით უზრუნველყოფილ იქნება ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებებისადმი კრედიტორის ხელმისაწვდომობა. სამართლებრივი განსაზღვრულობისათვის აუცილებელია ასევე, დეტალურად მოწესრიგდეს შესრულების შეუძლებლობის სახეები და მოვალის პასუხისმგებლობის ფარგლები განისაზღვროს შესრულების შეუძლებლობის წარმოშობის მიმართ მოვალის ბრალეულობის გათვალისწინებით.

შესრულების შეუძლებლობის დეფინიციის არარსებობა იძლევა მისი სხვადასხვაგვარი განმარტების შესაძლებლობას, რაც ხელს უშლის ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბებასა და სამართლის ერთიან განვითარებას.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁷⁰ ბეგიაშვილი ნ., ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, „სარჩევი“, თბ., 2011, 11.

4. მოვალის მიერ ვადის გადაცილებისა და შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის ურთიერთმიმართება

4.1. მოვალის მიერ ვადის გადაცილების წინაპირობები

წინამდებარე თავში მოვალის მიერ ვადის გადაცილების განხილვა მიზნად ისახავს დადგინდეს, რამდენად შესაძლებელია შეცვლილმა გარემოებებმა სახელშეკრულებო ურთიერთობაში მოვალის მიერ ვადის გადაცილება, როგორც ვალდებულების ერთ-ერთი სახის დარღვევა, განაპირობოს. ამისათვის მნიშვნელოვანია მოვალის მიერ ვადის გადაცილების სამართლებრივი წინაპირობების განსაზღვრა.

იურიდიულ ლიტერატურაში გაკრიტიკებულ იქნა ჯერ კიდევ რომის სამართალში დამკვიდრებული და თანამედროვე სამართლებრივი სისტემების მიერ გაზიარებული დოქტრინა¹⁰⁷¹ იმის შესახებ, რომ ვადის გადაცილება, როგორც ვალდებულების დარღვევის დამოუკიდებელი სახე, ობიექტურად განხორციელებადი ვალდებულების ბრალეული შეუსრულებლობით გამოიხატება. აღნიშნულის აღიარება არ ეწინააღმდეგება იმ უდავო პოსტულატს, რომ ბრალი „პასუხისმგებლობის შერაცხვის ინსტრუმენტი“¹⁰⁷² და არა ვალდებულების დარღვევის დამფუძნებელი წინაპირობა.

ამასთან, ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ ბრალის კატეგორია განსხვავებული როლითა და შედეგის განმსაზღვრელი ფუნქციით იტვირთება ვადის გადაცილების კონტექსტში. აღნიშნული დასტურდება როგორც რომის სამართლის, ისე თანამედროვე გერმანული და ქართული საკანონმდებლო რეგულირების შედარებითსამართლებრივი ანალიზის საფუძველზე: სსკ-ის 401-ე მუხლის ფორმულირებით, ვადა გადაცილებულად არ ჩაითვლება, თუკი ვალდებულება არ შესრულდა ისეთ გარემოებათა გამო, რომლებიც მოვალის ბრალით არ არის გამოწვეული. ამ მუხლიდან გამომდინარეობს თეზა, რომ ვადის გადაცილება ყოველთვის ბრალეული ქმედებით გამოიხატება. თუ მოვალე არ არის პასუხისმგებელი ვალდებულების შესრულების დაყოვნებისათვის, მაშინ შესაძლოა, სახეზე იყოს კრედიტორის მხრიდან ვადის გადაცილება ან დაუძლეველი ძალა, რაც ვადამოსული ვალდებულების შესრულებას შეუძლებელს ხდის და გამორიცხავს სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობას ზიანის ანაზღაურების სახით.¹⁰⁷³ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით თბილისის საქალაქო სასამართლო განმარტავს: სსკ-ის 401-ე მუხლის მიხედვით, ვადა გადაცილებულად არ ჩაითვლება, თუკი ვალდებულება

¹⁰⁷¹ მოსაზრება ვადის გადაცილების კონტექსტში ბრალის მნიშვნელობის შესახებ, წარმოდგენილი სტატიაში: *ჩიტაშვილი ნ.*, ბრალის მნიშვნელობა სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, „სამართლის ეურნალი“, თსუ გამომცემლობა, №1, 2009, 166, გაკრიტიკებულ იქნა წიგნში: *ვაშაკიძე ვ.*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, GTZ, თბ., 2010, 38.

¹⁰⁷² *ვაშაკიძე ვ.*, სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, GTZ, თბ., 2010, 38.

¹⁰⁷³ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 11 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-84-74-201.

არ შესრულდა ისეთ გარემოებათა გამო, რაც მოვალის ბრალით არ არის გამოწვეული. ამ მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე, ვადის გადაცილება ბრალეული მოქმედებით ხორციელდება, როდესაც მოვალე განზრახ ან გაუფრთხილებლობით დროულად არ შეასრულებს ობიექტურად განხორციელებად ვალდებულებას. მითითებული გარემოებების დადგომა არც მოვალის პასუხისმგებლობას იწვევს. მოვალე არ ჩაითვლება ვადის გადამცილებლად, თუ ვალდებულების შეუსრულებლობის მიზეზია დაუძლეველი ძალა და შესრულება შეუძლებელია მოვალის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო ან ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოწვეულია კრედიტორის მიერ შესრულების მიღების დაყოვნებით.¹⁰⁷⁴

საინტერესოა, რატომ განიხილავს კანონმდებელი ბრალს ვადის გადაცილების დაფუძნებისათვის აუცილებელ პირობად. როგორც სსკ-ის 401-ე მუხლის ანალიზიდან ირკვევა, ვადის გადაცილების არსებობაზე მხოლოდ მაშინ შეიძლება მსჯელობა, თუკი შესრულება ჯერ კიდევ მოვალის შესაძლებლობის სფეროს განეკუთვნება. ვინაიდან შესრულების შესაძლებლობის პირობებში ვალდებულება დროულად არ სრულდება, სახეზეა მოვალის ბრალი ვადამოსული ვალდებულების შეუსრულებლობის მიმართ. სწორედ ამიტომ შესრულების შეუძლებლობის პირობებში გაუმართლებელია საუბარი ვადის გადაცილებაზე. ანალოგიური მიდგომა გაზიარებულია გსკ-ში, რომლის თანახმად, ვადის გადაცილება ეხება მხოლოდ იმ ვალდებულებებს, რომლებიც ჯერ კიდევ განხორციელებადია ვადამოსულობის მომენტში და მისი დროულად შეუსრულებლობისათვის თავად მოვალე არის პასუხისმგებელი.¹⁰⁷⁵

ვადის გადაცილების დაფუძნებისათვის გსკ-ის 286-ე I პარაგრაფი წინაპირობებად განიხილავს ნამდვილი უფლების არსებობას, ვადამოსული ვალდებულების შეუსრულებლობასა და ვადის გადაცილების მომენტისათვის მოვალის მხრიდან ვალდებულების შესრულების ობიექტურ შესაძლებლობას. აღნიშნულ წინაპირობებთან ერთად აუცილებელია ასევე, კრედიტორის მიერ მოვალის გაფრთხილება ან გაფრთხილებასთან გათანაბრებული სხვა სამართლებრივი მოქმედების შესრულება.

გსკ მკაფიოდ განსაზღვრავს მოვალის მიერ ვადის გადაცილების წინაპირობებს. კერძოდ, შესრულების კალენდარულად განსაზღვრული ვადის არსებობისას გამორიცხულია გაფრთხილების მიცემის ვალდებულება.¹⁰⁷⁶ მსგავსად, გაფრთხილება არაა საჭირო, როდესაც შესრულება განსაზღვრული მოვლენის დადგომასთან არის დაკავშირებული.¹⁰⁷⁷ სსკ-ის მე-400 „ა“ მუხლის თანახმად, მოვალის მიერ ვალდებულების შესრულების ვადის გადაცილებად ითვლება თუ: ა) შესრულებისათვის დადგენილ დროში ვალდე-

¹⁰⁷⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 18 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-218-204-2011.

¹⁰⁷⁵ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) § 286-ე IV.

¹⁰⁷⁶ იქვე, §286-ე II.

¹⁰⁷⁷ იქვე, (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §286-ე II (2).

ბულება არ შესრულდება. მართალია, სსკ პირდაპირ არ ადგენს კალენდარულად განსაზღვრული ვადის არსებობისას გაფრთხილების ვალდებულების არარსებობას, მაგრამ მე-400 „ა“ მუხლის განმარტებიდან გსკ-ის 286-ე II პარაგრაფის იდენტური დასკვნა გამომდინარეობს და „შესრულებისათვის დადგენილ დროში“ კალენდარული ვადა მოიაზრება.

სსკ-ის მე-400 „ბ“ მუხლი და გსკ-ის 286-ე I პარაგრაფი იდენტური შინაარსის ნორმას განამტკიცებს: თუ მოვალე ვალდებულებას არ ასრულებს, კრედიტორის მიერ ვადამოსული ვალდებულების შესახებ განხორციელებული სათანადო გაფრთხილების მიუხედავად, მაშინ ვადის გადაცილების დასრულებული შემადგენლობა მხოლოდ გაფრთხილების უშედეგოდ განცხადების შემდგომ ფუძნდება.

საინტერესოა, რატომ განიხილავს კანონმდებელი მოვალის გაფრთხილებას ვადის გადაცილების დასრულებული შემადგენლობისთვის აუცილებელ წინაპირობად? გაფრთხილებით კიდევ ერთხელ ხდება მოვალის გაცნობიერება ხელშეკრულების შინაარსში, საკუთარ უფლება-მოვალეობებში, რათა გამოირიცხოს ხელშეკრულების გაუფრთხილებლობით დარღვევის რისკი, შესაძლებლობა.

გაფრთხილება გარკვეულ პირობებს უნდა აკმაყოფილებდეს. პირველ რიგში, მოთხოვნა უნდა იყოს ერთმნიშვნელოვანი. მოვალისათვის ნათელი და გასაგები უნდა იყოს, რომ კრედიტორი მოითხოვს ვადამოსული ვალდებულების შესრულებას. შეიძლება მოვალე ვალდებულები იყოს კრედიტორის წინაშე რამდენიმე შესრულებაზე, ასეთ შემთხვევაში კრედიტორი ვალდებულია განსაზღვროს, თუ რომელ შესრულებას უკავშირდება გაფრთხილება. ასე რომ, გაფრთხილება უნდა იყოს როგორც გასაგები და ერთმნიშვნელოვანი, ასევე განსაზღვრული.¹⁰⁷⁸

აღსანიშნავია, რომ მოვალის გაფრთხილება არ არის დამატებითი ვადის იდენტური, რომელიც მხარეს დამატებითი შესრულების მიზნით განესაზღვრება. გაფრთხილების შინაარსიდან ნათლად უნდა ვლინდებოდეს მოვალის ვალდებულების შინაარსი. არ არის აუცილებელი შესრულების ვადის განსაზღვრა, არც მისი შესრულების კონკრეტულ შედეგზე მითითება, მთავარია, მასში ცხადად იკვეთებოდეს კრედიტორის სურვილი – მოვალემ შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულება.¹⁰⁷⁹ მოვალე ვადის გადამცილებლად ჩაითვლება მას შემდეგ, რაც ვალდებულების შესრულების მოთხოვნით განცხადებული გაფრთხილების მიუხედავად ვალდებულება კვლავ არ სრულდება.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁸ Palandt O., Heinrichs H., 2003, BGB §286, Rn.5, მითითებულია: *მახალაძე ს.*, ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევისას (საქართველოსა და გერმანიის კანონმდებლობათა ანალიზი), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004, 77.

¹⁰⁷⁹ *ჭანჭავაძე გ., ზოდუ ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 420.

¹⁰⁸⁰ გსკ-ის 286-ე II პარაგრაფი განსაზღვრავს შემთხვევებს, როდესაც ვადა გადაცილებულად ითვლება სათანადო გაფრთხილების გარეშე.

კრედიტორის მიერ განხორციელებული სათანადო გაფრთხილება ვადამოსული ვალდებულების შესრულების შესახებ, ვადის გადაცილების ერთ-ერთ წინაპირობას ქმნიდა რომაულ სამართალშიც. ასევე, მნიშვნელოვანი წინაპირობა ვადის გადაცილების დარღვევად სახელდება სათვის იყო მოვალის ბრალი თავად ვადის გადაცილების ფაქტთან მიმართებით ან ვადის გადაცილების გამომწვევი გარემოების წარმოშობაში.

რომაულ სამართალში მოვალის ბრალის იდენტიფიცირების საუკეთესო საშუალება იყო მოვალის მიმართ სპეციალური გაფრთხილების – *interpellatio*¹⁰⁸¹ – განცხადება, რომელიც გამორიცხავდა მოვალის მიერ საკუთარი ვალდებულებების არცოდნის შესაძლებლობას. ამის შედეგად მარტივდებოდა ვადამოსული და ვაცნობიერებული მოვალეობების შეუსრულებლობის ბოროტ განზრახვად (*dolus malus*¹⁰⁸²) დაკვალიფიცირება.¹⁰⁸³ გაფრთხილების მიცემის შემდგომ მოვალის ბრალეულობის საკითხი ცალკე მსჯელობის საგანი არ ხდებოდა, არამედ *interpellatio* განიხილებოდა ბრალეულობის ინდიკატორად.¹⁰⁸⁴ პასუხისმგებლობისათვის აუცილებელი კრიტერიუმთაგანი იყო ბრალი, როგორც სუბიექტური ელემენტი და გაფრთხილება, როგორც ობიექტური წინაპირობა.¹⁰⁸⁵ ამიტომაც ხშირად გაფრთხილება (*interpellatio*) და მოვალის ბრალეულობა (*in mora*) სინონიმური მნიშვნელობით განიხილებოდა.¹⁰⁸⁶

ამასთან, უმნიშვნელოვანესია, რომ მოვალის ბრალეულობა თავისთავად იგულისხმებოდა, თუ ვადის გადაცილების ყველა კრიტერიუმი სახეზე იყო წარმოდგენილი.¹⁰⁸⁷

გაფრთხილების შემდეგ ვალდებულების შეუსრულებლობა შესაძლებელია, მხოლოდ მოვალის ბრალეული ქმედებით განხორციელდეს იმ შემთხვევაში, თუ არ არსებობს პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების პატივსადები საფუძვლები. გაფრთხილებით მოვალე კიდევ ერთხელ აცნობიერებს ვალდებულების დარღვევის მოსალოდნელ სამართლებრივ შედეგს, სწორედ ამიტომ მოვალის ვადის გადაცილება ბრალეულ დარღვევად განიხილება.

¹⁰⁸¹ Zimmermann R., The Law of Obligations - Roman Foundations of the Civilian Tradition, Breach of Contract, Chapter 25, Clarendon, Oxford University Press, 1996, 792.

¹⁰⁸² იქვე, 792.

¹⁰⁸³ იქვე, 793.

¹⁰⁸⁴ იქვე.

¹⁰⁸⁵ იქვე, 792.

¹⁰⁸⁶ იქვე.

¹⁰⁸⁷ იქვე, 794.

4.2. შეცვლილი გარემოებების გავლენით მოვალის მიერ ვადის გადაცილების წარმოშობის შეუძლებლობა

შეცვლილი გარემოებების სამართლებრივი ბუნების ანალიზისას ზემოვანხილული თავების ფარგლებში დადგინდა, რომ აღნიშნული გარემოებები მხარის კონტროლის სფეროსაგან დამოუკიდებლად აღმოცენებული მოვლენებია, რომელთა წარმოშობის მიმართ მოვალე არაბრალებულია, რამეთუ არ არსებობს მისი მხრიდან შეცვლილი გარემოებების გათვალისწინების, მათი აღკვეთის, უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ან შემცირების ობიექტური შესაძლებლობა. შესაბამისად, თუ მოვალის მიერ ვადის გადაცილება მისი მხრიდან შესრულების არაბრალებული შეუძლებლობით არ არის განპირობებული, მაშასადამე, არ იარსებებს შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის გამოყენების საფუძველი – ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კრიტერიუმის – მოვალის არაბრალებულობის არარსებობის გამო. ბრალებული დარღვევის პირობებში გამორიცხულია შეცვლილი გარემოებების არსებობაზე და პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებაზე მსჯელობა. შესაბამისად, მოვალის მიერ ვადის გადაცილების პირობებში ვერ განხორციელდება მოვალის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება ან ხელშეკრულების ადაპტაცია. აღნიშნული ვადის გადაცილების, როგორც ბრალებული დარღვევის სამართლებრივი ბუნებით არის განპირობებული.

შესაძლებელია მოვალის მიერ პროდუქციის მიწოდების ვადის გადაცილება საკანონმდებლო აკრძალვით იყოს განპირობებული (იმპორტის უცაბედი, გაუთვალისწინებელი აკრძალვა). ასეთ შემთხვევაში მართალია, გამორიცხულია მოვალის ბრალი ვადის გადაცილების ფაქტის მიმართ,¹⁰⁸⁸ მაგრამ მოცემულ შემთხვევაში მაინც არ ფუძნდება არაბრალებული ვადის გადაცილება, არამედ – შესრულების შეუძლებლობა, როგორც ვალდებულების დარღვევის ერთ-ერთი სახე და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად სწორედ შესრულების არაბრალებული შეუძლებლობის (სამართლებრივი შეუძლებლობა) მითითება მოხდება.

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების წესით ვერ ისარგებლებს ვადის გადამცილებელი ბრალებული მხარე, რამეთუ შეცვლილი გარემოებების დოქტრინა უმთავრესად კეთილსინდისიერების პრინციპს ემყარება და არ შეიძლება იგი ბრალებული მხარის სასარგებლოდ გამოიყენებოდეს.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁸⁸ ბილინგი პ., ლუტრინგჰაუსი პ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009, 30; ჰენშელი ს., სამოქალაქო კანონების დამუშავების მეთოდოლოგია, გამომც. „სიესტა“, თბ., 2009, 42.

¹⁰⁸⁹ Puelinckxin A.H., Frustration, Hardship, Force Majeure, Imprévision, Wegfall der Geschäftsgrundlage, Unmöglichkeit, Changed Circumstances, 3 J.Int'l Arb., No. 2, 1986, 47.

5. შეცვლილი გარემოებებით განპირობებული ნაკლიანი შესრულება და გამოსაყენებელი მეორადი მოთხოვნები

5.1. ნაკლიანი შესრულების მოწესრიგების სისტემური ხარვეზი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში

სსკ-ის 487-ე-488-ე მუხლები განამტკიცებს ნაკლიანი შესრულების კონცეფციას, რომელიც ვალდებულებითი სამართლის კერძო ნაწილშია წარმოდგენილი, კერძოდ, ნასყიდობის ხელშეკრულების მომწესრიგებელ ნორმებში. ვინაიდან ნაკლიანი შესრულება ვალდებულების დარღვევის ერთ-ერთი დამოუკიდებელი სახეა, იგი ვალდებულების ზოგად ნაწილში უნდა იყოს რეგლამენტირებული, ისევე როგორც მასთან დაკავშირებული მეორადი მოთხოვნის უფლება ფასის შემცირების სახით. მით უფრო რომ ნაკლიანი შესრულება მხოლოდ ნასყიდობის ხელშეკრულებას არ შეიძლება მიემართებოდეს, ის შეიძლება აღმოცენდეს ნარდობის ხელშეკრულებაშიც.¹⁰⁹⁰

შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი ნაკლიანი შესრულების საკითხი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია პასუხისმგებლობის განსაზღვრის თვალსაზრისით. კერძოდ, უნდა დადგინდეს არაბრალეული გამყიდველი შესაძლოა თუ არა პასუხისმგებლობისგან იქნეს განთავისუფლებული ნაკლიანი მიწოდების შემთხვევაში.

აესკ-ის მიხედვით, აღნიშნულ კითხვაზე პასუხი უარყოფითია, მაშინ როდესაც ვენის კონვენციის დამოკიდებულება ნათლად გამოკვეთილი არ არის, რამეთუ ის განამტკიცებს პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების შესაძლებლობას ნებისმიერი სახის დარღვევის არსებობისას.¹⁰⁹¹

5.2. პასუხისმგებლობის საკითხი ნაკლიანი შესრულების პირობებში და თანამდევი მეორადი მოთხოვნები

ნაკლიანი შესრულების პირობებში პასუხისმგებლობის საკითხის ვენის კონვენციისმიერი რეგულირება ანგლოამერიკული სამართლის კონცეფტუალურ მიდგომას მიჰყვება. კერძოდ, ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი, პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად არ არის განსაზღვრული ნაკლიანი შესრულების არსებობისას. აღნიშნული გადაწყვეტილება მიღებულ და გაზიარებულ იქნა უნსიტრალის დიპლომატიურ კონფერენციაზე 1974 წელს.¹⁰⁹²

ვენის კონვენციის 35-ე (1) მუხლის თანახმად, გამყიდველს ეკისრება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ხარისხის, რაოდენობისა და აღწერი-

¹⁰⁹⁰ იხ. სსკ-ის 642-ე მუხლი.

¹⁰⁹¹ *Honnold J.O., Flechtner H. M. (ed.), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2009, 616.*

¹⁰⁹² იქვე, 427 [618].

ლობის ნივთის მყიდველისათვის მიწოდება. ხოლო 45-ე მუხლის ძალით, მყიდველის მიერ კონვენციით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული რომელიმე ვალდებულების (მათ შორის უნაკლო ნივთის მიწოდების) შეუსრულებლობის შემთხვევაში, მყიდველი უფლებამოსილია ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნაზე.¹⁰⁹³

კონვენციის აღნიშნულ რეგულირებას მნიშვნელოვანი პრაქტიკული შედეგები უკავშირდება მყიდველისათვის. საქონლის წარმოების პროცესის გამოკვლევა და ნაკლზე პასუხისმგებელი პირის დადგენა განსაკუთრებულ სირთულეს უკავშირდება მით უმეტეს, გადამყიდველი მიმწოდებლის არსებობის პირობებში. ამრიგად, ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად მოქმედებს დაუძლეველი მოვლენების არსებობისას (ომი, ემბარგო, წყალდიდობა, ცეცხლი). წარმოების პროცესში წინდახედულების ზომების დარღვევაზე პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების დაფუძნება ანომალური და განუხორციელებელი იქნება. აღნიშნული განსაკუთრებით ცხადი ხდება გამყიდველის მიერ დახურული კონტეინერებით საქონლის მიწოდებისას, რომელიც გამორიცხავს კონტროლისა და ზედამხედველობის შესაძლებლობას. მყიდველს (განსხვავებით გამყიდველისაგან) არავითარი სახელშეკრულებო კავშირი არ აქვს თავდაპირველ მიმწოდებელთან. ამდენად, მწარმოებელზე პასუხისმგებლობის დაკისრების ერთადერთი გზაა მყიდველისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება გამყიდველის მიერ და შემდგომ რეგრესის წესით ანაზღაურების მოთხოვნა მწარმოებლისგან.¹⁰⁹⁴

საპირისპირო მოსაზრებაა განვითარებული ვენის კონვენციის გერმანული – *შლეჩტრიმის* კომენტარის მიერ, რომლის თანახმად, ვენის კონვენციის 79-ე მუხლი პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად გამოიყენება ვალდებულების ყველა სახის დარღვევის – შესრულების შეუძლებლობის, ვადის გადაცილებისა¹⁰⁹⁵ და ნაკლიანი შესრულების პირობებში.¹⁰⁹⁶ აღნიშნული კომენტარი ნივთის ნაკლის შესახებ გამყიდველის არაინფორმირებულობას პასუხისმგებლობის გამორიცხვის საფუძვლად აცხადებს. თუმცა, მყიდველისათვის ხელმისაწვდომი რჩება ნაკლის გამოსწორების ან ნაკლიანი ნივთის უნაკლოთი შეცვლის მოთხოვნა.¹⁰⁹⁷ აღნიშნულის საწინააღმდეგოდ, კონვენციის სტრუქტურა და მისი შექმნის ისტორიაც ადასტურებს, რომ იგი არ მისდევს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინ-

¹⁰⁹³ *Honnold J.O., Flechtner H. M. (ed.), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2009, 427 [618].*

¹⁰⁹⁴ იქვე, 427 [619].

¹⁰⁹⁵ ვადის გადაცილების სპეციფიკა განხილულ იქნა ნაშრომის VIII თავის 4.1. ქვეთავში.

¹⁰⁹⁶ *Schlechtriem P., Schwenzler I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1065; Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 189.*

¹⁰⁹⁷ იხ. ვენის კონვენციის 46-ე (2) (3) მუხლი.

ციპს ნაკლიანი შესრულებისას პასუხისმგებლობის განსაზღვრის დროს.¹⁰⁹⁸ *შლეჰტრიმის* კომენტარშიც საბოლოოდ აღიარებული მოსაზრებით, ნაკლიანი შესრულების მიმართ უმთავრესად, მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპი მოქმედებს და გამყიდველის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში უნდა დაიშვებოდეს.¹⁰⁹⁹

საგარანტიო პასუხისმგებლობა ნივთის ნაკლის გამო, განსაკუთრებით, ანგლოამერიკული სამართლისთვისაა დამახასიათებელი, სადაც უნაკლო ნივთის მიწოდება მხარეთა შეთანხმების გარეშე ხელშეკრულების ნაგულისხმევი და არსებითი პირობა. მაგალითად, საქონლის ნასყიდობის შესახებ 1979 წლის კანონის¹¹⁰⁰ (შემდგომში – სნშკ) თანახმად, საქონელი უნდა შეესაბამებოდეს აღწერილობას¹¹⁰¹ და შეთანხმებულ ნიმუშს,¹¹⁰² იყოს დამაკმაყოფილებელი ხარისხისა და ხელშეკრულებით განსაზღვრული მიზნისთვის გამოსადეგი.¹¹⁰³ ეს არის კლასიკური მაგალითი იმისა, თუ როგორ ასახელებს სტატუტი კონკრეტულ სახელშეკრულებო პირობებს არსებითად, ისე, რომ ეს პირობები იმთავითვე ნაგულისხმევი ხელშეკრულების შინაარსში, მხარეთა შეთანხმების მიუხედავად. გამყიდველის პასუხისმგებლობა არ გამოირიცხება იმ საფუძველით, რომ მან არ იცოდა და არც შეეძლო სცოდნოდა თვისებრივი ნაკლის შესახებ. ამ რეგულირებას ითვალისწინებს 1979 წლის სნშკ-ის მე-14 მუხლი, შემდგომში 1994 წლის საქონლის ნასყიდობისა და მიწოდების შესახებ კანონის 1-ლი და მე-7 მუხლები, ასევე მე-2 თავის მე-5 პარაგრაფი.¹¹⁰⁴

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ სნშკ-ის მე-14 2(E)(a) მუხლი მაინც ანგარიშს უწევს გამყიდველის ბრალს ვალდებულებით სამართლებრივ ურთიერთობაში: როდესაც ნასყიდობის ხელშეკრულებაში მყიდველის სახით ჩართულია მომხმარებელი და ნივთის კონკრეტული თვისებები მწარმოებლისა თუ მისი წარმომადგენლის მიერ აღწერილია საჯარო განცხადებაში ან რეკლამაში, მხარემ პასუხისმგებლობისგან დასაცავად უნდა ამტკიცოს, რომ მას არ შეეძლო სცოდნოდა ამ განცხადების შესახებ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე. ამ შემთხვევაში განცხადება მხარის მიერ ნაკისრი საგარანტიო პირობაა ნივთის ნაკლის არარსებობის შესახებ. სწორედ ამიტომ აღნიშნული განცხადების არსებობის თაობაზე არცოდნა მხარის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველია.

¹⁰⁹⁸ *Honnold J.O., Flechtner H. M. (ed.)*, Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2009, 427.1 [621].

¹⁰⁹⁹ *Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 662; *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1066;

¹¹⁰⁰ Sale of Goods Act, Legislation of the United Kingdom, 1979 (შემდგომში – სნშკ), <<http://www.jus.uio.no/lm/england.sale.of.goods.act.1979/doc#3>>, [08.08.2014].

¹¹⁰¹ იხ. სნშკ-ის მე-13 მუხლი.

¹¹⁰² იხ. იქვე, მე-15 მუხლი.

¹¹⁰³ იხ. იქვე, მე-14 მუხლი.

¹¹⁰⁴ *Treitel G.H.*, The Law of Contract, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995, 752.

კონტინენტური სამართალი იზიარებს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის ძალით არაბრალეული გამყიდველის განთავისუფლებას ზიანის ანაზღაურებისაგან, ამავე დროს ვალდებულად აცხადებს მას ნაკლიანი ნივთის უნაკლოთი შეცვლაზე ან ნაკლის გამოსწორებაზე.¹¹⁰⁵ მაგრამ კვლავ გსკ-ის 437-ე პარაგრაფის თანახმად, ნაკლიანი შესრულების შემთხვევაში მყიდველს უფლება აქვს მოითხოვოს: ნაკლის გამოსწორება, ხელშეკრულებიდან გასვლა, ფასის შემცირება ზიანის ან გაწეული ხარჯების ანაზღაურება. თუმცა, ნივთის ნაკლიდან გამომდინარე, მეორადი მოთხოვნის უფლებების განხორციელება განსაზღვრული დროის პერიოდითაა ზღვარდებული.¹¹⁰⁶ მართალია, ნაკლიანი შესრულებიდან გამომდინარე, მყიდველისათვის სამართლებრივი დაცვის საშუალებების მთელი სპექტრია ხელმისაწვდომი, მაგრამ მყიდველის ინფორმირებულობა ნივთის ნაკლის შესახებ უარყოფითად აისახება მის სამართლებრივ მდგომარეობაზე, მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენების თვალსაზრისით. გსკ-ის 442-ე I პარაგრაფის თანახმად,¹¹⁰⁷ ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ნივთის ნაკლის შესახებ მყიდველის ინფორმირებულობა გამორიცხავს გსკ-ის 437-ე პარაგრაფით განმტკიცებული მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენების შესაძლებლობას. მყიდველის უფლება, მიმართოს მეორადი მოთხოვნის სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს, ძალაში რჩება, თუ ნივთის ნაკლის არცოდნა მისი უხეში გაუფრთხილებლობის შედეგია და ამასთან, გამყიდველი შეგნებულად დუმდა ნივთის ნაკლის შესახებ, ან გამყიდველმა ხელშეკრულებით იკისრა უდევექტო ნივთის მიწოდების გარანტია.

მნიშვნელოვანია ასევე, გსკ-ის 444-ე პარაგრაფით განმტკიცებული ნორმა, რომლის თანახმად, მყიდველი ვერ მიუთითებს მხარეთა შორის არსებულ მყიდველის უფლებების შემზღუდავ ან გამომრიცხავ შეთანხმებაზე, თუ გამყიდველი შეგნებულად დუმდა ნივთის ნაკლის შესახებ ან ხელშეკრულებით იკისრა უნაკლო ნივთის მიწოდების გარანტია. თუ გამყიდველმა იკისრა ნივთის ვარგისიანობის გარანტია განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში, მაშინ ამ საგარანტიო პერიოდის მანძილზე აღმოცენებული ნივთის ნაკლისათვის პასუხისმგებლობა გამყიდველს დაეკისრება.

საინტერესოა ფრანგული სამართლის მიდგომა: ფსკ-ის 1641-ე მუხლის საფუძველზე გამყიდველს ეკისრება საგარანტიო პასუხისმგებლობა ნივთის ფარული ნაკლისათვის. აღნიშნული მუხლი მოქმედებს იმ სახის დეფექტის მიმართ, რომელიც ნივთს ხელშეკრულებით გამიზნული ან ჩვეულებრივი სარგებლობისათვის გამოუსადეგარს ხდის და ასეთი ნაკლის ცოდნის შემ-

¹¹⁰⁵ *Honnold J.O., Flechtner H. M. (ed.), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2009, 427.1 [621].*

¹¹⁰⁶ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §438.

¹¹⁰⁷ იხ. სსკ-ის 494-ე II და 497-ე მუხლები.

თხვევაში, მყიდველი საერთოდ არ შეიძენდა ნივთს, ან შეიძენდა მას ნაკლებ ფასად.¹¹⁰⁸

მნიშვნელოვანია, რომ გამყიდველი პასუხისმგებელია ნივთის ნაკლისათვის, მიუხედავად იმისა, იცოდა თუ არა მან ნაკლის არსებობის შესახებ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც არსებობს შეთანხმება საგარანტიო პასუხისმგებლობის გამორიცხვის თაობაზე.¹¹⁰⁹ ვენის კონვენციის თანახმად,¹¹¹⁰ ფარული ნაკლით მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებელია გამყიდველი მისი არაბრალეულობის შემთხვევაშიც, მაშინ როდესაც საქონლის მიღება ხორციელდება დახურული კონტეინერებით მიმწოდებლისგან და გამყიდველს არ შეეძლო სცოდნოდა ნივთის ნაკლის შესახებ. ამგვარი სამართლებრივი შედეგების გონივრული დასაბუთებაა, რომ მყიდველს გამყიდველისგან განსხვავებით პრეტენზიის წარდგენის უფლება არ აქვს მიმწოდებლის მიმართ და უნაკლო ნივთის მიწოდება ნასყიდობის ხელშეკრულების უმთავრესი პირობა და ძირითადი არსია.¹¹¹¹

საგარანტიო პასუხისმგებლობა გულისხმობს მყიდველის უფლებას ნაკლიანი ნივთის მიღების შემდგომ საკუთარი არჩევანით (სასამართლოს შეფასების გარეშე) მიმართოს ხელშეკრულებიდან გასვლის ან ფასის შემცირების მოთხოვნის უფლებას. ხოლო ხელშეკრულების დადების ეტაპზე გამყიდველის ინფორმირებულობა ფარული ნაკლის არსებობის შესახებ, მყიდველს გადახდილი სახელშეკრულებო ფასის უკან დაბრუნებისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს.¹¹¹² ამრიგად, გამყიდველის პასუხისმგებლობა, ზიანის ანაზღაურების სახით, ნივთის ფარული ნაკლისათვის კვლავ გამყიდველის ბრალზე დამოკიდებული რჩება. გამყიდველის ბრალეულობა დგინდება იმის მიხედვით, თუ რამდენად იცოდა მან ნივთის ნაკლის არსებობის შესახებ. თუ გამყიდველს არ მიუძღვის ბრალი ნივთის ფარული დეფექტის ცოდნაში, იგი მხოლოდ ფასის შემცირების ან ნივთის საფასურის დაბრუნების, ასევე გაწეული გონივრული ხარჯებისთვის იქნება პასუხისმგებელი. ამასთან, მნიშვნელოვანია, რომ საგარანტიო პასუხისმგებლობის პრინციპი არ მოქმედებს ხილული დეფექტების მიმართ, რომელიც მყიდველს ძალისხმევის გარეშე შეეძლო გამოეგლინა.¹¹¹³

ფარული ნაკლის გამო ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება ფრანგულ სამართალში გონივრული ვადით იფარგლება. გონივრული ვადის ათვლა იწყება იმ მომენტიდან, როდესაც მყიდველმა აღმოაჩინა ან შეეძლო აღმოეჩინა ნივთის ფარული ნაკლი. ნაკლის არსებობის შესახებ გონივრულ

¹¹⁰⁸ Beale H., Kötz H., Hartkamp A., Tallon D.(eds.), Casebooks on the Common Law of Europe, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2002, 756.

¹¹⁰⁹ იხ. ფსკ-ის (French Civil Code, Translated by Rouhette G. with the assistance of Rouhette-Berton A., 2006) 1643-ე მუხლი.

¹¹¹⁰ იხ. ვენის კონვენციის 35-ე, 45-ე და 74-ე მუხლები.

¹¹¹¹ Honnold J.O., Flechtner H. M. (ed.), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2009, 612.

¹¹¹² იხ. ფსკ-ის (French Civil Code, Translated by Rouhette G. with the assistance of Rouhette-Berton A., 2006) 1645-ე მუხლი.

¹¹¹³ იხ. იქვე, 1642-ე მუხლი.

ვადაში განუცხადებლობით ქარწყლდება ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებები.¹¹¹⁴

სსკ-ის 494-ე I მუხლის თანახმად, ნივთის ნაკლით ან ხელშეკრულებით განსაზღვრული სხვა პირობების დარღვევით მიყენებული ზიანი ანაზღაურდება ზოგადი წესის საფუძველზე. „ზოგად წესში“ იგულისხმება სსკ-ის 394-ე I მუხლით დადგენილი ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი. ამრიგად, გამყიდველის ბრალი ნივთის ნაკლის ცოდნაში მყიდველის ზიანის ანაზღაურების უფლებას წარმოშობს. ამასთან, მყიდველის შემხვედრი ბრალი გამორიცხავს ნაკლიანი ნივთის მოწოდებიდან გამომდინარე ყოველგვარი უფლების განხორციელების შესაძლებლობას. კერძოდ, სსკ-ის 494-ე II მუხლის ძალით, მყიდველს არ წარმოეშობა უფლებები ნივთის ნაკლის გამო, თუ ხელშეკრულების დადების მომენტში მან იცოდა აღნიშნულის შესახებ.

სსკ ნივთის ნაკლის დაუყოვნებლივი აღმოჩენის ვალდებულებას აწესებს მეწარმე მყიდველის მიმართ. კერძოდ, მეწარმე მყიდველის მიერ ნაკლის აღმოჩენიდან გონივრულ ვადაში გამყიდველისათვის პრეტენზიის განუცხადებლობა უკარგავს მას ნივთის ნაკლის საფუძველზე ყველა შესაძლო „დამცავი მოთხოვნის“¹¹¹⁵ წარდგენის უფლებას. თუ მეწარმეს ობიექტურად შეეძლო ნაკლის აღმოჩენა, ის ვეღარ მოითხოვს დამატებითი შესრულების მიღებას და ვერც სხვა მეორადი მოთხოვნის უფლებებით ისარგებლებს, მაგრამ, თუ მეწარმე სუბიექტის ბრალს უპირისპირდება გამყიდველის განზრახი ბრალი ნივთის ნაკლის ცოდნაში, მაშინ მეწარმეს ნივთის ნაკლის გამო უფლებები შეუზღუდავად წარმოეშობა; რაც შეეხება არამეწარმე მყიდველს, სსკ-ის 495-ე II მუხლის ანალიზიდან ირკვევა, რომ მას ნაკლის აღმოჩენიდან ნებისმიერ დროს აქვს ნივთის ნაკლის გამო მეორადი მოთხოვნის უფლებების განხორციელების შესაძლებლობა. თუ გამყიდველი დაადგენს ნივთის ვარგისიანობის ვადას, მაშინ მყიდველის მიერ მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენებაც ამ ვადით იქნება შემოფარგლული.

ნაკლის მქონე ნივთის გაყიდვისას მხარეებს უფლება აქვთ შეზღუდონ ან გამორიცხონ მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენება. აღნიშნულ შეთანხმებას არ ექნება იურიდიული ძალა, თუ გამყიდველი განზრახ დუმდა ნივთის ნაკლის შესახებ.¹¹¹⁶ ანალოგიური შინაარსის ნორმას განამტკიცებს გსკ-იც იმ განსხვავებით, რომ პასუხისმგებლობის გამორიცხვის შესახებ დათქმა ბათილია როგორც ნივთის ნაკლის განზრახ დაფარვის, ასევე ნივთის ხარისხზე წინასწარი გარანტიის გაცემის შემთხვევაშიც.¹¹¹⁷

¹¹¹⁴ მნიშვნელოვანია, რომ სსკ-ის 35.2-ე მუხლი გონივრულ ვადას უწესებს მყიდველს ხელშეკრულების აღმოსაჩენად, სანამ შესრულება მიღებულად ჩაითვლებოდეს სამართლებრივი მნიშვნელობით.

¹¹¹⁵ ტერმინი ეკუთვნის დისერტაციის ავტორს და გამოყენებულია სამართლებრივი დაცვის მექანიზმების მნიშვნელობით.

¹¹¹⁶ იხ. სსკ-ის 497-ე მუხლი.

¹¹¹⁷ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §444.

6. შეცვლილი გარემოებებით გამოწვეული გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევა როგორც ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობა

გულისხმიერების ვალდებულების შეუსრულებლობის დარღვევის დამოუკიდებელ სახედ რეგლამენტაცია სსკ-ში პირდაპირ არ იკვეთება, თუმცა ხელშეკრულებიდან გასვლის ნორმების ანალიზის საფუძველზე მაინც შესაძლებელია აღნიშნული დასკვნის ინტერპრეტირება.

გულისხმიერების ვალდებულება კეთილსინდისიერების უმნიშვნელოვანესი სეგმენტია, რომელიც მხარეს კონტრაქტის უფლებებისა და ქონებისადმი ეკისრება.¹¹¹⁸ კეთილსინდისიერება გულისხმობს სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა მოქმედებას გულისხმიერებითა და პასუხისმგებლობით, ერთმანეთის უფლებებისადმი პატივისცემით მოპყრობას.¹¹¹⁹ სამოქალაქო მართლწესრიგი სწორედ ამ პრინციპზეა დაფუძნებული. კეთილსინდისიერი ქცევა სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა მიერ ერთმანეთის უფლებებისადმი გულისხმიერებითა და პატივისცემით მოქმედებას გულისხმობს. კეთილსინდისიერების პრინციპის ძირითადი ფუნქცია სამართლიანი შედეგების დადგომა და ამავე დროს, აშკარად უსამართლო შედეგების თავიდან აცილებაა, რაც პირდაპირ უკავშირდება სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობასა და სიმყარეს.¹¹²⁰ ბრუნვაში ვლინდება ის ძირითადი პრინციპები, რომლებიც ადამიანს აქცევს ღირებულებებით შემკულ სუბიექტად. უმთავრესი ამ ბრუნვისათვის, კეთილსინდისიერებაა. არა ყველა ბრუნვაა ფასეული, არამედ კეთილსინდისიერი ბრუნვა... ეკვივალენტური ბრუნვა კი სამართლიანი ბრუნვის საწინდარია.¹¹²¹

კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპთა დარღვევა, მათი მნიშვნელობისა და მიზნის გათვალისწინებით, ვალდებულების შეუსრულებლობის დამოუკიდებელ სახედ არის მიჩნეული გსკ-სა და ევროპულ პრინციპებში. სსკ-ის 405-ე III „ბ“ ქვეპუნქტის განმარტებიდან კი ვლინდება, რომ სსკ-ის 316-ე II მუხლით დადგენილი მეორე მხარის უფლებებისა და ქონებისადმი განსაკუთრებული გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევისას არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება, თუ კრედიტორს შესაძლებელია მოეთხოვოს ხელშეკრულების ძალაში დატოვება. აღნიშნულის საფუძველზე შესაძლებელია გაკეთდეს დასკვნა, რომ თუ შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი გულისხმიერების ვალდებულება მნიშვნელოვანი ხარისხით დაირღვა, კრედიტორს ეკარგება ნდობა კონტრაქტისა და ინტერესი შესრულების მიმართ, შესაბამისად, არაგონივრულია კრედიტორს მოეთხოვოს ხელშეკრულების ძალაში დატოვება, რაც

¹¹¹⁸ იხ. სსკ-ის 316-ე II მუხლი.

¹¹¹⁹ ზოიძე ბ., ჭანტურია ლ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ. (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, თბ., 2001, 270.

¹¹²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის განჩინება საქმეზე: №ას-7-6-2010.

¹¹²¹ ზოიძე ბ., სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა – უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჭრილში, ესეები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2013, 180.

უფლებამოსილი პირისათვის ხელშეკრულებიდან გასლის მოთხოვნის უფლებას აღმოაცენებს.

ამრიგად, სსკ-ის შესაბამისი ნორმების ანალიზიდან გულისხმიერების პრინციპის არსებითი ხელყოფა ვალდებულების დარღვევის დამოუკიდებელ სახედ ვლინდება,¹¹²² რომელიც სამართლებრივი წინაპირობის სახით ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას წარმოშობს.

დაცვის ვალდებულებები მიზნად ისახავს, დაიცვას ხელშეკრულების მხარეთა უფლებები, სამართლებრივი სიკეთე და ინტერესები. აღნიშნული ვალდებულებები დაცვას ექვემდებარება ნამდვილი ვალდებულებითი ურთიერთობისაგან დამოუკიდებლად.¹¹²³ სსკ-ის 316-ე მუხლში არაფერია ნათქვამი კრედიტორის ინტერესების დაცვაზე, მიუხედავად ამისა, დაცვის ვალდებულებები აუცილებლად მოიცავს ამ უკანასკნელსაც.¹¹²⁴

¹¹²² მსგავსად, გსკ-ისა და ევროპული პრინციპებისა.

¹¹²³ *Mattheus D.*, Schuldrechtsmodernisierung 2001/2002, Die Neuordnung des allgemeinen Leistungsstörungsrechts, JuS, 2002, მითითებულია: *მახალაძე ს.*, ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევისას (საქართველოსა და გერმანიის კანონმდებლობათა ანალიზი), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2004, 93.

¹¹²⁴ *მახალაძე ს.*, ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევისას (საქართველოსა და გერმანიის კანონმდებლობათა ანალიზი), „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2004, 93.

IX. პასუხისმგებლობა და მისგან განთავისუფლება მესამე პირის მიერ შესრულების გართულების ან შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოების აღმოცენების საფუძველით

1. პასუხისმგებლობა ვალდებულების შემსრულებელ მესამე პირთა ბრალეული ქმედებისთვის ვალდებულების შესრულების დაბრკოლებისას

არსებული სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში ვალდებულების შესრულების მიზნისათვის ხშირად, აუცილებელია შესრულების გადანდობა შესატყვისი და სათანადო პროფესიული გამოცდილების მქონე პირთათვის.¹¹²⁵ სსკ-ის 371-ე მუხლის თანახმად, თუ კანონიდან, ხელშეკრულებიდან ან ვალდებულების ბუნებიდან არ გამომდინარეობს, რომ მოვალემ პირადად უნდა შეასრულოს ვალდებულება, მაშინ ეს ვალდებულება შეიძლება შეასრულოს მესამე პირმა.¹¹²⁶ თანამედროვე სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში ვალდებულებათა ძირითადი ნაწილი სწორედ მესამე პირის მეშვეობით სრულდება და არა პირადად ხელშეკრულების მონაწილეთა მიერ. იურიდიულ დოქტრინაში მესამე პირებს, რომლებზეც ხორციელდება ვალდებულების შესრულების დელეგირება, სუბშემსრულებლებს უწოდებენ.

მხარე ვალდებულების სხვა პირზე დელეგირებით არ თავისუფლდება შეუსრულებლობისათვის პასუხისმგებლობისაგან.¹¹²⁷ მესამე პირის ბრალეული ქმედება მიეწერება მხარეს, ვისთვისაც იდება ხელშეკრულება, ან სრულდება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულება.¹¹²⁸ აღნიშნული წესი არა მკაცრი პასუხისმგებლობის სახე, არამედ სხვისი ბრალისათვის პასუხისმგებლობის პრინციპის გამოვლინებაა.

სსკ-ის 396-ე მუხლთან კავშირში უნდა ითქვას, რომ სხვისი ბრალისათვის პასუხისმგებლობის პრინციპს ემყარება: დამქირავებლის პასუხისმგებლობა ქვემოქირავანის მოქმედებისათვის, მენარდის პასუხისმგებლობა შემკვეთის წინაშე სუბმენარდის მოქმედებისათვის, ექსპედიტორის პასუხისმგებლობა დამხმარის მოქმედებისათვის და სხვა. იგივე წესი მოქმედებს იჯარის ხელშეკრულებაშიც. სხვისი ბრალის გამო პასუხისმგებლობის პრინციპი მოქმედებს დელიქტურ სამართალშიც. მაგალითად, ხელშეკრულების მხარე ვალდებულია, აანაზღაუროს მისი მუშაკის მიერ შრომითი მოვალეობების შესრულებისას მესამე პირისათვის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით მიყენებული ზიანი.¹¹²⁹

¹¹²⁵ *დღიერი შვილი ზ.*, ვალდებულების შესრულება, თბ., 2006, 15.

¹¹²⁶ ეს სამართლებრივი ტრადიცია ჯერ კიდევ რომის სამართლისგან მომდინარეობს. იხ. *Zweigert K., Kötz H.*, Introduction to Comparative Law, Vol. II-The Institutions of Private Law, 2nd Revised ed., Translated from German by Weir T., Oxford, Clarendon Press, 1987, 299.

¹¹²⁷ *Lando O., Beale H.*, Principles of European Contract Law, Part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 134.

¹¹²⁸ იხ. იქვე, 135. ასევე, სსკ-ის 104-ე მუხლი.

¹¹²⁹ იხ. სსკ-ის 997-ე მუხლი.

ევროპული პრინციპების 1:305-ე მუხლის თანახმად, თუ პირმა, რომელსაც სახელშეკრულებო ურთიერთობის მონაწილე მხარემ მიანდო ხელშეკრულების დადება ან ვალდებულების შესრულება:

ა) იცოდა ან ითვალისწინებდა გარკვეული ფაქტის არსებობას, ან ვალდებული იყო სცოდნოდა ან გაეთვალისწინებინა;

ბ) მოქმედებდა განზრახვით ან უხეში გაუფრთხილებლობით, ან კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპების საწინააღმდეგოდ, მაშინ აღნიშნული გარემოების ცოდნის, გათვალისწინებისა და ბრალეული ქმედებისათვის პასუხისმგებლობა ხელშეკრულების მონაწილე მხარეს დაეკისრება.

ევროპული პრინციპების 7:106-ე მუხლი არეგულირებს მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების საკითხს, სადაც გამოიყოფა ორი შემთხვევა:

1) იმ შემთხვევის გარდა, როდესაც მოვალის მიერ ვალდებულების პირადად შესრულება ხელშეკრულებიდან გამომდინარეობს, კრედიტორს არ შეუძლია უარი თქვას ვალდებულების მესამე პირის მიერ შესრულებაზე, თუ:

ა) მესამე პირი მოქმედებს მოვალის თანხმობით;

ბ) მესამე პირს აქვს ხელშეკრულების შესრულების ლეგიტიმური ინტერესი, ამასთან, მოვალე ვალდებულებას ვერ ასრულებს, ან მომავალში მოსალოდნელია მის მიერ ვადადამოსული ვალდებულების დარღვევის ფაქტი;

2) აღნიშნული მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე მესამე პირის მიერ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება ათავისუფლებს მოვალეს შესრულების ვალდებულებისგან.

თუ მესამე პირის მიერ ვალდებულების ჯეროვანი შესრულება ევროპული პრინციპების 7:106-ე (2) მუხლის ძალით ათავისუფლებს მოვალეს სახელშეკრულებო ვალდებულებისგან, შესაბამისად, მესამე პირის მიერ ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, მოვალე პასუხისმგებელი რჩება კრედიტორის წინაშე და ამ უკანასკნელს მეორადი მოთხოვნის უფლებები წარმოიშობა თავდაპირველი მოვალის მიმართ. კრედიტორთან ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის მხარეა ვალდებულების მესამე პირზე გადამდობი სუბიექტი და, შესაბამისად, ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის პირდაპირი პასუხისმგებლობა კრედიტორის წინაშე მას დაეკისრება.¹¹³⁰

ვენის კონვენციის 79-ე (1) მუხლის თანახმად, მოვალე პასუხისმგებელია ყველა იმ პირის ბრალისათვის, რომელსაც იყენებს მთლიანად ან ნაწილობრივ საკუთარი ვალდებულების შესასრულებლად. აღნიშნული ზოგადი პრინციპი გულისხმობს, რომ თუ მოვალეს აქვს ან შეეძლო ჰქონოდა გარკვეული წარმოდგენა ფაქტობრივი გარემოებების შესახებ, მაშინ ეს ცოდნა მას ბრალის სახით შეერაცხება.¹¹³¹

¹¹³⁰ *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 78.*

¹¹³¹ *Schlechtriem P., Schwenzler I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1065.*

მსგავსად, უნიფიცირებული სამართლისა, გერმანული სამართალი ცნობს მოვალის პასუხისმგებლობას იმ პირის ბრალისათვის, რომელსაც თავად იყენებს საკუთარი ვალდებულების განხორციელებისათვის. აღნიშნული საკითხის რეგულირებისას ქართველი და გერმანელი კანონმდებლის ნება ერთმანეთს და ვენის კონვენციის რეგულირებას ემთხვევა. გსკ-ის 278-ე პარაგრაფი განამტკიცებს სხვისი ბრალისათვის პასუხისმგებლობის იდენტურ წესს სსკ-ის 396-ე მუხლთან მიმართებით: მოვალე თავისი კანონიერი წარმომადგენლის, ასევე იმ პირთა ბრალეული მოქმედებისათვის, რომელთაც იყენებს საკუთარი ვალდებულების შესასრულებლად, ისეთივე მოცულობით აგებს პასუხს, როგორც საკუთარი ბრალეული მოქმედებისათვის.

ამ შემთხვევაში მოვალისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველია მისი ბრალი, რომელიც გამოიხატება ვალდებულების შემსრულებელ პირთა შერჩევისას საკმარისი წინდახედულებისა და მათზე სათანადო მეთვალყურეობის განუხორციელებლობით. ამ შემთხვევაში არ გამოიყენება გსკ-ის 276-ე III პარაგრაფი და შესაბამისად, სსკ-ის 395-ე II მუხლი: დაუშვებელია მხარეთა წინასწარი შეთანხმება მოვალის მიერ განზრახი მოქმედებით ვალდებულების დარღვევისას ზიანის ანაზღაურებისგან მისი განთავისუფლების შესახებ.¹¹³²

გსკ-ის 179-ე I პარაგრაფის ძალით, წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების არმქონე პირი ან წარმომადგენელი, რომლის უფლებამოსილებაც არ მტკიცდება, ვალდებულია, განახორციელოს შესრულება ან ანაზღაუროს დამდგარი ზიანი, იმ შემთხვევაში, თუ პრინციპალი არ მოიწონებს ხელშეკრულებას. თუკი პირმა არ იცოდა წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების არქონის შესახებ, მაშინ იგი პასუხისმგებელია იმ ზიანისათვის, რაც მეორე ხელშემკვერელ მხარეს მიადგა არაუფლებამოსილი წარმომადგენლის მიმართ არსებული მცდარი ნდობის შედეგად. ანაზღაურებას ექვემდებარება ზიანი, რომელიც არ აღემატება კრედიტორის სახელშეკრულებო ინტერესს ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში. კონტრაქტის მიერ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების არარსებობის შესახებ ცოდნის ან ცოდნის რეალური შესაძლებლობის ფაქტი მით უფრო გამორიცხავს არაუფლებამოსილი წარმომადგენლის პასუხისმგებლობას. ასევე არ ეკისრება პასუხისმგებლობა შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირს, თუ იგი მოქმედებდა კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობით.¹¹³³

ხშირად ვალდებულების შესრულება დამოკიდებულია მესამე პირის მიერ ხელშეკრულების მონაწილის მიმართ საკუთარი ვალდებულების დროულ შესრულებაზე. მაგალითად, სსკ-ის 397-ე მუხლის თანახმად, მოვალე პასუხისმგებელია შესრულებისათვის მაშინაც, როცა შესრულების საგანი სხვა პირისგან უნდა მიეღო და ვერ მიიღო, თუკი ხელშეკრულებიდან ან გარემოებებიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს. აქ საუბარია მესამე პირის

¹¹³² აღნიშნული მოწესრიგებაც სსკ-ის 395-ე II მუხლში განსაზღვრული რეგულირების იდენტურია.

¹¹³³ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §179.

ბრალულ შეუსრულებლობაზე, რომელიც მოვალეს არ ათავისუფლებს კრედიტორის წინაშე შესრულების ვალდებულებისაგან. თუკი მესამე პირის მიმართ დგება შესრულების ისეთი დამაბრკოლებელი გარემოება, რომელიც ზოგადად პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველს ქმნის, მაშინ შესრულების ვალდებულება ან პასუხისმგებლობა მოვალეს აღარ დაეკისრება.

2. შრომითი და ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობების განსხვავება მესამე პირთა ქმედებისათვის პასუხისმგებლობის ჭრილში

სამართლებრივი შედეგებისა და პასუხისმგებლობის თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია გსკ-ის 278-ე და 831-ე პარაგრაფების შეპირისპირება: გსკ-ის 278-ე პარაგრაფის (საკუთარი საქმეების მიმართ გულისხმიერება) თანახმად, მოვალე თავისი წარმომადგენლის და იმ პირთა მოქმედებისათვის, რომელთაც იგი იყენებს საკუთარი ვალდებულების შესასრულებლად, პასუხს აგებს ისეთივე მოცულობით როგორც საკუთარი მოქმედების დროს. ამ შემთხვევაში შეზღუდვა განზრახი ბრალით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების აკრძალვის შესახებ არ გამოიყენება (გსკ-ის 276-ე III პარაგრაფი).

გსკ-ის 831-ე პარაგრაფის შესაბამისად, სუბიექტი, რომელიც სხვა პირს აკისრებს დავალების შესრულებას, პასუხისმგებელია იმ ზიანის ანაზღაურებაზე, რომელსაც ეს უკანასკნელი დავალების შესრულებისას აყენებს მიმნდობ სუბიექტს. ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება არ დგება, თუ მარწმუნებელი დაქირავებული პირის შერჩევას იჩენს სამოქალაქო ბრუნვისათვის აუცილებელ ზრუნვასა და ყურადღებიანობას. ხოლო თუ მინდობილი ვალდებულების შინაარსი არის მოწყობილობების ან ხელსაწყოების შექმნა ან დავალების შესრულების ხელმძღვანელობა, მაშინ პასუხისმგებლობა გამოირიცხება თუ მინდობილი პირი აუცილებელ ზრუნვას იჩენს შექმნისა თუ ხელმძღვანელობისას, ანდა თუ ზიანი მაინც დადგებოდა ასეთი ზრუნვის გამოჩენის შემთხვევაშიც.¹¹³⁴

ქართულ სამართალში პირი, რომელიც იყენებს დაქირავებულ შრომას, ვალდებულია აანაზღაუროს ის ზიანი, რომელიც დასაქმებულმა სამუშაოს შესრულების პროცესში მართლსაწინააღმდეგოდ მიაყენა მესამე პირს. ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება არ აღმოცენდება, თუკი დასაქმებულმა გამოიჩინა გონივრული წინდახედულება დასაქმებულის კანდიდატურის შერჩევაში ან ასეთი ზიანი, მიუხედავად წინდახედულების ზომების დაცვისა, მაინც დადგებოდა. დამსაქმებელი ან ნებისმიერი სხვა პირი, რომელსაც ევალება ზედამხედველობის გაწევა სამუშაო პროცესზე ან აპარატურითა და ინვენტარით უზრუნველყოფა, ვალდებულია, აანაზღაუროს დამდგარი ზიანი.¹¹³⁵ განსხვავებით ზემოთ მოყვანილი რეგულირებისა, ვალდებულებით

¹¹³⁴ *ჰეპკელაშვილი ზ. (მთარგ. და რედ.)*, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, 2010 წლის პირველი მარტის მდგომარეობით, „სიესტა“, თბ., 2010, 176.

¹¹³⁵ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §831.

სამართალში მოვალე ვერ აიცილებს პასუხისმგებლობას იმის მტკიცებით, რომ მან ვალდებულების შემსრულებელი დიდი წინდახედულებით შეარჩია.

ვინაიდან გსკ-ის 278-ე და 831-ე პარაგრაფებს გამოყენების განსხვავებული წინაპირობები აქვთ, შესაბამისად, მათ შეფარდებას განსხვავებული სამართლებრივი შედეგები უკავშირდება. პასუხისმგებლობის წესის განსხვავების საფუძველია ის, რომ გსკ-ის 278-ე პარაგრაფში საუბარია ისეთ შემთხვევაზე, როდესაც მოვალე საკუთარი ვალდებულების შესასრულებლად იყენებს მესამე პირს („სახელშეკრულებო დამხმარეს“), რომელიც არ არის დასაქმებული შრომითსამართლებრივი გაგებით, როგორც ეს გადმოცემულია გსკ-ის 831-ე პარაგრაფში.

თუ ხელშეკრულება იდება მხოლოდ ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად, მაშინ წარმომადგენლის ბრალეული მოქმედებისათვის პასუხისმგებლობის პრინციპი არ გამოიყენება. მაგალითად, მწარმოებელი არ განიხილება „სახელშეკრულებო დამხმარედ“ გამყიდველისათვის, რომელსაც აკისრია საქონლის მიწოდების ვალდებულება.¹¹³⁶

3. მესამე პირთა მონაწილეობით დამყარებული ურთიერთობების განსხვავება სხვა სამართლებრივი კონსტრუქციებისაგან

ვალდებულების შესრულება მესამე პირის მეშვეობით განსხვავდება, როგორც ვალის გადაკისრების, ასევე უფლების დათმობის სამართლებრივი კონსტრუქციისგან.¹¹³⁷ ვალის გადაკისრებისათვის კრედიტორის თანხმობა სავალდებულოდ მოითხოვება, რადგან ახალი პირი ერთვება სახელშეკრულებო ურთიერთობაში და მათ შორის აღმოცენდება რელატიური ურთიერთობა. ამ შემთხვევაში თავდაპირველ მოვალეს ჩაენაცვლება ახალი სუბიექტი, ამიტომ კრედიტორისათვის მისი პიროვნება, ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, ძალიან მნიშვნელოვანია. სულ სხვაგვარადაა საქმე ქვეკონტრაქტის შემთხვევაში – კრედიტორსა და მესამე პირს შორის არ აღმოცენდება პირდაპირი სახელშეკრულებო ურთიერთობა. ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის უშუალოდ (*per se*) კრედიტორის წინაშე პასუხისმგებელი ისევ თავდაპირველი მოვალე რჩება.

გერმანული სამართალი ცნობს დავალების ხელშეკრულებას, რომლის ძალით რწმუნებული სანაცვლო ანაზღაურების გარეშე (*without quid pro quo*) კისრულობს გარკვეული სამუშაოს შესრულებას მარწმუნებლის სახელით.¹¹³⁸ რწმუნებული ვალდებულია, გადასცეს მარწმუნებელს ყველაფერი, რაც საქმისწარმოების პროცესში მიიღო და მოითხოვოს ყველა აუცილებელი და მიზნობრივი ხარჯის ანაზღაურება. დავალების ხელშეკრულებაში რწმუნებულს შეუძლია, გადაანდოს ვალდებულების შესრულება მესამე პირს, თუკი მას პირდაპირ მიეცა თანხმობა, ან ამის აუცილებლობა გამო-

¹¹³⁶ *Markesinis S. B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006, 364.

¹¹³⁷ იქვე, 363.

¹¹³⁸ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §662.

დინარეობს შექმნილი ვითარებიდან.¹¹³⁹ დავალების გადანდობა მესამე პირისათვის შეიძლება განხორციელდეს როგორც მარწმუნებლის, ისე რწმუნებულის სახელით. პირველ შემთხვევაში მესამე პირი უშუალოდ (*vis-à-vis*) პასუხისმგებელი ხდება მარწმუნებლის წინაშე ვალდებულების დარღვევისათვის, რადგან მათ შორის პირდაპირი სახელშეკრულებო ურთიერთობა მყარდება; ხოლო მარწმუნებელსა და მესამე პირს შორის ხელშეკრულების არარსებობის შემთხვევაში, მარწმუნებელი უფლებამოსილია, მხოლოდ რწმუნებულის სახელით მოითხოვოს ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის ზიანის ანაზღაურება. რწმუნებული პასუხისმგებელია იმ ბრალისათვის, რაც მას მიუძღვის დავალების გადანდობისას მესამე პირის შერჩევაში (*culpa in eligendo*).¹¹⁴⁰

სსკ-ის 711-ე II მუხლის თანახმად, დავალების მესამე პირისათვის გადანდობისას რწმუნებული პასუხს აგებს მხოლოდ იმ ბრალისათვის, რომელიც მიუძღვის მას აღნიშნული პირის შერჩევაში. ასევე შემნახველი პასუხს აგებს შენახვის ადგილის ან მესამე პირის შერჩევაში, რომელსაც გადასცემს ხელშეკრულების საგანს,¹¹⁴¹ ასევე, ქვენარდობის ხელშეკრულებაში შემკვეთის წინაშე პასუხისმგებელია გენერალური მენარდე და არა სუბმენარდე. სსკ-ის 718-ე მუხლის თანახმად, მარწმუნებელს ეკისრება პასუხისმგებლობა რწმუნებულის მიერ დავალების განხორციელების დროს წარმოშობილი ზიანისათვის.

მოვალეს რეგრესული მოთხოვნის წარდგენის უფლება აქვს ფაქტობრივი შემსრულებლის მიმართ. წარმომადგენლობით ურთიერთობაში უფლება-მოვალეობები წარმოეშობა წარმოდგენილ პირს, რომლის სახელითაც იდება გარიგება. შესაბამისად, ურთიერთობის სუბიექტებად განიხილებიან მესამე პირი და წარმოდგენილი სუბიექტი.

4. მესამე პირთა სტატუსი და პასუხისმგებლობისგან „ორმაგი განთავისუფლების“ წესი

მესამე პირის ჩართულობით დამყარებულ სახელშეკრულებო ურთიერთობაში მნიშვნელოვანია განისაზღვროს, შეუძლია თუ არა მხარეს განთავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან მესამე პირის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის გამო.

განსხვავებით უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპებისა და ევროპული პრინციპებისაგან, ვენის კონვენცია მესამე პირის სტატუსის გამორჩეულ მოწესრიგებას ითვალისწინებს.¹¹⁴² კერძოდ, ვენის კონვენციის 79-ე

¹¹³⁹ იხ. გსკ-ის (German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005) §664.

¹¹⁴⁰ იხ. *Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oregon, Oxford and Portland, 363.

¹¹⁴¹ იხ. სსკ-ის (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს პარლამენტის ოფიციალური გამოცემა, „უწყებანი“, საკანონმდებლო დამატება, №31, 1997) 766-ე II მუხლი.

¹¹⁴² აღნიშნული პრობლემა კონვენციის შემუშავების პროცესში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სადავო საკითხად იქნა წარმოდგენილი. იხ. *Schlechtriem P., Uniform Sales Law, The UN Conventi-*

მუხლის ფორმირების ისტორია ცხადყოფს, რომ მესამე პირებად განიმარტება მოვალის ორგანიზაციული სფეროსა და პასუხისმგებლობის სფეროს მიღმა არსებული დამოუკიდებელი სუბიექტები.¹¹⁴³ შესაბამისად, კონვენციის მიზნებისათვის მესამე პირებად განიხილებიან ის სუბიექტები, რომლებიც მოვალის ორგანიზაციულ ფარგლებსა და პასუხისმგებლობის სფეროს გარეთ მოქმედებენ.¹¹⁴⁴

კონვენციის ნორმების ფორმირებისას მესამე პირები, სტატუსის მიხედვით, ორ ძირითად ჯგუფად დაიყო:

– პირველ ჯგუფში მოაზრებული მესამე პირები (ვენის კონვენციის 79-ე (1) მუხლი) მართალია, კრედიტორის წინაშე არ წარადგენენ ვალდებულების შესრულებას, მაგრამ ქმნიან მოვალის მიერ ვალდებულების განხორციელების წინაპირობებს (მაგალითად, ნედლი მასალის ან ნახევრადწარმოებული პროდუქციის მიმწოდებლები, დამხმარე აგენტები).

აღნიშნული წესი არ გამოიყენება, თუ მიმწოდებელი ბაზარზე დომინანტი, გაბატონებული მდგომარეობის მქონე სუბიექტია ან თუ მიმწოდებლის შერჩევაში მყიდველი იღებდა მონაწილეობას და გამყიდველს არავითარი ზემოქმედების შესაძლებლობა მიმწოდებელზე არ აქვს.¹¹⁴⁵

– მეორე ჯგუფის (ვენის კონვენციის 79-ე (2) მუხლი) სახით სახელდება ის სუბიექტები, რომლებიც ეკონომიკურად და ორგანიზაციულად დამოუკიდებლები არიან გამყიდველისაგან და მის მიერ ჩართულნი არიან ურთიერთობაში სახელშეკრულებო ვალდებულების მთლიანად ან ნაწილობრივი შესრულების მიზნით.¹¹⁴⁶ მესამე პირში ასეთ შემთხვევაში იგულისხმება ისეთი სუბიექტი, რომელიც ეკონომიკურად დამოუკიდებელია გამყიდვე-

on on Contracts for the International Sale of Goods, Manzsche Verlagsund niversitätsbuchhandlung, Vienna, 1986, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem-79.html#b*>, [25.10.2014].

¹¹⁴³ *Stoll H.*, Exemptions, in *Commentary on U.N. Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, *Schlechtriem P. (ed.), Thomas G. (trans.)*, 2nd ed., 1998, para.35, 615, *Flambouras D. P.*, *The Doctrines of Impossibility of Performance and clausula rebus sic stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis*, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 274,

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>>, [08.08.2014].

¹¹⁴⁴ *Stoll H.*, Exemptions, in *Commentary on U.N. Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, *Schlechtriem P. (ed.), Thomas G. (trans.)*, 2nd ed. 1998, მითითებულია: *Flambouras D.P.*, *The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law - A Comparative Analysis*, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001, 274,

<<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pacintlw13&collection=journals&page=261>>, [08.08.2014].

¹¹⁴⁵ იხ. *Schlechtriem P.*, *Uniform Sales Law, The UNConvention on Contracts for the International Sale of Goods*, Manzsche Verlagsund Universitätsbuchhandlung, Wien, 1986,

<<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem-79-e.html>>; *Schlechtriem P.*, *Uniform Sales Law, The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Manzsche Verlagsund niversitätsbuchhandlung, Vienna, 1986, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem-79.html#b*>, [08.08.2014].

¹¹⁴⁶ იხ. *Tallon D.* in *Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention* (edited by *Bianca M., Bonell M.J.*, Milan, 1987, 545,

<<http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/tallon-bb79-e.html>>, [08.08.2014].

ლისაგან, ორგანიზაციულად არ ექვემდებარება გამყიდველს და, შესაბამისად, არ მოიაზრება მისი პასუხისმგებლობის სფეროში.¹¹⁴⁷

ვენის კონვენციის 79-ე (2) მუხლი განამტკიცებს „ორმაგი ფორსმაჟორის“ წესს, რომლის თანახმად, თუ ვალდებულების შეუსრულებლობა გამოწვეულია მესამე პირის მიერ, რომელიც მოვალის მიერ ჩართულ იქნა ვალდებულების სრულად ან მისი ნაწილის შესრულებაში, მოვალისა და მესამე პირის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება დაიშვება 79-ე (1) მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლების არსებობისას. ამასთან, მოვალის განთავისუფლება პასუხისმგებლობისგან დაიშვება თუ იგი პასუხისმგებლობის გამომრიცხავი საფუძვლების არსებობას დაადასტურებს არა მხოლოდ საკუთარ თავთან, არამედ მესამე პირთან მიმართებითაც.¹¹⁴⁸

ამდენად, 79-ე (2) მუხლი მოითხოვს ქვეკონტრაქტის არსებობას, რომელიც, თავისი არსით, თავდაპირველ ხელშეკრულებას უკავშირდება, თუმცა ქვეკონტრაქტის მონაწილე მხარე ორგანულად დამოუკიდებელია მთავარი ხელშეკრულების მხარისაგან.¹¹⁴⁹ იურიდიულ დოქტრინაში აღიარებულია, რომ მოვალის მიმწოდებლები (79-ე (1) მუხლი) არ უნდა იქნენ განხილული მესამე პირებად 79-ე (2) მუხლის შინაარსით, რადგან ისინი მხოლოდ წინაპირობებს ქმნიან ვალდებულების შესრულებისთვის ან დახმარებას უწევენ მოვალეს მისი მომზადების პროცესში, მაგრამ არ ასრულებენ ვალდებულებას სრული ან ნაწილობრივი მოცულობით.¹¹⁵⁰ იგივე წესი მოქმედებს მოვალის დასაქმებულების მიმართ.¹¹⁵¹

ამრიგად, 79-ე (2) მუხლი მხოლოდ ისეთ მესამე პირებზე ვრცელდება, რომლებიც პირდაპირ, უშუალოდ ასრულებენ ვალდებულებას ან მის გარკვეულ ნაწილს. მაგალითად, ენერჯის მიმწოდებლის მიერ ვალდებულების

¹¹⁴⁷ იხ. Tallon D., in Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention (ed. by M. Bianca and M.J. Bonell, Milan, 1987, 545, <<http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/tallon-bb79-e.html>>, [08.08.2014].

¹¹⁴⁸ Gabriel H.D., Contract for the Sale of Goods, A Comparison of Domestic and International Law, Oceana Publications, Inc, Dobbs, Ferry, New York, 2004, 219; Flambouras D.P., The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus SIC Stantibus in the 1980 Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law - A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 273, <<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pacintlwr13&collection=journals&page=261>>, [08.08.2014].

¹¹⁴⁹ Pizer L.K., Smith M.R. (eds in Chief), Southerington T., Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 288.

¹¹⁵⁰ Liu Ch., Newman M.S. (ed.), Remedies in International Sales, Perspectives from SISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 688.

¹¹⁵¹ იხ. Switzerland 29 October 2003, Tribunale D'appello [Appellate Court], Lugano, Cantone, del Dicino, მითითებულია: Liu Ch., Newman M.S. (ed.), Remedies in International Sales, Perspectives from SISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007, 689; Flambouras D. P., The Doctrines of Impossibility of Performance and Clausula Rebus Sic Stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, Pace Int'l L. Rev., Vol. 13, 2001, 274, <<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/flambouras1.html>>, [08.08.2014].

შესრულება მთავარი ხელშეკრულების შესრულების წინაპირობაა, მაგრამ არა მისი ნაწილი.

„ორმაგი განთავისუფლების“ ტესტის¹¹⁵² გამოყენების საკითხი წყდება მხარისა და მესამე პირის მიმართ 79-ე (1) მუხლით გათვალისწინებული წინაპირობების არსებობის შეფასების საფუძველზე. აღნიშნული წესი იმოქმედებს მაშინაც, როდესაც გამყიდველს არ ევალებოდა მისი მიმწოდებლების შერჩევა ან კონტროლი, ასევე საქონლის მოძიება შეუძლებელი იყო სხვა წყაროს გამოყენებით.¹¹⁵³ ამასთან, პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის უნდა დასტურდებოდეს განუყოფელი კავშირი ქვეკონტრაქტსა და ძირითად ხელშეკრულებას შორის; გამყიდველის მიერ მესამე მხარე ჩართული უნდა იყოს ურთიერთობაში სახელშეკრულებო ვალდებულების გარკვეული ნაწილის შესასრულებლად და მას გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეს, რომ კონკრეტული ქმედების განხორციელება პირდაპირ დაკავშირებულია ხელშეკრულების შესრულებასთან.¹¹⁵⁴

შრომის ორგანიზაციის პირობებით მოტივირებული გაფიცვა ან ლოკაუტი, ჩვეულებრივ, მოვალის ბიზნესის სფეროს ექვემდებარება¹¹⁵⁵ დამსაქმებლის დაწესებულებაში მომუშავე პერსონალის მსგავსად.¹¹⁵⁶ ზოგადად, საკუთარ ორგანიზაციულ არეალში მოქცეული პერსონალისათვის პასუხისმგებლობა მოვალის რისკის სფეროში მოიაზრება.¹¹⁵⁷ პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებად მოვალე ვერ დაასახელებს იმ ფაქტს, რომ პერსონალის შერჩევა სათანადო წინდახედულებით განხორციელდა, ან რომ დასაქმებულები მისი მითითებების საწინააღმდეგოდ მოქმედებდნენ.¹¹⁵⁸ მოვალის პასუხისმგებლობა გამოირიცხება თუ მას არ ჰქონდა მესამე პირის თავისუფალი შერჩევის შესაძლებლობა ბაზარზე ამ უკანასკნელის დომინირებული მდგომარეობის არსებობის გამო.¹¹⁵⁹

პოლიტიკური შინაარსის გაფიცვები შესაძლებელია განხილულ იქნეს პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველად, თუ ხელშეკრულების ფორმირების ეტაპზე აღნიშნული დაბრკოლების გათვალისწინება ან შედეგების დაძლევა შეუძლებელი იყო გონივრული ზომების გამოყენებით, ასევე

¹¹⁵² *Brunner Ch.*, Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009, 187.

¹¹⁵³ *Pizer L.K., Smith M.R. (eds in Chief), Southerington T.*, Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004, 288.

¹¹⁵⁴ იქვე.

¹¹⁵⁵ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1073.

¹¹⁵⁶ *Schwenger I., Hachem P., Kee Ch.*, Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012, 660.

¹¹⁵⁷ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1067, 1077.

¹¹⁵⁸ თუმცა, საკუთარი შრომითი პერსონალი არ განიხილება მესამე პირად, 79-ე (2) მუხლის მნიშვნელობით. *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1072.

¹¹⁵⁹ *Schlechtriem P., Schwenger I.*, Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1078.

თუ ობიექტურად ვერ განხორციელდებოდა სათანადო რეზერვის აკუმულირება.¹¹⁶⁰

საქონლის მიღების დაბრკოლება მომწოდებლის შრომით დავაში ჩაბმის გამო, მოვალის რისკის სფეროს განეკუთვნება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მოვალე კონკრეტულ მომწოდებელზე დამოკიდებულია სახელშეკრულებო ურთიერთობიდან გამომდინარე ან ბაზარზე მოწოდების სხვა წყაროს არარსებობის გათვალისწინებით. იგივე წესი ვრცელდება გაფიცვების საფუძველით საგზაო თუ საჰაერო ტრანსპორტის მუშაობის შეფერხებაზე.

საფინანსო ორგანიზაციების მუშაკების გაფიცვის შემთხვევაში, მოვალემ გადახდა სხვა ბანკის მეშვეობით უნდა განახორციელოს.¹¹⁶¹ ფულადი ვალდებულების მოვალეც პასუხისმგებელია დათქმულ ანგარიშზე თანხის დროულ გადარიცხვაზე.¹¹⁶²

ევროპულ პრინციპებში მესამე პირის მიერ ვალდებულების შესრულების პროცესში წარმოშობილი დაბრკოლება, რომელიც აკმაყოფილებს შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის¹¹⁶³ წინაპირობებს, არის თავდაპირველი მოვალის პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველი.¹¹⁶⁴

უნიდრუას სახელშეკრულებო პრინციპები და ევროპული პრინციპები მესამე პირებთან დაკავშირებული საკითხის განსხვავებულ მოწესრიგებას ითვალისწინებს და არ ადგენს პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლებისთვის „ორმაგი ფორსმაჟორის“ წესს. ამასთან, ეს სამართლებრივი ინსტრუმენტები მესამე პირების ცნებაში აერთიანებს, როგორც დასაქმებულებს და აგენტებს (პირები, რომლებიც ვენის კონვენციის მიხედვით ერთიანდებიან პირველ ჯგუფში), ასევე, დამოუკიდებელ ქვეკონტრაქტორებს (პირები, რომლებიც ვენის კონვენციის მიხედვით, ერთიანდებიან მეორე ჯგუფში).¹¹⁶⁵

¹¹⁶⁰ *Schlechtriem P., Schwenger I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 3rd ed., Oxford University Press, 2010, 1073.

¹¹⁶¹ იქვე.

¹¹⁶² იქვე, 1074.

¹¹⁶³ იხ. ევროპული პრინციპების 8:108-ე I მუხლი.

¹¹⁶⁴ *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law*, part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 78.

¹¹⁶⁵ იხ.: *The UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on the International Sale of Goods*, 2004; *Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law*, Part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000, 378.

X. დასკვნა

სახელშეკრულებო კომერციული ურთიერთობების რეგულირების მოქნილი სამართლებრივი მექანიზმები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობას, აყალიბებს სიმდიდრისა და ძალაუფლების განაწილების მოქნილ სისტემას, ამასთან, იგი სამართლის სუბიექტთა ინტერესების განხორციელებისა და საზოგადოების მდგრადი ეკონომიკური განვითარების წინაპირობაა.

შეცვლილი გარემოებების გავლენით გართულებული სახელშეკრულებო ვალდებულების არსებობისას, საბაზრო ურთიერთობების მართვის ეფექტური საკანონმდებლო მექანიზმებით შესაძლებელია მიღწეულ იქნეს კონტრაქტთა ინტერესების სამართლიანი გადანაწილება და სახელშეკრულებო წონასწორობის შენარჩუნება.

ხელშეკრულების უზენაესობის ფუძემდებლური დანაწესი – *Pacta Sunt Servanda* – სამოქალაქო სამართლის ზოგად, ტრანსნაციონალურ პრინციპად არის აღიარებული. კერძოსამართლებრივი პრინციპების აღსრულება სიკეთეთა სამართლიანი განაწილებისა და სამოქალაქო ბრუნვის სუბიექტთა ინტერესების, ურთიერთსანაცვლო უფლება-მოვალეობების აღსრულების მიზანს ემსახურება. შეცვლილი გარემოებების არსებობისას, როდესაც ხელშეკრულების დაურღვევლობის პრინციპის დაცვა სახელშეკრულებო თანასწორობისა და კეთილსინდისიერების ხელყოფას განაპირობებს, წინა პლანზე ინაცვლებს სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და ინტერესთა ბალანსის აღდგენის ამოცანა, რომელიც სამოქალაქო სამართლის დაცვითი ფუნქციით არის არსობრივად განსაზღვრული. შესაბამისად, სახელშეკრულებო ბოჭვის საკითხი გადასინჯვასა და პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი საფუძვლების არსებობის ანალიზს ექვემდებარება.

შეცვლილი გარემოებებით განპირობებული შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის საბაზისო კონცეფციები მნიშვნელოვნად უახლოვდებიან ერთმანეთს დამაფუძნებელი სამართლებრივი წინაპირობებით (მანასიათებლებით), მაგრამ განსხვავდებიან თანამდევნი სამართლებრივი შედეგებით.

ობიექტურად განხორციელებადი ვალდებულების შესრულების უკიდურესი გართულებისას შეცვლილი გარემოებებისადმი თავდაპირველი შეთანხმების მისადაგების სამართლებრივი მექანიზმი განიხილება ხელშეკრულების გადარჩენისა და, იმავედროულად, მხარეთა ინტერესების სამართლებრივი დაცვის საშუალებად. ფორსმაჟორი კი ვალდებულების აბსოლუტური შეუძლებლობის ან შესრულების დამძიმების ის ხარისხია, როდესაც შესრულების ვალდებულებისგან და პასუხისმგებლობისგან მხარეთა განთავისუფლება სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და თანასწორუფლებიანობის უზრუნველყოფის ერთადერთ ინსტრუმენტად სახელდება.

შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის მჭიდროდ დაკავშირებული კონცეფციების ურთიერთდამოკიდებულების დადგენა, მით უფრო, რომ ფორსმაჟორის ცნება მხოლოდ აბსოლუტური შეუძლებლობის შემთხვევებით არ შემოიფარგლება, უმნიშვნელოვანესია პასუხისმგებლობის საზღ-

ვრების დადგენის თვალსაზრისით. სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და თანასწორუფლებიანობის პრინციპების დაცვის შესაძლებლობა ის დემარკაციული ხაზია, რომელიც შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის საზღვრებს მიჯნავს – ერთი მხრივ, ხელშეკრულების ადაპტაციის და, მეორე მხრივ, შესრულების ვალდებულებისაგან სრული განთავისუფლების სახით. მოცემულ შემთხვევაში ხელშეკრულების უზენაესობისა და სახელშეკრულებო თანასწორობის პრინციპთა შორის უპირატესობის საკითხი დგება. აღნიშნული პრობლემის ანალიზი სამართლიანობის უნივერსალური პრინციპის უზრუნველყოფისთვის ხელშეკრულების დაურღვეველობის პრინციპის კანონიერი და თანაზომიერი შეზღუდვის საკითხის კვლევას გულისხმობს. უნიფიცირებული, ანგლოამერიკული და კონტინენტური ცივილისტური მეცნიერების შესწავლის საფუძველზე შესაძლებელია ითქვას, რომ სამართლის პრინციპების შეზღუდვა დასაშვებია მხოლოდ სამართლის სუბიექტთა ინტერესების განხორციელებისა და სამართლიანობის პრინციპთა უზრუნველყოფისათვის.

სამართლის მზარდი უნიფიკაციის პროცესის კვალდაკვალ უმნიშვნელოვანესია შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემების ფუნდამენტურ სტანდარტებთან ჰარმონიზაცია. სრულყოფა ნაციონალური კანონმდებლობისა, რომელიც უნიფიკაციის პროცესის ინტეგრალური ნაწილია, გულისხმობს ეროვნული სამართლის ინსტიტუტების მეცნიერული კვლევით დასაბუთებულ დაახლოებას და მისი შესაბამისობის უზრუნველყოფას წამყვანი, დემოკრატიულ ღირებულებებზე ორიენტირებული სამართლებრივი სისტემების სტანდარტებთან. რამეთუ სამართალიც კვეთს სახელმწიფოებრივ საზღვრებს, მეცნიერული კვლევაც გლობალურ მიმართულებაზეა ორიენტირებული, რომელიც შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის ინსტიტუტების შესწავლას გულისხმობს სხვადასხვა სამართლებრივ სისტემაში დამკვიდრებული ანალოგი ინსტიტუტების ურთიერთკავშირში განხილვის გზით.

მართლწესრიგთა უმრავლესობა შეცვლილი გარემოებების პირობების არსებობისას სამართლიანობისა და თანასწორუფლებიანობის პრინციპთა დაცვისკენ სტილურად განსხვავებული სამართლებრივი მექანიზმებით მიისწრაფვის. უნიფიკაციის პროცესმა და ინტერნაციონალიზაციამ აღნიშნული განსხვავებულობა მნიშვნელოვნად შეამცირა, წინააღმდეგობები აღმოფხვრა და სამართლებრივი დაცვის ინსტრუმენტები ერთმანეთთან დაახლოვა.

ანგლოამერიკულ სამართალში მოქმედი მკაცრი პასუხისმგებლობის პრინციპის საფუძველზე ყველა პირობას გარანტიის ძალა ენიჭებოდა. ხელშეკრულების ყველა არსებითი პირობის ზედმიწევნითი სიზუსტით შეუსრულებლობა ვალდებულების დარღვევას აფუძნებდა შესაბამისი პასუხისმგებლობით. ეტაპობრივად განხორციელდა მკაცრი პასუხისმგებლობის კომბინირება ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპთან და ამ გზით ანგლოამერიკული სამართალი დაუახლოვდა კონტინენტური სამართლის იურიდიული აზროვნების სისტემას. ანგლოამერიკულმა მსოფლმხედველობამ გვერდი ვერ აუარა შეცვლილი გარემოებების საკითხის მოწესრიგებას და ხელშეკრულების მიზნის ამოებისა და კომერციული განუხორციელებლო-

ბის დოქტრინების საკანონმდებლო იმპლემენტაციით დააზუსტა და დააკონკრეტა შეთანხმების მბოჭავი ძალის მოქმედების ფარგლები.

ფუნდამენტური მსგავსების მიუხედავად, ქართული სამართლის არაერთი კონცეფცია მნიშვნელოვნად სცილდება გერმანიის სამოქალაქო სჯულდებით განმტკიცებულ ანალოგ ინსტიტუტებს და წინააღმდეგობრივი მოწესრიგებით გამოიხატება. კონტინენტური და ანგლოამერიკული სამართლის ფუძემდებლური კონცეფციების უნიფიცირება და ჰარმონიზაცია, მათი ეროვნული ბარიერებისაგან და წინააღმდეგობრივი რეგულირებისაგან განთავისუფლება და კომპრომისული მიდგომა სამართლის ფუნდამენტური კატეგორიების მიმართ, ემსახურება კომერციული ურთიერთობების სტაბილურობასა და საერთაშორისო სივრცის პროცესების პროგნოზირებას. აღნიშნულმა აუცილებლობამ „განაპირობა სახელშეკრულებო სამართლის სრული ტრანსფორმაცია.“¹¹⁶⁶

შესაბამისად ზემოაღნიშნულისა, ნებისმიერი სამართლებრივი სისტემის და, მათ შორის, ქართული სამოქალაქო სამართლის უმთავრესი ამოცანაა, პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ საფუძველთა სისტემის ფორმირება და შესრულების დაბრკოლების ცნების მისადაგება ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპებთან. რამეთუ შედარებითსამართლებრივმა კვლევამ აჩვენა, რომ მოწინავე სამართლებრივი კულტურის მქონე სამართლებრივი სისტემები სულ უფრო ესწრაფვიან პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველთა უნიფიცირებას.

ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპები უნიფიცირებული და განზოგადებული სამართლებრივი კონსტრუქციებია, რომლებიც გამოიყენება საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა საყოველთაოდ, საერთაშორისო დონეზე აღიარებული პრინციპების მნიშვნელობით. ზოგადი სახელშეკრულებო პრინციპები შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ხარვეზული და ღიანორმების, ასევე, ხელშეკრულების პირობების განმარტებისა და შევსების ქმედით მექანიზმად შეიძლება იქნეს განხილული.

ფორსმაჟორი და ვალდებულების შესრულების გართულება, როგორც შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლების და ხელშეკრულების ადაპტაციის საფუძველი, საერთაშორისო კომერციულ და სავაჭრო სამართალში აღიარებულია სახელშეკრულებო სამართლის უზოგადეს პრინციპებად. აღნიშნული კონცეფციები აერთიანებს სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემისთვის ნიშანდობლივ, მაგრამ განზოგადებულ და ნეიტრალურ სამართლებრივ მახასიათებლებს და საკუთარ ცნებაში მოიაზრებს აუცილებელი, ძირითადი წინაპირობების სისტემურ ერთობლიობას.

სსკ არ ითვალისწინებს შეცვლილ გარემოებებთან დაკავშირებული პრობლემატიკის რეგლამენტაციას *შესრულების გართულების* ან *ფორსმაჟორის* სახელწოდებით. თუმცა, ქართული კანონმდებლობით განმტკიცებული კონცეფციები არსობრივად ვალდებულების შესრულების გართულებისა და

¹¹⁶⁶ *ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001, 1.

ფორსმაჟორის უზოგადეს სამართლებრივ პრინციპებს ეხმიანება. მიუხედავად აღნიშნულისა, შეცვლილი გარემოებების მარეგულირებელი ნორმები საკითხის ფრაგმენტული მოწესრიგებით ხასიათდება – შეცვლილი გარემოებებით გართულებული სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების საკითხის საკანონმდებლო მოწესრიგების ანალიზი ქართულ სამართალში ავლენს არაერთ მნიშვნელოვან ხარვეზს როგორც სისტემური, ისე შინაარსობრივი თვალსაზრისით:

სსკ-ის 398-ე I მუხლის თანახმად, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება განსაზღვრული სამართლებრივი წინაპირობების არსებობას უკავშირდება: (1) ხელშეკრულების საფუძვლად მიჩნეული გარემოებების (2) აშკარა (*არსებითი*) ცვლილების (3) აღმოცენება ხელშეკრულების დადების შემდგომ; (4) გარემოებათა წინასწარ გათვალისწინების შეუძლებლობა – არაგანჭვრეტადობა, გაუთვალისწინებლობა; (5) გარემოებათა წინასწარ გათვალისწინების შემთხვევაში: (ა) მხარეთა მიერ ხელშეკრულების არდადება (*ე.ი. სახელშეკრულებო ინტერესის არარსებობა ხელშეკრულების დადების მიმართ*) ან (ბ) მის განსხვავებულ შინაარსზე შეთანხმება; (6) შესრულების არაგონივრულობა (როდესაც მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა).

უნიფიცირებული სამართლის ინსტრუმენტები ვალდებულების შესრულების გართულების სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად ამოქმედებას, დამატებით სხვა სამართლებრივი წინაპირობების არსებობას უკავშირებენ:

უნიფიცირებული სამართლისა და უცხოური სამართლებრივი სისტემების რეგულირების გათვალისწინებით, ვალდებულების შესრულების გართულების ცალკე წინაპირობის სახით ანალიზს ექვემდებარება თავად დაბრკოლების ცნებისა და სიმძიმის ხარისხი. დაბრკოლების სამართლებრივი ბუნება გულისხმობს როგორც ფიზიკური, ისე ეკონომიკური შეუძლებლობის გამომწვევი გარემოების არსებობას, რომელიც ეკონომიკურად განუხორციელებლად აქცევს შესრულებას, იწვევს ურთიერთსანაცვლო ვალდებულებების მნიშვნელოვან დისბალანსსა და სახელშეკრულებო წონასწორობის არსებით, ფუნდამენტურ ცვლილებას.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, უცხოური სამართლით ვალდებულების შესრულების გართულების გამოყენების აუცილებელ საფუძვლად განსაზღვრულია სსკ-ის მიერ პირდაპირ არაფორმულირებული სხვა წინაპირობები: ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკის გამორიცხვა მხარის პასუხისმგებლობის სფეროდან, შესაბამისად, დაბრკოლების არსებობა მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა, დაბრკოლების თავიდან აცილების – დაძლევის ან მისი შედეგების აღმოფხვრის – შემცირების შეუძლებლობა, მხარეთა არაბრალეულობა, შეცვლილი გარემოებების დადგომისთანავე, კონტრაქტის მიმართ შეტყობინების ვალდებულების დაცვა, მიზეზობრივი კავშირი შეცვლილ გარემოებებსა და ვალდებულების შესრულების დაბრკოლებას შორის.

სსკ-ით ზემოაღნიშნული წინაპირობები პირდაპირ არ არის ფორმულირებული. შესრულების გართულების ცალკეული წინაპირობის არსებობის

დადასტურება გარკვეულწილად შესაძლებელია სსკ-ის 398-ე მუხლის ინტერპრეტაციის გზით განხორციელდეს. კერძოდ, თუ გარემოებათა ცვლილება მხარისათვის არ არის ხელშეკრულების დადების ეტაპზე სავარაუდო, სახე-ზეა გაუთვალისწინებლობის წინაპირობა, რომელიც იმავდროულად გულისხმობს დაბრკოლების არაკონტროლირებად ხასიათს, მის გარდაუვალ ბუნებას. კერძოდ, თუ კონტრაქტი არ ითვალისწინებდა და არც შექმლო გაუთვალისწინებინა გარემოებათა ცვლილება, შესაბამისად, იგი მოკლებული იყო ამ დაბრკოლების თავიდან აცილების, დაძლევის ან მისი უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ობიექტურ შესაძლებლობას.

ზემოაღნიშნული წინაპირობების არსებობა დაბრკოლებას მოვალის კონტროლის სფეროს მიღმა მოიაზრებს და, შესაბამისად, აფუძნებს დაბრკოლების მიმართ მოვალის არაბრალეულობის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან, აუცილებელ წინაპირობას. არაბრალეულობის კრიტერიუმში კი, ბუნებრივია, გამორიცხავს პასუხისმგებლობას ვალდებულების შესრულების გართულებისა და შესრულების შეუძლებლობისათვის.

ამრიგად, ვალდებულების შესრულების უკიდურესი გართულებისა და შესრულების შეუძლებლობის კონცეფციების დეტალურ საკანონმდებლო მოწესრიგებას სსკ არ ახდენს. შესაბამისად, ამ ინსტიტუტების სამართლებრივი წინაპირობებისა და თანამდევი შედეგების ინტერპრეტაცია შესაძლებელია მხოლოდ უცხოური სამართლებრივი სისტემებით განსაზღვრული აღნიშნული კონცეფციების კლასიკური სამართლებრივი ბუნების მოშველიებითა და სასამართლო პრაქტიკის განზოგადების საფუძველზე.

განსახილველი საკითხის არსებული მწირი რეგულირების ნაცვლად, დეტალურად უნდა მოწესრიგდეს შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის კონცეფციების სამართლებრივი მახასიათებლები და მათი გამოყენებისათვის აუცილებელი, ე.წ. დამაფუძნებელი წინაპირობები შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი საერთაშორისო სამართლებრივი სისტემების უნიფიცირებულ მიდგომებთან.

მნიშვნელოვანია, რომ სსკ-ის 398-ე I მუხლის მიერ ფორმულირებული სამართლებრივი წინაპირობების უმრავლესობა არა მხოლოდ შესრულების გართულების, არამედ შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის სამართლებრივ მახასიათებლებად შეიძლება იქნეს განხილული. შესრულების უკიდურესი დამძიმების ნიშანიც კი ფარდობითი შესრულების შეუძლებლობის წინაპირობად მიიჩნევა, რაც ართულებს შესრულების გართულებისა და შეუძლებლობის კონცეფციების გამიჯვნის შესაძლებლობას, რამეთუ არ ადგენს მათი გამიჯვნის კრიტერიუმს.

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების სისტემის სრულყოფილი ფორმირებისათვის აუცილებელია ქართულ სამართალში დეტალურად ჩამოყალიბდეს ვალდებულების შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის კლასიკური კონცეფციების დაფუძნების განზოგადებული სამართლებრივი წინაპირობები; მათთვის ნიშანდობლივი ძირითადი სამართლებრივი მახასიათებლების დადგენით და სინთეზირებით აუცილებელია დაზუსტდეს აღნიშნული კონსტრუქციების მოქმედების ფარგლები, შესაბამისად, გაიმიჯნოს შესრულების ვალდებულებისგან განთავისუფლებისა და ხელშეკრულების

ადაპტაციის საზღვრები. აღნიშნულის საფუძველზე შესაძლებელი გახდება შესრულების გართულებისა და ფორსმაჟორის ზოგად სახელშეკრულებო პრინციპებად, ტერმინოლოგიური და არსობრივი სახით, დამკვიდრება ქართულ სამართალში და მათი დაახლოება ეროვნული განსხვავებულობისაგან თავისუფალ უნიფიცირებულ სამართალთან.

შეცვლილ გარემოებათა პირობებში მხარეთა პასუხისმგებლობის განსაზღვრის თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესია სახელშეკრულებო რისკის ფარგლების დადგენა. ნაშრომში დაწვრილებით იქნა განხილული სახელშეკრულებო შეთანხმებით და მისი ნაგულისხმევი პირობების განმარტების საფუძველზე მხარის პასუხისმგებლობის საკითხი შეცვლილ გარემოებათა პირობებში, შესრულების შეუძლებლობისა და შემხვედრი ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკთან დაკავშირებული პრობლემატიკა.

პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საკითხი მჭიდროდ უკავშირდება რისკის გადანაწილების პრობლემას, რამეთუ პასუხისმგებლობის შერაცხვა უნდა განხორციელდეს რისკის უმთავრესად მატარებელ მხარეზე. თუ ხელშეკრულების განმარტებით რისკის გადანაწილების კონკრეტული მიზანი არ იკვეთება, მაშინ მხარეთა პასუხისმგებლობას რისკის გადანაწილების ნორმატიული წესი და კანონით განსაზღვრული საფუძველები განაპირობებს.

კონტრაქტთა ავტონომიურობის პრინციპიდან გამომდინარე, სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის დადგენისათვის უპირატესია მხარეთა მიერ რისკის ხელშეკრულებით შეთანხმებული გადანაწილება. თუმცა, აღნიშნული ავტონომიურობა საჭიროა გარკვეულ ფარგლებში მოქმედებდეს: დაუშვებელია სახელშეკრულებო დათქმებით პასუხისმგებლობის გადაკისრება არა კონკრეტული გარემოებისა და მისი განსაზღვრული შედეგების აღმოცენებისათვის, არამედ მოვალის ზოგადი პასუხისმგებლობის განმტკიცება ყოველგვარი შეცვლილი გარემოების გამოვლენის მიუხედავად. მსგავსი შეთანხმება მხარისათვის წინასწარ უცნობი და განუსაზღვრელი პასუხისმგებლობის დაკისრების საფრთხეს ქმნის.

შეცვლილი გარემოებებით განპირობებული მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგების მოცულობისა და მასშტაბურობის პროგნოზირების შეუძლებლობა სამართლიანობისა და კეთილსინდისიერების პრინციპთა ხელყოფის საშიშროებას ქმნის. ამიტომაც, რისკის გადანაწილება დასაშვებია მხოლოდ კონკრეტული გარემოების და მისი განსაზღვრული შედეგებისათვის. გარემოების ფართოდ განმარტება, მისი განზოგადება და ანალოგიით გამოყენება უსამართლოდ მძიმე შედეგების ხელშეწყობად და არა ავტონომიურობის პრინციპის რეალიზებად შესაძლებელია იქნეს განხილული.

მართალია, კეთილსინდისიერების პრინციპის ძალით, ასეთი ზოგადი შინაარსის დათქმა ბათილად გამოცხადდება სამართლიანობის უზრუნველსაყოფად, მაგრამ პასუხისმგებლობის კანონით განსაზღვრული წესი ამოქმედდება და ვერ აღსრულდება მხარეთა ნება, რომელიც ითვალისწინებდა პასუხისმგებლობის ხელშეკრულებით დადგენილი წესისთვის უპირატესობის მინიჭებას.

შესაბამისად, არაკეთილსინდისიერი შეთანხმების ბათილობის თუნდაც მოქნილი სახელშეკრულებო პრინციპი არ შეიძლება იყოს საკმარისი სახელშეკრულებო ურთიერთობებში პასუხისმგებლობის განსხვავებული წესის განსაზღვრის შესახებ მხარეთა სახელშეკრულებო ნების რეალიზებისთვის.

ნაშრომში გამოკვლეულ იქნა საკითხი, მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების კანონით დადგენილი წესის გამორიცხვის დასაშვებობის შესახებ. განხილულ იქნა, თუ რამდენად ამართლებს ნების ავტონომიის პრინციპი მხარეთა უფლებას, თავად განსაზღვრონ და გამორიცხონ სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის ნორმატიული წესი შეცვლილი გარემოებების აღმოცენების პირობებში.

აღნიშნულის პასუხად შესაძლებელია ითქვას, რომ არაკეთილსინდისიერი შეთანხმების ბათილობის თუნდაც მოქნილი უნივერსალური პრინციპი არ შეიძლება იყოს საკმარისი ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობებში მხარეთა სახელშეკრულებო ნებით შეთანხმებული პასუხისმგებლობის წესის ამოქმედებისათვის.

სხენებული მოსაზრების დასტურია ფაქტი, რომ უნიფიცირებული სამართლით დაუშვებლად ცხადდება მხარეთა ურთიერთშეთანხმებით მათი ვალდებულების გამორიცხვა – სახელშეკრულებო მოლაპარაკებები აწარმოონ კეთილსინდისიერებისა და გულისხმიერების პრინციპთა შესაბამისად. ისტორიულად შეცვლილი გარემოებების ინსტიტუტის სამართლებრივ სივრცეში დამკვიდრება სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და კეთილსინდისიერების უზრუნველყოფის პრინციპებით იყო მოტივირებული. შესაბამისად, მათი იმპერატიული მოქმედება ზემოხსენებული ფუნდამენტური პრინციპების დაცვისა და განხორციელების გარანტიებს ქმნის. სწორედ კეთილსინდისიერების პრინციპის შეზღუდვის ამკრძალავი იმპერატიული ნორმების საფუძველზე უნდა იქნეს აღიარებული დაუშვებლად შესრულების გართულების პირობებში გამოსაყენებელი სამართლებრივი დაცვის საშუალების – ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნის უფლების – შეზღუდვა სახელშეკრულებო შეთანხმებით.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ნორმების უგულებელყოფის უფლება ანიჭებს მხარეებს ყოველგვარი მოულოდნელი სახელშეკრულებო ცვლილებისათვის პასუხისმგებლობის ერთ-ერთ მხარეზე გადაკისრების შესაძლებლობას. აღნიშნული კი ვერ განხორციელდება, რამეთუ სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის გადანაცვლება დასაშვებია არა ზოგადად ყოველგვარი გაუთვალისწინებლობისათვის, არამედ მხოლოდ კონკრეტული გარემოების ცვლილების, მისი განსაზღვრული მასშტაბისა და მოცულობის შედეგებისათვის. შესაბამისად, აუცილებელია შეცვლილი გარემოებების პრობლემატიკის მომწესრიგებელი დებულებები სსკ-ში იმპერატიული ნორმების სახით განმტკიცდეს ან განიმარტოს.

სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის მნიშვნელოვანია ხელშეკრულების საგნის შემთხვევითი დაღუპვისა და განადგურების რისკის საკითხი. აღნიშნულ შემთხვევაში ვალდებულების დარღვევის სახედ ფუძნდება შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობა, რომელიც მე-

ორადი მოთხოვნის სახით გამორიცხავს დამატებითი შესრულების მოთხოვნას და აღმოაცენებს ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლებას. კრედიტორის მიმართ დამდგარი ზიანი კი არ დაექვემდებარება ანაზღაურებას, ვინაიდან არ იარსებებს აღნიშნული მოთხოვნის განხორციელების აუცილებელი წინაპირობები: მიზეზობრივი კავშირი მოვალის ქმედებასა და ზიანს შორის (შემთხვევითობამ განაპირობა ნივთის დაღუპვა) და მოვალის ბრალი ნივთის განადგურების მიმართ.

ამრიგად, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობისას მოვალის სასარგებლოდ გამოირიცხება როგორც შესრულების, ისე ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა. თანასწორობის პრინციპების თვალსაზრისით, გაუმართლებლად უნდა იქნეს მიჩნეული შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის რისკის სრული მოცულობით არაბრალეულ კრედიტორზე გადაკისრება.

სამართლიანობის პრინციპის თვალთახედვიდან გამართლებული იქნებოდა, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის შედეგად წარმოშობილი ზიანი საკანონმდებლო დონეზე თანაბრად განაწილებულიყო კრედიტორზეც და მოვალეზეც, როგორც ხელშეკრულების ორ თანაბრად არაბრალეულ მხარეზე. ამით შესაძლებელი იქნებოდა გართულებული სამოქალაქო ბრუნვის პირობებში ხელშეკრულების მონაწილეების თანასწორუფლებიანობისა და ეკვივალენტობის პრინციპის უზრუნველყოფა.

ვალდებულების შესრულების გართულების პირობებში ხელშეკრულების შეწყვეტასთან ან მის მკაცრ აღსრულებასთან შედარებით შეთანხმების პირობების ადაპტაცია შეცვლილი გარემოებებისადმი უპირველეს სამართლებრივი დაცვის საშუალებად უნდა იქნეს აღიარებული, რამეთუ იგი ემსახურება მხარეთა ეკონომიკური ინტერესებისა და სამომავლო ურთიერთობების შენარჩუნებას, როდესაც სახელშეკრულებო ბოჭვის პრინციპის აღსრულება მხარეთა გონივრულ სახელშეკრულებო ინტერესებს განუხორციელებელს ხდის და მისი დაცვა მხოლოდ ფორმალურ მოთხოვნად რჩება.

სამართლებრივი დაცვის სხვა საშუალებებთან მიმართებით ხელშეკრულების ადაპტაციის პრიმატის გათვალისწინებით, განამტკიცებს კონტინენტური და უნიფიცირებული სამართლებრივი სისტემა შეცვლილი გარემოებებისადმი მისადაგების მიზნით მხარეთა მოლაპარაკების სავალდებულოობის დანაწესს.

ხელშეკრულების ადაპტაცია, როგორც სახელშეკრულებო ინტერესის რეალიზების მექანიზმი, მისი სამომავლო შესრულების უზრუნველყოფას ისახავს მიზნად და არა სასამართლოს ჩარევით ცალსახად ხელშეკრულების შეწყვეტას და უარყოფითი შედეგების მხარეებზე გადაწილებას. ხელშეკრულების გადასინჯვა მეორადი მოთხოვნის უფლებების სამართლებრივ რეჟიმში ტრანსფორმაციის გარეშე, პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების ადაპტირებული, შეცვლილი პირობებით შესრულებას გულისხმობს, რომელიც შესრულებაზე ორიენტირებული კონტინენტური სამართლის სისტემის ფუნდამენტური ღირებულებაა.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების დოქტრინა ეროვნულ სამართლებრივ სისტემებში კეთილსინდისიერების პრინციპის საფუძველზე აღმოცენდა და მისი დამკვიდრება სამართლიანობის არ-

სით იყო მოტივირებული. კეთილსინდისიერების პრინციპს ორმაგი დაცვის ფუნქცია აქვს: ერთი მხრივ, ის აღჭურავს დაზარალებულ მხარეს ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნით და, მეორე მხრივ, იცავს კრედიტორსაც: შეთანხმების მოდიფიცირების მოთხოვნა, ლეგიტიმური ეკონომიკური მიზეზისა და ინტერესის გარეშე, ჩაითვლება კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევად და არ შეიძლება ხელშეკრულების ადაპტაციის წინაპირობა გახდეს.

შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების უფლება ფართოდ უნდა იქნეს გამოყენებული სასამართლოს მიერ, თუ მხარეთა მოლაპარაკება ადაპტაციის მიზნით უშედეგოდ დასრულდა. სახელშეკრულებო სამართლიანობისა და წონასწორობის აღდგენისათვის მხარეთა თავდაპირველი მიზანი უნდა განიმარტოს კეთილსინდისიერების პრინციპის ჭრილში.

მოლაპარაკების წარმოება ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით, ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად აუცილებელ მხარეთა თანაქმედების, გულისხმიერების ვალდებულების გამოხატულებად უნდა განიმარტოს და მისი შეუსრულებლობა, როგორც ვალდებულების დარღვევის დამოუკიდებელი სახე, სამართლებრივი, დაცვის საშუალებების გამოყენების წინაპირობად უნდა იქნეს შეფასებული.

ვალდებულების შესრულების გართულება მოლაპარაკების წარმოების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს მხარეს, იგი კონტრაჰენტების მიმართ აღმოაცენებს მოლაპარაკებაში ჩართვის ვალდებულებას შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით. აღნიშნული ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ხელშეკრულების მისადაგებას უნდა ახორციელებდეს დამოუკიდებელი მესამე პირი მოსამართლის ან არბიტრის სახით. მოლაპარაკების წარმოება მხარეთა კანონით განმტკიცებული ვალდებულება უნდა იყოს, რომლის დარღვევა აღმოაცენებს სასამართლოსადმი მიმართვის უფლებას ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნით.

მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების საკანონმდებლო დონეზე განმტკიცებით, უზრუნველყოფილი იქნება მხარეთა სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნით. ამასთან, იგი მნიშვნელოვნად წაახალისებს დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის ფორმების გამოყენებას, რათა მხარეებმა გართულებული სახელშეკრულებო ვალდებულება ურთიერთთანამშრომლობით კვლავ აქციონ გარკვეული გონივრული სარგებლიანობის წყაროდ. ხელშეკრულების ადაპტაცია მხარეთა ან სასამართლოს ხელში იქცევა მხარეთა ლეგიტიმური სახელშეკრულებო მოლოდინებისა და ინტერესების აღსრულების ინსტრუმენტად.

სსკ არ განამტკიცებს ხელშეკრულების ადაპტაციის მიზნით მოლაპარაკების სავალდებულოობის პრინციპს. სსკ-ის 398-ე I მუხლის ბოლო წინადადებისა და III ნაწილის განმარტების თანახმად, თუ მხარე არ მოითხოვს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებას, მოვალე განთავისუფლდება სახელშეკრულებო ბოჭვისგან და მიენიჭება ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლება. დაუშვებელია, არსებობდეს მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების უგულებელყოფის უფლება. შესაბამისად, საკანონ-

მდებლო დებულებას: *შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგება* უნდა მიენიჭოს იმპერატიული მნიშვნელობა და შესაძლებლობა უნდა განისაზღვროს ვალდებულების სახით. არსი სწორედ ისაა, რომ უპირველესად, სავალდებულო წესით უნდა განხორციელდეს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მცდელობა მხარეთა მიერ და მხოლოდ აღნიშნულის უშედეგოდ დასრულების შემდგომ შესაძლებელია განხორციელდეს ხელშეკრულების შეწყვეტა მისგან გასვლის უფლების გამოყენებით.

შესაბამისად, სსკ-ის 398-ე მუხლით განმტკიცებული ნორმა შესაძლებელია დაზუსტდეს შემდეგი ფორმულირებით: თუ ის გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, ხელშეკრულების დადების შემდეგ აშკარად შეიცვალა და მხარეები არ დადებდნენ ამ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ სხვა შინაარსით, ეს ცვლილებები რომ გაეთვალისწინებინათ, *ასევე, თუ ცალკეულ გარემოებათა და სამართლიანობის პრინციპის გათვალისწინებით ხელშეკრულების მხარეს არ შეიძლება მოეთხოვოს შეუცვლელი ხელშეკრულების მკაცრად დაცვა, მაშინ აღმოცენდება შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მოთხოვნა.*

საკანონმდებლო ცვლილებას საჭიროებს ასევე, სსკ-ის 398-ე III მუხლის შემდეგი ნორმა: *თუკი შეუძლებელია ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი, ან მეორე მხარე ამას არ ეთანხმება, მაშინ იმ მხარეს, რომლის ინტერესებიც დაირღვა, შეუძლია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე.*

აღნიშნული საკანონმდებლო დებულება ეწინააღმდეგება ხელშეკრულების შეწყვეტასთან შედარებით, მისი ადაპტაციის პრიმატისა და, შეცვლილ გარემოებებთან მისადაგების მიზნით, მოლაპარაკების სავალდებულობის პრინციპს. აღნიშნული ნორმა უგულებელყოფს სასამართლოს როლს შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების პროცესში, რამდენადაც ხელშეკრულებიდან დაუყოვნებლივი გასვლის უფლებას უკავშირებს ერთ-ერთი მხარის ნებას, მოლაპარაკების პროცესის გაუფლელად და მოლაპარაკების შემდგომ ეტაპად სასამართლოსადმი ადაპტაციის მოთხოვნის უფლების წარდგენას არ განიხილავს. არა და, შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ინსტიტუტი პრეცედენტული სამართლის პირმშოა, რომელიც სასამართლო წიადში აღმოცენდა და შემდგომ პოვა საკანონმდებლო რეგლამენტაცია.

კრედიტორის უარი შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგებაზე არ უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული, რამდენადაც მას უპირისპირდება სახელშეკრულებო წონასწორობისა და ეკონომიკური სარგებლიანობის აღდგენის საკანონმდებლო მიზანი, ასევე, მოვალის პატივსადები ინტერესი – შემოსუბუქოს შესრულების ტვირთი.

ხელშეკრულების ადაპტაციაზე უარი დასაშვებად შეიძლება იქნეს განხილული მხოლოდ პატივსადები საფუძველის არსებობისას, როდესაც ის ვერ უზრუნველყოფს ხელშეკრულების ეკონომიური ბალანსის აღდგენას. ამ შემთხვევაშიც ხელშეკრულების ადაპტაციის შესაძლებლობაზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება უნდა მიენდოს სასამართლოს და შეცვლილი

გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების შესაძლებლობისა და გონივრულობის შეფასება უნდა განისაზღვროს სასამართლოს ექსკლუზიურ უფლებამოსილებად. მოლაპარაკების გზით ხელშეკრულების მოდიფიცირების პირობებზე შეთანხმების მიუღწევლობის პირობებში, ხელშეკრულებიდან გასვლის უფლების რეალიზებამდე ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნით სასამართლოსადმი მიმართვა, დამატებითი შესრულების მსგავსად, ხელშეკრულებიდან გასვლის წინაპირობად უნდა იქნეს დაწესებული.

ზემოხსენებული წესის სამართლიანობა კიდევ ერთხელ დასტურდება ეკონომიკური შეუძლებლობის არსებობისას: ამ შემთხვევაში ვალდებულება მართალია, მოვალისათვის უკიდურესად მძიმეა შესასრულებლად, მაგრამ ეს სირთულე არ არის კრედიტორის შესრულების ინტერესთან მნიშვნელოვნად შეუსაბამო (არაპროპორციული). კრედიტორის შესრულების ინტერესსა და მოვალის შესრულების სირთულეს შორის შეუსაბამობა არ არსებობს – რამდენადაც რთულია ვალდებულების შესრულება მოვალისათვის, იმდენად მნიშვნელოვანია ამგვარი შესრულების მიღება კრედიტორისათვის. ამ პირობებში, ხელშეკრულების მისადაგება ყოველთვის მოვალის, როგორც დაზარალებული მხარის, ინტერესებს ეხმიანება, რომლისთვისაც თავდაპირველი პირობებით შესრულება მძიმე შედეგებს უკავშირდება. კრედიტორისათვის უმჯობესია ხელშეკრულების უცვლელი პირობებით შესრულება, რომელიც მნიშვნელოვნად ზრდის მისთვის სახელშეკრულებო ინტერესს, ხელშეკრულების ფასსა და სარგებლიანობას. თუმცა, კრედიტორისათვის შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების შესაბამისობაში მოყვანა არ იქნება მძიმე ეკონომიკური შედეგის მომტანი, რამდენადაც მისადაგების დროს სახელშეკრულებო პირობების მოდიფიცირებისას სასამართლო მაქსიმალურად ხელმძღვანელობს კეთილსინდისიერებისა (მაგალითად, სსკ-ის მე-8 III, 361-ე II და 316-ე II მუხლები) და სამართლიანობის (მაგალითად, სსკ-ის 325-ე მუხლი) პრინციპებით.

მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების საკანონმდებლო რეგლამენტაციასთან ერთად, ხელშეკრულების ადაპტაციისა და მისი შესრულების უზრუნველყოფის საშუალებად შესაძლებელია განხილულ იქნეს ასევე, სახელშეკრულებო დათქმები მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესახებ. აუცილებელია, რომ აღნიშნული დათქმები ითვალისწინებდნენ მოლაპარაკების პროცესის წარმოების წინაპირობებს, პრინციპებს, დამაბრკოლებელი გარემოებების ზოგად დახასიათებას, რომლებიც აღმოაცენებს მოლაპარაკების ვალდებულებას, დავის განმხილველი ორგანოს უფლებამოსილებას ხელშეკრულების ადაპტაციაზე,¹¹⁶⁷ მხარეთა ნების ავტონომიაში მისი ჩარევის ხარისხსა და ხელშეკრულების მოდიფიცირების ფარგლებს.

მოლაპარაკების ვალდებულების განმამტკიცებელი საკანონმდებლო დებულებით სახელშეკრულებო მოლაპარაკების წარმოების ვალდებულების შესრულება უნდა განისაზღვროს მხარისათვის კანონმდებლობით დადგენილი მეორადი მოთხოვნის უფლებების გამოყენების წინაპირობად და აღნიშ-

¹¹⁶⁷ *Ciematniece I.*, Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010, 73.

ნული ვალდებულების დარღვევა ან არაკეთილსინდისიერი შესრულება უნდა ართმევდეს მხარეს სამართლებრივი დაცვის საშუალებებისადმი მიმართვის უფლებას და ქმნიდეს ამით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების საფუძველს. აღნიშნული ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის ზიანის ანაზღაურების განმტკიცება სსკ-ით მხარეთა მიერ მოლაპარაკების კეთილსინდისიერად წარმოების გარანტიას შექმნის.

ხელშეკრულების მისადაგების პირობების შესახებ მხარეთა შეუთანხმებლობის შემთხვევაში, სასამართლო იღებს რამდენიმე შესაძლო გადაწყვეტილებას: 1. აკისრებს მხარეებს მოლაპარაკების გაგრძელების ვალდებულებას შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების მიზნით; 2. წყვეტს ხელშეკრულებას განსაზღვრულ დროსა და განსაზღვრული პირობებით; 3. ახორციელებს შეცვლილი გარემოებებისადმი შეთანხმების მისადაგებას სახელშეკრულებო ზიანისა და სარგებლის მხარეებზე სამართლიანი გადანაწილების გზით; 4. უცვლელად ტოვებს სახელშეკრულებო პირობებს თავდაპირველად შეთანხმებული შინაარსით.

ხელშეკრულების ადაპტაციის ფუნქციის რეალიზება არ გულისხმობს მხარეთა ნების ავტონომიის შეზღუდვას, არამედ მხარეთა იმ ნებისა და მიზნის განმარტების გზით დადგენის საშუალებაა, რომელიც მათ შესაძლებელია ჰქონოდათ შეცვლილი გარემოებების ხელშეკრულების დადების ეტაპზე ცოდნის პირობებში. ამასთან, აღნიშნული ინსტრუმენტი სასამართლოს ხელში მხარეთა მიმე ეკონომიკური შედეგებისაგან განთავისუფლებისა და სახელშეკრულებო სამართლიანობის მიღწევის მექანიზმად იქცევა.

მოდულიზირებული ხელშეკრულება შეცვლილი გარემოებების პირობებშიც მხარეთა ინტერესების ამსახველი და სარგებლიანობის მომტანი უნდა იყოს. სამართლიანობის, გონივრულობის, კეთილსინდისიერების, ინტერესთა თანაზომიერებისა და ეკონომიკური სარგებლიანობის პრინციპები ხელშეკრულების ადაპტაციის უმთავრეს საფუძველად უნდა იქნეს განხილული.

მნიშვნელოვანია, რომ სახელშეკრულებო პირობების მოდიფიცირება და არაეკვივალენტური ურთიერთსანაცვლო შესრულების დაბალანსება უნდა განხორციელდეს ხელშეკრულების თავდაპირველი არსის დაურღვევლად, მისი უმთავრესი სამართლებრივი კონსტიტუციის გარდაქმნის გარეშე.

ხელშეკრულების შეწყვეტა სასამართლოს მიერ უკიდურეს შემთხვევაში გამოსაყენებელი სამართლებრივი ინსტრუმენტია, რომელიც ამოქმედდება მხოლოდ იმ ეტაპზე, როდესაც ხელშეკრულების ადაპტაცია ვერ უზრუნველყოფს მხარეთა საუკეთესო ინტერესების რეალიზებას და ამასთან, შეწყვეტა ზიანს არ აყენებს საჯარო ინტერესებს.

სასამართლოსადმი ხელშეკრულების ადაპტაციის მოთხოვნით მიმართვის უპირატესობა იმითაც ვლინდება, რომ თუ იგი გაუმართლებლად მიიჩნევა ხელშეკრულების მოდიფიცირებას, ხელშეკრულების შეწყვეტასაც კი განსხვავებული სამართლებრივი შედეგებით განახორციელებს, ვიდრე ეს მხარეთა მიერ ხელშეკრულებიდან გასვლის შემთხვევაში იქნებოდა შესაძლებელი. კერძოდ, სასამართლო აღჭურვილია უფლებამოსილებით გონივრულად და სამართლიანად გადანაწილოს ვალდებულების შესრულების გარ-

თულების უარყოფითი შედეგები მხარეებზე სამართლიანობისა და თანასწორუფლებიანობის მაქსიმალური უზრუნველყოფით. აღნიშნული სამართლიანობის მიღწევა მოხდება მაშინ, როდესაც გაიზრდება კეთილსინდისიერების ყოველმომცველი ნორმატიული პრინციპის, როგორც ქმედითი, სამართლებრივი შედეგების მაკორექტირებელი მექანიზმის, გამოყენების მასშტაბი სამართლის შეფარდების პროცესში.

ვალდებულების შეუსრულებლობა სამოქალაქო ბრუნვის თანამდევი მოვლენაა. შეცვლილი გარემოებებისადმი ხელშეკრულების მისადაგების ან მისი თავდაპირველი პირობებით აღსრულების შეუძლებლობის შემთხვევაში, პირველადი სახელშეკრულებო ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე ურთიერთობა ტრანსფორმირდება მეორადი მოთხოვნის უფლებების სამართლებრივ რეჟიმში, რომლის ფარგლებშიც კანონმდებლობით განმტკიცებული სამართლებრივი დაცვის საშუალებების – მეორადი მოთხოვნის უფლებების რეალიზებით ხორციელდება დარღვეული სახელშეკრულებო ინტერესის კომპენსირება.

ქართულ სამართლებრივ სივრცეში არ არსებობს ვალდებულების დარღვევის ერთიანი კონცეფცია. სსკ არ ითვალისწინებს დარღვევის ცალკეული სახის სრულყოფილ საკანონმდებლო მოწესრიგებას. მაგალითად, ნაკლიანი შესრულების, როგორც ერთ-ერთი სახის ვალდებულების დარღვევის და მასთან დაკავშირებული მეორადი მოთხოვნის უფლებების მარეგულირებელი დანაწესები ცალკეული ტიპის ხელშეკრულებების (ნასყიდობა, ნარდობა, ქირავნობა და ა.შ.) მომწესრიგებელ ნორმებშია გაბნეული და არ არის ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილის კუთვნილება. მოვალის მიერ ვადის გადაცილებაა ცალკე რეგლამენტაციის საგანი, ხოლო მისთვის განკუთვნილ თავში შესრულების შეუძლებლობას ერთადერთი მუხლი აქვს დათმობილი, ისიც როგორც ვადის გადაცილების გამომრიცხავ გარემოებას. და ბოლოს, გულისხმიერების ვალდებულების დარღვევის, როგორც შეუსრულებლობის ერთ-ერთი დამოუკიდებელი სახის, არსებობა ქართულ სამოქალაქო სამართალში პირდაპირ არ იკვეთება, არამედ სსკ-ის ნორმების ინტერპრეტაციით დგინდება.¹¹⁶⁸

შესრულების შეუძლებლობის, როგორც ვალდებულების დამოუკიდებელი სახის დარღვევის, მოწესრიგების თვალსაზრისით სსკ-ში მნიშვნელოვანი ვაკუუმი. კერძოდ, იგი ვადის გადაცილების მუხლშია წარმოდგენილი და მას საფუძველიანი სამართლებრივი რეგულირება არ ეთმობა. თვით სსკ-ის 401-ე მუხლის სახელწოდებაც (ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა) ვადის გადაცილების მარეგულირებელი ნორმის შინაარსთან მნიშვნელოვნად შეუსაბამოა. ამასთან, აღნიშნული საკანონმდებლო დებულებით შესრულების შეუძლებლობის მხოლოდ ერთ-ერთი სახე – არაბრალეული შეუძლებლობაა მოწესრიგებული, რომელიც არ არის ამ სამართლებრივი კონცეფციის ერთადერთი შემთხვევა, რადგან კონტინენტური სისტემის ქვეყნებში არსებობს მოვალის ან კრედიტორის ბრალით განპირობებული შესრულების შეუძლებლობის სახეც.

¹¹⁶⁸ სსკ-ის 405-ე III „ბ“ და 316-ე II მუხლები.

საწყისი შეუძლებლობის ცნებას ეხმიანება მართლსაწინააღმდეგო ან/და ამორალური პირობის ბათილობის მომწესრიგებელი 91-ე მუხლი სსკ-ში. ხოლო შესრულების შეუძლებლობისას მეორადი მოთხოვნის უფლებებზე ხელმისაწვდომობის, მხარეთა შესაბამისი პასუხისმგებლობის, კრედიტორისა თუ მოვალის ბრალეული ქმედებით გამოწვეული, დროებითი და მუდმივი, ობიექტური თუ სუბიექტური, აბსოლუტური თუ ფარდობითი შესრულების შეუძლებლობის საკითხები საკანონმდებლო დონეზე არ არის განსაზღვრული.

შესრულების შეუძლებლობის ზემოაღნიშნული სახეების არსებობისათვის ყოველთვის არ შეიძლება საფუძვლად სსკ-ის 401-ე მუხლი იქნეს გამოყენებული.

სსკ ვალდებულების დარღვევის სახედ არ განამტკიცებს შესრულების არაბრალეულ შეუძლებლობას, ვინაიდან მისი არსებობისას ხელშეკრულების მოშლის მოწესრიგებას დამოუკიდებელი მუხლი ეთმობა, ხოლო ვალდებულების დარღვევისას ხელშეკრულების მოშლის შემთხვევა ცალკე – სსკ-ის 399-ე II მუხლით არის განსაზღვრული. ამრიგად, შესრულების შეუძლებლობა, როგორც ვალდებულების დარღვევის ერთ-ერთი დამოუკიდებელი ტიპი, სწორედ 399-ე II მუხლის მოქმედების სფეროს უნდა დაექვემდებაროს.

მართალია, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის არსებობისას სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტისათვის გამოიყენება სსკ-ის 399-ე I მუხლი, თუმცა სამსჯელოა, შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობის, რომელიც ვალდებულების დარღვევად არ არის კოდექსში პირდაპირ განმტკიცებული, და მეორადი მოთხოვნის უფლებების ურთიერთმიმართება, რომლებიც მხოლოდ ვალდებულების დარღვევის საფუძველზე აღმოცენდება.

სსკ არ ითვალისწინებს შესრულების შეუძლებლობის საფუძველით ხელშეკრულებიდან გასვლის მომწესრიგებელ ნორმას. კოდექსი შესრულების შეუძლებლობას მხოლოდ გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ურთიერთობის შეწყვეტის (მოშლის) საფუძველად განიხილავს. ყველა სხვა ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობაში, რომელიც მრავალჯერადად განსახორციელებელ შესრულებას არ ითვალისწინებს, შესრულების შეუძლებლობისას ხელშეკრულებიდან გასვლის საკითხი რეგულირების მიღმა რჩება. ამასთან, ხელშეკრულების მოშლის ინსტიტუტი, თავისი სამართლებრივი არსით, მნიშვნელოვნად განსხვავდება ხელშეკრულებიდან გასვლის კონცეფციისგან, რომლისთვისაც არსებითი მახასიათებელი სწორედ თავდაპირველი მდგომარეობის აღდგენა-რესტიტუციაა, რაც გრძელვადიანი ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის პირობებში მოშლის მექანიზმის გამოყენებით ვერ განხორციელდება.

ამდენად, გრძელვადიანი სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების არაბრალეული შეუძლებლობისას ხელშეკრულების მოშლის საკითხთან ერთად, აუცილებელია მოწესრიგებას დაექვემდებაროს ასევე, ბრალეული შესრულების შეუძლებლობისას ხელშეკრულების სამართლებრივი ბედის, მხარეთა უფლება-მოვალეობებისა და ვალდებულების დარღვევის თანამდევი პასუხისმგებლობის პრობლემა.

შესრულების შეუძლებლობის ვალდებულების დარღვევის სახედ განმტკიცებით განსაზღვრული იქნება მეორადი მოთხოვნის უფლებებისადმი ხელმისაწვდომობის საფუძველი. მოვალის პასუხისმგებლობის ფარგლების დადგენის თვალსაზრისით, ასევე მნიშვნელოვანია შესრულების შეუძლებლობის სახეების დაწვრილებითი საკანონმდებლო მოწესრიგება.

შესრულების შეუძლებლობის ცნების საკანონმდებლო დონეზე განსაზღვრა კიდევ უფრო ხელს შეუწყობს ერთგვაროვანი სასამართლო პრაქტიკის განვითარებას და ვალდებულების დარღვევის მომწესრიგებელი ნორმების უნიფიცირებულ ინტერპრეტაციას.

სსკ-ში უნდა დამკვიდრდეს ვალდებულების დარღვევის უნიფიცირებული კონცეფცია, რომელიც გააერთიანებს ვალდებულების შეუსრულებლობის ყველა სახეს ვალდებულების დარღვევათა ერთიან სისტემაში და მოიცავს ყველა არსებით და ფუნდამენტურ გადახვევას ძირითადი სახელშეკრულებო ვალდებულების შინაარსიდან.

დარღვევის უნიფიცირებული ცნების საკანონმდებლო განმტკიცება გულისხმობს ვალდებულების შეუსრულებლობის, როგორც ობიექტური ფაქტის, ვალდებულების დარღვევად აღიარებას. სამართლებრივი განსაზღვრულობისათვის მნიშვნელოვანია, სსკ-მა დეტალურად მოაწესრიგოს შეუსრულებლობის სახეები, მათი სამართლებრივი წინაპირობები და თანამდევ მეორადი მოთხოვნის უფლებათა სისტემა.

ვალდებულების დარღვევის სისტემის ხარვეზული მოწესრიგების სრულყოფის აუცილებლობა ნათლად წარმოჩინდება კონტინენტური და უნიფიცირებული სამართლის მოდერნიზებული ინსტიტუტების კვლევის საფუძველზე.

შეცვლილი გარემოებების დოქტრინა, როგორც პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძველი, მხარის კონტროლისა და რისკის სფეროს მიღმა, მოვალის ბრალისაგან დამოუკიდებლად აღმოცენებული მოვლენების არსებობას გულისხმობს, რამეთუ არ არსებობს მოვალის მხრიდან შეცვლილი გარემოებების გათვალისწინების, მათი აღკვეთის, უარყოფითი შედეგების აღმოფხვრის ან შემცირების ობიექტური შესაძლებლობა. შესაბამისად, ბრალეული ქმედებით განპირობებული ვადის გადაცილების პირობებში არ არსებობს შეცვლილი გარემოებების დოქტრინის გამოყენების საფუძველი, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობის – არაბრალეულობის – არარსებობის გამო. ბრალეული შეუსრულებლობის პირობებში ვერ განხორციელდება ხელშეკრულების ადაპტაცია და ბრალეული მხარის პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლება. აღნიშნული, ვადის გადაცილების, როგორც უმთავრესად ბრალეული დარღვევის, სამართლებრივი ბუნებით არის განპირობებული.

შესაძლებელია, მოვალის მიერ პროდუქციის მიწოდების ვადის გადაცილება გაუთვალისწინებელი საკანონმდებლო აკრძალვით იყოს გამოწვეული. ასეთ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, არ არსებობს მოვალის ბრალი ვა-

დის გადაცილების ფაქტის მიმართ,¹¹⁶⁹ მაგრამ ამ მოცემულობით მაინც არ წარმოიშობა არაბრალეული ვადის გადაცილება, არამედ – შესრულების შეუძლებლობა, როგორც ვალდებულების დარღვევის სხვა დამოუკიდებელი სახე და პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლების საფუძვლად სწორედ შესრულების არაბრალეული, სამართლებრივი შეუძლებლობის გამოყენება მოხდება. პასუხისმგებლობისგან განთავისუფლებისთვის კეთილსინდისიერებასა და სამართლიანობაზე დამყარებული დოქტრინის ამოქმედება გაუმართლებელია ვადის გადამცილებელი ბრალეული მხარის სასარგებლოდ.

სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში განხორციელებული კვლევა უნიფიცირებული, ანგლოამერიკული და კონტინენტური სამართლის ქართულ სამართალთან ურთიერთკავშირში შესწავლას დაეფუძნა. აღნიშნულის ფონზე მნიშვნელოვანი იყო, ერთდროულად მსგავსი და კონცეფტუალური თვალსაზრისით, ხშირად წინააღმდეგობრივი რეგულირების სისტემური ანალიზი. მიღწეული კვლევის შედეგები შესაძლებელია თეორიული წყარო გახდეს ნაციონალური კანონმდებლობის დახვეწის, შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის სრულყოფილი და სამოქალაქო ბრუნვის მოთხოვნებზე სწრაფად რეაგირებადი ფუნდამენტური ინსტიტუტების ჩამოყალიბების, ევროპული სამართლებრივი სივრცისათვის დამახასიათებელი პრინციპებისა და ღირებულებათა სისტემის ამსახველი სამართლებრივი ბაზის ფორმირებისთვის.

¹¹⁶⁹ ბილინგი პ., ლუტრინგჰაუსი პ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009, 30; *კენშელი ს.*, სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდოლოგია, გამომც. „სიესტა“, თბ., 2009, 42.

ბიბლიოგრაფია

ქართულ ენაზე:

ახვლედიანი ზ., ვალდებულებითი სამართალი, თბ., 1999.

ბაჩიაშვილი ვ., დამატებითი შესრულების, ხელშეკრულებიდან გასვლისა და ფასის შემცირების მეორადი მოთხოვნის უფლებები ნასყიდობაში (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მიხედვით), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2008.

ბეგიაშვილი ნ., ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, „სარჩევი“, თბ., 2011.

ბზეკალავა ე., მომხმარებელთა უფლებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, სტატიათა კრებულში: გვეგნავა დ. (რედ.), ლადო ჭანტურია 50, საიუბილეო გამოცემა, დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2013.

ბიოლინგი პ., ლუტრინგჰაუსი პ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული მოთხოვნის საფუძვლების სისტემური ანალიზი, ბრემენი-თბილისი, 2004-2009.

გვეგნავა დ. (რედ.), წინათქმა, კრებულში: ლადო ჭანტურია 50, საიუბილეო გამოცემა, დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2013.

გოგიაშვილი ვ., Clausula Rebus Sic Stantibus, დინამიკა და სტატიკა სამართალში, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 9/2006-1/2.

ვაშაკიძე გ., კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 10/2007-1.

ვაშაკიძე გ., სამოქალაქო კოდექსის გართულებულ ვალდებულებათა სისტემა, GTZ, თბ., 2010.

ზარანდია თ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები (საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი), თბ., 2002.

ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეფცია საქართველოში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი, კერძო სამართლის ინსტიტუტი, თბ., 2005.

ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოება (GTZ), თბ., 2007.

ზოიძე ბ., სამართლის პრაქტიკული ყოფიერების შემეცნების ცდა – უპირატესად ადამიანის უფლებათა ჭრილში, ესეები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2013.

ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 6/2003-1.

იოსელიანი ა., კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელშეკრულებო სამართალში, (შედარებითსამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2007.

კანდელაკარდი რ., რეალური შესრულება თუ ზიანის ანაზღაურება: საერთაშორისო კონსენსუსი? საიუბილეო კრებული „სერგო ჯორბენაძე – 70“, თბ., 1996.

კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბ., 2009.

კერესელიძე დ., სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 7/2004-1.

მათიაშვილი ზ., UNIDROIT - საერთაშორისო კომერციულ ხელშეკრულებათა პრინციპები, ჟურნ. „საერთაშორისო სამართალი“, №14, დეკემბერი, 2000.

მარიამიძე გ., ვალდებულებითი სამართალი, მე-2 ნაწილი, თბ., 2011.

მახალაძე ს., ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევისას (საქართველოსა და გერმანიის კანონმდებლობათა ანალიზი), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004.

მაჭარაძე მ., ხელშეკრულებიდან გასვლა და ხელშეკრულების მოშლა – განსხვავება და სამართლებრივი შედეგები (საქართველოსა და გერმანიის სამართლის მიხედვით), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2008.

ნაჭყებია ა., სამოქალაქო სამართლებრივი ნორმების განმარტებები უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში (2000- 2013), GIZ, 2014.

პელეგრინო მ., სუბიექტური თუ ობიექტური სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა? საიუბილეო კრებული „სერგო ჯორბენაძე – 70“, თბ., 1996.

ფიფია ა., ხელშეკრულებიდან გასვლის კონტინენტურვეროპული და ანგლო-ამერიკული სამართლებრივი მოწესრიგების ძირითადი მახასიათებლები და მათი გავლენა ქართულ სამართალზე, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, თბ., 2008.

შაკიაშვილი ბ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა, სადისერტაციო ნაშრომი იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბ., 1997.

ჩახავა ს., მყიდველის მეორადი უფლებების შედარებით სამართლებრივი ანალიზი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2004.

ჩახავა ს., მოთხოვნების და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 2010.

ჩიტაშვილი ნ., ბრალის მნიშვნელობა სახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2009.

ჩიტაშვილი ნ., შეცვლილი გარემოებებით წარმოშობილი შესრულების გართულება და შეუძლებლობა, „სამართლის ჟურნალი“, №2, 2011

ჩოხელი ნ., ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, თბ., 5/2002-4.

ცვაიგერტი კ., კოტცი კ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი II, თბ., 2001.

ძლიერიშვილის ზ., ვალდებულების შესრულება, თბ., 2006.

ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2001.

ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 1997.

ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბ., 2000.

ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბ., 2011.

ჭანტურია ლ., კორპორაციული მართვა და ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობა საკორპორაციო სამართალში, თბ., 2006.

ჭანტურია ლ., ზოიძე ბ., ნინიძე თ., შენგელია რ., ხეცურიანი ჯ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ტ. II, თბ., 2001.

ჭეჭელაშვილი ზ. (მთარგ. და რედ.), გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, 2010 წლის პირველი მარტის მდგომარეობით, „სიესტა“, თბ., 2010.

ჯუღელი ვ. (რედ.), ძლიერიშვილი ზ., ცერცვაძე ვ., რობაქიძე ი., სვანაძე გ., ცერცვაძე ლ., ჯანაშია ლ., ცერცვაძე გ., სახელშეკრულებო სამართალი, თბ., 2014.

პენშელი ს., სამოქალაქო კაზუსების დამუშავების მეთოდოლოგია, გამომც. „სიესტა“, თბ., 2009.

უცხოურ ენებზე:

Ackermann Th., Beyond Expectation? An Assessment of the DCFR Rules on Contractual Damages, in *Wagner G.(ed.)*, The Common Frame of Reference: A View from Law And Economics, Sellier – European Law Publishers GmbH, Munich, 2009.

Al-Emadi T.A., The Renegotiating Clause in Petroleum International Joint Venture Agreements, University of Qatar, Oxford Student Legal Studies Paper No. 04/2012, 2012.

Andersen K.B., Uniform Application of the International Sales Law, Understanding uniformity, the Global Jurisconsultorium and Examination and Notification Provisions of the CISG, Kluwer Law International, The Netherlands, 2007, 94.

Anson W., Anson's Law of Contract, 27th ed., Oxford: Oxford University Press, 1998.

Backhaus R., The Limits of the Duty to Perform in the Principles of European Contract Law, EJCL, Vol. 8.1, 2004.

Bar Ch., Clive E., Schulte-Nölke H., Beale H., Herre J., Huet J., Storme M., Swann S., Varul P., Vaneziano A., Zoll F. (eds.), Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009.

Baranauskas E., Zapolskis P., The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract, *Mykolas Romeris University*, 4 (118), 2009.

Barnett R.E., Some Problems with Contract as Promise, *Cornell L. Rev.*, Vol. 77, 1992.

Barry N., Force Majeure and Frustration, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 27, 1979.

Basedow J., Towards a Universal Doctrine of Breach of Contract: The Impact of the CISG, *Int'l Rev. L. & Econ.*, Vol. 25, 2005.

Beale H., Hartkamp A. (eds.), Cases, Materials and Text on Contract Law, Oregon, Hart Publishing Oxford and Portland, 2002.

Beatson J., Friedman D. (eds.), Good Faith and Fault in Contract Law, Oxford University Press, 1995.

Berger K.P., International Arbitral Practice and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 46, 1998.

Berger K.P., Renegotiation and Adaptation of International Investment Contracts: The Role of Contract Drafters and Arbitrators, *Vand. J. Transnat'l L.*, Vol. 36, 2003.

Bergsten E.E., Miller A. J., The Remedy of Reduction of Price, *Am. J. of Comp. L.*, Vol. 27, 1979, 255-277, reprinted in CISG W3 database, *Pace Int'l L. Rev.*, 15 January, 1998.

Bianca C.M., Bonell M. J., Commentary on the International Sales Law – The 1980 Vienna Sales Convention, Milan, 1987.

Blum B.A., Chemerinsky E., Epstein R., Gilson R.F., Krier J.E., Neumann R. K., Syverud K.D., Warren E., Farndsworth E.A., Hazard G.S., Wolfman B. (eds.), Contracts, Examples and Explanations, 3rd ed., Aspen Publishers, New York, 2004.

Bonell M.J., An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 3rd ed., Ardsley, New York, 2005.

Bonell M.J., The CISG, European Contract Law and the Development of a World Contract Law, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 56, Issue 1, 2008.

Bonell M.J., The Unidroit Principles and Transnational Law, *Unif. L. Rev.*, Vol. 5, 2000.

Bonell M.J., The UNIDROIT Principles 2010: An International Restatement of Contract Law, Symposium on the 2010 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: Towards a “Global” Contract Law, October 28, 2011.

Bonell M.J., The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and CISG – Alternatives or Complementary Instruments? *Unif. L. Rev.*, Vol. 36, 1996.

Brand R.A., Fundamentals of International of International Business Transactions Documents, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000.

Bridgeman C., Reconciling Strict Liability with Corrective Justice in Contract Law, *Fordham L. Rev.*, Vol. 75, 2007.

Brownlie I., Principles of Public International Law, 2nd ed., Oxford, 1973.

Brunner Ch., Force Majeure and Hardship under General Contract Principles, Exemption for Non-performance in International Arbitration, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2009.

Bund J.M., Force Majeure Clauses: Drafting Advice for the CISG Practitioner, *J.L. & Com.*, Vol. 17, 1998.

Burton S.J., Contract Law: Selected Source Materials, Restatement of Law, West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1995.

Busch D., Hondius E., Kooten H. V., Schelhaas H. N., Schrama W. (eds.), The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary, Kluwer Law International, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 2002.

Busch D., Hondius E., The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary (Perspectives on Company Law S.), Kluwer Law International; 1st ed., August 27, 2002.

Buxbaum R.M., Modification and Adaptation of Contracts: American Legal Developments, Kluwer , 1985.

Carlsen A., Can the Hardship Provisions in the UNIDROIT Principles be Applied When the CISG is the Governing Law? Copenhagen, Denmark, Pace Essay Submission, 1998.

Chechelashvili Z., Introduction to the Georgian Business Law, Textbook, GIZ, Tb., 2013.

Chen-Wishart M., Contract Law, 2nd ed., Oxford University Press, 2008.

Ciematniece I., Contract Renegotiation and Adaptation, Concept of Contract Renegotiation and Adaptation in International Commercial Law Contracts, Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2010.

Cohen N., McKendrick E.(eds.), Comparative Remedies for Breach of Contract, Hart Publishing, Portland, Oregon, 2005

Collins H., The Law of Contract, Cambridge University Press, New York, 2003.

Collins H., The Law of Contract, LexisNexis Butterworth: London, 2003.

Corbin A.L., Corbin on Contracts, West Pub. Co., 1952, Chicago, 1091-1099.

Dessemontet F., Use of the UNIDROIT Principles to Interpret and Supplement Domestic Law, 2002.

DiMatteo L.A., Dhooge L .J., Greene S., Maurer V. G., Pagnattaro M. A., International Sales Law, A Critical Analysis of CISG Jurisprudence, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

DiMatteo L.A., The Law of International Contracting, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000

DiPalma M., *Nachfrist* under National Law, the CISG, and the UNIDROIT and European Principles: A Comparison, International Contract Adviser (Kluwer), Vol. 5, No. 1, 1999.

Doudko A.G., Summary of the Seminar on “Force Majeure and Hardship” organized by the ICC, *Unif. L. Rev.*, Vol. 6, 2001.

Draetta U., Force Majeure Clauses in International Trade Practice, *Bus. L. J.*, Vol. 5, 1996.

Draetta U., Hardship and Force Majeure Clauses in International Contracts, *RDAI/IBLJ*, No. 3/4, 2002.

Draetta U., Lake R.B., Nanda V.P., Breach and Adaptation on International Contracts, An Introduction to *Lex Mercatoria*, Butterworth Legal Publishers, 1992.

Ebke W. F., Steinhauter B. M., The Doctrine of Good Faith in German Contract Law, in *Eisenberg M. A.*, Impossibility, Impracticability and Frustration, *J. Legal Analysis*, Vol. 1, No. 1, 2009.

Edlund H. E., Imbalance in Long-Term Commercial Contracts, *ERCL*, Vol. 5, Issue 4, 2009.

Eiselen S., Ferrari F., Flechtner H. M., Garro A., Ulrich M., Viscasillas P. P., Rogers V., Sono H., Witz C., Voleger A. K. (ed. in chief), *J.L. & Com.*, UNCITRAL Digest of Case Law on the United National Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Special Issue, University of Pittsburgh, Vol. 30, 2012.

Enderlein F., Maskow D., International Sales Law, United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods: Convention on the Limitation Period in the International Sale of Goods: Commentary, Oceana Publications, 1992.

Espenschied L.E., Contract Drafting, Powerful Prose in Transactional Practice, American Bar Association Publishing, US, 2010.

Farnsworth E. A., Closing Remarks, *Am. J.Comp.L.*, Vol. 40, 1992.

Farnsworth E.A., Comparative Contract Law, Part III, United States by Oxford University Press Inc., New York, 2006.

Farnsworth E. A., *Farnsworth on Contracts*, 3rd ed., Vol. 2, Aspen Publishers, 2004.

Farnsworth E. A., *On Contracts*, 2nd ed., New York, 1998.

Frey M. A., Frey Ph. H., An Introduction to the Law of Contracts, 4th ed., Delmar Cengage Learning, 2007.

Faruque A., Possible Role of the Arbitration in the Adaptation of Petroleum Contracts by Third Parties, *Asian Int'l Arb. J.*, Vol. 2, 2006.

Felemegas J.(ed.), An International Approach to the Interpretation of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (1980) as Uniform Sales Law, Sydney, 2007.

Ferrari F.(ed.), The CISG and Its Impact on National Legal Systems, Sellier, European Law Publishers, Munich, 2008.

Firoozmand M.R., Changed Circumstances and Immutability of Contract: a Comparative Analysis of Force Majeure and Related Doctrines, *Bus. L. Int'l*, Vol. 8, No.2, 2007.

Flambouras D., Comparative Remarks on CISG Article 79 & PECL Articles 6:111, 8:108, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2002.

Flambouras D. P., The Doctrines of Impossibility of Performance and *Clausula Rebus Sic Stantibus* in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, 2001.

Flechtner H., Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) as Rorschach Test: The Homeward Trend and Exemption for Delivering Non-Conforming Goods, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 19, 2007/1.

Flechtner M.H., Issues Relating to Exemption (“Force Majeure”) Under Article 79 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (“CISG”), Legal Studies Research Paper Series, Pittsburgh, Pennsylvania, 2008.

Fox W.F., International Commercial Agreements, A primer on drafting, Negotiation and Resolving Disputes, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, The Netherlands, 2009.

Frick J.G., Arbitration and Complex International Contracts, Kluwer Law International, Schulthess, 2001.

Fried C., Contract as Promise: A theory of Contractual Obligations. Harvard University Press: Cambridge, Mass, 1981.

Friedmann D., Performance Interest in Contract Damages, Law Quart. Rev., Vol.111, 1995.

Fucci R.F., Hardship and Changed Circumstances as Grounds for Adjustment or Non-Performance of Contracts, Practical Considerations in International Infrastructure Investment and Finance, Thelen Reid & Priest LLP, American Bar Association Section of International Law, 2006

Gabriel H.D., Contract for the Sale of Goods, A Comparison of Domestic and International Law, Oceana Publications, Inc, Dobbs, Ferry, New York, 2004

Gaillard E., Savage J.(eds.), Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration, 1st ed., Business & Economics, Kluwer Law International, 1999.

Gaillard E. (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480, 4), Paris, 1993.

Gareth J., Schlechtriem P., Breach of Contract (Deficiencies in a Party's Performance), International Encyclopedia of Comparative Law, Vol. VII (Contracts in General), Chapter 15, Tübingen, 1999.

Garro M.A., Gap-Filling Role of the UNIDROIT Principles in International Sales Law: Some Comments on the Interplay between the Principles and the CISG, Tul. L. Rev., Vol. 69, 1995, 1149.

Garro A.M., Columbia University School of Law, Adopted by the CISG-AC at its 11th meeting in Wuhan, People's Republic of China, New York, N.Y., USA, 2007.

Garro M.A., Comparison Between Provisions of the CISG Regarding Exemption of Liability for Damages (Art. 79) and the Counterpart Provisions of the UNIDROIT Principles, Art. 7.1.7, 2005

Gillette C.P., Commercial Rationality and the Duty to Adjust Long-Term Contracts, *Minn. L. Rev.*, Vol. 69, 1984-1985

Goldberg V.P., After Frustration: Three Cheers for *Chandler v. Webster*, *Wash. & Lee L. Rev.*, Vol. 68, Issue 3., 2011

Goldberg V.P., Excuse Doctrine: The Eisenberg Uncertainty Principle, *J. Legal Analysis*, Vol. 2, No. 1, 2010.

Goldberg V.P., Framing Contract Law, An Economic Perspective, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2006.

Goldman B., The Applicable Law: General Principles of Law - the Lex Mercatoria: Lew ed., Contemporary Problems in International Arbitration, London, 1986.

Goldman A.J., Sigismund W.D., Business Law and Practices, 8th ed., South-Western College/West, 2010

Gordley J., Impossibility and Changed and Unforeseen Circumstances, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 52, 2004,

Gordley J., Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment, Oxford University Press, New York, 2006

Gotanda J.Y., Renegotiation and Adaptation Clauses in Investment Contracts, Revisited, Villanova University School of Law, *Vand. J. Transnat'l L.*, Vol. 36, 2003

Graffi L., Case Law on the Concept of “Fundamental Breach” in the Vienna Sales Convention, *Int'l Bus LJ*, No. 3, 2003.

Gregorio M., Impossible Performance or Excused Performance? Common Mistake and Frustration after *Great Peace Shipping*, *KCLJ*, Vol. 16, No. 1, 2005.

Halpern S.W., Application of the Doctrine of Commercial Impracticability: Searching for “The Wisdom of Solomon”, *U.Pa.L. Rev.*, Vol. 135, No.5, 1987.

Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E. H., Mak Ch., du Perron C. E. (eds.), Towards a European Civil Code, 4th Revised and Expanded ed., Kluwer Law International, US, 2011.

Hartkamp A.S., Hesselink M., Hondius E.H., du Perron E., Joustra C., Veldman M.(eds.), Towards a European Civil Code, 3rd ed., Kluwer Law International, 2004.

Henseler P., Henseler & Partners Dusseldorf, Germany, The Application in the contracting states of the United Nations Convention on Contracts for International Sale of Goods (CISG), 2007.

Hesselink M.W., CFR & Social Justice: A Short Study for the European Parliament on the Values Underlying the Draft Common Frame of Reference for European Private Law - What Roles for Fairness and Social Justice?, Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series No. 2008/08, Munich: Sellier, 2008.

Hillman R.A., Court Adjustment of Long-Term Contracts: An Analysis Under Modern Contract Law, *Duke L. J.*, 1987.

Hillman R.A., Principles of Contract Law, 2nd ed., The Concise Hornbook Series, West, US, 2009.

Holtfrerich C.L., The German Inflation, 1914-1923, Berlin: Gruyter W. D., 1986

Hondius E., European Private Law – Survey, *E.R.P.L.*, Issue 6, 2002-2004.

Hondius E.H., Grigoleit H. Ch., Unexpected Circumstances in European Contract Law, Cambridge University Press, New York, 2011.

Honnold O.J., Impediments Excusing Party From Damages ("Force Majeure"), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, Kluwer Law International, The Hague, 3rd ed., 1999.

Honnold J.O., Flechtner H. M. (ed.), Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention, 4th ed., Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Nertherlands, 2009.

Horn N. (ed.), Adaptation and Renegotiation of Contracts in InterNational Trade and Finance, Deventer/The Netherlands, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1985.

Horn N., Changes in Circumstances and the Revision of Contracts in Some European Laws and International Law, in: *Horn N. (ed.)*, Adaptation and Renegotiation of Contracts in International Trade and Finance, Antwerp, Boston, London, Frankfurt a.M. 1985.

Horn N., Kötz H., Leser H. G., German Private and Commercial Law: An Introduction, Oxford, Oxford University Press, 1982.

Houh E., The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel? Utah L. Rev., Vol. 2005, U of Cincinnati Public Law Research Paper, No. 04-12, 2005.

Hubbard S.W., Relief from Burdensome Long-Term Contracts: Commercial Impracticability, Frustration of Purpose, Mutual Mistake of Fact, and Equitable Adjustment. Mo. L. Rev., Vol. 47, 1982.

Houtte H.V., Changed Circumstances and Pacta Sunt Servanda: *Gaillard (ed.)*, Transnational Rules in International Commercial Arbitration (ICC Publ. Nr. 480, 4), Paris, 1993.

Huber P., Mullis A., The CISG A New Textbook for Students and Practitioners, Selliers, European Law Publishers, Germany, 2007.

Hyland R., Pacta Sunt Servanda, A Meditation, Va. J. Int'l L., Vol. 34, 1994

Jacobs D.L., Legal Realism or Legal Fiction? Impracticability Under the Restatement (second) of Contracts, New York, Com. L.J., Vol. 87, 1982.

Jansen N., The Making of Legal Authority, Non-legislative Codifications in Historical and Comparative Perspective, Oxford University Press, New York, 2010.

Jenkins S.H., Exemption for Non-performance: UCC, CISG, UNIDROIT Principles - A Comparative Assessment, Tul. L. Rev., Vol.72, 1998.

Jones R., Moens G., International Trade Business Law Review, Vol. 10, 2006.

Karampatsos A., Supervening Hardship as Subdivision of the General Frustration Rule: A Comparative Analysis with Reference to Anglo-American, German, French and Greek Law, *Eur. Rev. Private L.*, Kluwer Law International, The Netherlands, Vol. 13, No. 2, 2005.

Kazimierska A., The Remedy of Avoidance under the Vienna Convention on the International Sale of Goods, *Pace Int'l L. Rev. of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Kluwer, 1999-2000.

Kessedjian C., Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, *Int'l Rev. L. & Econ.*, Vol. 25, 2005.

Kim N., Mistakes, Changed Circumstances and Intent, *U. Kan. L. Rev.*, Vol. 56, 2007-2008

King V.K., Hardship as an Impediment to Performance in Terms of Article of the CISG, North-West University, November, 2010.

Knutson R., Common Law Development of the Doctrines of Impossibility of Performance and Frustration of Contracts and their Use and Application in Long Term Concession Contracts, Presented at the IBA Committee T, Berlin, ICLR 298, 1997.

Koch R., "Fundamental Breach": Commentary on Whether the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts may be used to Interpret or Supplement Article 25 CISG, *Pace Int'l L. Rev.*, 2004.

Kofod R., Hardship in International Sales CISG and the UNIDROIT Principles, University of Copenhagen-Faculty of Law, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2011.

Kovač M., *Comparative Contract Law and Economics*, Utrecht, 2008.

Kovač M., *Comparative Contract Law and Economics (New Horizons in Law and Economics Series)*, Edward Elgar Pub., August 30, 2011.

Kronke H., The UN Sales Convention, the UNIDROIT Contract Principles and the Way Beyond, *J.L. & Com.*, Vol. 25:451, 2005-06.

Kull A., Mistake, Frustration, and the Windfall Principle of Contract Remedies, *Hastings L.J.*, Vol. 43, 1991-1992.

Lando O., Beale H., Principles of European Contract Law, Part I and II, Kluwer Law International, The Hague/London/Boston, 2000.

Lando O., Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 13, Issue 2, 2001.

Lando O., Vision of a Future World Contract Law: Impact of European and UNIDROIT Contract Principles, *Thomson/West, UCCLJ*, Vol. 37, Issue 2, 2004.

Laursen K., Pederson J., The German Inflation 1918-1923, Amsterdam, North Holland Pub. Co., 1964.

Lee W., Exemptions of Contract Liability Under the 1980 United Nations Convention, *Dick. J. Int'l. L.*, 1990.

Lindström N., Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods, *NJCL*, 2006/1; *Litvinoff S.*, Force Majeure, Failure of Cause and Theorie De L'imprevison: Louisiana Law and Beyond, *La. L. Rev.*, Vol. 46, No. 1, 1985,

Liu Ch., Changed Contract Circumstances, 2nd ed., Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2005.

Liu Ch., Force Majeure Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles, PECL and Case Law, 2nd ed., Case annotated update, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2005.

Liu Ch., Newman M. S.(ed.), Remedies in International Sales, Perspectives from SISG, UNIDROIT Principles and PECL, JurisNet, LLC, Huntington, New York, 2007.

Liu Ch., Remedies for Non-performance: Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles & PECL, 2003.

Lookofsky J., Impediments and Hardship in International Sales: A Commentary on Catherine Kessedjian's "Competing Approaches to Force Majeure and Hardship, *Int'l Rev. L. & Econ.*, Vol. 25, 2005.

Lookofsky J., The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, *Herbots J.(ed.)/Blanpain R.* (General ed.), *International Encyclopedia of Laws - Contracts*, Suppl. 29, 2000.

Lookofsky J. L., *Understanding the CISG: A Compact Guide to the 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 3rd ed., Publishing Copenhagen, Wolters Kluwer Law and Business, Austin, Boston, Chicago, New York, The Netherlands, 2008.

Lookofsky J.L., *Understanding the CISG in Scandinavia*, DJÆF Publishing Copenhagen, Copenhagen, 1996.

Lorenz A., Fundamental Breach under the CISG, *Pace Int'l L. Rev.*, 1998.

Löwisch M., New Law of Obligations in Germany, *Ritsumeikan L. Rev.*, No. 20, 2003.

Macneil I.R., *The New Social Contract: An Inquiry into Modern Contractual Relations*, Yale University Press New Haven, CT., 1980.

Maggi M., Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), 2002-2003, *Kluwer Law International*, Netherlands, 2004.

Magnus U., Force Majeure and the CISG, In *The International Sale of Goods Revisited*, *Sarcevic, Volken (eds.)*, The Hague, 2001.

Magnus U., The General Principles of UN-Sales Law, published in English at 3 *International Trade and Business Law Annual*, Australia, *Int'l. Trade & Bus. L. Ann.*, Vol. 3, 1997.

Markesinis S.B., Unberath H., Johnston A., *The German Law of Contract – A Comparative Treatise*, 2nd ed., Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2006.

Maskow D., Hardship and Force Majeure, *Am. J. Comp. L.*, Vol. 40, 1992

McKendrick E., *Chitty on Contracts, The Law of Contracts*, Vol. 1, General Principles, Chapter 24, Discharge by Frustration, London, 1999.

McKendrick E., *Contract Law*, Oxford, Chapter 23, 2003.

Mckendrick E., The Consequences of Frustration: The Law Reform (Frustrated Contracts) Act 1943, Force Majeure and Frustration of Contracts, 1991.

McKendrick E., The Creation of a European Law of Contracts – The Role of Standard Form Contracts and Principles of Interpretation, Kluwer-Deventer, 2004.

Mekki M., Pelese M. K., Hardship and Modification (or ‘Revision’) of the Contract, January 26, 2010.

Mizrachi K., Force Majeure in Project Finance: A Comparative and Practical Analysis of Risk Allocation, *J. Struct. Finan.*, Vol. 12, No. 2, 2006.

Moore H., Allocating Foreseeable Sovereign Risks in Infrastructure Investment in Indonesia: Force Majeure and Indonesia's Economic Woes, *PLI8*, 2001.

Mustill M.J. (Lord Justice), The New Lex Mercatoria: The First Twenty-five Years, In *Liber amicorum for Lord Wilberforce*, 149 (M. Bos. & I. Brownlie eds, 1987), reprinted in *Arb. Int.* 4, 1988.

Musy A.M., The Good Faith Principle in Contract Law and the Pre-contractual Duty to Disclose: Comparative Analysis of New Differences in Legal Cultures, 2000.

Nachatar J.S., Hussin A.A., Omran A., Frustration of Contract in the Malaysian Construction Contract management, *IJE*, Tome 9, fascicule 3, Hunedoara, Romania, 2011.

Nancy K.S., Reasonable Expectations in Socio-cultural Context, *Wake Forest L. Rev.*, Vol. 45, 2010.

Naon H. A. G., Adaptation of Contracts: An Argentine Substantive and Private International Law Outlook, 1985.

Nicholas B., The French Law of Contract, 2nd ed., OUP Oxford, 1992.

Nicolas B., The Vienna Convention on International Sales Law, *L Quart. Rev.*, 105, 1989.

Nottage L., Changing Contract Lenses: Unexpected Supervening Events in English, New Zealand, U.S., Japanese and International Sales Law and Practice, 2008.

Oliveira N. M. P., The German Act to Modernize the Law of Obligations as a Model for the Europeanization of Contract Law? The New Rules Regarding Impossibility of Performance from the Perspective of a Portuguese Lawyer, *EJCL*, Vol. 11.4, December 2007.

Osadare B., Force Majeure and the Performance Excuse: A Review of the English Doctrine of Frustration and Article 2-615 of the Uniform Commercial Code, 2010.

Perillo J.M., Force Majeure and Hardship under the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Contratación internacional. Comentarios a los Principios sobre los Contratos Comerciales Internacionales del Unidroit*, Universidad Nacional Autónoma de México - Universidad Panamericana, 1998.

Perillo J.M., *Hardship and Its Impact on Contractual Obligations: A Comparative Analysis*, Roma, 1996.

Perillo J.M., UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts: The Black Letter Text and a Review, *Fordham L. Rev.*, Vol. 43, 1994.

Pichonnaz P.A., From Clausula Rebus Sic Stantibus to Hardship: Aspects of the Evolution of the Judge's Role, *Am. J. Legal Hist.*, Vol. 17, Issue 1, 2011.

Piliounis P.A., The Remedies of Specific Performance, Price Reduction and Additional Time (Nachfrist) under the CISG: Are These Worthwhile Changes or Additions to English Sales Law? *Pace Int'l L. Rev.*, Vol. 12, 2000.

Pizer L.K., Smith M. R. (eds in Chief), Southerington T., *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 2002-2003*, Kluwer Law International, The Hague, London, New York, 2004.

Poole J., *Casebook on Contract Law*, 9th ed., Online Resource Centre, Oxford University Press, Oxford, 2008.

Posner R., *Economic Analysis of Law*, §4.9, 7th ed., New York, 2007.

Posner R.A., Rosenfield A.M., Impossibility and Related Doctrines in Contract Law: An Economic Analysis, *J. Legal Stud.*, Vol. 6, 1977.

Posner R.A., Sykes A. O., Efficient Breach of International Law: Optimal Remedies, “Legalized Noncompliance” and Related Issues, *Mich. L. Rev.*, Vol. 110, No. 2, 2011

Puelinckxin A. H., Frustration, Hardship, Force Majeure, Imprévision, Wegfall der Geschäftsgrundlage, Unmöglichkeit, Changed Circumstances, *J. Int'l Arbit.*, Vol. 3, No. 2, 1986.

Rapsomanikas M. G., Frustration of Contract in International Trade Law and Comparative Law, *Duq. Bus. L.J.* , Vol. 18, 1979-1980.

Reimann M., The Good, the Bad, and the Ugly: The Reform of the German Law of Obligations, *Tul. L. Rev.*, Vol. 83, 2009.

Reimann M., Zimmermann R., The Oxford Handbook of Comparative Law, Oxford University Press, USA, 2008.

Riesenfeld S., The Impact of German Legal Ideas and Institutions on Legal Thought and Institutions in the United States in the Reception of Continental Ideas in the Common Law World, *Reimann M.(ed.)*, 1993, 1820-1920.

Rimke J., Force Majeure and Hardship: Application in International Trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, *Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Kluwer, 1999-2000.

Ringer F. K., The German Inflation of 1923, Oxford University Press, New York, 1969.

Roberts Th.E., Commercial Impossibility and Frustration of Purpose: A Critical Analysis, *Can. J.L. & Jurisprudence*, Vol. 16, 2003.

Rohwer C.D., Skrocki A.M., Contracts in a Nutshell, 7th ed., West Nutshell Series, USA, 2010.

Rowan S., Remedies for Breach of Contract (A Comparative Analysis of the Protection of Performance), Oxford University Press, New York, 2012.

Säcker F.J., The Transition from German to European Civil law – Effective Competition, Fairness and Reasonableness and Consumer Protection as New Principles of a Modern Social Civil Law in Europe, 2009.

Salacuse J.W., Direct Foreign Investment and the Law in Developing Countries, Foreign. Invest. L. J. ICSID Review, Vol. 15, Issue 2, 2000.

Schlechtriem P., Butler P., UN Law on International Sales, The UN Convention on the International Sale of Goods, Springer, Verlag Berlin Heidelberg, 2009.

Schlechtriem P. (ed.), Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 2nd ed., 1998.

Schlechtriem P., The German Act to Modernize the Law of Obligations in the Context of Common Principles and Structures of the Law of Obligations in Europe, Oxford U Comparative L Forum, Vol. 2, 2002.

Schlechtriem P., Uniform Sales Law, The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods, Manzsche Verlagsund niversitätsbuchhandlung, Vienna, 1986

Schlechtriem P., Basic Structures and General Concepts of the CISG as Models for a Harmonisation of the Law of Obligations, Juridica X/2005.

Schlechtriem P., Schwenger I., Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 3rd ed., Oxford University Press, 2010.

Schmidt-Kessel M. (Osnabrück), Remedies for Breach of Contract in European Private Law - Principles of European Contract Law, Acquis Communautaire and Common und Frame of Reference, in *Schulze R. (ed.)*, New Features in Contract Law, Sellier, European Law Publishers, München, 2007.

Schulte-Nölke H., The New German Law of Obligations: an Introduction, 2002.

Schwartz A. A., A „Standard Clause Analysis” of the Frustration Doctrine and the material Adverse Change Clause, UCLA L. Rev., Vol. 57, 2009-2010.

Schwenzer I., Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, VUWLR, Vol. 39, 2008.

Schwenzer I., Hachem P., Kee Ch., Global Sales and Contract Law, Oxford University Press, New York, 2012.

Schwenzer I., Hachem P., The CISG - Successes and Pitfalls, Am. J. Comp. L., Vol. 57, 2009.

Scott R. E., In (Partial) Defense of Strict Liability in Contract, Columbia Law and Economics Working Paper No. 341, Mich. L. Rev., Vol. 107, 2009.

Scott R.E., The Death of Contract Law, U. Toronto L. J., Vol. 54, 2004.

Seliazniova T., Prospective Non-Performance or Anticipatory Breach of Contract (Comparison of the Belarusian Approach to CISG Application and Foreign Legal Experience), J.L.&C., Vol. 24, 2004.

Sharp M. P., Pacta Sunt Servanda, Colum. L. Rev., Vol. 41, 1941.

Silveira M., Termination of Contract under the Principles of European Contract Law - A Comparative Study, Pace Law School Institute of International Commercial Law, 2006.

Sivigila P., Contracts and Negotiating for the Business Person (You and Your Lawyer), Carolina Academic Press, United States of America, 2007.

Slater S. D., Overcome by Hardship: Inapplicability of the UNIDROIT Principles' Hardship Provisions to CISG, Fla. J. Int'l L., Vol. 12, 1998.

Smith S. A., Contract Theory, McGill University, Oxford University Press, 2007.

Smythe D. J., Bounded Rationality, the Doctrine of Impracticability, and the Governance of Relational Contracts, S. Cal. Interdisc. L.J., Vol. 13, No. 2, 2003-2004.

Sondahl E., Understanding the Remedy of Price Reduction – A Means to Fostering a More Uniform Application of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, VJ Int'l Comm. Arb., Vol. 7, 2003.

Southerington T., *Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade*, Publication of the Faculty of Law of the University of Turku, Private Law Publication Series B:55, Turku, 2001.

Speidel R.E., *Contracts in Crises, Excuse Doctrine and Retrospective Government Acts*, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 2007.

Speidel R. E., *Court-Imposed Price Adjustments Under Long-Term Supply Contracts*, N/W Univ. L. Rev., Vol. 76, 1981.

Speidel R. E., *On Change and the Law of Contracts: A Tribute to Joe Perillo*, Fordham L. Rev., Vol. 71, 2002-2003.

Spivack C., *Of Shrinking Sweat suits and Poison Vine Wax: A Comparison of Basis for Excuse under U.C.C. §2-615 and CISG Article 79*, Pa. J. Int'l Econ. L., Vol. 27, 2006.

Stoll H., *Exemptions in Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 608, *Schlechtriem P.(ed.), Thomas G., Trans., 2nd ed.*, 1998.

Stone B., Adams K. D., *Uniform Commercial Code in a Nutshell*, 7th ed., Thomson-West, 2008.

Strohbach H., *Force Majeure and Hardship Clauses in International Commercial Contracts and Arbitration: The East German Approach*, 1 JIA 39, 1984.

Surhone L. M., Timpledon M. T., Marseken S. F., *Pacta Sunt Servanda: Brocard, Civil Law, Contract, Clause, Law, Good Faith, Peremptory Norm, Clausula Rebus Sic Stantibus*, Betascript Publishers, 2010.

Tallon D., Bianca C. M., Bonell M.J. (eds.), *Exemptions, Commentary on the International Sales Law, The 1980 Vienna Sales Convention, Art. 79*, Milan, 1987.

Trakman L.E., *Declaring Force Majeure: Veracity or Sham?* Un. of New South Wales, 2007.

Trakman L.E., Winner Take Some: Loss Sharing and Commercial Impracticability, *Minn. L. Rev.*, Vol. 69, 1984.

Treitel G. H., Frustration and Force Majeure, 2nd ed., London, 2004.

Treitel G. H., The Law of Contract, 9th ed., Sweet and Maxwell, London, 1995.

Treitel G.H., The Law of Contract, 10th ed., London, 1999.

Uribe M., The Effect of a Change Circumstances on the Binding Force of the Contracts, Comparative Perspectives, Intersentia, 2011.

Vagts D.F., Rebus Revisited: Changed Circumstances in Treaty Law, *Colum. J. Transnat'l L.*, Vol. 43, 2004-2005.

Vogenauer S., Weatherill S. (eds.), The Harmonization of European Contract Law: Implications for European Private Laws, Business and Legal Practice (Studies of the Oxford Institute of European and Comparative Law), Hart Publishing, Oxford, 2006.

Vogenauer S., Weatherill S. (eds.), Zimmermann R., Contract Law Reform: The German Experience, Hart Publishing, Oxford, 2006.

Weiskopf N.R., Frustration of Contractual Purpose - Doctrine or Myth? *St. John's L. Rev.*, Vol. 70, Issue 2, Number 2, 1996.

Werner M., Force Majeure and Hardship Clauses in International Commercial Contracts in View of the Practices of the ICC Court of Arbitration, 1 *J.Int'l Arb.*, 1984.

Williston S., Lord R. A., A Treatise on the Law of Contracts. Thomson/West: Rochester, New York, §77:10, 1990.

Will M. R., Twenty Years of International Sales Law under the CISG (The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods, International Bibliography and Case Law Digest, 1980-2000, Kluwer Law International, The Hague, London, Boston, 2000.

Wright C., Force Majeure Clauses and the Insurability of Force Majeure Risks, *Constr. Law*, Vol. 23, 2003.

Yorio E., Thel S., Contract Enforcement, 2nd ed., Wolters Kluwer Law and Business, Aspen Publishers, US, 2011.

Zeller B., CISG and Unification of International Trade Law, Routledge-Cavendish, Taylor and Francis Group, 2007.

Zharsky A.V., Correlation of the Legal Defence Remedies for the Breach of International Sales Contract, 10 *Law and Democracy: Collected Scientific Articles*, 1999.

Zimmermann R., Breach of Contract and Remedies Under the New German Law of Obligations, *Saggi, Conferenze e Seminari* 48, Roma, 2002.

Zimmermann R., Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today, Oxford University Press, 2001.

Zimmermann R., The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition, Oxford University Press, 1996.

Zimmerman R., The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives, Oxford University Press, 2005.

Zimmermann R., Whittaker S. (eds.), Good Faith in European Contract Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Zweigert K., Kötz H., An Introduction to Comparative Law, Volume II-The Institutions of Private Law, 2nd Revised ed., Translated from German by *Weir T.*, Oxford, Clarendon Press, 1987.

Zweigert K., Kötz H., An Introduction to Comparative Law, 3rd ed., Translated from the German by *Weir T.*, Oxford, 1998.

საქართველოს სასამართლოს გადაწყვეტილებები:

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 9 იანვრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-735-697-2013.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 2 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-1118-1065-2013.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 4 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-523-497-2013.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2014 წლის 5 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-302-284-2014.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2013 წლის 30 დეკემბრის გადაწყვეტილებით საქმეზე: საქმე №ას-888-834-2012.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2013 წლის 1 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას -160-153-2013.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2013 წლის 7 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-1162-1091-2012.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას -1300-1320-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2012 წლის 13 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-1224-1244-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 1 აგვისტოს გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-931-969-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 29 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-837-888-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 4 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-762-818-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 27 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-804-858-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 13 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-502-476-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2011 წლის 30 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-331-315-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 23 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-496-470-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 10 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-375-355-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 18 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-218-204-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 22 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე: საქმე №ას-1359-1197-2010.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-8-5-2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 24 იანვრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-1076-1008-2010.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 27 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-576-542-2010.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-7-6-2010.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 5 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-418-391-2010.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 6 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-7-6-2010.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 25 მაისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-1220-1480-09.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-1015-1287-09.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 3 თებერვლის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-1166-1428-09.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 23 ივლისის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-30-367-09.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 8 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-964-1166-08.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 25 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: №ას-466-707-08.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 10 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-617-842-08.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2008 წლის 23 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე: ას-858-1171-07.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2006 წლის 23 ოქტომბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № ას-217-636-06.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2006 წლის 2 მარტის გადაწყვეტილება საქმეზე: ას-853-1122-05.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2001 წლის 28 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე: № 3კ/992-01.

უცხოური სასამართლოებისა და საარბიტრაჟო ინსტიტუტების გადაწყვეტილებები:

Abbot of Westminster v Clerke, 73 Eng. Rep. 59, 63 (K.B. 1536).

Aluminum Co. of American vs. Essex Group, Inc., 449 F. Supp.53 (W.D. Pa.1980).

Anaconda-Iran, Inc. v. The Government of the Islamic Republic of Iran, et al., Award No. ITL 65-167-3 of 10.12.1986 at 41-43, 13 Iran-U.S. C.T.R. 199, 211-12, Y.B. Com. Arb. 1988, 319.

Arbitral Award ICC (December 2001) International Court of Arbitration (No. 9994), Centro de Arbitraje de México (CAM), 30.11.2006.

(2000) *Arbitral Award ICC International Court of Arbitration (No.10021)*.

Award in ICC Case No. 8486. Original Document in German. J.D.I., 1998, 1047-1049, (English Translation: Y. B. Com. Arb. 1999, 162-173, UNILEX.

Bulgarian Chamber of Commerce and Industry [BTTP (Bulgarska turgosko-promishlena palata), Case No. 11/96, 12 February 1998.

BP Exploration Co. (Libya) Ltd v Hunt (No.2), [1979] 1WLR 783.

BGH 12.01.1994, VIII ZR 165/92; *BGHZ* 49, 388 (1968).

BGHZ 10, 44, 51; 350 F.

BGH NJW 1967, 1081.

BGH WM 1975, 769.

OLG Karlsruhe, DB 1980, 254.

BGH LM §242 (Bb) BGB Nr. 57.

BGH WM 1958, 700.

OLG Hamburg, 1 U 143/95 and 410 O 21/95, 04 July 1997.

OLG Hamburg, Appellate Court Hamburg (Iron molybdenum case), 1 U 167/95, 28 February, 1997.

Calvin V. Koltermann Inc. v. Underream Piling Co, 563 S.W.2d 950, 1979.

Chandler v. Webster, [1904] 1 K.B. 493;

Clay v. Landreth, 187 Va. 169, 180, 45 S.E. 2d 875, 880-88.

Davis Contractors Ltd. v. Fareham U.D.C. 11.9561 A.C. 696 at 729 per Lord Radcliffe, District Court (Rechtbank) Maastricht, 9 July, 2008 [120428/HAZA 07-550].

Ellwood v. Nutex Oil Company, 148 S.W. 2d 862 (Tex. Civ. App. 1941).

European Court of Justice, Judgment of 11 July, 1968, Case 4/68, Rec. 1968, 563.

Florida power & Light Company v. Westinghouse Electric Corporation, 517 F. Supp. 440, E.D. Va., 1981.

F.A. Tamplin Steamship Co. v. Anglo-Mexican Petroleum Products Co. [1916] 2 A.C. 397.

Fibrosa Spolka Akcyjna v Fairbairn Lawson Combe Barbour Ltd, [1943] AC 32 (HL).

Fla. Power & Light Co. v. Westinghouse Elec. Corp. 517 F.Supp. 440 (E.D. Va. 1981).

Fibrosa Spolka Akcyjna v. Fairbairn Lawson Combe Barbour, Ltd, [1943] A.C. 32 at 49-50 (H.L. 1942).

Gamerco SA v I.C.M./Fair Warning (Agency) Ltd, [1995] 1 WLR 1226.

G.Brencius v. Ukio investicine grupe, Supreme Court of Lithuania, 19.05.2003, n. 3K-3-612

ICC Arbitration Case No. 2291, 1976 Lunet 989 (1976).

ICC Arbitration Case No. 7197/1992.

Kel Kim Corp. v. Central Mkts., Inc., 519 N.E.2d 295, 296 (N.Y. 1987).

Krell v Henry [1903] 2 KB 740.

Lauritzen AS v Wijsmuller BV, *The Super Servant Two*, [1990] 1 Lloyd's Rep 1 (CA).

Mullen v. Wafer 480 S.W.2d. 332 (ark. 1972).

Mobil Oil Iran Inc. v. Islamic Republic of Iran, Award No. 311-74/76/81/150-3 of 14.07.1987 at para.117.

Mineral Park Land Co. v. Howard, 172 Cal. 289 (1916).

National Carriers Ltd. v. Panalpina (Northern) Ltd; *Davis Contractors v Fareham UDC*.
Nicholl & Knight v. Ashton Edridge & Co;

Paradine v. Jane, *English Rep.* 897 [K.B. 1647].

Taylor v Caldwell (1863)3b & S826, 122 ER 309 (QB).

(USA) *Taylor Edwards Warehouse & transfer Co v. Burlington Northern*, *US Ct App* (9th Cir) 12 September, 1983, 715 F2d 1330.

Transatlantic Fin. Corp. v. United States, 363 F.2d 312, 316 (D.C. Cir. 1996).

Tribunal of International Commercial Arbitration at the Russian Federation Chamber of Commerce and Industry, 155/1994, 16 March 1995.

Tsakiroglou & Co. LTD v. Noble Thorl GmbH, [1962] AC 93 (HL).

Questech Inc. v. Ministry of National Defence, 9 IRAN – U.S. CL. Trib. Rep. 107, 122, 1985.

საკანონმდებლო აქტები:

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს პარლამენტის ოფიციალური გამოცემა, „უწყებანი“, საკანონმდებლო დამატება, №31.

„საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატის შესახებ“ საქართველოს 2001 წლის 26 ოქტომბრის კანონი №1131.

French Civil Code, Translated by *Rouhette G.* with the assistance of *Rouhette-Berton A.*, 2006.

German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch, Bundesministerium der Justiz, Juris GmbH, Saarbrücken, 2005.

Law Reform (Frustrated Contracts) Act, Legislation of the United Kingdom, 1943.

New Netherland's Civil Code - Patrimonial Law, translated by *Haanappel P.P.C.*, *Mackaay E.*, Under the Auspices of the Ministry of Justice of the Netherlands, Quebec Centre of private and Comparative Law, Kluwer Law and Taxation Publishers, Boston.

Restatement (second) of Contracts, American Law Institute (ALI), 1981.

Sale of Goods Act, Legislation of United Kingdom, 1979.

Supply of Goods and Services Act, Legislation of the United Kingdom, 1982.

The EC Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts 93/13/EEC: L 95/29.

Unfair Contract Terms Act, Legislation of United Kingdom, 1977.

უნიფიცირებული სამართლებრივი აქტები

Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), Sellier, European Law Publishers GmbH, Munich, 2009.

Principles of European Contract Law (PECL) – Parts I and II - Revised 1998, Part III – 2002.

The UCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on the International Sale of Goods, 2004.

United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) 1980, United Nations Commission on International Trade Law, United Nations Publication – Sales No. E. 10. V.14, United Nations, New York, November, 2010.

UNIDROIT Contract Principles/UPICC – UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), Rome, 2004.

Uniform Commercial Code (UCC), Cornell University Law School, Legal Information Institute, Copyright 1978, 1987, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1995, 1998, 2001. The American Law Institute and the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws; reproduced, published and distributed with the permission of the Permanent Editorial Board for the Uniform Commercial Code for the limited purposes of study, teaching, and academic research, 2003.